

P. 579

STUDIA ET ACTA
HISTORIAE
IUDAEORUM
ROMANIAE

X

HASEFER

INSTITUTUL DE ISTORIE
„A. D. XENOPOL”
BIBLIOTECA
Cota P-579

**STUDIA ET ACTA
HISTORIAE IUDAEORUM ROMANIAE
X**

Coperta seriei: VALERIU GIODĂC

Redactor: SANDU SINGER

Corector: ION NISTOR

Tehnoredactare computerizată: MARILENA și
EUGEN IFTODE

© Editura Hasefer a F.C.E.R. – pentru ediția română
Str. Vasile Adamache nr. 11, sector 3
București 030783 – România
Tel./Fax: 0040.21.308.62.08
e-mail: editura@hasefer.ro

ISBN 978-973-630-150-6

ISSN 1224-8789

ACADEMIA ROMÂNĂ
FILIALA IAȘI

Institutul de Istorie
„A.D. Xenopol“

Institutul de
Arheologie

FEDERAȚIA COMUNITĂȚILOR
EVREIEȘTI DIN ROMÂNIA

Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor
din România

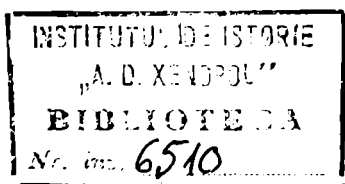
STUDIA ET ACTA HISTORIAE IUDAEORUM ROMANIAE

X

Coordonatori: Dr. SILVIU SANIE
Dr. DUMITRU VITCU

București, 2007

Carte editată cu sprijinul Departamentului pentru Relații Interetnice.

SUMAR

<i>Cuvântul coordonatorilor</i>	9
Dumitru VITCU, <i>Situația evreilor în vremea războiului ruso-turc (1877-1878) ilustrată în coloanele ziarului „The New York Times“</i>	11
Mihai Ștefan CEAUȘU, <i>Evoluția populației evreiești urbane din Bucovina în a doua jumătate a secolului XIX. Cazul orașului Rădăuți</i>	35
Alis NICULICĂ, <i>Teatrul și muzica evreilor din Bucovina în perioada austriacă</i>	47
Silviu SANIE, Șeiva SANIE, <i>Două lăcașuri de cult ieșene</i>	52
Dumitru IVĂNESCU, <i>Mihai Costăchescu și Aron Waisman în corespondență</i>	62
Cătălin ȘELARU, <i>Evreii înscriși la Camera de Comerț Vaslui</i>	87
Cătălin BOTOȘINEANU, <i>Mihail Sebastian și problema intelectualului evreu în România anilor '30</i>	177
Cristina SPINEI, <i>Holocaust mit Kinderaugen. Perspektiven im Film und in der Literatur: Roberto Benigni vs. Wili Fährmann</i>	200
Leon EȘANU, <i>Eugen Relgis, personalitate reprezentativă a pacifismului și umanismului internațional</i>	226
Șlomo LEIBOVICI-LAIȘ, <i>Culisele unei „Afaceri politice“ . Evreii în alegerile din 1946</i>	239

MISCELLANEA

Florin FAIFER, *Bancherul* 248

CONFESIUNI

Hugo ROSMAN, *Amintiri tragice din adolescență* 254

Ioan GOTTLIEB, *Holocaust – impresii personale*.....258

RECENZII

Iacob Ițhac NIEMIROWER, *Iudaismul. Studii, eseuri, omiletică și retorică*, București, 2005 (Silviu SANIE) 291

Gheorghe ROMANESCU, *Țara de Foc și ultimul ei conchistador: Iuliu Popper*, București, 2005 (Silviu SANIE) 293

Șlomo LEIBOVICI-LAIȘ, *Evreimea botoșăneană. Minimonografie*, Tel Aviv, 2005 (Silviu SANIE) 295

Zvi YAVETZ, *Viața politică și problema evreiască în timpul domniei regelui Carol al II-lea (1930-1940)*, Cluj: Clusium, 2006 (Mariana HAUSLEITNER).....298

NECROLOG

Academician Profesor Gheorghe Platon (1926-2006) (Silviu SANIE) 302

INDICI

„*Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*“, vol. I-IX, București, 1996-2005 (Mihaela CAZACU-DAVIDESCU) 305

SUMAR – SAHIR, vol. I-IX 311

AUTORII (*Fișier biobibliografic*) 328

CONTENTS

<i>Notice from the Coordinators</i>	9
Dumitru VITCU, <i>Romanian Jews during the Russo-Turkish War (1877-1878) as illustrated in „The New Times“ columns</i>	11
Mihai Ștefan CEAUȘU, <i>The evolution of the Jewish urban Population in Bukowine in the second half of the nineteenth Century. The case of Radauți town</i>	35
Alis NICULICĂ, <i>The Jewish Theater and Music in Bukowine during Austrian Administration</i>	47
Silviu SANIE, Șeiva SANIE, <i>Two worship places from Iași</i>	52
Dumitru IVĂNESCU, <i>The correspondence between Mihai Costăchescu and Aron Waisman</i>	62
Cătălin ȘELARU, <i>The Jews registered at the Vaslui Chamber of Commerce</i>	87
Cătălin BOTOȘINEANU, <i>Mihail Sebastian and the Jewish Intellectual condition in the 30's Romania</i>	177
Cristina SPINEI, <i>Holocaust mit Kinderaugen. Perspektiven im Film und in der Literatur: Roberto Benigni vs. Willi Fährmann</i>	200
Leon EȘANU, <i>Eugen Relgis, a representative Personality of the international Pacifism and Umanism</i>	226
Șlomo LEIBOVICI-LAIȘ, <i>The Backstage of a „political affair“: The Jews in the 1946 Elections</i>	239

MISCELLANEA

Florin FAIFER, *The Banker* 248

CONFESSIONS

Hugo ROSMAN, *Tragic Souvenirs from my Adolescence* 254

Ioan GOTTLIEB, *Holocaust: personal Rememberances* 258

BOOK-REVIEWS

Iacob Ițhac NIEMIROWER, *Judaism. Studies, essays omiletics and retorics*, Bucharest, 2005 (Silviu SANIE) 291

Gheorghe ROMANESCU, *Terra del Fuego and last conqueror: Iuliu Popper*, Bucharest, 2005 (Silviu SANIE) 293

Shlomo LEIBOVICI-LAIȘ, *The Jews from Botosani. Minimonography*, Tel Aviv, 2005 (Silviu SANIE) 295

Zvi YAVETZ, *Political life and the jewish issue during the reing of charles II (1930-1940)*, Cluj: Clusium, 2006 (Mariana HAUSLEITNER) 298

OBITUARY

Academician Professor Gheorghe Platon (1926-2006)
(Silviu SANIE).....302

INDEX

„*Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*“, volumes I-IX, Bucharest (Mihaela CAZACU-DAVIDESCU) 305

CONTENS – SAHIR, vol. I-IX 311

CONTRIBUTORS (*Biobibliographic card file*) 328

CUVÂNTUL COORDONATORILOR

„Studia et acta historiae Judaeorum Romaniae“ (SAHIR) a fost inițiată de două institute ale Filialei Iași a Academiei Române – Institutul de Istorie „A.D. Xenopol“ și Institutul de Arheologie; revista a beneficiat de la început de colaborarea și sprijinul Federației Comunităților Evreiești din România.

SAHIR este prima revistă din centrul universitar și academic Iași consacrată în exclusivitate istoriei evreilor din România, în cadrul istoriei României și cel al istoriei evreilor în general.

Un bilanț exact, cu menționarea realizărilor revistei și relevarea zonelor amendabile, va fi efectuat cu prilejul lansării volumului de față. În cele aproximativ 2.500 pagini scoase în lume, apar mărturii și gânduri despre prezența evreilor în granițele istorice ale României, sunt înfățișate și comentate aspecte din diferite compartimente ale istoriei (economie, politică, cultură, religie etc.). Epocile modernă și contemporană au fost în mod logic perioadele privilegiate.

Intenția pasageră de alcătuire a unor volume cu tematică restrânsă nu a fost finalizată mai ales datorită gradului înalt de dependență a redacției revistei de contribuțiile autorilor.

Revista a beneficiat de colaborări din toate provinciile țări, precum și din Franța, Germania și Israel. Prin tematica sa, volumele n-au fost consacrate doar spațiului estic al României.

În viitor, prin contribuțiile masteranzilor se va face simțită și în revistă existența *Centrului de istorie a evreilor și ebraistică* din cadrul Facultății de Istorie a Universității „Al.I. Cuza“.

La rubricile cunoscute în volumele anterioare se adaugă acum cea de „Confesiuni“. Sunt relatări virtual utile în viitor istoricilor.

Ca de obicei, salutăm prezența debutanților în paginile SAHIR: prof. dr. Ioan Gottlieb și profesoarelor Alis Niculică, Mihaela Cazacu-Davidescu și Cătălin Botoșineanu.

SITUAȚIA EVREILOR DIN ROMÂNIA ÎN VREMEA RĂZBOIULUI RUSO-TURC (1877-1878), ILUSTRATĂ ÎN COLOANELE ZIARULUI „THE NEW YORK TIMES“

Dumitru VITCU

Intuită de unii analiști politici americani încă din vremea negocierilor diplomatice ruso-austriece din anul 1874, vizând scenariile posibile în eventualitatea dezmembrării Imperiului Otoman, noua fază a crizei orientale (1875-1878) a fost percepută peste ocean ca un focar de complicații politice internaționale, ori ca „o serioasă amenințare la adresa păcii în lume“, după cum se exprima cel mai mare, mai însemnat și mai citit ziar din Lumea Nouă¹. Aproape instantaneu, cota de interes în mediile de informare, în perfect acord cu preocupările cercurilor politice, a sporit pentru spațiul balcanic, unde plurivalența conflictelor generate de năzuința spre emancipare a popoarelor dependente ori semidependente față de imperiile din preajmă s-a regăsit ulterior în inspirata sintagmă, pentru individualizarea zonei, de „laborator al istoriei“².

Iminența războiului între Rusia și Turcia, după succesiva ridicare la luptă împotriva dominației otomane a Bosniei și Herțegovinei, a Serbiei și Muntenegrului, ulterior și a Bulgariei, ca și certitudinea implicării României în conflict – amestec talmăcit nu doar ca alternativă la nereușita mijloacelor diplomatice de dobândire a independenței depline, ci și ca soluție de apărare împotriva planurilor expansioniste ale viitorului aliat³ – au situat firesc sud-estul european în centrul politicii continentale, amplificându-i reverberațiile și motivându-i atractivitatea.

Pe un plan convergent circumstanțelor politice enunțate s-au situat interesele economice americane, mereu sporite în bazinul mediteranean și în zona Mării Negre, bunele raporturi ale Statelor Unite cu Rusia (al cărei obiectiv declarat vizând soarta popoarelor balcanice captase simpatia opiniei publice și chiar a cercurilor politice federale) și, nu în ultimul rând, detașarea cu care priveau autoritățile de la Washington, spre deosebire de cele de la Londra, viitorul Imperiului

Otoman. Atitudinea lor în conflict, deși exprimată prin formula strictei neutralități, s-a dovedit mai curând a fi una discret favorabilă cabinetului de la St. Petersburg⁴. De notat că noua strategie în promovarea intereselor economice și politice americane în lume, diferențiată pozitiv față de cea adoptată în vremea administrației lui Ulysses S. Grant (1869-1876), a aparținut președintelui nou ales, Rutherford B. Hayes (1877-1881) și secretarului de stat, William M. Evarts, ale căror prestații au revigorat și extins legăturile Statelor Unite cu exteriorul.

Sporul de interes al americanilor față de spațiul geopolitic balcanic, inclusiv românesc, în contextul declanșării și consumării noii faze a crizei orientale s-a vădit și publicistic, prin apariția în acei ani la Boston, Philadelphia, Chicago, New York sau Rockland a unor „istorii“ sau lucrări de informare consacrate conflictului din Orientul european, combatanților și popoarelor afectate, lucrări în cuprinsul cărora se regăsesc capitole întregi, paragrafe ori numai secvențe românești, utile deopotrivă pentru acoperirea nevoii generale de cunoaștere în epocă⁵. Totodată, România și capitala ei, Bucureștii, au devenit reședință vremelnică (pe durata conflictului) pentru numeroșii observatori, trimiși speciali ori corespondenți de presă reprezentând redacțiile tuturor marilor cotidiane ale lumii, nu numai europene, ci și americane. „Aproape că nu există ziar european care să nu fie reprezentat în această capitală“, nota într-o corespondență transmisă din București redacției prestigiosului „The New York Times“ unul dintre cei mai prolifici gazetari americani în reportaje și corespondențe cu tematică românească și zonală (balcanică), Carroll Tevis, în ajunul declanșării ostilităților⁶. Numărul total al corespondenților de război acreditați de o parte sau alta a frontului a fost estimat la 320. Însă numărul redacțiilor beneficiare va fi fost mai mare, de vreme ce unii gazetari, englezi și americani îndeosebi, lucrau concomitent pentru două sau chiar trei ziare.

Printre americanii care și-au asumat ori li s-au încredințat rolul oficial sau oficios de corespondent de presă, de observator ori de simplu cronicar al evenimentelor convulsive din spațiul balcanic s-au regăsit atunci, alături de sus-numitul C. Tevis, jurnaliștii J.A. MacGahan, de la „The New York Herald“, Edward King, de la „The Boston Morning Journal“, Francis D. Millet, de la „Daily News“ și

„The New York Herald“, Frederick Villiers, de la „The Graphic“, George B. McClellan, de la „The North American Review“, Edward M. Grant, de la „Times“, Wentworth Huyshe și Henry Dwight, de la „The New York Times“ și, respectiv, „The New York Tribune“, ultimii doi situați constant de partea otomană a frontului⁷. Cu obiective întrucâtva asemănătoare, dar cu alt statut, îndeplinind funcția oficială de atașat militar pe lângă ambasada Statelor Unite la Petersburg, a fost și locotenentul Francis Vinton Greene, unul dintre foarte puținii însoțitori ai înaltului comandament militar rus pe întreaga durată a conflictului⁸. Omologii săi de la Constantinopol și Viena, locotenent-colonelul Alexander Chambers și, respectiv, generalul-maior William B. Hazen⁹, au preferat, se pare, să urmărească desfășurarea evenimentelor de la reședința misiunii lor temporare.

Cu toții, dar în măsură și prin mijloace diferențiate, desigur, au contribuit la informarea opiniei publice și a cercurilor politice americane în legătură cu multiplele aspecte încorporate sintagmei „chestiunea orientală“, cu accentele sau nuanțele ei locale, românești, ori zonale, balcanice, pe întreaga durată a războiului rusoturc din anii 1877-1878. Nu a fost o pură întâmplare sau coincidență că instrucțiunile transmise, încă de la preluarea mandatului noului președinte Rutherford B. Hayes, către oficiul consular al Statelor Unite la București, de a furniza Departamentului de Stat cât mai multe informații despre țara gazdă, trădând astfel interese economice și politice subînțelese, și-au aflat cu atâta promptitudine și profesionalism ecou în preocupările corespondenților de presă, observatorilor sau diplomaților americani staționați, ori în trecere prin capitala României.

Este binecunoscut faptul că, la acea dată, funcția de consul general al Statelor Unite în România era îndeplinită de Adolph Stern, fostul secretar și succesor al celui mai longeviv dintre diplomații americani care s-au perindat prin București în secolul XIX, Benjamin Franklin Peixotto¹⁰. Ca viceconsul girant al agenției pe durata absenței lui Peixotto din post, Stern a fost confirmat pe noua-i poziție consulară de recent instituita administrație Hayes, în martie 1877. Preocupat cu precumpănire de problematica economică interesând cele două țări, noul consul nu a neglijat nici mențiunile mai vechi vizând ameliorarea statutului populației evreiești din România, aspecte care concentraseră

întreaga energie și pricepere a înaintașului său în funcție; numai că, spre deosebire de Peixotto, Stern a dovedit mai mult tact și realism, flexibilitate și credibilitate sporite în relațiile cu autoritățile românești¹¹. Însușirile sale s-au vădit, între altele, și cu prilejul unei audiențe la principele Carol I, în decembrie 1876, când, utilizând un pretext cărturăresc, n-a ezitat a aborda și spinoasa „chestiune evreiască“ din societatea românească, focalizată atunci pe expulzările abuzive de la Vaslui dictate de autoritățile locale, dar și pe distorsiunile mediatice ale cazului în străinătate, față de care n-a întârziat să ia atitudine. Grație intervenției sale, autoritățile politico-administrative românești n-au rămas insensibile nici în „afacerea Vaslui“, soldată cu demiterea prefectului și cu o remaniere guvernamentală, nici față de amenințările extremiste din ianuarie 1877 vizând dărâmarea Templului și a Sinagogii¹².

Escaladarea conflictului în Balcani, după semnarea convenției româno-ruse din 4 aprilie 1877 și după trecerea intempestivă a Prutului de către armatele țariste, propulsând România în stare faptică de război cu Imperiul Otoman, au constituit evenimente care, pe de o parte, au monopolizat atenția mediilor de informare, a cercurilor politice și a opiniei publice din interior, ca și din afară și, pe de alta, au provocat îngrijorarea firească a populației civile din localitățile și zonele cele mai expuse expedițiilor de pradă sau atacurilor turcești efectuate pe malul stâng al Dunării. Pentru etnicii evrei populând porturile sau târgurile nord-dunărene, războiul – dincolo de pagubele și privațiunile provocate, de altfel, tuturor locuitorilor – a semnat încă un prilej de solidarizare în suferință a cercurilor sau organizațiilor israelite externe, reactivate în efortul lor desfășurat (mediatic, prin acțiuni lobby-ste sau prin canale diplomatice) în direcția sprijinirii luptei pentru emanciparea politică a coreligionarilor lor din România. Premisele fuseseră deja asigurate prin activitatea neostoită a ex-consulului american la București, despre care Simon Wolf și Max Kohler aveau să spună îndreptățit că „apărarea drepturilor evreilor în România de către Peixotto a pregătit terenul, pentru puterile occidentale, de a căuta să-i impună dreptul minorităților din acea țară, în cadrul congresului de la Berlin“¹³.

Semnificativ este faptul că, asumându-și voluntar poziția de veritabil lider al mișcării de emancipare politică a evreilor din

România în umbra funcției consulare deținută la București¹⁴, B.F. Peixotto nu și-a întrerupt legăturile cu foștii colaboratori și nici nu a încetat să-și manifeste interesul față de soarta coreligionarilor săi după încheierea misiunii „diplomatice“.

Încurajat de inițiativa Alianței Israelite Universale, care elaborase (în cadrul unei conferințe internaționale organizată la Paris în ziua de 11 decembrie 1876) un memorandum destinat Conferinței diplomatice întrunită în aceeași vreme la Constantinopol, reclamând dreptul la cetățenie pentru evreii din România și din celelalte țări balcanice aflate sub suzeranitate otomană¹⁵, Peixotto a dovedit stăruință în mai vechile demersuri pe aceeași temă și a oferit noi dovezi de solidarizare cu cauza evreilor din România imediat după izbucnirea războiului ruso-turc. La 2 mai 1877, însoțit de foarte influentul Simon Wolf (vicepreședinte al Consiliului delegaților evreilor americani), s-a prezentat în audiență la noul președinte de la Casa Albă, R.B. Hayes, spre a-l informa asupra „recentelor barbarii săvârșite împotriva evreilor din Giurgiu – România“, în speranța dobândirii necesarului concurs politic din parte-i.

Profund mișcat de cele auzite, conform informației apărută în „The New York Times“ (Anexa I), președintele i-a îndrumat pe petiționari către secretarul de stat W.M. Evarts, căruia i-a cerut să le ofere sprijinul corespunzător cerințelor și împrejurărilor. Din cele două solicitări adresate acestuia, una se dovedise superfluă: reactivarea consulatului din București, prin numirea în funcția de consul general al lui Adolph Stern, fusese deja soluționată încă de la 12 martie același an¹⁶. A doua, vizând instruirea ambasadorilor SUA de la Viena, Constantinopol și Petersburg de a capacita influența autorităților politice ale respectivelor state în direcția stopării pretinselor „atrocități“, deși a fost „luată în considerare“ (ca și prima, de altfel), nu putea pretinde nimic mai mult decât acest răspuns diplomatic, în condițiile în care Rusia era în război cu Turcia, iar Austro-Ungaria, aparent neutră, semnase un acord secret cu agresorul.

Telegrama trimisă Departamentului de Stat la 27 mai, de către noul consul de la București, era liniștitoare: „nici un alt abuz nu s-a mai comis asupra evreilor în România, din noiembrie 1876“, iar la Giurgiu nu se petrecuse nici o persecuție; imaginea comunicată cu distorsiuni fusese realizată în urma uciderii accidentale a unei familii

evreiești, surprinsă de tirul artileriei turcești de peste Dunăre (Anexa III).

Nemulțumit, chiar iritat, de maniera în care un corespondent american din București prezentase, ca și Carroll Tevis mai înainte (Anexa II), chestiunea evreiască din România în coloanele marelui cotidian „The New York Times”¹⁷, un „rezident de mai mulți ani în acea țară”, semnat doar cu inițialele B.F., replica printr-o scrisoare deschisă adresată redacției aceluiași ziar, datată 9 iulie și publicată în numărul său din 11 iulie. Desigur, misteriosul personaj care invoca în sprijinul temeiniciei observațiilor sale critice, alături de consistența rezidențiatului, „deplina familiarizare cu țara, istoria, oamenii, legile și instituțiile Principatelor, ca și înțelegerea perfectă a chestiunii evreiești”, asemuită prin dimensiunea ei politică cu problema negrilor din America, nu putea fi altcineva decât ex-consulul american din România, ale cărui obiective, argumente, stil, cunoștințe și... inițiale îl individualizează: B.F. Peixotto (Anexa IV). Primul reproș formulat pe adresa preopinentului viza insuficiența și lipsa de credibilitate a surselor informative, reductibile în fapt la broșura arheologului francez Ernest Desjardins¹⁸ și la publicația „République Française”. Celui dintâi – apreciat și într-un studiu mai recent că „n-a fost prea delicat în descrierea evreilor din Moldova”¹⁹ – îi imputa preluarea mecanică a unor clișee, ilustrând un segment neexponențial al etniei, respectiv categoriile sociale cele mai sărace și mai persecutate ale acesteia și eșuarea înțelegerii adevăratei istorii a evreilor, a așezărilor, obiceiurilor, îndeletnicirilor și caracterului lor. Despre publicația franceză amintită, scria că avea coloanele larg deschise radicalilor din România, reuniți în „Partidul Roșu” (liberal), reprezentând interesele clasei de mijloc (burgheziei), care „constituie elementul cel mai ostil evreilor și cel mai înverșunat împotriva domnitorului”.

Contestată era și autenticitatea surselor oficiale invocate de corespondentul american din București, în speță rapoartele diplomatice transmise Departamentului de Stat de către ambasadorul SUA la Constantinopol, E. Joy Morris. Semnatarul scrisorii contestatoare, B.F. <Peixotto>, observând că ministrul american în capitala Imperiului Otoman nu fusese niciodată în România, afirma că informațiile și reprezentările sale transmise la Washington, inclusiv cele privind

chestiunea evreiască, erau cele preluate *tale quale* de la agentul diplomatic român A.G. Golescu, ale cărui opinii „extremiste“ derivau din calitatea-i cunoscută de exponent al radicalilor bucureșteni. În schimb, despre rapoartele fostului consul general american în România către Departamentul de Stat (de fapt, despre sine) nota că „deși mult prea moderate din pricina credinței sale evreiești, verifică întristător aprecierile formulate (pe aceeași temă – *n. ns.*) de omologii săi englez, francez, german, italian și austriac, transmise ministerelor de externe reprezentate“.

Ca și altă dată însă²⁰, și acum pasiunea devansa rațiunea, pentru că, îndreptând pretinse erori generate de necunoaștere sau de insuficiența informației, el însuși săvârșea altele, în numele autorității ce i-o conferea stagiul său diplomatic prelungit în România. De pildă, contestând cifrele statistice oferite de Desjardins în privința etnicilor evrei din România, cifre identice ori apropiate celor oferite de sursele românești sau americane (Anexa V), B.F. <Peixotto> afirma că 80.000 dintre aceștia își aveau rădăcinile în țară încă din vremea lui Ștefan cel Mare, că Dacia ar fi constituit limanul multor evrei după distrugerea Ierusalimului de legiunile romane ale lui Titus, fondând aici localități precum Tâlmaciu și Jilava, ori că – ajuns în actualitate – în armata română mobilizată pentru frontul balcanic ar fi fost înregimentați atunci 4.000 de ostași evrei. Sigur, observațiile sale, întemeiate pe surse parțial credibile, ori pe propriile constatări efectuate în zonă, păcătuiau prin același tip de discurs partizanal, nelipsit de accente critice sau chiar denigratoare la adresa etnicilor majoritari, discurs pe care însuși îl reproșase preopinenților. Finalul scrisorii este ilustrativ în acest sens.

Caracterul vădit polemic al documentului nu schimbă cu nimic, poate doar nuanțează, profilul moral sau imaginea semnatarului cunoscut deja ca „apostol pentru cauza emancipării politico-civile a evreilor din România“ și – dacă nu chiar precursorul programului inițiat peste numai câțiva ani de Theodor Herzl – „unul dintre susținătorii înveterați ai curentului migrator spre America, ca variantă a ideologiei sioniste“²¹.

Spre deosebire de scrisoarea deschisă, monotematică, a lui B.F. <Peixotto> și de telegramele de presă apărute în coloanele ziarului „The New York Times“ pe durata conflictului din Balcani, celelalte

anexe constituie extrase, cu referiri directe la aceeași temă, din amplele reportaje transmise din zonă ori din preajma frontului, de corespondenții speciali de război. Cuprinse firesc într-un orizont mult mai larg al preocupărilor, observațiilor și anchetelor consacrate, deopotrivă, societății românești în ansamblu, ca și operațiilor militare din Balcani, secvențe narative sau informative focalizate pe situația etnicilor evrei din zonă – particularizând imagini, ipostaze sau atitudini – sunt îndeajuns de sugestive în privința statutului lor în epocă. Fie că semnaleză prejudecăți antievreiești „iraționale și de neiertat“ întâlnite la nivelul trupelor țariste dar și românești (Anexa VI), fie că remarcă abilitatea, disponibilitatea și precizia serviciilor informative oferite corespondenților de război de evreii din localitățile de pe malul drept al Dunării (Anexa VII), acolo unde o ciudată întâmplare a provocat bombardarea și distrugerea unui întreg cartier evreiesc al orașului Rusciuk (Anexa VIII), ori evocă situația dramatică a câtorva sute de israeliți bulgari constrânși a se refugia în România (Anexa IX), unde au beneficiat de ospitalitatea și sprijinul material oferit de coreligionarii lor bucureșteni (Anexa X), asemenea secvențe sau extrase de presă, realizate în împrejurări excepționale de observatorii imparțiali, au o netăgăduită valoare documentară. Pentru că, oricât de lapidare ori de explicite sunt informațiile sau observațiile astfel vehiculate, coroborate cu alte surse narative și izvoare documentare, laolaltă contribuie la extinderea și aprofundarea cercetării pentru un domeniu multă vreme vitregit prin abordări partizanale.

NOTE

¹ *The Sick Man's Inheritance*, în „The New York Times“ (în continuare NYT), 28 noiembrie 1874, p. 4, col. III.

² William Milligan Sloane, *The Balkans. A Laboratory of History*, New York, 1914.

³ James F. Clarke, *Some American Observers of the Russo-Turkish War*, în vol. *Romania between East and West*, edited by Stephen Fischer-Galatzi, Radu R. Florescu & George R. Ursul, Boulder, Columbia University Press, New York, 1982, p. 246.

⁴ Barbara Jelavich, *The Ottoman Empire, the Great Powers and the Straits Question, 1870-1877*, Bloomington, 1973; eadem, *Russia and the Formation of the Romanian national State*, Cambridge University Press, Cambridge & New York, 1984.

⁵ Dumitru Vitcu, *Relațiile româno-americane timpurii. Convergențe – divergențe*, Editura Albatros, București, 2000, p. 139.

⁶ *Review of the Army of Romania*, în NYT, 27 mai 1887, p. 1, col. III. Reprodus integral în Dumitru Vitcu, *Lumea românească și Balcanii în reportajele corespondenților americani de război (1877-1878)*, Editura Junimea, Iași, 2005, p. 144-151.

⁷ James F. Clarke, *op. cit.*, p. 249.

⁸ Paul Cernovodeanu, *Operațiunile trupelor române în războiul pentru independență în lumina rapoartelor atașatului militar american F.V. Greene*, în RdI, nr. 5/1979, p. 847.

⁹ Ion Stanciu, Paul Cernovodeanu, *Distant Lands: the genesis and evolution of Romanian-American relations*, East European Monographs, Boulder & New York, 1985, p. 191.

¹⁰ David B. Funderburk, *United States Policy toward Romania (1877-1878)*, în RRH, XVI, nr. 2, 1977, p. 312; Dumitru Vitcu, „Momentul“ Peixotto în evoluția raporturilor româno-americane (1870-1876), în AIIAI, XXIII2, 1986, p. 733-742.

¹¹ Idem, *Cărturarul Adolph Stern și ispita diplomației*, în SAHIR, V, Editura Hasefer, București, 2000, p. 150.

¹² Dr. Ad. Stern, *Din viața unui evreu român*, București, 1915, p. 184-187.

¹³ Max J. Kohler and Simon Wolf, *Jewish Disabilities in the Balkan States*, New York, 1916, p. 24; Esther L. Panitz, *Simon Wolf. Private conscience and public image*, Boston, 1968, p. 47.

¹⁴ Pentru detalii, vezi Dumitru Vitcu, „*Memomentul*“ *Peixotto...*, passim.

¹⁵ Lloyd P. Gartner, *Roumania, America and World Jewry: consul Peixotto in Bucharest, 1870-1876*, în AJHQ, LVIII, nr. 1 (september, 1968), p. 109.

¹⁶ Dumitru Vitcu, *Cărturarul Adolph Stern...*, p. 152.

¹⁷ Idem, *România la 1877. Din însemnările corespondenților americani de război pe frontul balcanic*, în AIIAI, XVI, 1988, p. 109.

¹⁸ Ernest Desjardins, *Les juifs de Moldavie*, Paris, Dentu, 1867 (retipărită și în *Uricariul* lui Th. Codrescu, vol. XIII, Iași, 1889, p. 238 și urm.).

¹⁹ Carol Iancu, *Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare*, Editura Hasefer, București, 1996, p. 143.

²⁰ Lloyd P. Gartner, *op. cit.*, p. 46-47.

²¹ Dumitru Vitcu, „*Momentul*“ *Peixotto...*, p. 742.

I

THE HEBREWS IN ROUMANIA **Intercession of the President asked on behalf of** **the victims of fanaticism**

Washington, May 2. A deputation from the Board of Delegates of American Israelites waited upon the President today. Hon. Benjamin F. Peixotto addressed the President on behalf of the persecuted Hebrews of Roumania, and Recorder Wolf, Vice-President of the board, presented a written statement respecting the recent barbarities practiced on the Jews of Giurgevo, Romania. The President appeared deeply touched by the unhappy condition of the helpless people, and referred the deputation to Secretary Evarts, whom he requested to take such action as the exigency requires. Pursuant to this advice the delegation called on Mr. Evarts and held quite a protracted interview. It was suggested that the American Consulate at Bucharest, abolished since Mr. Peixotto's return, be revived, and that gentleman urgently requested the appointment of Dr. Adolph Stein, who had acted as Vice-Consul during his residence at the Court of Prince Charles, to be United States Consul. The deputation also urged the Secretary of State to cable our ministers at Vienna, Constantinople, and St. Petersburg, requesting them to act in conjunction with the representatives of those powers in endeavoring to repress further atrocities. Mr. Evarts took the subject under consideration, and will no doubt act promptly.

NYT, 1877, May 3, p. 1, col. II.

THE PRINCIPALITY OF ROUMANIA

From our own Correspondent

Bucharest, Sunday, May 13, 1877. Far more numerous than the Greeks, and of much greater importance in the future destinies of the nation, are those races without a country – the Jews and the Tsiganes.

The Israelites of Spanish descent who inhabit the great towns are not in bad odor with the population in general; but the same cannot be said of those who, coming from Poland, Galicia, and Hungary, are in constant intercourse with the poorer classes, as inn-keepers or petty brokers. These are universally detested; not, as has been incorrectly stated, on account of their religion, for the Roumain, although an „orthodox“, is not a fanatic, but on the contrary the most tolerant of men, but because of their wonderful skill in swindling everybody with whom they have any business relations. All sort of imaginary crimes are imputed to them, and frequently the world is shocked by the recital of some massacre of the Jews, perpetrated to avenge the pretended murder of little children, sacrificed in the place of lambs at the Feast of the Passover.

Still the Roumains cannot do without the Jews, and hate them as they will, they strengthen each day their commercial monopoly, at the same time that the Roumanian code interdicts their acquisition of real-estate. In this condition of affairs, exist grave elements of future discord, all the more redoubtable that they may afford a pretext to foreign intervention. Already, if their valuation has not been exaggerated – and the ubiquity of the Jews makes them out to be more numerous than they really are – the Israelites constitute a fifth part of the entire population in Moldavia. Their dialect is a German jargon mixed up with a multitude of words borrowed from every language in the East, and this very fact contributes not a little to the detestation in which they are held, as they are looked upon of a species of forerunners of another invasion, in which the political independence of the country would be destroyed.

C. Tevis

NYT, 1877, June 3, p. 1, col. III-IV.

PERSECUTION OF JEWS IN EUROPE

Statement of the United States Consul at Bucharest. The expulsions practiced under laws regarding the liquor traffic

Washington, June 22. Referring to the visit to the President and Secretary of State on the 2nd of May last of a deputation, from the Board of Delegates of American Israelites who presented a written statement respecting recent barbarities committed upon the Jews of Giurgevo, (a town in Wallachia), and urging the Department of State to request its representatives at Vienna, Constantinople, and St. Petersburg to act in conjunction with the representatives of those powers in endeavoring to repress further atrocities, the United States Consul at Bucharest, in a dispatch dated May 27 last, assures the Department from his own inquiries that no other outrages have been practiced on the Roumanian Jews since November last, when several hundred Jewish inhabitants were driven away from the rural communes of the district of Waslue, in Moldavia. The Consul at the time used his best endeavors to have the Government repress at once the inhumane expulsions, but only after they had been allowed to go on for about four months was it possible to obtain the resignation of the Prefect Lupashku, who had issued the order for expulsion. In many instances the orders were withdrawn, and several of the expelled Israelites who were wandering shelterless about the country with their wives and children, exposed to cold and hunger, were allowed to return to their homes, where they found their property destroyed. They cannot expect compensation for their losses or redress for wrongs practiced upon them.

These expulsions are all based upon articles VIII and XII of the Liquor law passed in 1873, which excludes from the liquor traffic in the rural communes „all persons not inscribed as electors in one of the communes of Roumania“, thereby virtually prohibiting all Israelites from continuing or engaging in this trade. The Government, upon the representations of the Consuls, repeatedly pledged itself not to enforce this law, and to have the same repealed. But the law is still in force, and it only depends on the humor of a Prefect or other

subaltern official to enforce those clauses, close the stores of the Israelites, confiscate their goods, and expel them from their homes. No persecution has, however, taken place at Giurgevo. The impression of such persecution probably originated in the reported murder of a Jewish family who, while flying from Giurgevo on account of its being exposed to bombardment by the Turks, were assaulted, grossly maltreated, and killed on the highroad.

NYT, 1877, June 23, p. 8, col. II.

IV

THE ISRAELITES OF ROUMANIA

The Jewish Question in that country as seen by a resident of many years

To the Editor of the New York Times:

Your Bucharest correspondent, in his letter under the above caption, (published in your issue of the 1st inst.) has, I regret to see, fallen into several errors respecting the Israelites of Roumania. A residence of several years in the Principalities an intimate acquaintance with the country, its history, people, laws and institutions, and complete knowledge of the Jewish question, which there is like what our negro question used to be here, one of the most important elements in politics, is the basis upon which I shall propose to write.

And first and above all I desire to say that two of the authorities he quotes, viz. M. Ernest Desjardines and the *République Française*, (of 1873) are not entitled to credit. M. Desjardines during his visit to Moldavia and Wallachia mingled only with those whose intense prejudices against the Jews led him to look through their eyes instead of his own. Hence, the *brochure* he published on the subject teems with glaring misrepresentations and betrays a spirit unworthy the scholar or moral philosopher. His experience was certainly limited to the very poorest and most degraded classes of the Jews – those most bitterly persecuted – and failed to take

cognizance of the predominant class, and especially to ascertain the true history of their settlement, their habits, occupation and character.

The *République Française* permitted its columns to be open to a class of radicals, known as the „Red Party“, in Roumania, and who persistently vilified the Jew and held him up to the odium, not only of the common people, (thereby the better to incite those blind and fatal assaults which so often stained the character of the nation and created constant turbulence), but the world, as an excuse for their excesses. These efforts were inspired by deadly animosity to Prince Charles, whom, as a foreign Prince and a German, they detested, (albeit that such of their leaders as Ion Bratiano had brought him to the country and the throne), and by willful and persistent misrepresentation in their own numerous organs of publicity, as well as in such journals as the *République*, (which shamefully permitted such prostitution of their columns) sought to heap upon the inoffensive, hard-toiling, frugal, and sober Jew every vile crime in the catalogue. The *Journal des Débats*, the *Neue Freie Press*, the *Augsburg Gazette*, and other equally eminent and potential authorities, contradicted these outrageous perversions time and again, but unhappily they were seldom seen by the middle class of the Roumanians, who form the element most inimical to the Jews and most bitter against the Prince.

Your correspondent also quotes the late American Consul-General at Bucharest, and Mr. E. J. Morris, who, previous to Mr. Peixotto's arrival, was our Minister at Constantinople. Now, it is well known that in his reports Mr. Morris was imposed upon by Mr. A.G. Golesco, the Roumanian Agent at the Porte, that he never was in Roumania, and that his representations to the Department of State (respecting the persecutions of the Jews) were utterly worthless, and entitled to no credit whatsoever. In saying this I do not mean to reflect upon our ex-Minister's character for justice, truth, and veracity, but simply to say to him, and of him, that he was most grossly deceived by Mr. Golesco, and accepted that extremist's views without investigation. At the same time, he was making his report to Washington the British Consul-General (Mr., now Sir John Green) at Bucharest, was sending daily bulletins of the terrible outrages

perpetrated upon the Jews, and it was the simple recitals of this veteran diplomat who caused Lord Stanley to utter those memorable words: „Alas ! it is the Jews who suffer, but we Christians who have the shame“.

As to our own late Consul, his reports to the State Department while marked with great moderation on account of his being of the Mosaic faith, nevertheless too sadly testify to the representations made by his colleagues of England, France, Germany, Italy and Austria to their respective Foreign Offices.

Now, the truth is, (not as M. Desjardines and the *République Française* willfully pervert it), that there are but 250.000 Jews in Roumania, 210.000 of whom live in Moldavia, and 40.000 in Wallachia. The population of the country is estimated at 5.000.000, and if the Jews were as M. Desjardines represents, this would perhaps be, considered excessive. But they are as a rule the very reverse of what he states. Eighty thousand are native and to the manner born, dating their ancestry to the time of Stefen Cel Mare, (Stephen the Great) the celebrated Moldavian King and hero, who welcomed and protected them, and for whom they valiantly fought. M. Cogalniceano, (the present Minister of Foreign Affairs of Prince Charles), in his *History of Moldavia*, bears witness to the fact (derived from most careful study of the best native authorities), that Jews were settled in the country 87 years after Christ. Other equally good sources fix Dacia (the ancient name of the country) as one of the lands to which the Jews fled after their dispersion by Titus from Jerusalem. There are many ruins in that land (and I have seen some myself) that show that the Jews lived there and built cities there (like Talmacia and Jilavia) in the earliest times.

Now, it is not true that the Jews of the present day are utterly degraded and destitute of all civilization or patriotism, though it would be no wonder if they were, considering that *they are not permitted to own or cultivate a foot of soil, are denied civil and political rights, though compelled to serve in the Army, and bear the same burdens of State as their neighbor of the Greek orthodox faith.* It is, on the contrary, a fact that the most sober and industrious portion of the inhabitants are the Jews. Their houses are clean, their habits are orderly, and their lives strictly temperate and virtuous.

Though for several years their children were subjected to every indignity and outrage, still they persevered, and attended the public schools, and when M. Majoresco came to the portfolio of Public Instruction and put an end to the shameful discrimination against the Jewish pupils, they attended, and do now attend, in quite as large percentage as those of the Greek orthodox – the prevailing religion of the State

It is utterly absurd to accuse the Roumanian Jews, whether of native or foreign birth, of being wanting in patriotism, or that „their studies are pursued in German, their newspapers written in German“, and that „they are the outriders or advanced guard of Germanization“. This is the stupid cry which has been raised against them for years, but it is utterly false. There are some 4.000 Jewish soldiers in the Roumanian Army; there are Jewish students of medicine and the physical sciences at the Universities of Bucharest and Jassy; there are Jewish schools established in the principal towns where Roumanian is taught as the „mother tongue“, though German, French and Hebrew are likewise learned. There are a number of highly gifted Jewish scholars of Roumanian birth, notably Leopold and Adolph Stea, (or Stern). These brothers are soon to bring out a Roumanian-German dictionary, to be published by Brockhaus, of Leipsic. Adolph has recently translated (a copy is before me at the present writing, and it is a wondrous interpretation, bringing out beauties that no one would have supposed the Roumain to have possessed) Shakespeare's „Hamlet“ from the original. The Princess Elizabeth, (to whom it is addressed, and who is one of the most gifted women in Europe) is soon to have it produced at the Court Theatre.

I could multiply many instances to prove the genius and culture of the Roumain Jew were it necessary. When it is remembered that he is shut out from the learned professions, that all political rights, the franchise and office (even the most subordinate) is denied to him, I know of no man on the face of the earth more entitled to our sympathy and respect than this same maligned and despised Roumain Jew. I forbear to draw a picture of his neighbor, the Roumain Greek Orthodox, who, to the number of 4.000.000, can neither read nor write, and 80.000 alone of whose children attend the public

schools. The deplorable condition of this people, sunk in the deepest misery, degradation, and ignorance (crushed for two centuries beneath the iron despotism of the Cossack and the Moslem) is too sad to evoke that criticism which one of the most celebrated of French writers more than 20 years ago passed upon them and their country when among other things he said:

„The flowers have no perfume,
The fruits have no flavor,
The men have no principle,
The women have no virtue!“

B.F.

Washington, Monday, July 9, 1877

NYT, 1877, July 11, p. 2, col. IV.

V

ISRAELITES IN TURKEY

Statistics received from the United States Minister.

500.000 Hebrews in the Ottoman Empire.

They are better treated than Christians by the Turks.

Protection extended by the United States Officials.

Washington, Aug. 22. A dispatch has been received at the Department of State from the United States Minister to Turkey giving interesting details concerning the number, status, and persecution of the Israelites in the Ottoman Empire. The total number of Israelites in the Empire is given at 500.000. Of this total, Roumania contains 250.000, Asiatic Turkey 80.000, European Turkey 75.000, Servia 2.000, &c. The United States Minister says that justice to the Turk compels him to admit that the Israelites have been better treated by the Ottoman than by many of the Western powers, and that the impression prevails that they are better treated

in the Empire than the Christians. They are recognized as an independent religious community, with the privileges of their own ecclesiastical rule, their chief Rabbi, Chacham Bashi, possessing, in consequence of his functions, great influence.

The Turkish Minister of Foreign Affairs protested to Mr. Maynard that where Turkish rule obtained the Israelites always enjoyed every privilege and immunity accorded by the laws to Ottoman subjects. The only maltreatment of Israelites which has been brought to the notice of the United States Legation at Constantinople during the official term of Mr. Maynard, was that of the Rabbi Sneersohn, an American citizen. On Nov. 28, 1874, the Rabbi was set upon by his co-religionists, certain Jews at Tiberias, robbed of a considerable amount, and most shamefully maltreated by being imprisoned, stoned, stripped naked, and ridden in that condition through the streets of Tiberias, barely escaping with his life. The United States Consul at Beyrout went to Tiberias and had the perpetrators arrested. Some claimed British protection, and escaped by flight. The friends of the others assembled, overpowered the authorities, and rescued them. The legation at Constantinople then took up the subject, and it was being satisfactorily pushed – as fast as possible under the circumstances – when the Rabbi, doubtless tired out and impoverished, left for France, and in his absence nothing further could be done. The position which the Israelites hold in the Empire, the complex systems and situations, and the heterogeneity of the races by which they are surrounded, the state of civilization and the religious animosities which prevail, the little authority exercised by the Ottoman Government over the provinces even in ordinary times, (protesting that it should not be held responsible for abuses in the provinces) render the whole subject not only difficult of solution, but even difficult of explanation. Some of the Israelites claim to be under British protection, others have been under Russian protection. Many hold themselves as an independent people, owing no allegiance to any Government, and it is only when persecuted or outraged that they seek the protection of any or all human powers. While all Governments, the United States Government foremost of all, are most anxious to extend the necessary sympathy and protection, international questions and equities interfere with and prevent that full

protection which they would receive were they fixed citizens of any Government.

The United States Minister at Constantinople has requested the consular officers of his Government, throughout the Ottoman Empire, to observe carefully the condition of the Israelites within their several jurisdictions, and to report to the legation at Constantinople without delay any instances of persecutions of that people which may occur.

NYT, 1877, August 23, p. 1, col. III.

VI

WITH THE RUSSIAN ARMY

Notes from the seat of War

From our special Correspondent

Turnu-Magurelli, Saturday, July 14, 1877. There is a prejudice against Israelites, among both Russians and Roumanians – a prejudice which I am most ready to admit is inexcusable and unreasoning, but it exists – and it seems to me that it is bad policy to employ them where their position is rendered unbearable, and where they are exposed to constant slights and unmerited mortifications. Something disagreeable has taken place at headquarters with reference to Col. Wellesley, the British military representative, which, if true, will possibly complicate the situation between England and Russia. I have been furnished with details, but the matter is really too serious for me to venture upon their communication until I have their confirmation at Bucharest. All that I can say now is that, even though exaggerated, the possibility of the existence of such an imbroglio is a very bad sign.

NYT, 1877, August 3, p. 2, col. II.

THE ARMY ALONG THE DANUBE

From our own Correspondent

Sistova, Saturday, August 25, 1877. Every one complains of the postal delays, all the more inexplicable that the mail service is tolerably well organized in Roumania, and that the distance to Simnitza (Zimnicea – *n. ns.*) is short and easily accomplished in half an hour, since the establishment of the second bridge. It is, however, in all probability, the interest of the Russian Army administration to keep its people in blissful ignorance of their danger, which, if fully appreciated, might increase the demoralization whose symptoms are already too evident. But the Jews are well informed, and although they are as numerous here as they are in Simnitza, not one of them will consent to pass a night in Bulgaria, or to transport there from his Wallachian store-houses a greater quantity of his good than he is sure to dispose of in the course of the day. From them I learned that on the 21st of August a column of 6,000 infantry, supported by several sotnias of Cossacks and six batteries, debouched upon the table land between the Vid and the Isker, for the purpose of cutting the communications between Plevna and Sophia, and that after a fight of several hours duration Hassan Pasha drove back the enemy in disorder to its base. They also assure me that Kasanlik was occupied and all its Christian population massacred by the Turks on the 18th inst., and that the Russians, after gallantly repulsing the fierce assaults, were obliged to evacuate the passes of Schipka and Demir-Kapon – „the Iron Gates“ – on the 22nd. It is impossible to discover the source of their information, but they seldom make a mistake, and in all my experience their reports have been confirmed within a few days. As a rule, all this nationality is intensely anti-Russian; it lives among the Muscovites and profits by their needs, but simply as their ancestors did, in order to „spoil the Egyptians“, and whenever they can do them an ill turn, or furnish intelligence to the enemy or his sympathizers, without risk of detection, are delighted to improve the opportunity.

NYT, 1877, September 11, p. 2, col. IV.

VIII

WITH THE TURKISH ARMY

From our own Correspondent

Varna, Sunday, September 9, 1877. The last bombardment of Rustchuk, in which the Jewish quarter, hitherto respected, was almost destroyed, was caused by a mistake which the Russians certainly might have avoided. The Turks were firing salvos of artillery, blank cartridge, in honor of the anniversary of the succession of Abdul Hamid. The Russians replied with shell on the town, and the Turks, seeing the cannonade was not likely to cease, gave orders to fire on Giurgevo and, if possible, to raze the town to the ground. I am told that not more than 1,000 inhabitants remain in Rustchuk, and as total destruction seems to be the fate of that town I intend to have one more look at what remains. I leave for there tomorrow.

NYT, October, 1, 1877, p. 1, col. III.

IX

WITH THE RUSSIAN ALLIES

From our own Correspondent

Bucharest, Monday, September 17, 1877. More than 500 Jews have sought refuge in Wallachia during the last fortnight, flying from the cruelties and persecutions of those interesting beings the Bulgarians, for whom so much maudlin sympathy was awakened by well-meaning philanthropists, ignorant of the true character of the so-called martyrs. They had been completely despoiled of everything and owed their lives to the armed protection of detachments of the regular Russian Army, by whom they were convoyed across the frontier and consigned to the benevolence of their Roumanian coreligionists, who in this, as in their contributions to the active service of the field ambulances, have given proofs of zeal and charity which should put to

shame the noisy but empty protestations of patriotism uttered by the Christian wearers of the Geneva Cross. The people and the soldiers begin to see the difference between these good Samaritans and the blatant Pharisees sitting in high places, and already the term Israelite is being substituted for the insulting expressions not long ago in use to designate the chosen people, but the prejudice against them is too deeply set to be readily eradicated, and one editor in a recent article, wherein he spoke in terms of praise of their charity and liberality, considered it necessary to explain to his readers „that an Israelite was only a Jew who had made a fortune“.

NYT, 1877, October, 4, p. 5, col. III.

X

THE ROUMANIAN TROOPS

From our own Correspondent

Bucharest, Wednesday, September 19, 1877. Monday was the feast of the „Great Pardon“ of the Israelites, and Bucharest was edified by a spectacle of charity such as is rarely witnessed among Christians. I have told of the arrival of their persecuted coreligionists from Bulgaria. This is the story of these poor fugitives. When Gourkho's column neared the Balkans, they entered a little village of Spanish Jews numbering in all 1.500 souls. Yielding to the solicitations of the Mussulman authorities, 700 of these fled to Adrianople, where they are in perfect safety; the remainder trusted to the promises of the invaders, who protested that they had come not to destroy, but to built up, and stayed in their homes. The Russians passed on, leaving the village in charge of a provisional Bulgarian government. So soon as the last Cossacks had disappeared the Bulgarians ordered the Israelites to assemble in the synagogue, where they were treated with the same amenity as characterized the Turkish massacres last Summer. Women were violated, old men and children were butchered, until, on the

return of a hastily-summoned cavalry detachment from the raiders, only 350 were left. These were escorted to the Danube, and had been adopted by their brothers here.

At the feast of Monday, 30 verses of Scripture were read, and each reader contributed 1,000 francs to the maintenance of the refugees for whom a collection made afterward realized 8,000 francs more.

NYT, 1877, October, 12, p. 5, col. II.

EVOLUȚIA POPULAȚIEI EVREIEȘTI URBANE DIN BUCOVINA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX

CAZUL ORAȘULUI RĂDĂUȚI

Mihai-Ștefan CEAUȘU

În Bucovina, ca de altfel în întreaga Monarhie de Habsburg, cu toate îngrădirile juridice existente până în 1848, cea mai mare parte a populației evreiești a trăit în mediul urban, deși sub aspect economic, în mod preponderent, aceasta a rămas strâns legată de lumea rurală înconjurătoare, predominant agrară.

Revoluția de la 1848 a constituit un moment de cotitură în procesul de emancipare a evreilor din imperiul Austriei. Prin Constituția din 1849, evreul era ridicat la rangul de cetățean, egal în drepturi, ce se bucura de majoritatea libertăților cetățenești în interiorul monarhiei habsburgice¹. Deceniile șase și șapte ale secolului al XIX-lea au marcat ridicarea ultimelor îngrădiri juridice existente la adresa evreilor în privința practicării unor profesii (mai ales a celor liberale), a dreptului de a dobândi proprietăți imobiliare și funciare etc., fiind decisive în procesul de emancipare a populației izraelite din Monarhia de Habsburg².

După deschiderile produse de revoluția de la 1848, mai ales după obținerea statutului de provincie autonomă a coroanei (Kronland), Bucovina a cunoscut o intensificare a dezvoltării economice, dublată de un proces accelerat de creștere a populației, neobișnuit chiar pentru zona central-europeană, ce poate fi comparat, într-o anumită măsură, cu ritmul dezvoltării demografice americane³. În această perioadă se înregistrează o dinamică foarte accentuată a creșterii populației evreiești, care, într-o jumătate de secol, ajunge să înregistreze o creștere spectaculoasă, de la 3,06 % din ansamblul populației provinciei, în 1848, la 13,17 % în anul 1900⁴. Tendința evreilor de migrare spre mediul urban a făcut ca, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, orașele Bucovinei să cunoască o creștere fără precedent a procentului populației evreiești în ansamblul locuitorilor citadini, ajungând să dețină, în cazul târgului Sadagura⁵ și al orașului

Vijnița⁶, un procent de peste 80 %, Vijnița devenind singurul oraș al Austriei în care israeliții dețineau majoritatea.

În privința procentului deținut de evrei în orașele Bucovinei, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor, următorul tabel este edificator:

Orașul	Totalul populației	Evrei	
		Număr	Procent
Cernăuți	85.458	28.613	33,48 %
Câmpulung	8.726	1.577	18,07 %
Coțmani	5.577	666	11,94 %
Gura Humorului	5.257	2.050	38,99 %
Rădăuți	16.604	3.940	35,77 %
Siret	7.815	3.178	40,66 %
Storojineț	10.266	3.453	33,63 %
Suceava	11.314	4.200	37,12 %
Vășcăuți	5.749	961	16,71 %
Vijnița	5.216	4.317	82,77 %
Zastavna	4.622	563	12,18 %

Izvoare: I.E. Torouțiu, Poporația și clasele sociale din Bucovina, București, 1916, p. 61-81.

În privința orașului capitală Cernăuți, datele statistice generale relevă o creștere semnificativă a numărului evreilor, pe parcursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, prin comparație cu evoluția demografică a câtorva mari orașe ale Cisleitaniei, precum Praga sau Lemberg, unde populația evreiască, ce deținea o pondere însemnată în ansamblu populației urbane, a cunoscut o descreștere graduală în aceeași perioadă⁷. Creșterea populației evreiești urbane din Bucovina s-a realizat nu numai printr-o imigrare masivă din două zone aflate în granițele provinciei, Galiția austriacă și Rusia țaristă, ci – așa după cum încercăm să demonstrăm – și prin intermediu *sporului natural*. Până la ora actuală, datorită precarității izvoarelor și a lipsei unor studii demografice concrete, în conturarea dimensiunii demografice a evreimii bucovinene au fost folosite mai mult datele statistice generale. De aceea, pentru a analiza în ce măsură evoluția demografică a acestei populații s-a datorat și *sporului natural*, care se observă în mod clar din raportul dintre rata natalității și a mortalității, am luat în studiu cazul orașului Rădăuți. În mod fericit,

pentru acest oraș s-au păstrat izvoarele documentare esențiale pentru o cercetare demografică, anume registrele de stare civilă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Modernizarea și creșterea numărului locuitorilor izraeliți din orașele Bucovinei nu au determinat, cum ar fi fost de așteptat, o creștere a numărului de căsătorii înregistrate oficial, dat fiind faptul că cei mai mulți dintre evrei acceptau numai o căsătorie rituală⁸. Din această cauză autoritățile de stat austriece considerau că aceștia trăiau într-o situație de concubinaj, copiii lor fiind socotiți ilegiti. Analiza celor 185 de căsătorii înregistrate între anii 1870 și 1877 în comunitatea evreiască din orașul Rădăuți, ne relevă faptul că acestea sunt distribuite destul de aleatoriu în cadrul lunilor anului, fiind mai numeroase în lunile de primăvară-vară, după cum rezultă din tabelul următor:

Anul	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.
1870	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
1871	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	2
1872	1	2	1	2	-	-	-	-	-	-	1	-
1873	2	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1
1874	2	3	1	-	1	3	-	1	3	1	2	3
1875	3	2	-	1	1	2	-	2	-	-	1	-
1876	1	1	-	-	15	21	16	-	-	-	6	8
1877	-	1	3	19	2	39	-	-	-	-	-	-
Total	9	9	5	23	19	65	16	5	3	3	14	14

Izvoare: Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Suceava,
Colecția de stare civilă, Comunitatea evreiască Rădăuți,
registru nr. 1/1870 (căsătorii).

În privința vârstei avute de parteneri la matrimoniu, în cazul celor 185 de căsătorii, înregistrate oficial, se constată că un procent de 55,19 % dintre persoanele de sex masculin s-au însurat la o etate cuprinsă între 20 și 40 de ani, în timp ce aproximativ 67,39 % dintre persoanele de sex feminin au încheiat un mariaj între 15 și 40 de ani. Referitor la frecvența celei de-a doua căsătorii, se poate spune că aceasta era redusă, fiind doar patru cazuri înregistrate, din care majoritate (trei din patru) erau parteneri de sex masculin. Dacă bărbații recăsătorii luau de soții fete aflate la primul mariaj, nu același lucru se întâmpla și în cazul persoanelor de sex feminin. Deosebirea de vârstă

dintre parteneri era variabilă, totuși, diferențe de peste 10 ani dintre soți sunt destul de rare. De obicei, persoanele de sex feminin erau cu unul, până la opt ani mai mici decât soți lor. În unele cazuri femeile erau mai în etate decât bărbații lor, dar această situație reprezintă un procent mic, de doar 7,03 % din totalul căsătoriilor încheiate în perioada 1870-1877⁹.

În general, faptul că la căsătorie ambii parteneri erau de vârstă tânără și că diferența dintre soți era redusă, promitea o progenitură numeroasă, ceea ce se încadra în prescripțiile religioase ale evreilor¹⁰.

Cercetarea atentă a registrelor ce consemnează evoluția nașterilor și a deceselor din cadrul comunității evreiești din Rădăuți, în perioada 1857-1877, ne-a dat următoarele date:

ANII	NUMĂR DE NAȘTERI			NUMĂR DE DECESE			SPOR NATURAL		
	M	F	TOTAL	M	F	TOTAL	M	F	TOTAL
1857-1862	160	140	300	124	94	218	36	46	82
1863-1867	175	173	348	181	154	335	21	19	40
1868-1872	274	218	492	169	138	307	105	80	185
1873-1877	352	319	671	269	239	508	83	80	163
Total	961	850	1.811	743	625	1.368	245	225	470

Izvoare: Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Suceava, Colecția de stare civilă, Comunitatea evreiască Rădăuți, registru nr. 1/1857 (născuți); registru nr. 1/1857 (morți).

Din tabelul de mai sus se poate observa limpede că nașterile au fost excedentare pe toată perioada celor douăzeci de ani luați în studiu. Scăderea drastică a sporului natural în perioada 1863-1867 s-a datorat în principal, creșterii ratei mortalității, ca urmare a epidemiei de holeră ce a lovit orașul și provincia în anul 1866.

Sporul natural al populației izraelite a cunoscut o linie ascendentă până la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor. Fiind printre cele mai ridicate, în comparație cu cel al celorlalte confesiuni din Bucovina, sporul natural al populației de rit mozaic a ajuns să reprezinte în intervalul anilor 1888-1890, în districtul Storojineț, spre exemplu, o medie anuală pozitivă de +7,01 %, față de

un spor natural de +6,19 % realizat de populația de confesiune catolică sau de cel negativ de -11,07 % realizat de ortodocși¹¹. Această creștere s-a datorat atât temperamentului și caracterului acestei populații, cât și unei stări de prosperitate economică relativă. La aceasta s-a adăugat păstrarea unor condiții generale de igienă mai bune, comparativ cu celelalte etnii¹².

Din analiza tabelului de mai sus rezultă că nașterile de băieți au excedat pe tot parcursul celor două decenii studiate. Totodată, în aceeași perioadă numărul deceselor înregistrate în rândul persoanelor de sex masculin a fost mai mare decât la cele de sex feminin. În general, în Bucovina în a doua jumătate a secolului al XIX-lea numărul nașterilor era situat la 52,6 la mia de locuitori¹³. La nivelul provinciei, în aceasta perioadă, se constată o frecvență destul de mare a nașterilor ilegite care, în anul 1889 se situa la 12,6 %. Din acest procent, cea mai mare parte revenea populației evreiești¹⁴. Frecvența nașterilor ilegite este un fenomen întâlnit în aceeași perioadă în toate țările europene. Proporția întâlnită în cazul populației evreiești bucovinene este oarecum asemănătoare cu cea înregistrată în secolul al XIX-lea pentru evreii polonezi¹⁵. Această situație se datora faptului că cele mai multe căsătorii la evrei erau socotite ilegale de autoritățile de stat austriece. Începând cu deceniile opt-nouă ale secolului al XIX-lea, o dată cu emanciparea deplină a evreilor și cu modernizarea societății evreiești bucovinene, asistăm la un interesant proces de recunoaștere a paternității asupra copiilor, pe cale judecătorească, așa după cum o dovedesc documentele timpului¹⁶.

Tabelul următor ilustrează în mod semnificativ mișcarea sezonieră a nașterilor în cadrul comunității evreiești din Rădăuți, în perioada luată în studiu:

Anul	Luna nașterii											
	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.
	Luna corespunzătoare concepției											
	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.	Ian.	Feb.	Mar.
1857	3	6	4	1	-	1	1	2	6	2	1	4
1858	1	5	2	1	-	3	3	3	3	1	3	8
1859	1	2	2	2	4	2	2	3	-	3	11	4
1860	9	3	3	5	6	4	-	2	6	7	6	7
1861	10	2	3	7	5	5	4	1	2	4	4	8
1862	11	7	7	7	9	10	5	6	8	6	6	4
1863	8	7	7	8	8	8	3	3	4	3	16	5

1864	8	10	6	10	11	4	8	6	8	9	11	8
1865	3	4	1	3	3	4	6	5	3	1	3	3
1866	6	5	5	5	4	11	6	8	2	9	6	3
1867	5	7	6	3	8	5	11	5	3	3	2	3
1868	6	1	4	9	7	10	6	8	5	6	8	6
1869	19	10	14	4	8	6	17	7	5	7	12	15
1870	7	3	12	3	11	8	8	6	8	12	9	7
1871	7	4	8	5	5	9	3	12	5	11	13	13
1872	8	11	14	2	4	2	14	13	9	10	13	3
1873	13	8	9	14	7	8	5	14	13	9	8	3
1874	12	7	14	13	12	12	10	5	10	22	8	14
1875	18	5	12	8	11	9	7	14	4	11	21	10
1876	9	21	13	10	13	14	9	9	14	12	7	11
1877	10	18	9	7	11	18	15	11	10	17	9	14
Total	174	145	155	127	147	153	143	143	128	165	177	153

Izvoare: Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Suceava,
Colecția de stare civilă, Comunitatea evreiască Rădăuți,
registru nr. 1/1857 (născuți).

Analiza mișcării sezoniere a nașterilor, deși relevă o distribuție relativ uniformă a numărului de noi născuți în cursul anului, indică faptul că cele mai multe au avut loc în lunile de toamnă (septembrie, octombrie, noiembrie), respectiv un procent de 25,96 % și de iarnă (decembrie, ianuarie, februarie), cu 26,12 %. De aici se poate trage concluzia că majoritatea copiilor izraeliți au fost concepuți în lunile de iarnă și primăvară, cu o majoritate relativă a concepției în lunile ianuarie, februarie și martie. În comparație, în cazul populației ortodoxe din Bucovina, în a doua jumătate a secolului XIX, perioada de maximă concepție se situa în lunile iunie-iulie, ceea ce făcea ca numărul cel mai mare de nașteri să se înregistreze în lunile martie-aprilie¹⁷. Explicația acestor deosebiri își are originea atât în cauze ce țin de natura diferențelor religioase sau socio-profesionale, cât și în mentalitățile predominante în societatea izraelită sau ortodoxă a timpului.

În privința mortalității, o problemă deosebit de importantă este repartiția lunară a deceselor, deoarece este bine știut că mortalitatea este influențată, între altele, de schimbările climatice produse de cele patru anotimpuri ale anului. Edificatoare din acest punct de vedere este următoarea situație statistică realizată pentru cele 1.368 de cazuri de deces înregistrate în comunitatea evreiască din Rădăuți în perioada 1857-1877:

Anul	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.
1857	2	0	1	0	1	0	1	2	3	2	1	2
1858	0	8	1	4	1	6	2	2	1	3	1	3
1859	4	4	3	5	1	0	5	4	5	2	0	4
1860	4	3	6	4	3	4	3	5	3	1	5	4
1861	1	5	3	5	1	7	3	4	2	1	2	2
1862	2	2	5	5	2	0	0	4	3	16	7	7
1863	3	6	0	0	3	7	5	4	1	0	4	0
1864	2	2	3	3	1	4	4	4	2	4	3	2
1865	4	5	4	4	4	4	7	4	3	11	2	6
1866*	7	1	5	4	1	6	5	20*	30*	25*	6	10
1867	6	5	4	4	6	12	8	9	16	8	10	2
1868	7	3	9	6	6	5	6	6	1	5	6	3
1869	2	3	7	4	7	2	2	4	2	4	4	2
1870	9	4	5	5	7	7	7	6	5	8	5	8
1871	4	6	3	7	0	0	12	6	9	8	9	3
1872	3	7	9	1	5	4	8	3	4	1	9	4
1873	15	12	10	4	9	6	6	3	13	13	4	5
1874	9	2	10	6	6	3	1	0	3	6	2	9
1875	7	4	4	5	11	5	13	15	10	11	1	6
1876	10	6	7	8	6	9	7	14	14	7	13	6
1877	13	18	14	9	10	6	9	8	17	13	18	17
Total	114	106	114	93	90	97	114	127	147	149	112	105

Izvoare: Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Suceava,
Colecția de stare civilă, Comunitatea evreiască Rădăuți,
registru nr. 1/1857 (morți).

* Epidemie de holeră.

Situația statistică relevă faptul că mortalitatea maximă a fost atinsă în luna octombrie, cu un procentaj de 9,13 % din totalul deceselor înregistrate, iar cea mai scăzută în luna mai, cu un procent de numai 6,58 %. Numărul mare de decese din luna octombrie, ca și din lunile de sfârșit de vară și început de toamnă (august-septembrie) s-a datorat atât tulburărilor gastro-intestinale, numeroase mai ales la copii, cauzate de lipsa unei igiene alimentare în consumarea fructelor și legumelor, cât mai ales epidemiei de holeră din anul 1866 ce a făcut numeroase victime.

Principalele cauze ale deceselor înregistrate în perioada 1857-1877 sunt relevate în tabelul de mai jos:

Cauza decesului	1857-1861		1861-1866		1866-1871		1871-1876		Total	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Născut mort	-	-	-	-	-	-	7	1,69	7	1,69
Născut debil	5	3,03	-	-	7	2,06	20	4,83	32	2,63
Convulsii (la copii)	48	29,09	68	22,81	100	29,50	100	24,15	316	25,99

Tuberculoză pulmonară	20	12,12	34	11,41	42	12,39	76	18,35	172	14,14
Boli infecto-contagioase	49	29,69	131	43,96	114	33,62	138	33,33	432	35,52
Boli ale aparatului respirator	9	5,45	18	6,04	23	6,78	12	2,89	62	5,09
Boli ale aparatului digestiv	14	8,48	11	3,69	12	3,53	14	3,38	51	4,19
Boli ale aparatului cardio-vascular	1	0,60	3	1,01	2	0,59	9	2,17	15	1,23
Apoplexie	1	0,60	2	0,67	3	0,88	-	-	6	0,49
Febră puerperală	-	-	4	1,34	4	1,18	3	0,72	11	0,90
Alte boli	4	2,42	9	3,02	11	3,24	13	3,14	37	3,04
Bătrânețe	12	7,27	18	6,04	17	5,01	19	4,59	66	5,42
Moarte nenaturală	2	1,21	-	-	4	1,17	3	0,72	9	0,74

Tabelul ca și parcurgerea izvoarelor demografice privitoare la comunitatea rădăuțeană relevă faptul că bolile cele mai des întâlnite în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în mediul urban din Bucovina, care dădeau un procent ridicat al mortalității erau cele de natură infecțioasă și contagioasă (holera cu 49 de cazuri, difteria cu 83, rujeola cu 49, tifosul cu 92, variola cu 31 etc.) și care pe ansamblu perioadei luate în studiu au fost cauza a 35,52 % din totalul cazurilor de deces înregistrate. Acestea li se adăugau convulsiile, care făceau ravagii mai ales în rândul copiilor mici. Din rândul bolilor sociale, cea mai răspândită era tuberculoza pulmonară. Aceasta cunoaște o evoluție progresivă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, de la 12,12 % în perioada 1857-1861, la 18,35 % în perioada 1872-1876, ajungând să se situeze pe locul al treilea al cauzelor producătoare de decese. În schimb, apar foarte rar bolile cardio-vasculare, acestea însumând doar un procent de 1,72 % din cauzele deceselor. La fel de reduse ca număr, pe ansamblul perioadei, sunt și decesele cauzate de „bătrânețe“, socotită a fi prezentă de la vârsta de 65 de ani în sus.

În analiza evoluției mortalității populației evreiești urbane din Bucovina, în a doua jumătate a secolului XIX, un loc aparte îl ocupă distribuția deceselor pe grupe de vârstă. Tabelul realizat pentru comunitatea evreiască din Rădăuți este sugestiv în această privință:

Vârsta în ani	Perioada							
	1857-1862		1863-1867		1868-1872		1873-1877	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%
0-5	147	65,04	177	53,47	209	68,30	351	69,50
6-10	5	2,21	17	5,13	14	4,57	28	5,54
11-20	13	5,75	21	6,34	10	6,20	17	3,36
21-30	15	6,63	17	5,13	15	4,90	24	4,75
31-40	10	4,42	30	9,06	18	5,88	13	2,57
41-50	7	3,09	19	5,74	5	1,63	20	3,96
51-60	7	3,09	20	6,04	12	3,92	16	3,16
61-70	14	6,19	14	4,22	9	2,94	17	3,36
Peste 71	8	3,53	16	4,83	5	1,63	19	3,76

Izvoare: Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Suceava, Colecția de stare civilă, Comunitatea evreiască Rădăuți, registru nr. 1/1857 (morți).

Din tabelul de mai sus se poate constata o scădere a numărului deceselor în jurul anului 1860, pentru ca apoi acestea să crească din nou, pe măsura sporirii a populației urbane, atingând o curbă de vârf în jurul anilor 1880. După această dată asistăm la o cotitură a mortalității în comparație cu natalitatea, în cadrul populației evreiești din Bucovina, generată de faptul că în timp ce natalitatea continuă să crească, mortalitatea se reduce, realizând în anul 1890, spre exemplu, o scădere de -4 %, în cazul populației evreiești din Storajineț⁸. Totodată, tabelul evidențiază faptul că mortalitatea era extrem de ridicată în primii ani de viață, încât se poate spune că aproape jumătate din cei născuți nu reușeau să depășească vârsta de cinci ani. După această vârstă mortalitatea este distribuită aproape echilibrat la nivelul celorlalte grupe de vârstă, fiind mai scăzută între șase și zece ani și 41 și 50 de ani și mai accentuată între 21 și 30 de ani.

Aceste constatări sunt evidente și în cazul analizei pe sexe a distribuției pe grupe de vârstă a decedaților din comunitatea evreiască din Rădăuți:

Vârsta în ani	Masculin		Feminin		Total	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%
0-5	492	65,95	392	63,02	884	64,62
6-10	37	4,96	27	4,34	64	4,68
11-20	33	4,42	37	5,95	70	5,12
21-30	38	5,09	33	5,30	71	5,19
31-40	36	4,15	35	5,63	71	5,19

41-50	27	3,62	24	3,86	51	3,73
51-60	27	3,62	28	4,50	55	4,02
61-70	33	4,42	21	3,38	54	3,95
Peste 71	23	3,08	25	4,02	48	3,51

Izvoare: Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Suceava,
Colecția de stare civilă, Comunitatea evreiască Rădăuți,
registru nr. 1/1857 (morți).

În mod evident se poate constata că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în cadrul comunității evreiești din Bucovina, mortalitatea a excedat pe ansamblu în cadrul sexului masculin. Această mortalitate preponderent masculină a fost caracteristică, așa după cum o demonstrează izvoarele demografice ale perioadei, atât pentru populația românească, cât și pentru celelalte naționalități (ucraineni, germani, poloni etc.), încât se poate afirma că ea este o caracteristică a mortalității la scara întregii provincii¹⁹.

Pe ansamblu, rata mortalității era cea mai mare în rândul copiilor și adolescenților, mai mult de jumătate dintre nou născuți nu aveau o speranță de viață mai mare de 20 ani, dat fiind faptul că mortalitatea până la 20 de ani reprezenta 74,41% din totalul deceselor. În comparație mortalitatea în rândul populației adulte (între 21 și 50 de ani) se situa doar la 14,11%. Urmărilor unor proaste îngrijiri, a unei alimentații necorespunzătoare a noilor născuți, ca și cauze endogene, cărora medicina de atunci nu le putea face față, au determinat o mortalitate infantilă cu valori foarte mari până la vârsta de 5 ani, în toată perioada celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. Situația aceasta a făcut ca dimensiunea familiei evreiești bucovinene să fie mai mică decât ne-am fi așteptat. Deși cuplurile erau fecunde, de regulă născându-se câte un copil aproape la fiecare doi ani, înregistrându-se chiar și câte 10-12 nașteri de cuplu, datorită mortalității infantile foarte ridicate, constituiau excepții cuplurile cu peste opt copii. În medie, pentru fiecare familie reveneau aproximativ cinci copii, medie ce se înscrie în limitele obișnuite pentru această perioadă în zona est-central europeană. Această medie evidențiază totuși vigoarea creșterii demografice, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în rândul populației evreiești din Bucovina, însă, aceasta nu acoperă în totalitate importantul spor demografic realizat de această etnie până la începutul secolului al XX-lea, fapt ce ne face să afirmăm că diferența s-a realizat în mare măsură prin imigrările din Galiția habsburgică și Ucraina rusească învecinate.

NOTE

¹ Wohlfdieter Bihl, *Die Juden*, în: Adam Wandruszka, Peter Urbanitsch (ed.), *Die Habsburgermonarchie. 1848-1918*, vol. III/2, *Die Völker des Reiches*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1980, p. 892-893.

² *Ibidem*, p. 894.

³ Erich Beck, *Das Buchenlanddeutschtum in Zahlen*, în: Franz Lang, (ed.), *Buchenland. Hundertfünfzig Jahre Deutschtum in der Bukowina*, Veröffentlichungen des Südostdeutschen Kulturwerks, München, 1961, p. 75.

⁴ *Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina*, Heft XVII., Czernowitz, 1913.

⁵ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Suceava, fond Inspectoratul cadastral Bucovina, mapa 237 (Sadagura), fasc. 9.

⁶ Carl A. Romstorfer, Hubert Wiglitzky, *Vergleichende graphische Statistik in ihrer Anwendung auf das Herzogthum Bukowina und das österreichische Staatsgebiet*, Wien, 1886, p. 15.

⁷ Wohlfdieter Bihl, *op. cit.*, p. 88.

⁸ Dimitrie Dan, *Evreii din Bucovina. Studiu istoric, cultural, etnografic și folkloric*, Cernăuți, 1899, p. 17.

⁹ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Suceava, Colecția de stare civilă, Comunitatea evreiască Rădăuți, registru nr. 1/1870 (căsătorii).

¹⁰ Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 17.

¹¹ *Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina*, Heft II., Czernowitz, 1894, p. 48.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 40.

¹⁴ *Ibidem*, p. 32.

¹⁵ Irena Gieysztorowa, *Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa, 1971, p. 301.

¹⁶ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Suceava, Colecția de stare civilă, Comunitatea evreiască Rădăuți, registru nr. 1/1857 (născuți), nr. 2/1876 (născuți).

¹⁷ *Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina*, Heft II., p. 36.

¹⁸ *Ibidem*, p. 46-47.

¹⁹ *Ibidem*, p. 42-56.

TEATRUL ȘI MUZICA EVREILOR DIN BUCOVINA ÎN PERIOADA AUSTRIACĂ

Alis NICULICĂ

Viața culturală a Bucovinei din perioada austriacă a fost puternic influențată de multitudinea etniilor care s-au stabilit în această provincie, fiecare căutând să-și promoveze propria identitate culturală prin intermediul presei, literaturii și artelor, muzica și teatrul ocupând un loc privilegiat.

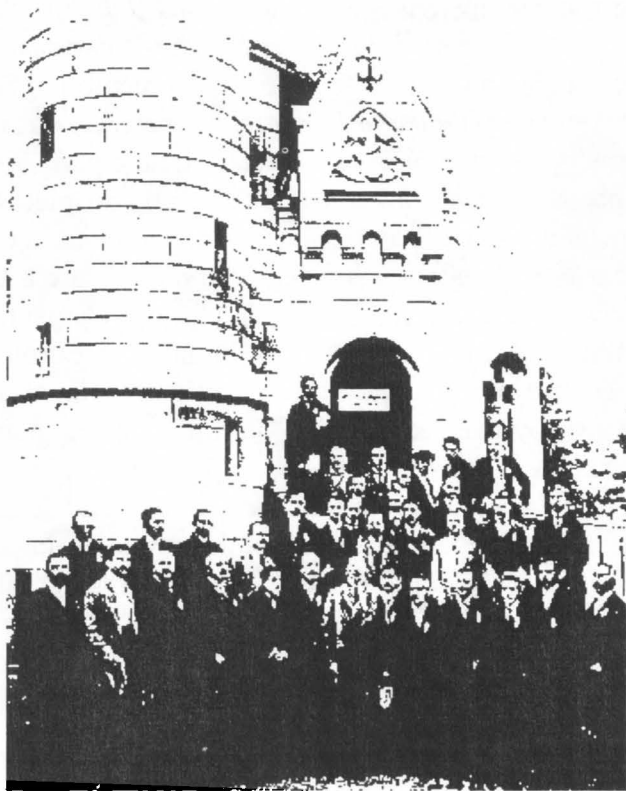
Dacă românii și ucrainenii au văzut în cultură în general, în teatru și muzică, în special, posibilitatea trezirii conștiinței naționale, pentru germani și evrei teatrul și muzica reprezentau forme de petrecere a timpului liber într-o manieră plăcută, elegantă, un prilej de întâlnire și manifestare a elitelor. Evreii din Bucovina s-au integrat, încă de la început, în viața culturală germană a provinciei. Geograful francez Emmanuel de Martonne, care a făcut o călătorie în Bucovina în primii ani de după primul război mondial, constata existența unei stări de lucruri ce o continua pe cea din perioada austriacă: „Evreii vorbesc nemțește. Germana este folosită de lumea bună, așa cum franceza este folosită la București; anii de stăpânire austriacă au reușit să imprime ideea că germanismul este sinonim cu civilizația“¹. Aceste rânduri sunt suficiente pentru a explica modul în care s-a dezvoltat viața culturală a provinciei în perioada austriacă, de ce germanii au avut întâietatea în viața culturală și de ce evreii nu au pus bazele unor societăți teatrale sau muzicale proprii, decât foarte târziu, preferându-le pe cele germane. În cadrul acestor societăți, evreii, talentați în special ca interpreți (vocali sau instrumentiști), dar și compozitori sau dramaturgi, au fost deosebit de activi. Astfel, ei au devenit, la un moment dat, cei mai numeroși membri ai *Musikverein*-ului² cernăuțean și susțineau, prin participare activă, turneele teatrului german din Bucovina. Practic, în timpul turneelor trupelor românești, dacă românii și evreii nu cumpărau bilete la spectacolele trupelor germane care ajungeau la Cernăuți, acestea erau nevoite să încheie stagiunea din lipsă de spectatori³.

Mai mult, evreii din Cernăuți profitau din plin de faptul că Societatea filarmonică germană avea o școală de muzică, trimițându-și copiii să învețe aici diferite instrumente. Compozitorul Ciprian Porumbescu, prezent la examenul semestrial din 6 iulie 1879, al elevilor ce învățau la școala de muzică a *Musikverein*-ului, notează: „Întâi a venit violina, apoi canto și, la fine, pianul. Violoniștii cântară destul de bine, mai ales un oarecare Retting Blaukopf și Rottenburg. Între cântărețe, realizară prestații destul de remarcabile domnișoara Deker din Ilișești, care a cântat *Aufenthalt*-ul lui Schubert, apoi domnișoarele Gobl, Salter și Dornbaum. Cel mai bine a cântat Salter; cel mai mizerabil a ieșit un duo executat de domnișoarele Weise și Negruș. Urmară pianistele – nenumărate. Cel mai bine cântară domnișoara Statkewicz și încă una și micul Rottenburg. Piciul acesta îmi cuceri admirația cântând, la fel de minunat la vioară ca și la pian... A fost mult public, dar ceea ce-am observat [...] fu că, atât între executanți, cât și-n public, covârșitoarea majoritate, aș putea zice 9/10⁴ erau evrei. Dintre cei 25 elevi, doar 4 erau creștini, restul evrei⁴. Iată, dar, o mărturie extrem de prețioasă privind înclinația spre muzică a tinerilor evrei, din rândul cărora se vor ridica mai târziu mari interpreți, dirijori și compozitori.

Prima societate muzicală evreiască a luat ființă relativ târziu, în 1907, la Cernăuți: *Societatea evreiască de cântare*, numită mai târziu *Hasamir*. Inițiativa a aparținut unor evrei care și-au propus să conserve și să răspândească cântecele populare, dar mai ales pe cele religioase evreiești. Primul președinte al acestei societăți a fost farmacistul Philipp Fuellenbaum. Societatea a cunoscut o rapidă dezvoltare, astfel că, în 1911, corul număra nu mai puțin de 100 bărbați și 60 de femei. Dirijor era renumitul muzician Josef Rosenstech, directorul Templului evreiesc din Cernăuți, cel care, în perioada postbelică, va conduce și Opera din București. Corul societății a susținut concerte în toate orașele Bucovinei. Societatea a supraviețuit un timp și după Unirea Bucovinei cu România, încetându-și definitiv activitatea în anul 1933⁵.

În ceea ce privește teatrul în limba idiș din Bucovina, putem afirma că el nu a fost o prioritate pentru evreii din provincie. Primul teatru profesionist din lume, în limba idiș, a luat naștere la Iași, în 1876, din inițiativa lui Avram Goldfaden (n. 12.07.1840, Staro-

Konstantin, gubernia rusească Volinia – m. 9.01.1908, New York). Acesta alcătuiește o trupă de actori și scrie piese în limba idiș, pe care le prezintă nu numai la Iași ci și pe diferite scene din Europa și America, ocolind însă Bucovina⁶. Abia pe la sfârșitul secolului al XIX-lea era consemnată prezența în Bucovina a unei companii evreiești, condusă de Wilnaer, cu repertoriu în limba idiș⁷.

Clubul muzical Hasamir din Cernăuți,
în vizită la Vatra Dornei (1912)

În 1904, un grup de evrei cernăuțeni, organizați de Stephan Rubasch au pus bazele unei formațiuni de teatru de amatori, care mai târziu a prezentat spectacole și pe scena Teatrului Municipal din Cernăuți. Printre artiștii amatori s-au aflat: Fanchette Birnbaum, Thea Rareș, Emma Auslaender, Anny Kiesler, Rudi Feuerstein, Otto Fuellenbaum (care a devenit actor profesionist), Bubi Oelgiesser, Stefan Kimmelman, Maurice Sekler (mai târziu director de teatru),

Siegmund Pullmann ș.a.⁹. În 1913, din inițiativa lui Nathan Birnbaum⁹ și a avocatului Max Diamant, a luat ființă Societatea *Teatrului Evreiesc*, condusă de Max Diamant. Birnbaum, un înflăcărat susținător al mișcării de redobândire a identității naționale, vedea în teatru posibilitatea evreilor de a-și cultiva limba, iar pentru evreii din estul Europei recâștigarea conștiinței identității iudaice. Pentru această Societate Birnbaum a scris piesa într-un act *Ich bin Salomo*. La montarea ei a solicitat și sprijinul trupei de actori amatori a lui Stephan Rubasch, actori care au fost, astfel, cooptați ca membri ai Societății.

Societatea *Teatrului Evreiesc* și-a propus construirea unui teatru propriu, dar acest proiect nu s-a realizat, iar o parte dintre actorii care și-au început activitatea scenică la Cernăuți, vor pleca la Iași sau la București, unde își vor continua activitatea în teatrele evreiești de acolo. Pentru a nu abandona însă idealurile pentru care a fost creată, Societatea *Teatrului Evreiesc* a reușit să aducă la Cernăuți, pe scena Teatrului Municipal, trupe de limbă idiș din întreaga Europă¹⁰.

Deși o minoritate, evreii au avut un rol important în viața culturală a Bucovinei, contribuind la îmbogățirea patrimoniului acesteia. Creșterea constantă a populației de origine iudaică a Bucovinei, ca și campania desfășurată pe plan mondial de redobândire a identității naționale, au fost factori determinanți în schimbarea mentalității etnicilor evrei din Bucovina, lucru materializat și în crearea de societăți culturale, menite a conserva și promova muzica religioasă și limba idiș.

NOTE

¹ Ioan Scurtu, Liviu Boar (coordonatori), *Minoritățile naționale din România, 1918-1925. Documente*, București, 1995, p. 380.

² Societate muzicală care avea, de regulă, o formație instrumentală capabilă să susțină concerte simfonice sau semisimfonice, unde activau cei mai buni profesioniști în domeniul muzicii (dirijori, interpreți și compozitori) și ofereau posibilități de instruire pentru amatori, prin cursurile pe care le organizau.

³ A.N.I.C., fond Teodor Bălan, d. 19, p. 80; vezi și Herman Sternberg, *Chernivtsi*, în *Geschichte der Juden in der Bukowina*, Editat de Hugo Gold, Tel Aviv, 1962, vol. II, p. 27.

⁴ Ciprian Porumbescu, *Puneți un pahar cu vin și pentru mine*, ediție de Ion Drăgușanu, Suceava, 2003, p. 97.

⁵ Erich Neuborn, *Vechi societăți, instituții și organizații din Bucovina*, în *Geschichte der Juden in der Bukowina*, vol. I, p. 156.

⁶ Vezi Israil Bercovici, *O sută de ani de teatru evreiesc în România*, București, Ed. Kriterion, 1982, p. 18; Teșu Solomonovici, *Teatrul evreiesc din România*, București, Ed. Teșu, 2004, p. 28.

⁷ Herman Sternberg, *op. cit.*, p. 27.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Nathan Birnbaum (V., Viena – IV., Scheveningen, Olanda) – jurnalist și filosof evreu; fondatorul organizației naționale evreiești *Kadimah* și cel care a introdus termenul de sionism, cu zece ani înainte ca Theodor Herzl să devină principalul susținător al mișcării sioniste.

¹⁰ Herman Sternberg, *op. cit.*, p. 28.

Istoria comunității ieșene este alcătuită din marile fapte care i-au adus gloria de *Ir v eim Israel* „oraș și mamă a lui Israel“, de momentele culminante în viața economică, politică, științifică sau culturală, de vizitele unor personalități (Armand Levy, Bernard Lazare, Șalom Alehem, Nahum Sokolov, Haim Weitzmann, Efraim Katzir ș.a.), desfășurarea unor întâlniri celebre, de incredibilele tragedii, de mulțimea faptelor aparent mărunte care, laolaltă, clădesc în timp și pătrund în istorie.

Pe drumul către edificarea unui lăcaș de cult puteau fi întâlniți oameni de inițiativă conștienți de necesitatea luptei pentru păstrarea identității prin religie, a celor care-și sacrificau micile economii sau economiile de o viață în acest scop și a celor dornici de perpetuarea numelui lor. Filantropia a fost, de asemeni, o constantă în viața tuturor comunităților.

I.I. Niemirower în a sa *Ochire asupra istoriei comunității israelite din Iași* inventaria la Iași două sinagogi mari, un templu mic, mai multe case de rugăciune și peste o sută odăi de rugăciune¹. Pentru funcționarea normală aceste lăcașuri ar fi avut nevoie zilnic de 1.200 credincioși, personal de cult etc. Fără a diminua însemnătatea faptului, puțin obișnuit, că un meșteșugar este capabil să citească la altar sau să fie hazan, opțiunea sa mergea către mai puține lăcașuri dar bine înzestrate, cu slujitori de cult instruiți și *hazanim*.

Viața și-a urmat cursul ei. Dacă am dispune de mai multe liste care menționează costul unor jețuri la marile sinagogi și la templu am constata că prețurile pentru locurile centrale depășeau câștigurile anuale ale unor meșteșugari. O privire asupra listei marilor donatori la reconstruirea în anul 1926 a Sinagogii Mari din Târgu Cucului este edificatoare în acest sens.

Micile lăcașuri își aveau rostul lor, probat și de longevitatea

impresionantă a unora dintre ele. Pentru a fi prezenți la rugăciunea de dimineață (Sahrith) la o oră care trebuia să fie anterioară plecării la slujbă, a deschiderii prăvăliilor etc., lăcașul trebuia să fie cât mai aproape de domiciliile enoriașilor. Situație preferabilă din alte motive și pentru rugăciunea de seară (Maariv).

Sinagogile poartă numele unor rabini, efori, unor mari filantropi și foarte multe cel al profesiei membrilor breslei care forma majoritatea enoriașilor, care le-au construit (Cizmarilor, Croitorilor, Stolerilor, Butnarilor, Cojocarilor, Măcelarilor, Muzicanților, Căldărarilor, Pietrarilor, Cotiugarilor, Christigiilor, Covrigarilor, Telalilor Mici etc.).

Necesitatea unor mențiuni despre lăcașurile de cult ieșene se impune și datorită faptului că din cele 112 inventariate în anul 1939² își continuă existența patru (*Sinagoga Mare* din Târgu Cucului, *Sinagoga Iacob Schor* de la Azilul israelit, *Sinagoga Merarilor* și *Sinagoga Pietrarilor* din stradela Ipsilante) și doar primele două își păstrează destinația inițială.

Se întâmplă ca cele două lăcașuri, *Sinagoga* în amintirea lui Michel Daniel numită *Zvolover* și *Templul Beth Iacob*, să fie corelate de importante curente în religia iudaică – hasidism și de iudaismul reformat și de doi mari bancheri și filantropi care au marcat, în două perioade, istoria evreimii din capitala Moldovei, adeseori dincolo de aceste limite teritoriale – Michel Daniel și Iacob de Neuschoitz.

Alegerea în prezentarea de față a fost provocată de o stampilă de sinagogă de loc comună și de monumentele funerare a două persoane – Fanny de Neuschoitz și Adelaide de Neuschoitz – nume care apar frecvent între mărturiile de veritabilă filantropie. Despre ele vom scrie cu alt prilej.

Pe suprafața stămpilei de bronz în formă de elipsă (4,9 x 3,00 x 0,35 cm) este gravată o inscripție bilingvă (Fig. 1). Textul ebraic:

בית המדרוש של רב [נב] מיכל דאניאל זיכרוננו לברכה /

הנקרא /זוואליוויר / שנת ✪ תקסד

iar la jumătatea inferioară, în limba română: SINAGOGA LUI MICHEL DANIEL NUMITĂ „ZWOLIWER“ FONDAT 1803.

Traducerea textului ebraic *Casa de învățătură a domnului*

Michel Daniel, binecuvântată fie-i amintirea, căreia i se spune (numită) Zwoliwer, anul – Scutul lui David – (5)564.

De remarcat faptul că textele nu sunt identice. În textul ebraic apare denumirea de *mdrs* ortografiată *mdrws* cum e rostită la rugăciunile aschenazite. O sinagogă nu era doar *Beit ha Kneset* (Casă de adunare) sau *Beit ha Mikdaş* (Casă de sfinţenie), ci şi *Beit ha Midraş* (Casă de studiu – învăţătură). Unele sinagogi aveau camere separate pentru studiu, după cum sunt cunoscute şi edificiile destinate în exclusivitate studiului.

Privind tabloul sinagogilor ieşene din 1939, la una singură apare doar denumirea de *Beth Hamidras*, cea din şoseaua Socola nr. 19, ceea ce nu exclude tripla destinaţie la majoritatea lăcaşelor de cult. Multe se numesc *Klaus* tocmai cu acest corespondent german adeseori idişizat *Klius* (Ştefăneşter Klaus, Buhuşer Klaus).

Cât priveşte anul 5(564) cu modul de omitere a menţionării miilor (computul mic) acoperă prima parte a anului 1803 şi continuă în 1804.

Din informaţiile cuprinse în fişa declaraţiei incluse în vestita Catagrafie a suşiţilor din Moldova în anii 1824-1825 ar rezulta că **Michel Daniel** s-a născut în anul 1777 la Sneatyn (Galiţia) şi ar fi venit în Moldova în anul 1804³. D. Vitcu consideră posibilă o prezenţă mai timpurie⁴, iar I. Kara menţiona existenţa unei tradiţii conform căreia Michel Daniel s-ar fi născut în Moldova⁵.

În fişa de supus austriac întocmită în 1824, când avea vârsta de 47 ani, Michel Daniel este descris ca fiind un om înalt, cu ochi negri şi barbă roşie, îmbrăcat în portul „jidovo-moldovenesc“. A desfăşurat o activitate complexă – negustorie, schimb de bani şi operaţiuni bancare veritabile. Din cei 22 zarafi ieşeni 20 erau evrei. Începuturile cu o zărăfie în zona centrală a Iaşului au continuat prin alăturarea la capitalul propriu a creditelor puse la dispoziţie de importante bănci din străinătate, între ele şi Casa Rotschild. Dacă ar fi să amintim doar localităţile unde firma lui Michel Daniel a avut legături lista rămâne edificatoare pentru amploarea relaţiilor desfăşurate: Augsburg, Danzig, Verona, Veneţia, Constantinopol, Frankfurt, Paris, Londra, Viena, Berlin şi Leipzig. Michel Daniel a ajuns să acorde împrumuturi vistieriei Moldovei, unor mari boieri şi domnului Mihail Sturdza, căruia i-a acordat în 1834 însemnate credite

pentru obținerea domniei. A dominat piața financiară a Moldovei în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Cum în acest context urmărim în deosebi prezența în viața comunitară, se impune a sublinia faptul că numele său este întâlnit în marile acțiuni pentru dobândirea unor drepturi civice alături de alți bancheri evrei moldoveni. După dispariția Hahambașiei (1834) rolul bancherilor în relațiile cu Domnia a sporit considerabil. Între marile sale acțiuni în slujba coreligionarilor poate fi amintită cea din 1835 când Mihail Sturdza a numit o comisie care să controleze situația materială a evreilor, iar cei cu probleme sau considerați a avea o purtare necorespunzătoare urmau să fie expulzați. Din Iași 718 persoane fuseseră incluse în această categorie. La intervenția bancherului Michel Daniel – la rugămintea comunității – domnul Mihail Sturdza a anulat ordinul de expulzare în schimbul ștergerii datoriilor contractate la bancher. Astfel de situații dificile n-au lipsit și numele lui este cunoscut în multe acțiuni filantropice.

Michel Daniel a fost un hasid convins a cărui opțiune era cunoscută. Se spunea că succesul neobișnuit în afaceri al fiului său Israil Chaim Daniel s-ar fi datorat faptului că ar fi fost binecuvântat de vestitul rabin Avram Ioshua Heschel (1735-1823).

Începând cu anul 1840 l-a asociat pe fiul mai mare Israil Chaim la afacerile firmei care a devenit *Michel Daniel & Sohn*. Israil Chaim Daniel va fi cel care va continua înzestrarea sinagogii Zwolewer, care perpetua și în această direcție memoria tatălui său, la fel ca multe alte acțiuni filantropice între care a dăinuit casa mortuară de la Cimitirul israelit din Păcurari⁶.

Iosef David Hacoheh s-a născut în anul 1750 la Tismenița în Galiția; a studiat la rabi Meșulam Faivuş Heller din Zbaraj⁷. A fost *Av beit din* la Zvalov în Galiția de unde apelativul de *Zvalover Rebe*. Sinagoga hasidimilor la care a slujit hasidul Zvalover Rebe era situată pe str. Cucu la nr. 46.

Iași au devenit un centru hasidic la sfârșitul secolului al XVIII-lea și primele decenii ale secolului al XIX-lea, după clasificarea lui I.I. Niemirower perioada a IV-a (1780-1834)⁸.

Un ilustru reprezentant al hasidismului a fost Avram Iehoșua Heschel, calificat de I.I.Niemirower „un mare rabin halahic și un maestru hasidic”⁹. Asupra existenței premizelor răspândirii

hasidismului la Iași și a persistenței acestui curent religios o foarte lungă perioadă, analiza efectuată de I.I. Niemirower își păstrează în mare măsură valabilitatea¹⁰.

W. Schwarzfild subliniază în primul rând acțiunile caritabile întreprinse de Zvalover Rebe, care nu a părăsit coreligionarii în timpul molimei de ciumă în 1818, a ajutat pe cei care au trecut prin momente grele în incendiile de la Târgu Frumos ș.a.¹¹

Cel care a fost o lungă perioadă *Av beit din*, era apreciat și ca un bun cunoscător al Talmudului și Cabalei. Iosef David Hacohen zis Zwolewer (ortografiat în diferite feluri) a murit la 4 mai 1828 (20 Iiar. 5589), iar epitaful păstrat ilustrează marea simpatie și prețuire de care s-a bucurat în comunitatea ieșeană¹². Lucrarea sa *Darkei emuna* (Căile credinței) a fost publicată de un nepot al său în 1857.

De menționat că sinagoga în amintirea lui Michel Daniel fondată la 1803, numită Zwoliwer și-a continuat existența până la cel de al II-lea Război Mondial (Pl. I/1).

Această asociere dintre un bancher hasid și un rabin hasid a rămas într-un fin dar permanent echilibru cu evreimea ortodoxă.

Templul Beth Iacob

În a sa *Ochire...* de la apariția căreia s-a scurs aproape un secol I.I. Niemirower menționa un singur templu¹³. Sinagogi deosebite prin istorie, dimensiuni, aspect, înzestrare au existat în aproape toate cartierele ieșene cu populație evreiască mai numeroasă, dar templul, era unic (Pl. I/2).

Templul Beth Iacob, a cărui piatră fundamentală a fost pusă la 13/25 mai 1865, a fost primul așezământ de cult al iudaismului reformat. Amplasat în apropiere de Piața Unirii (str. Cuza Vodă 83) templul a avut inițial 84 jețuri pentru bărbați înconjurat de un balcon cu 50 jețuri pentru femei. La fel ca alte lăcașuri de cult mozaice moderne avea orgă, iar predicile erau rostite și în limba română. A fost inițial un templu al protipendadei iudaice ieșene dar treptat a devenit accesibil unor pături mai largi. În anul 1935 i-a fost, de altfel, mărită și capacitatea.

Dacă I.I. Niemirower amintește de un reprezentant al

rabinatului modern, predicatorul Antoine Levy de origine alsaciană, care ar fi fost și primul rabin din România care s-a ridicat contra jurământului *more iudaico*, cantorul, probabil foarte înzestrat, Honigman care a slujit la acest templu mai mult de 15 ani¹⁴ se impune a reaminti că drumul între slujitorii de cult I.I. Niemirower l-a început la templul Beth Iacob. Acolo foarte tânărul și talentatul predicator, care luase doctoratul în filozofie și titlurile de rabin ortodox și apoi cel de rabin reformat a început o interesantă activitate care într-un fel a continuat-o întreaga viață¹⁵.

Între enoriașii și epitropii lăcașului reîntâlnim nume de prestigiu a evreimii ieșene: H. Tiktin, Ph. Byk, M. Gelber, S. Rapaport, L. Damsker ș.a.

Un moment care a marcat istoria templului a fost vizita din 24 iunie 1867 a Domnitorului Carol I. În ziarele vremii este relatată pe larg desfășurarea vizitei, prilej de exprimare a devotamentului evreimii ieșene față de Patrie și Domnitor.

De asemeni, a fost și o demonstrație a noului curent din iudaism: „...partida reformistă a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a proba că populațiunea israelită înțelege în sfârșit că nu mai poate rămâne incultă și izolată în mijlocul popoarelor civilizate”¹⁶.

Iacob Neuschotz a militat pentru emancipare și apare în fruntea celor care au obținut înființarea în anul 1864 a *Uniunii Israelite* din Iași¹⁷.

Iacob și Fany Neuschotz, care au fondat Căminul de orfani care le-a purtat numele înzestrându-l exemplar pentru a dura în timp, au oferit mari donații către Spitalul Israelit, către școli etc.¹⁸

Îl regăsim în toate marile acțiuni ale obștii evreiești ieșene unde era necesară o susținere financiară, exemplar dirijată, în zonele unde prin prestigiul său în viața financiară putea aduce servicii coreligionarilor.

Se cuvine, de asemeni, subliniat sprijinul permanent care l-a avut Templul și după decesul lui Iacob Neuschotz în 1888 din partea Adelaidei de Neuschotz, văduva bancherului.

Templul Beth Iacob a fost mai mult decât un lăcaș de cult obișnuit. Până la distrugerea sa de bombardamentele din timpul celui de al Doilea Război Mondial, era locul în care se oficiau Te-Deumurile și alte manifestări care ilustrau patriotismul, devotamentul pentru idealurile democratice ale membrilor obștii evreiești ieșene.

NOTE

¹ I.I. Niemirower, *Ochire asupra istoriei comunității israelite din Iași*, București 1907 (în *Evreii din România în texte istoriografice*. Antologie (Ed. Lya Benjamin), București 2004, p. 372.

² H. Gherner și B. Wachtel, *Evreii ieșeni în documente și fapte*, Iași, 1939, p. 177-179.

³ Stela Mărieș, *Importanța Catagrafiei din anii 1824-1825*, SAHIR, I, 1996, p. 59.

⁴ D. Vitcu, *Personalități ale vieții economice din secolul al XIX-lea: bancherul moldovean Israil Chaim Daniel*, SAHIR, IV, 1999, p. 54.

⁵ Apud Stela Mărieș, *op.cit.*, n. 77.

⁶ D. Vitcu, *op. cit.*, p. 62.

⁷ L.-Z. Heșcovici, *An Outline of the History of Hasidism in Romania*, în *The History of the Jews in Romania*, II, *The nineteenth Century* (Ed. L. Rotman, C. Iancu), Tel Aviv, 2005, p. 216.

⁸ I.I. Niemirower, *op. cit.*, p. 365-367.

⁹ *Ibidem*, p. 366.

¹⁰ I.I. Niemirower, *Iudaismul*. (Studiu introductiv L.-Z. Herșcovici, Ed. Lya Benjamin și Mihaela Rotaru), București, 2005, p. 213-216; cf. Rabin M. Gutman, *Ideologia israelită*, vol. I. *Idealismul cultural* (în Biblioteca Seminarului „Sinai“), Iași, 1946, p. 40-46. O prezentare amplă a mișcării hasidice la Iași urmează a fi inclusă în *Istoria obștii evreiești ieșene*.

¹¹ W. Schwartzfeld, *Iosef David Cohen din Zvolevi*, Anuar pentru israeliți, cu un supliment calendaristic, XI, 1888, p. 204-205 (= *Evreii din România...*), p. 289-290.

¹² I. Kara, Stela Cheptea, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României – Orașul Iași, Inscripții ebraice*, Iași, 1994, p. 69, nr. 191: *Aici odihnește. Ziua I-a, 20 Iiar (5)589. Un bărbat activ, bogat*

în fapte, ne-a fost luat chivotul Domnului, rabinul, lumina cea mare, subtilul și eruditul în biblie, talmud și cabala (care) a răspândit învățătura printre cei mulți. Unde este piosul ? Unde este modestul dintre fiii lui Aharon Hacoheh, iubitor de pace, iubitor de oameni pe care i-a atras spre învățatură, dădea pomeni săracilor, coloana (de sprijin) a universului în studiu, pioșenie și faceri de bine, președintele tribunalului rabinic și îndrumător drept aici în obștea noastră sfântă, stăpânul nostru... (învățătorul nostru, rabinul Iosef David Hacoheh...). Apud M.A. Halevy, *Comunitățile evreilor din Iași și București. Până la 1821*, I, București, 1931, p. IV, nr. XII.

¹³ I.I. Niemirower, *Ochire...*, în *Evreii din România...*, p. 372.

¹⁴ Idem, *Ochire asupra istoriei rabinatului din Iași*, în *Iudaismul*, p. 218.

¹⁵ *Ibidem*, p. 219-221. Despre prodigioasa sa activitate la Iași a se vedea cuvântarea rostită de dr. Burstin la loja „Bnei Berith“ cu ocazia plecării din Iași (=“Egalitatea“, nr. 16, 1911).

¹⁶ Cf. ziarul „Progresul“, nr. 46 din 24 iunie 1867.

¹⁷ *Statute pentru Uniunea Israelită din Iassi*, Iași, 1864, p. 19: I. Neuschotz, Aron Wechsler, Leon Vortmann, S. Goldental, Dr. Silberzweig, I.B. Kahane, V.B. Rapaport.

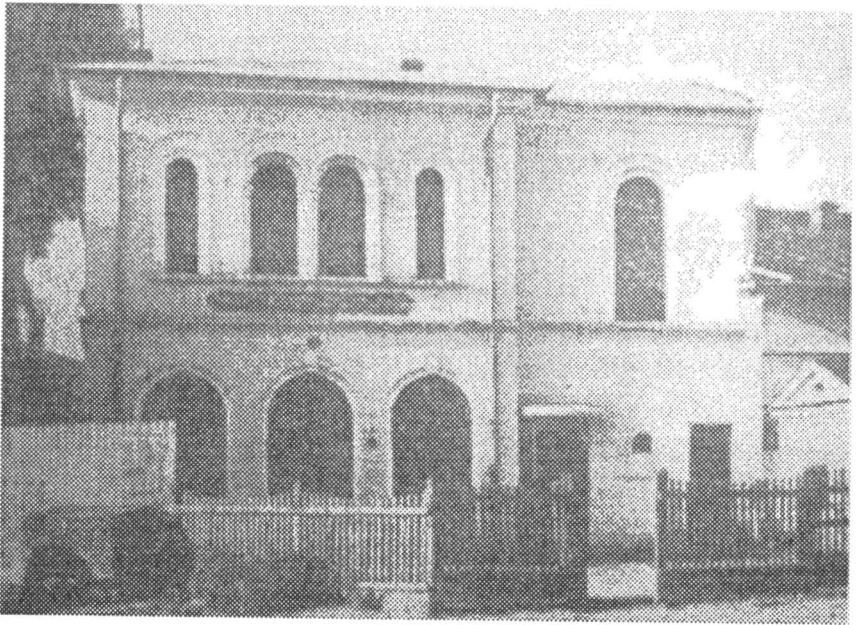
¹⁸ H. Gherner și B. Wachtel, *op.cit.*, p. 118-123; Rodica Anghel, *Câteva instituții filantropice evreiești ieșene*, SAHIR, III, 1998, p. 266-267, 271.

Fig. 1 Ștampila Sinagogii „Zwoliwer”.

Pl. I/1 Ultimul aspect al Sinagogii „Zwoliwer“.

Pl. I/2 Templul Beth Iacob.

MIHAI COSTĂCHESCU ȘI ARON WAISMAN ÎN CORESPONDENȚĂ

Dumitru IVĂNESCU

O bogată corespondență, circa 850 de scrisori, provenind de la diverși cercetători ai trecutului românesc, trimisă lui Mihai Costăchescu, se află în depozitele Arhivelor Naționale din Iași. Printre cei care s-au adresat reputatului editor de documente se aflau nume importante ale istoriografiei interbelice, dar și amatori de istorie sau foști elevi de-ai săi răspândiți în diferite locuri ale pământului românesc. În general, scrisorile trimise lui Mihai Costăchescu cuprind o problemă variată, cei mai mulți dintre emitenți manifestându-și interesul pentru studiile istoricului ieșean ori pentru a-i semnala existența unui document, a-i cere lămuriri asupra unei chestiuni controversate sau a-i elogia producția istoriografică¹.

Editarea izvoarelor privind istoria Moldovei, înainte, în timpul și după domnia lui Ștefan cel Mare, rămâne principala preocupare a cercetătorului Mihai Costăchescu, iar scrisorile primite de la Ilie Bărbulescu, Gh. Bezviconi, Nicolae Corivan, C.C. Giurescu, Damian P. Bogdan, G.T. Kirileanu, Simion Mehedinți, Leca Morariu, P.P. Panaitescu, Radu Rosetti, Sever Zotta și mulți, mulți alții, în intervalul 1918-1938, se circumscriu acestei adevărate pasiuni. Dar activitatea celor care lucrează asupra trecutului românesc e tot mai des întreruptă de o serie de evenimente care le zguduie conștiințele. La 11 aprilie 1939, G.T. Kirileanu îi scria lui Mihai Costăchescu că a rămas stupefiat de invadarea Cehoslovaciei și de argumentele aduse de invadatori². Câteva luni mai târziu are loc asasinarea lui Armand Călinescu, urmată, în anul care vine, de moartea tragică a lui Nicolae Iorga. Aflat la București, pentru a lua volumele de *Documente moldovenești de la Bogdan Voievod*, tipărite de Fundația Carol I, M. Costăchescu participă la înmormântarea marelui istoric. „Era o zi după înmormântarea lui N. Iorga, îi scrie lui G.T. Kirileanu. Era o tristețe fără grai și sufletul meu îndurerat ca moartea mizerabilă, crudă și fără

motiv. De atunci nu-mi pot veni în fire și nu-mi pot explica sălbăticia care s-a petrecut fără rost, petrecută numai ca să ne încarce de păcat. Nu puteam și nu pot crede că întâmplările din veacul al XVII-lea, cu omorârea lui Miron Costin, se pot petrece, fără să fim cu toții răspunzători de acest păcat, care va apăsa cumplit, ca un blestem asupra noastră... Și lumea stă nepăsătoare și merge mai departe, ca și cum nimic nu s-a întâmplat. Blestemată țară...⁴³

Dar lucrurile triste nu se opresc aici. La 15 ianuarie 1941, G.T. Kirileanu îi comunica lui M. Costăchescu că situația unora dintre colegii de breaslă e destul de critică. Lui C.C. Giurescu, a cărui gestiune în fruntea Fundației Carol a fost găsită în bună regulă, iar activitatea universitară fără reproș și publicațiile destule, „legionarii de aici mi-au spus că vor să-l elimine din profesoratul universitar ca nevrednic⁴⁴. O săptămână mai târziu are loc rebeliunea legionară. „Vă puteți închipui starea sufletească – îi scria Kirileanu, la 2 februarie 1941 – în marea nenorocire pe care nu știu ce blestem a adus-o asupra bieteii noastre țări⁴⁵. Izbucnirea războiului e un nou prilej de vești triste. La 4 august 1941, M. Costăchescu află, tot de la G.T. Kirileanu, că Sever Zotta a fost luat ostatic de către ruși: „Tare mă tem că-și va găsi acolo moartea. Nu știu ce soartă a avut biblioteca lui⁴⁶.

Valul de nenorociri care s-a abătut asupra țării nu i-a făcut pe amicii lui M. Costăchescu să renunțe cu totul la cercetările lor. Când la Academia Română are loc, în 1941, comemorarea lui Nicolae Iorga, G.T. Kirileanu stabilește un interesant proiect de ceea ce trebuie făcut pentru opera marelui dispărut. Din acest proiect nu lipsesc: indicele la cele zece volume din *Istoria Românilor*, continuarea tipăririi celor două reviste istorice patronate de Nicolae Iorga, indicele la „Revista istorică“, biblioteca, manuscrisele și multe altele⁷. Retras la Piatra Neamț după pensionare, G.T. Kirileanu urmărește cu interes tot ce se petrece: eliberarea de către armatele române a orașelor Cernăuți și Chișinău, înființarea postului de Radio Iași, suprimarea a sute de ziare și reviste, atitudine impusă de rigorile războiului, evoluția trupelor române pe frontul din Răsărit, cu speranța că „sângele vărsat la Volga și în Cuban să fie de folos și celor ce sufăr peste munți (Transilvania)⁴⁸. În același timp, își manifestă dorința de a-l cunoaște pe profesorul Caraman, ale cărui lucrări le prețuiește foarte mult și e foarte afectat că „nume intrate în istoria noastră și în obișnuința locuitorilor au fost

schimbate precum se vede în această listă (urmează un șir lung de localități a căror nume a fost modificat). Toți oamenii cu bun-simț nu înțeleg asemenea românizare a numelor vechi de sate. Seamănă cu fapta mâțelor care-și acoperă murdăria, dar putoarea rămâne. Ce foc de paie și lipsă de seriozitate ca în multe din apucăturile noastre“⁹.

Îngrijorat de apropierea frontului, G.T. Kirileanu nu mai poate lucra nimic. „Am rămas încremenit de bombardarea Universității (din Iași) și a atâtor instituții culturale... De lucrat nu mai pot lucra nimic și nici nu sunt în stare să aleg și să împachetez – îi scria la finele lui aprilie 1944 lui M. Costăchescu – din hârțoage și cărți vechi. Praf și pulbere se va alege din ele ca și din noi toți“¹⁰.

Scrisorile trimise de Kirileanu în lunile iunie, iulie și august au un conținut aproape identic: frontul care se apropie, bombardamentele, distrugerile de bunuri, numărul din ce în ce mai mare al pierderilor umane. Speriat de amploarea lor, M. Costăchescu părăsește orașul Iași pentru a se așeza la casele fratelui său din București, inginerul Ioan Costăchescu. Lasă tot ce agonisise într-o viață de om, în mod special cărți și documente, în căsuța sa din str. Bucșinescu nr. 6, pe care o încredințează unui om de suflet, pe nume Aron Waisman, tipograf și legător de cărți la Tipografia „Brawo“ din Iași, unde M. Costăchescu își tipărise multe dintre studiile sale. O îndelungată colaborare cu Aron Waisman s-a transformat cu timpul într-o solidă și statornică prietenie. Aflăm aceste detalii mai ales din corespondența celor care-i cunosc pe cei doi și parcurgerea ei – în afara scrisorilor anexate comentariului nostru – ne poate edifica mai bine asupra raporturilor dintre M. Costăchescu și Aron Waisman, cât și asupra atmosferei generale existente în Iași anilor 1944-1946, oraș al cărui locuitori văzuseră atâtea nenorociri.

Paul Veleanu, inspector la Institutul Național al Cooperăției, îi scrie lui M. Costăchescu, la începutul lui august 1944: „Azi văzui întâia dată pe domnul Weisman, omul atât de binevoitor și gospodar, pe care îl apreciați dumneavoastră deosebit de mult în scrisorile dumneavoastră. În adevăr e un om admirabil și de ispravă. Vă stimează și vă e cu totul devotat“¹¹. În aceeași termeni, arhivistul Constantin Turcu i se adresa lui Costăchescu: „Am fost la casa dumneavoastră, unde am găsit ordine și multă curățenie. Domnul Waisman e un om de treabă, astfel că nu aveți motive de îngrijorare“¹².

Dacă în privința încrederii pe care o avea în Aron Waisman nu existau motive de îngrijorare, nu același lucru se poate spune despre evoluția frontului. Se observă acest lucru atât din scrisorile pe care le primește, cât și din adnotările zilnice pe care le face când lucrează la Academie, unde fusese detașat cu serviciul. La 9 iunie 1944, G.T. Kirileanu, speriat de intensitatea bombardamentelor, îi mărturisea temerile sale asupra nesiguranței în care trăiește el și amicii săi, pentru că „bombardamentele capitalei se îndesesc din nou și mi-i tare în grijă de prietenii care n-au părăsit capitala. Noi aici avem până acuma numai alarme zilnice, fără bombardamente, dar la Bacău, la Roman și la Iași aud că au fost mulți morți și case dărâmate. Ah! Ce an fatal cu griji atât de apăsătoare și cu sfâșierea sufletelor la vederea atâtor morți și dezastre”¹³. E vinovat cineva de ceea ce se întâmplă? Se pare că da, cel puțin în accepția lui Kirileanu, care la 18 iulie 1944 îi scria următoarele: „Am rămas îngrozit de multele pierderi ale Iașului nostru iubit. Dar și lipsa de grijă a fost mare din partea celor răspunzători, nelăsând de pază oameni vrednici. Fiecare s-a îngrijit de scumpa lui persoană”¹⁴. Și, firească, inevitabilul se produce, trupele sovietice trec granița României, fapt consemnat de Mihai Costăchescu astfel: „Azi, 23 august 1944, la orele 6 fără un sfert, domnul general Rosetti mi-a adus știrea că orașul Iași e ocupat de ruși”. Iar câteva zile mai târziu, la 31 august: „armata rusă intră în București”.

Bombardamentele asupra orașului Iași au provocat distrugerea multor clădiri. Foarte mulți ieșeni au plecat în refugiu, iar la fel de mulți dintre cei rămași pe loc s-au trezit în stradă, cu locuința dărâmată. Lipsa autorității a încurajat dezordinea și jaful, așa încât îl putem înțelege foarte bine pe G.T. Kirileanu când îi scria lui M. Costăchescu, la 17 decembrie 1944, că „mi-ai ridicat o piatră de pe suflet cu vestea că odaia cu cărți a scăpat neșefuită”¹⁵. Meritul e mai ales a lui Aron Waisman, cel care a adus mai multe familii evreiești în casele lui M. Costăchescu, a încheiat contracte cu ele și le-a dat în sarcină ordonarea bibliotecii, îngrijirea și supravegherea imobilului, așa cum reiese și din scrisorile pe care le trimite proprietarului și pe care le publicăm în Anexă.

Această realitate e confirmată și de alți doi martori, Paul Veleanu și Gh. Tudorache. Primul, într-o scrisoare din 29 iulie 1944, care aduce mai mult cu o dare de seamă, îl anunță că „după plecarea

dumneavoastră, pesemne casa rămăsese în seama lui Dumneseu, închisă dar nepăzită sau măcar observată de cineva, așa că, după câte mi se spune, se mutase acolo niște nemți, care au răvășit biblioteca și au mai luat din lucruri. În urma bombardamentelor din Iași au mai rămas o mulțime de sinistrați pe care autoritățile i-au adăpostit în locuințele libere. Așa se face că v-a dat și dumneavoastră, la 1 iunie, o evreică – în vârstă de circa 50 de ani – se pare de bună condiție socială, Gotlib Golda, care a ocupat o parte din casă, punând totul în ordine, cu grijă și pricepere. I s-a dat de acel domn tipograf casa în primire cu inventar încheiat în fața unui comisar și eu vă dau o copie după acel inventar. Biblioteca a fost ordonată și închisă. În urmă, zilele acestea, s-a mutat și o altă familie acolo, familia Henrich, care stătea după câte am înțeles la inspectorul Ciugulescu, familie pe care, se zice, o cunoașteți chiar dumneavoastră. Ea ocupă două camere, din care una unde era pianul. Veți vedea din inventarul ce vă trimit că nu era deloc casa goală și că v-au rămas lucruri destule de preț în casă. Sunt zeci de locuințe complet devastate... pe când la dumneavoastră nu s-a produs nici o stricăciune¹⁶. Cel de-al doilea, Gh. Tudorache, îi trimitea lui M. Costăchescu, la 17 iulie 1944, următoarea relatare: „Cum am primit scrisoarea dumneavoastră, m-am și dus la stradela Bucșinescu, unde am găsit domiciliul dumneavoastră teafăr. Înăuntru biblioteca relativ bine, cărțile, o bună parte, claie peste grămadă. Baia, bucătăria, în stare bună. Pianul la locul lui. Straie, lenjerie, pături, plapome, perne etc. gar nicht. În casă am găsit pe văduva evreică, cu fiica ei locuind. O femeie cumsecade, cu frica lui Dumnezeu. Nu în zadar poartă numele de Gotlib Golda, așezată în casă de domnul Waisman, căruia puteți să-i mulțumiți, căci dacă se mai găsesc casele așa precum se află se datorește numai lui¹⁷.

Arhivistul Costantin Turcu, amintit mai înainte, ne oferă cam același gen de informații. La 10 iunie 1944 îi scria lui M. Costăchescu din Săcele, jud. Gorj, unde se afla evacuat cu Arhivele Statului Iași, că un amic al său, pe nume Feldman, i-a comunicat că în casa lui M. Costăchescu „locuiește o doamnă anume Gotlib, care a strâns cărțile și le-a așezat în două camere. Sunt două dulapuri pline și un cuțar și deasupra pe dulapuri alte cărți. Casa n-a fost bombardată. Și la mine locuiesc doi profesori evrei, care cică mi-au pus ordine în cărțile răvășite de alții înainte¹⁸. În aceeași zi, Gh. Ungureanu,

directorul Arhivelor Statului, aflat și el în refugiu, dar la curent cu tot ce se întâmpla la Iași, de unde tocmai se întorsese de puțin timp, îl înștiința că „ieri am primit scrisoarea de la un evreu lăsat de mine la Arhive – credincios și cu mare grijă – că la dumneavoastră acasă e bine, afară de oarecare răscoliri, acum stă o evreică care a pus ordine și a strâns cărțile de pe jos“¹⁹.

Veștile despre casa lui M. Costăchescu abundă în scrisorile primite de la amici, colegi, cunoștințe, foști elevi etc., fapt ce ne face să-l credem preocupat de averea lui documentară, cărți și manuscrise, părăsită odată cu plecarea din Iași. Această preocupare era justificată, mai ales după intrarea Armatei Roșii, care, înțelegem și din scrisorile lui Waisman, a ridicat numeroase bunuri din instituțiile și locuințele particulare ieșene. A mai trecut aproape un an de zile și la începutul lui octombrie 1945 istoricul a revenit în casa lui, și-a regăsit prețioasele documente și s-a apucat de lucru. Totul a fost posibil datorită unui prieten, pe numele lui Aron Waisman.

NOTE

¹ Pentru viața și activitatea lui Mihai Costăchescu vezi: „Anuarul Liceului Național din Iași“ pe anii 1942-1945, partea I, *Omagiu profesorului Mihai Costăchescu cu prilejul pensionării sale*; studiul introductiv semnat de G. Ivănescu și V. Șerban, îngrijitorii ediției de *Cântece populare românești*, culese de Mihai Costăchescu, București, 1969; Gh. Buga, *Mihai Costăchescu*, în vol. *Tradiție și continuitate în activitatea Liceului pedagogic de învățători Vasile Lupu*, Iași, 1975; C. Turcu, *Mihai Costăchescu, profesor, istoric, lingvist, om de cultură. Bibliografie*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, 1979, 55, nr. 1-2, p. 159-163; G. Ivănescu, *Mihai Costăchescu, lingvist și folclorist, ibidem*, p. 164-168; Dumitru Ivănescu, *Informații pentru istoria cercetărilor genealogice în corespondența lui M. Costăchescu*, în ArhGen, an I(VI), 1994, nr. 3-4, p. 193-216; Dumitru Ivănescu, *Mihai Costăchescu în corespondență cu G.T. Kirileanu și Radu Rosetti*, în vol. *In honorem Ioan Caproșu*, Ed. Polirom, 2002, p. 466-475; Dumitru Ivănescu, Virginia Isac, Sorin D. Ivănescu, *Mihai Costăchescu. Corespondență*, Ed. Junimea, Iași, 2003; Dumitru Ivănescu, *Mihai Costăchescu. Corespondența privitoare la domnia lui Ștefan cel Mare*, în vol. *Națiunea română. Idealuri și realități istorice. Acad. Cornelia Bodea la 90 de ani*, Ed. Academiei Române, București, 2006, p. 103-108.

² Arhivele Naționale, Direcția Județeană Iași (în continuare ANDJI), fond Mihai Costăchescu, nr. 619.

³ *G.T. Kirileanu. Corespondență*, ediție de Mircea Handoca, Ed. Minerva, București, 1977, p. 427-428.

⁴ ANDJI, fond M. Costăchescu, nr. 651.

⁵ *Ibidem*, nr. 652.

⁶ *Ibidem*, nr. 667.

⁷ *Ibidem*, nr. 662.

- ⁸ *Ibidem*, nr. 686.
⁹ *Ibidem*, nr. 695.
¹⁰ *Ibidem*, nr. 716.
¹¹ *Ibidem*, nr. 1152.
¹² *Ibidem*, nr. 1123.
¹³ *Ibidem*, nr. 719.
¹⁴ *Ibidem*, nr. 720.
¹⁵ *Ibidem*, nr. 727.
¹⁶ *Ibidem*, nr. 1158.
¹⁷ *Ibidem*, nr. 1099.
¹⁸ *Ibidem*, nr. 1134.
¹⁹ *Ibidem*.

ANEXE

1

23 iunie 1944

Stimate Domnule Profesor,

Aflasem că sunteți la Petroșani și acolo am scris, dar n-am primit nici un răspuns, ieri am vorbit cu domnul profesor Șendrea¹ și mi-a spus că sunteți în București. După cum am vorbit cu dumneavoastră n-ați mai venit pe la tipografie ca să-mi dați scrisoare, eu totuși m-am interesat de casa dumneavoastră care este în bună stare și azi, n-a suferit nici o stricăciune în afară de puțin deranj în casă. Eu am reușit să plasez o familie în ea ca să fie și mai păzită. Credeam că și Dumneavoastră îmi veți scrie la tipografie și îmi veți trimite cu poșta acea scrisoare sau procură pentru casă, căci mi-a fost foarte greu fără nimic să vorbesc în numele Dumneavoastră. Domnul Șendrea vă va spune mai multe, dacă vroiți, trimiteți-mi o procură prin cineva sau prin poștă. De domnul Braha² nu știți? Nici el n-a scris nimic. Aștept de la Dumneavoastră.

Vă salut cu bine.

A. Waisman
str. A.C. Cuza 17,
la tipografia „Brawo“

FMC, nr. 1144, carte poștală trimisă pe adresa fratelui lui Mihai Costăchescu, Jean Costăchescu, inginer, str. Ștefan Mihăileanu 26-28, București.

¹ Șendrea, profesor, a activat la Arhivele Statului din Iași.

² Braha, proprietar al unei tipografii, vecin cu familia M. Costăchescu.

4 iulie 1944

Stimate Domnule Profesor,

Mă bucur foarte mult că mi-ați răspuns și că sunteți sănătos, eu, după câteva zile de la plecarea Dumneavoastră de aici, m-am dus pe acasă să văd dacă este cineva și am găsit ușa din dos de la antret deschisă, m-am dus la Circa IV poliție și am reclamat, domnul comisar Costăchescu, care mă cunoaște, mi-a dat un agent și cu el m-am dus de am intrat prin odăi, toate erau răvășite și toate ușile deschise afară de ușa din față, unde am găsit cheia în ușă și la bucătărie s-a forțat ușa, dar neputând a o deschide, se vede c-a renunțat și atunci așa cum era am bătut niște scânduri pe la geamurile din dos și ușile în cuie, iar cheia din față am luat-o eu cu consimțământul poliției, urmând pe urmă să facem inventarul lucrurilor rămase și eventual să se mute cineva acolo, între timp nu știam unde sunteți Dumneavoastră, aici la Iași pe cine întrebam de Dumneavoastră nu știa nimeni, la Liceul Național a fost Domnul secretar și tot nu știa de Dumneavoastră. Între timp vine Domnul Liviu Sadoveanu¹ și vecinii de pe acolo care știau că eu am cheia, îi spune lui și Domnul Sadoveanu trimite după mine, eu mă prezint și amândoi intrăm prin odăi, Dumnealui spune că lipsesc mai multe lucruri, ca niște lână, perne, radio etc. și ne uităm și în bucătărie era totul așa cum am închis eu, pe cuierul de oale erau atârinate două cratițe mari, pe masă în bucătărie era un ceaun de mămăligă și alte, ușa tot era închisă, între timp Domnul Sadoveanu se gândea și el că ar fi bine să se mute cineva, eu nu puteam să mă mut fiindu-mi tare departe de atelier, urma ca ori eu ori Dumnealui să găsim pe cineva, pe oricine nu puteam să așezăm acolo, urmând ca Dumnealui să mă cheme dacă va avea nevoie de mine, când eu am vorbit cu Dumnealui nu era acolo decât o femeie, nu tocmai bătrână, cu Dumnealui și Dumnealui a locuit în casa Domnului Manoil², spunând că are cheia, ori în altă zi când am mai venit pe acolo am găsit un om ghebos care mi-a spus că Domnul Sadoveanu nu e acasă și am plecat, vecinii mi-au spus că îl vede mai în fiecare zi, apoi cred că dacă s-a furat, întâi hoții trebuie să fie tot servitoarele sau oameni de pe acolo din împrejurimi, după cât am cercetat eu și așa a trecut două, trei

săptămâni. Domnul Sadoveanu că de va pleca îmi va comunica să știu și eu să vin mai des pe acolo, într-adevăr vine un om și mă încunoștiințează ca mâine să vin cu cheia pe acolo, dau ora 10 dim., ce se întâmplă însă în noaptea aceea au venit teroriștii și au bombardat, încât Domnul Sadoveanu des-de-dimineată a plecat, nelăsând nici două vorbe scrise sau pe la vecini ceva, acolo pe portiță am văzut un bilet scris: aici locuiește Domnul Lt. Gheorghe Alexandru din Bat. de garnizoana Iași și în ușa Dumisale o carte de vizită la fel, la Dumneavoastră erau rupte scândurile și lipseau cele două crățițe și ceaulul – acum nu știu dacă Dumnealui să le fi luat sau s-a mai furat în prezența Dumisale acolo! Eu am lăsat niște scrisori în ușa Dumisale și a Dumneavoastră, că cine avea nevoie de ceva referitor la aceste case, se va adresa la tip. Brawo, ori nimeni n-a venit și când am avut pe cine să las acolo și am venit cu acele persoane, n-am mai găsit nici urmă de bilet de mine lăsat și nici cartea de vizită a Locot. în ușă, în fine m-am dus la circa de poliție și Domnul șef Costăchescu mi-a dat un ajutor al Dumisale, am făcut inventarul lucrurilor rămase, în două exemplare, din care unul am și eu, cu acele clișee de sticlă s-a mai stricat din ele, căci hoții căutând bani, le-au aruncat pe jos și s-a mai stricat câteva și acele mici din bibliotecă erau împrăștiute, le-am strâns toate într-un loc și sunt puse bine. Domnul Sadoveanu n-a luat nimic cred decât doar va fi intrat Dumnealui prin geam pe la soacra Dumneavoastră și apoi în bucătărie luând ceaulul și crățițele și desigur că putea să fi intrat prin odăi și să mai fi luat și altele, dar eu nu le-am mai găsit căci vecinii mi-au spus că s-a speriat tare și a plecat în zori de zi (bănuiesc, căci Dumnealui avea și o capră aici), astăzi am aflat că ar fi lăsat cheile de la casa Dumnealui la un vecin, eu totuși am bătut o scândură la o fereastră căci toate geamurile sunt sparte acolo și am lipit afișe și acolo că *devastările și furturile se pedepsesc cu moarte* și nu s-a mai încercat, gardurile sunt bune căci ce era stricat am reparat eu și în grădină sunt fructe multe ca zarzări (caise) încarcate crengile, pere, mere, perje, vișini, dar de legume nu a avut cine se îngriji, apoi familia ce am așezat-o se va ocupa, a și început a curăța buruienile și alte de ale gospodăriei. Totul e în bună stare, nimic nu s-a stricat la casa Dumneavoastră decât trei sau patru geamuri în față, cănele Azor este și el dar nu știu ce a pățit la piciorul stâng dinapoi, căci dacă îl ridici începe a țipa și dinții din gură așa erau în afară, dealtfel mânâncă, dar

copiii spun că l-ar fi lovit cineva. De Domnul Braha v-am întrebat eu, căci deși știu de Dumnealui și i-am scris de patru ori, totuși nu mi-a răspuns, el se află în com. Potlogi, jud. Dâmbovița, i-am cerut și o procură, căci Dumnealui mi-a lăsat numai o delegație și nu-i tocmai bună, dar totuși sunt mulțumit de tot ce am făcut ca să mențin tipografia în bună stare, acuma tipăresc gazeta „Reduta“ și sunt singur dintre toți lucrătorii și Săcăleanu³ este plecat cu unitatea lui. Casa Domnului Braha a fost distrusă în parte și aproape toată mobila distrusă, eu am făcut cerere de despăgubire și altele. De altfel a fost fratele Dumnealui aici, colonelul, și n-am putut a mă întâlni cu Dumnealui, dacă doriți să-i scrieți, aveți adresa de mai sus. Ieri v-am expediat câte trei volume din I-II de la Ștefan cel Mare și Ștefăniță după dorința Dumneavoastră, cu recipisa Nr. 21752 din 3 iulie '944. Azi am obținut autorizație ca să merg la Domnul Profesor Lupu⁴, pe ușa era scris Bel 214444 Div. FloZug și ceva mai târziu, după ce am intrat prin odăi, vine și Domnul Profesor G. Triandaf⁵ care a primit și el de la Dumneavoastră poșta; casa Domnului Lupu este numai acoperișul puțin stricat, căci alături au căzut bombe, dar în odăi e jale. Biblioteca este pe jumătate cu cărți, în aceeași odaie era un divan mare, lipsește somiera din el, în sufragerie era și acolo un studio, lipsește cu totul, din antret cuierul mare lipsă, mașina de cusut lipsește capul și totul de ale gospodăriei este răvășit, în dormitor sunt somierele și noptierele și garderoabele, n-am văzut scaune și masa mare, scaune în hol și mesute astea lipsesc și probabil și altele. Eu eram însoțit de un gardian și în văzul Domnului Profesor Triandaf am închis geamurile, am bătut ușile, căci aceea din dos era deschisă și am bătut poarta mare și cea mică pe dinăuntru și apoi am sărit gardul, în grădină sunt fructe multe, dar parcă avea și stupi de albine și nu mai este – asta e situația casei domnului Lupu. Cred că v-a mai spus și Domnul Primar Ifrim de pe la noi. Chiar azi am primit și cartea poștală din iulie 2 și voi cerceta și eu cine este cucoana Danilachi, căci Domnul Triandaf când a vorbit cu Dumneavoastră la București zice că ați fi lăsat cheile la cineva, cum se face că eu nu m-am întâlnit cu nimeni acolo și în ușa antretului mic din dos era cheia în ușa, sucită rău, încât nu se poate scoate din broască și niște cucoane din str. Fătu au venit într-o zi cu un lăcătuș și au vrut să intre, au deschis ușa și un vecin de vizavi le-a întrebat dacă au autorizație și cum Dumnealor n-au avut, au plecat repede. Dumnealor

au spus că Dumneavoastră l-ați fi spus că de vor avea nevoie, să vină cu plăcere. În orice caz, Domnule Profesor, m-am ocupat ca de casa mea și familia care locuiește este o femeie⁶ serioasă, cu fiica ei, asistenta doctorului Herdan de la spitalul Dr. Ghelerter și ocupă numai odaia soacrei Dumneavoastră, un hol, bucătăria și baia, celelalte odăi sunt închise și cheia la mine. Cred că v-am descris o bună parte din ce ați dorit a cunoaște, vă voi mai scrie.

Vă doresc multă sănătate și să ne vedem cu bine. De ce nu veniți și Dumneavoastră la Iași?

Vă salut cu respect,

A. Waisman

FMC, nr. 1145, scrisoare închisă.

¹ **Liviu Sadoveanu**, funcționar la CFR și vecin cu M. Costăchescu (locuia pe str. Bucșinescu 4).

² **Manoil și Aglaia Manoil**, vecini, locuiau pe aceeași stradă cu M. Costăchescu.

³ **Săcăleanu C.**, tipograf, cu opțiuni social democratice, ulterior comuniste.

⁴ **Ioan T. Lupu** (1883-1874), profesor de germană și filosofie la Liceul Internat din Iași.

⁵ **Triandaf**, profesor universitar la Universitatea de Medicină din Iași.

⁶ E vorba de Gotlib Golda, asistent medical la Spitalul Dr. Ghelerter.

3

23 iulie 1944

Stimate Domnule Profesor,

Am primit c.p. din 10 și 12 iulie, m-am bucurat că sunteți sănătos și mi-ați răspuns. După cele ce le-am citit se vede că Părintele Tudorache v-a scris despre Doamna Gotlib că are frică să locuiască singură, mai ales că în două nopți la rând s-a încercat jos în Smârdan (niște tâlhari să fure și aceștia umbla înarmați), cum dânsa nu e decât

o femeie și cu fiica ei, o Domnișoară de 18 ani, s-a temut mult ca să nu fie vizitați și ei (hoții probabil sunt tot din mahala) mai ales cu o zi înainte mai vine o femeie și întreabă cine s-a mutat aici și dacă a venit cineva din partea Dumneavoastră acasă și că și ea a fost rugată să mai vie pe aici să mai observe ce e pe acasă, întrebând-o cum o chiamă, ea a ocolit luând altă vorbă. De la început Doamna Gotlib spunea că vrea să se mute, dar mai sunt cu ea trei persoane vecini, oameni foarte harnici și cinstiți, eu n-am putut aproba decât cât mai puține persoane având în vedere că Dumneavoastră îmi scrieți în cartea poștală din 28 iunie că poate să ocupe o odaie din față, odaia soacrei Dumneavoastră, holurile și baia, bucătăriile și pe de altă parte m-am gândit că e mai bine să fie mai mult ocupat căci altfel este expus să fie ocupat de oricine, căci foarte multă lume a rămas fără locuință, am admis ca să se mute și Doamna și Domnul și băiatul lor (toți oameni mari) împreună cu Doamna Gotlib, numele lor este Henrich Horich, care au locuit la cumnatul Domnului primar Ifrim Crângulescu, dacă întâmplarea face să vă întâlniți, puteți întreba de ei, acum sunt și eu mai liniștit căci locuința nu este lăsată o clipă singură, în tot timpul este cineva din ei acasă, eu trec de două trei ori pe săptămână pe acolo orișicum. Aceștia și-au adus și lemne, căci am spus ca să nu se consume din lemnele Dumneavoastră, dar mobilă nu mai au căci a fost distrusă de bombardament, le-am permis să se folosească de mobilă, dar s-o păstreze în bună stare. Domnule Profesor să vedeți ce curățenie este prin odăi, în orice caz odaia Bibliotecă unde este biroul este aranjată cu un pat și dormeză ca atunci când veți veni să vă puteți odihni și Dumneavoastră, cheia de la acea odaie este la mine, lada aia mare cu cărți și acea de tablă este tot împreună în bibliotecă; despre ulciorul de care întrebați este unul de culoare verzui cu flori, cu două toarte și o farfurie dedesupt cam mărișor, frumos, este în bună stare și îl păstrez, mai sunt și alte mai mici și unul îngust pentru flori și vreo două sau trei oale așa rotunde de culoare maro închis – tot ce am găsit este în bună păstrare, deși sunt tare ocupat, trebuind să stau la dispoziție, totuși îmi fac timp ca să fiu mereu și pe acolo să văd ce mai este, gardul l-am mai reparat căci e cam putred, să nu aveți nici o grijă, nu se va lăsa să se strice nimic. La casa domnului Manoil sunt sparte toate geamurile, v-am mai fost scris, acuma Domnul Solomon, care v-a cerut voie să se mute, cam strâmbă din nas, că de, omul așa e, ar vrea

să vie la gata, eu voi vedea dacă nu se hotărăște, voi bate niște scânduri complet la geamuri, scânduri ce le voi aduce din atelier, căci acolo nu-i nici o scândură. Un alt vecin de alături de la Domnul Ștefănescu îmi spune că Domnul Sadoveanu i-ar fi lăsat cheile lui de la casa Domnului Manoil, dar fără ceva scris și Domnul Sadoveanu de când a plecat nici Dumnealui nici altul n-au dat pe la mine să mai vadă ce mai este, dar mă gândesc că având corespondență cu Dumneavoastră, nu mai are ce căuta pe la mine. Eri după amiază v-am expediat cele două pachete cu câte trei volume cerute de Dumneavoastră, cu recipisa nr. 288-289, seria 14886.

Domnule Profesor, vă rog foarte mult, dacă puteți să vă interesați în strada Popa Nanu 161, acolo locuiește Domnul maior Petru Cortez, cumnatul Domnului Braha, unde a plecat el, căci eri a fost aici la mine Fănică Cortez, cumnatul cel mic al Domnului Braha, care a fost primar aici la Bucium, el nu a primit nimic de la dânsul de când a plecat, să nu se fi întâmplat ceva cu el sau soția lui, casa aceea a fost distrusă de bombardament? Vă rog să vă interesați și să-mi scrieți.

Altceva neavând decât să ne vedem cât de curând și să auzim vești bune, vă doresc multă sănătate și vă mulțumesc pentru încrederea și atenția Dumneavoastră.

Să trăiți și Dumneavoastră cu familia și numai în bucurie. Vă salut cu respect,

A. Waisman

FMC, nr. 1146, scrisoare închisă.

4

7.8.1944

Stimate Domnule Profesor,

Ieri am fost pe la Domnul Veleanu', într-adevăr e foarte ocupat. Dumnealui spune totuși că v-a expediat copie de pe inventar,

76

originalul este tot la Dumnealui, neputându-mi-l da căci era în tezaur, urmează să trec peste o zi două după el. Aflați că am primit toate trei rambursuri pentru care vă mulțumesc foarte mult, mă miră că Dumneavoastră n-ați primit rambursul încă din martie, dar la poștă în București a sosit pachetul cu cărți? Și domnul Carabaș l-a scos? Sau poate și pachetul a fost victima bombardamentului din 4 aprilie?

În bufetul mare curbat nu s-a mai găsit nimic decât un capăt de porțelan de la untieră și niște sticlute goale de colonie. De vasul acela de lut ars simplu, aflați că este în bună stare, dar într-adevăr, după aparență n-ar avea nici o valoare bănească, decât aceea preistorică, mai ales că l-ați găsit în grădină, eu însă l-am crezut pe acela mare frumos de culoare verzui smălțuit cu flori pe el și o farfurie dedesupt. În afară de aceste două mai sunt mai multe mai mici pirogravate și rotunde, de culoare maro închis și unul înalt subțire pentru flori, tot ce s-a găsit este și se va păstra chiar dacă nu a fost trecut în inventar. Tabloul acesta mic de care scrieți este și el, acesta reprezintă trei flori roșii de mac într-un vas, e foarte frumos într-adevăr și la fel în bună păstrare, acesta l-am lăsat tot pe perete la doamna Gotlib, căci atât Domnia sa și Doamna și Domnul Henrich sunt oameni foarte gospodari și nu vă strică nimic din toate ce se folosesc. Odaia bibliotecă este încuiată și cheia o păstrez eu, acolo nu umblă nimeni afară de mine și tot în acea odaie am adunat toate cărțile pentru ca să fie la un singur loc împreună cu alte lucruri. În ce privește ca doamna Manoil a lasat alte chei de la ușa din față la cineva (funcționar la C.F.R.) ar fi bine dacă aș ști numele aceluia, totuși voi cerceta pe cât posibil să-l aflu și eu pe acela, dar cum se explică că cheia de la ușa din față am găsit pe dinăuntru în ușă și ușa încuiată, numai din dos era ușa deschisă de la antret și acolo era cheia în ușă, dar ruptă în așa fel că nici nu se putea scoate, în afară că mai era un geam spart și deschis de la odaia soacrei Dumneavoastră și cred că pe acolo au intrat borfașii și după spusele unora din vecini au mai carat și unele lucruri în saci și coșuri, erau niște femei ce spuneau că ei au grijă de casă. Asta s-a întâmplat imediat a doua sau a treia zi după plecarea Dumneavoastră, căci atunci nu era om să nu fi carat bagaje și altele fără ca cineva să fi întrebat unde și de unde sunt.

De Domnul Sadoveanu am aflat că a lăsat cheia de la ușa Doamnei Manoil vizavi la un domn Bucovici și Domnul Marcu Solomon² cerându-vă Dumneavoastră învoire să se mute crezând că împreună cu aceia să se mute, dar pe urmă s-au răzgândit, căci Domnul Solomon v-a amintit că Doamna Manoil lua chirie 3.000 lei pe lună și ce se face dacă Doamna vine și cere și chirie? Apoi trebuie reparație și de pus toate geamurile, căci înăuntru a căzut tencuiala de pe unii pereți, încât mâine sau poimâine voi bate eu o scândură pe ușă și la geamuri niște scânduri și la Doamna Aglaia Manoil. Nu m-am supărat deloc pe nimeni din aceia ce vin din partea Dumneavoastră, dar exact ca la proverbul acela, vin la plăcinte... unii bineînțele pentru locuință. De la Domnul Braha am primit, mă bucurasem că e în viață, dar după scrisul Dumisale cred că e foarte nervos.

După ce voi cerceta să aflu cine e funcționarul C.F.R. care are saltelele și cheia, vă voi scrie imediat.

Vă doresc multă sănătate împreună cu familia Dumneavoastră și să veniți curând la locul Dumneavoastră în pace și liniște. Cu respect,

A. Waisman

P.S. Scrisoarea v-am expediat-o eu azi în 7/8, căci trebuiam să trec pe acasă întâi să văd dacă sunt acele ce m-ați întrebat în scrisoare. Vă salut,

A. Waisman

FMC, nr. 1159, scrisoare închisă. Îngrijorat de evoluția frontului, M. Costăchescu îi trimite următoarea scrisoare: „București, 1944, Sept. 20. Stimate Domnule Waisman, de mai bine de o lună nu știu nimic ce mai e pe la Iași. Scrie-mi, dacă poți, recomandat, tot ce mă poate interesa. Aștept ziua când mă voi putea întoarce acasă, zi care nu poate fi prea depărtată. Dacă d. Velichi e în Iași. Dacă Lic. Național a scăpat. Salutări și mulțumiri, M. Costăchescu (FMC, nr. 1147, c.p., adresată la Tip. Brawo, Aron Waisman. Cu ștampila: Retur. Nu se poate remite).

¹ Paul Veleanu Henrich, inspector la Institutul Național al Cooperăției.

² Marcu Solomon, tipograf, coleg cu Aron Waisman.

Iași, 12 noiembrie 1944

Stimate Domnule Profesor,

În fine azi am primit scrisoarea de la Dumneavoastră din 7 curent prin domnul Golstein (probabil), căci vă spun drept pe acesta nici nu-l cunosc fiind recomandat de Doamna Gotlib. Totuși văd că este de treabă fiindcă mi-a adus răspuns mai degrabă decât Sabetai Leopold, care cred că de la sine putere ar mai fi vorbit foarte multe și Dumneavoastră ați avut încredere și i-ați încredințat acele 5.000 lei pe care și le-a însușit, căci până azi nici nu a venit în Iași, eu am anunțat aci și Biroul de siguranță pentru că asemenea indivizi compromit o clasă întreagă de muncitori cinstiți și îmi pare foarte rău că nu v-am atras atenția să nu dați nimănui nici un ban pentru mine, dar am crezut că singur veți face acest lucru. Referindu-mă la c.p. a Dumneavoastră unde îmi scrieți ca să nu încredințez nimănui nimic din obiectele Dumneavoastră, decât numai când îmi veți scrie. Totuși dacă Dumneavoastră aveți cumva adresa lui din București, puteți interveni la cei în drept sau la Sindicatul tipografilor lucrători ca să intrați în posesia sumei Dumneavoastră. Îmi pare foarte rău ca tocmai el s-o fi făcut și mai ales că este lucrător tipograf și aveam altă părere despre dânsul. Ultima Dumneavoastră c.p. ce am primit-o era la 11 august, sunt trei luni fără trei zile, ce am trăit pe aici în acest timp se poate face un roman, dar cred că și Dumneavoastră ați trecut prin multe clipe de groază acolo, dar de când a început să vină o parte din autorități și lume intelectuală, în afară de negustori evrei și particulari, m-am mirat că n-ați avut ocazie să-mi scrieți câteva rânduri, căci eu interesându-mă prin cine am putut, nimeni nu mi-a putut da o informație de Dumneavoastră, atunci am bănuit că sunteți plecat din București. V-am mai scris printr-un coleg tipograf (Solomon) și a revenit spunându-mi că era închis la Dumneavoastră nefiind nimeni acasă. V-am scris prin poștă recomandat la 16 oct., 26 oct. și 2 noiembrie și Dumneavoastră n-ați primit, în schimb și Dumneavoastră mi-ați scris și eu n-am primit. M-am interesat la poștă ce este cu corespondența, Domnii mi-au spus că sunt saci întregi cu poștă, dar până nu se cenzurează nu poate să-i dea drumul, așa că când vor veni, vor veni toate odată.

Acuma vă voi descrie situația la Iași. În Iași nu e nici un

haus, dar dacă lipsește lumina din când în când este că mijlocul de transport e greu pentru a se aduce combustibilul și suntem neglijați din partea centrului. Lemnele Dumneavoastră mai sunt, dar văzând că nu mi-ați scris, am dat jumătate din ele Doamnei Gotlib și jumătate Doamnei Mendel ca să se folosească de ele, căci stau acolo în casă ca să aibă grijă de ea. Dacă Dumneavoastră ați reveni imediat, ați putea folosi Dumneavoastră aceste lemne, căci eu nu am luat nici un lemn de acolo, chiar alaltăieri am fost și am dat dispoziție să se ia din ele și am constatat că sunt patru rânduri pline. Erau mai multe, dar între 20-30 august, care și cine a vrut a furat de pretutindenii încât și de la Dumneavoastră s-a mai furat câte ceva și din lemne. În ziua de 20 august când Armata Roșie a luat ofensiva și aviația a venit de a bombardat orașul nostru, o bombă a căzut în grădină la Dumneavoastră și de la presiune s-a prăbușit beciul Dumneavoastră, omorând pe domnișoara Doamnei Gotlib, iar pe Doamna Gotlib a rănit-o la cap. Vă închipuiți groaza ce a cuprins-o și pe familia Henrich (aceea care a stat la Ciugulescu), aceasta a fugit din casă, lăsând-o singură pe Doamna Gotlib și Doamna Gotlib, urmărită de acest tablou, nu prea mai stă pe acasă, dar acest bombardament a distrus sute de case și mii de victime a făcut. Atunci a venit la mine un coleg mai tânăr care nu a locuit departe de Dumneavoastră și el cu familia lui au fost sinistrați tot din ziua aceea, de 20 august, și m-a rugat să-i dau voie să se mute el acolo. Încât aceia au fugit, m-am gândit că totuși e mai bine decât să se fi băgat samavolnic, deși nu-s cine știe ce mulțumit de ei, dar totuși se zice o vorbă, decât unul murdar rău, mai bine unul neglijent și atunci acesta a ocupat camera ce sta acel Domn Henrich și Doamna Gotlib nu mai venea acasă cu săptămâna pe motiv că a fost amenințată de niște vecini pe care i-a dat în judecată, bănuindu-i că aceștia au furat-o în timp ce era plecată la spital ca s-o panseze în ziua de 20 august, în aceea zi și încă câteva zile următoare. Oamenii din mahala au umblat la furat prin toate casele. Nădejde mare nu puteam avea în Doamna Gotlib, căci nu era decât o femeie, dar am crezut că se va încheia un armistițiu înainte de a intra rușii în Iași. Cu ocazia plasării familiei Mendel am mai salvat tot mobilierul, mai ales că *casa n-a suferit nimic de pe urma bombardamentului*, numai câteva geamuri sparte, așa că este posibil de locuit în ea, dar cu lucrurile ca să le pot salva a trebuit să mă consult cu un prieten, apoi să mă duc la un avocat și să vă fac un proces de

muncă că mi se cuvine 80.000 lei de la Dumneavoastră și să pot pune sechestru pe tot mobilierul ca să nu se poată atinge nimeni de el, cred că ați înțeles procesul, căci altfel era și păcat ca după ce n-a suferit nimic de pe urma bombardamentului să mai cadă și în mâini a unora ce n-au muncit pe ele, sunt bucuroși că am mai avut timp s-o fac și dacă aflăm asta mai înainte puteam să fi salvat și tipografia Domnului Braha, la care aveam mai multe drepturi de cerut, dar se vede că pentru Dumneavoastră Dumnezeu a ținut mâna dreaptă.

Tipografia a fost ridicată de Armata Roșie pentru motivul că nu era stăpânul ei aici și la diferite locuințe particulare s-a ridicat mobila tot de ei, la domnul Lupu nu mai este nimic în casă.

Faptul care m-a determinat să sechestrez lucrurile a fost că aceștia au făcut cerere la primărie ca să plătească chirie și ca să fie sigur că nu vor fi scoși din casă, iar când a venit controlul de sector, ei au declarat că mobila este a lor și eu m-am temut să nu se îngroașe gluma, atunci am procedat ca atare. Doamna Gotlib citind scrisoarea și aflând că îi veți trimite lunar 2.000 lei, desigur că s-a bucurat și mi-a promis că se va stabili iar acasă pentru noapte, în orice caz a trebuit să facă și ea cerere pentru chirie care cred că va fi, dacă nu scutită, dar impusă la o sumă foarte mică, de exemplu Doamna Mendel a fost impusă la 1.500 lei lunar una odaie, bucătărie, baie și holul de trecut, poate dacă veniți mai curând Dumneaei se va muta sau Dumneavoastră veți putea ocupa odaia unde este Biroul sau se va muta Doamna Gotlib, căci e vorba ca Apărarea patriotică să facă un atelier de lingerie și ea să fie angajată și să i se dea și locuință, așa că Dumneavoastră veți găsi loc aici unde să stați. De dumneavoastră cred că este nevoie mai ales ca Profesor, căci singurul Profesor care a rămas și este aici e Domnul Buțureanu Valeriu, încolo se așteaptă revenirea celorlanți, bineînțeles că făcându-se o triere, aici în Iași am văzut pe stradă și pe Domnul Petrică Bogdan, fost primar al Iașului, este și Domnul Veleanu, inspectorul Cooperăției, Domnul Chiuca, Eduard Lăzărescu, dr. Bușilă, maiorul Alistar, fost prim ajutor de primar, toți funcționarii de la Primărie, Prefectura de județ, militari superiori etc., etc., farmacistul Adace, avocați mulți etc. Casa Doamnei Manoil este ocupată în întregime de niște evrei, tot foști sinistrați care cred că plătesc chirie la primărie. Doamna când va veni nu va putea sta cu ei, dar rămâne să vedem ce vom putea face atunci, eu vă sfătuiesc să reveniți și

Dumneavoastră deși am cheltuit aproape 12.000 lei, nu că vă cer banii, dar mai bine ar fi să fiți mai din vreme aici, eu nu vă cer nimic, căci vă voi explica mai detaliat când veți fi aici, mi-e imposibil să scriu atât. Dacă va fi nevoie, voi trece și pe la Domnul Wincler, dar e în zadar, el îmi pare tare moale.

Bucuros că am primit știri de la Dumneavoastră. Voi căuta să vă mai scriu. Vă doresc multă sănătate cu familia Dumneavoastră, al Dumneavoastră cu respect,

A. Waisman

P.S. Nu trimiteți deocamdată nici un ban până nu vă scriu eu. Vă salut.

A. Waisman

Adresa mea: Waisman Aron, str I.C. Brătianu 165, etaj.

FMC, nr. 1147.

6

Iași, 15 noiembrie 1944

Stimate Domnule Profesor,

Eri a sosit în Iași Domnul Sabetai Leopold, amicul care a ținut scrisoarea cinci săptămâni în buzunar și suma de cinci mii lei. Scrisoarea mi-a predat-o, dar banii i-a cheltuit, rugându-mă să aștept o zi două că mi-i va da, de aceea îl și condamn în prima scrisoare, voi face totul ca să nu se piardă acești bani. Cum le voi căpăta, voi pune geamuri la casa Dumneavoastră și vă voi scrie.

Într-adevăr, de la 12 oct. până în prezent s-a mai ameliorat situația cu dezastrul ce a fost aici și sper că pe ce trece să se mai aranjeze lucrurile. Dar poșta cred că va merge și de acuma înainte greu,

căci v-am scris în prima scrisoare cauza. Voi căuta să vă scriu mai mult prin oameni ce pleacă la București. Pe aici au fost și lupte de stradă în ziua de 20-24 august, dar în ziua de 20 august, ora 61 dimineața, când aviația rusă a bombardat cu numeroase bombe incendiare și explozibile, a căzut și o bombă incendiară pe Cercul de Recrutare vechi și a ars acoperișul, iar în curtea Dumneavoastră una explozivă destul de mare, dar fiind pe pământul moale n-a avut efect mare pentru casă, casa este neatinsă decât câteva geamuri și puțină tencuială pe la ușă a căzut, dar altceva nimic, se poate locui foarte bine înăuntru. Mai sunt și lemnele, dar v-am scris în prima scrisoare ce am făcut cu ele, totuși mai pot reține din ele și pentru Dumneavoastră. De ale mâncării se găsește, dar scump. Cu pâinea mai este greu și tot din pricina transportului. Chiar în momentul acesta iată-l și pe Sabetai, care mi-a adus acele cinci mii de lei, pe care i-am primit, dar vă rog pe viitor nu vă încredințați decât când vă voi cere eu. Lucrurile de la Dumneavoastră din casă sunt următoarele: biroul, cele două dulapuri cu cărți, divanul, dormeza, dulapul din hol, bufetul complet, pianina, canapeaua, masa mare, patru cinci scaune tapesate, patul de fier, cărțile *Documentle moldovenești*, baia completă, lămpile complete cu abatjoururi, sobele goding, dulapurile cu oglindă amândouă, un scrin, masa rotundă, mesuță mică etc., lucruri pe care v-am scris că le-am sechestrat, altfel nu mai erau de mult, și acțiunea care am făcut-o, m-am constituit ca creditor cu suma de 80.000, ca să am motiv ca să le mai pot menține și de aceea v-am scris că nu mai pot să păstrez toate aceste, după aceea mi-a venit ideea cu judecata, pentru această acțiune pe care o voi amâna mereu, avocatul îmi ia 12.000 lei, m-am gândit că e mult, dar lucrurile fac de o mie de ori mai mult și pe încredere la oamenii de azi nu pot baza, așa că vă rog să nu vă supărați de acțiune că altfel nu puteam face. Aici în Iași este Domnul Veleanu care, când i-am povestit, m-a felicitat, spunându-mi că Dumnealui n-a avut noroc de așa om. În ce privește de Doamna Gotlib că tot nu șade în casă, mai ales noaptea, dar în prima scrisoare vă vorbesc de Doamna Mendel, care este toată ziua acasă și desigur nu este cum ați fi Dumneavoastră acasă, dar n-am ce face, în orice caz de veți reveni la Iași, chiar în mijlocul iernii, tot veți avea loc de locuit, chit că familia Mendel va trebui să steie până în primăvară. De tipografia Brawo nu mai este, a fost ridicată de Armata Roșie, tot Iașul vorbește că numai Woletzki a

lucrat în direcția asta, și cât am alergat eu ca s-o salvez, dar nu s-a mai putut, nu pot vorbi mai mult. Aceste scrisori vă trimit cu Domnul Ionel (Iosub), om de încredere al Domnului Veleanu. În Iași vin zilnic foarte mulți intelectuali, școlile s-au redeschis dar, desigur, nu-s ajutate direct de Minister încă. A revenit și Domnul Müller, rectorul Universității. Școlile au numai profesori evrei și singurul profesor Buțureanu, este și inspector școlar un Domn Arhir. A revenit și Corpul de Armată cu Domnul general Manoliu și Banca Națională. La revenire ar fi bine dacă ați veni mai mulți cu o mașină, căci cu trenul până la Vaslui mergeți bine, dar de la Vaslui înapoi este foarte greu, mai ales cu bagaje. Închei cu multă sănătate Dumneavoastră și familiei.

A. Waisman

Vă mulțumesc pentru acești 5.000 (cinci mii) lei, la care nu m-am așteptat, căci v-am așteptat pe Dumneavoastră în persoană ca să vă raporteze totul. Vă salut cu respect,

A. Waisman

FMC, nr. 1150.

7

Iași, 4/12 1944

Stimate Domnule Profesor,

La scrisoarea scrisă de Domnul Veleanu și expedită de mine prin avion, n-am primit răspuns încă, la fel și de la scrisoarea trimisă prin Domnul Iosub. Aflați că toate sunt în ordine pe aici pe zi ce trece se normalizează cu de toate. Am dat Doamnei Gotlib 3.000 lei pentru chirie, care a început a plăti din 26 oct. A făcut contract cu primăria după spusele mele că eu îi voi plăti și a fost impusă la 1.000 lei lunar, dar cu cheltuielile se urcă la 1.250 lunar. Cred că am făcut bine, deși ea nu prea doarme acasă, însă pentru alt scop am admis ca

ea să dejie locuința. Aștept răspunsul Dumneavoastră, eventual sosirea Dumneavoastră.

Cu sănătate,

A. Waisman

FMC, nr. 1148.

8

Iași, 15/12 1944

Stimate Domnule Profesor,

Am primit c.p. din 26 noemb. curent, mă așteptam să veniți mai curând ca la primăvară. La noi a fost publicat în ziar ca toți profesorii de liceu sunt obligați să se prezinte la catedrele lor, ori Dumneavoastră de ce nu cereți să fiți trimis acum la Iași? De casă să nu aveți nici o grijă că toate sunt în ordine. Doamnei Gotlib i-am plătit chiria până la 23 ianuarie din acei 5.000 lei care i-am primit prin Sabetai.

V-am fost scris prin Domnul Veleanu pentru pantofi, dacă sunt în magazin la Mociornița sau altă fabrică și nu vă este greu, vă rog să-mi cumpărați, că aici este o pereche de pantofi 35 mii lei pentru mine, iar pentru fetița mea 20 mii lei și numai de comandă, la București am auzit că sunt mai ieftini și imediat ce vine Domnul Veleanu îi restitui eu banii sau dacă veniți Dumneavoastră la fel. Nu vă potriviți svonurilor de fel de fel.

Vă doresc multă sănătate și sărbători fericite împreună cu întreaga Dumneavoastră familie.

A. Waisman

FMC, nr. 1149.

Iași, 1.I.1945

Stimate Domnule Profesor,

Eri am primit suma de 8.000 lei trimiși de Dumneavoastră și vă mulțumesc mult pentru atenția și bunătatea ce o aveți pentru mine. V-am mai scris că toate sunt în bună ordine și liniște. I-am dat Doamnei Gotlib banii ce i-am promis și lemnele le-am dat la amândouă chiriașe să le consume, că iarna a început exact de astă noapte cu o zăpadă respectabilă. Încolo bună pace.

Vă doresc ani mulți și fericiți cu întreaga Dumneavoastră familie și cât de curând să reveniți la Iași cu multă sănătate și voie bună. Al Dumneavoastră,

A. Waisman

str. I.C. Brătianu 165, etaj, Iași

FMC, nr. 1158, carte poștală.

EVREII ÎNSCRIȘI LA CAMERA DE COMERȚ ȘI INDUSTRIE VASLUI

Cătălin ȘELARU

*Motto: „Stăpâni în Casa noastră și cu
Concursul Dumneavoastră, vom depune toată
stăruința și munca ca toate interesele cât și
toate revendicările voastre personale ca:
Asigurare, bancă etc., să fie înfăptuite. Dar
mai ales vom lupta pentru apărarea și
ridicarea prestigiului negustorilor“¹.*

I.D. Zuckerman

Camera de Comerț și Industrie Vaslui a fost înființată la data de 1 ianuarie 1924, prin Înaltul Decret Regal No. 6.028 din 15 decembrie 1923², datorită efortului depus de autorităților locale susținute de Ministrul Industriei și Comerțului la acea vreme, domnul Vasile Sasu.

Primar al orașului Vaslui în perioada interbelică, Dumitru S. Țaicu redă cât se poate de bine primele momente importante ale Camerei:
„Îmi aduc aminte de la 1908 de o Cameră cu o singură persoană și când toate avizele și certificatele erau soluționate cu întârzieri de luni de zile la Camera de Comerț și Industrie din Iași.

A venit însă anul 1924, cu trecerea marilor latifundii în mâinile muncitorilor, au venit vremurile de dezrobire, economică și largă democrație, și deși orașul nostru mic, Dl. V. Sasu, un cetățean al nostru care a înțeles nevoile județului, înființează această Cameră de Comerț sub președenția D-lui Al. Dumitriu. Această nouă instituție dată județului nostru urma să încheie într-un singur suflet pe toți comercianții din județ și Vaslui și care să facă zid de apărare și sprijin la nevoile lor“³.

Circumscripția teritorială a Camerei de Comerț și Industrie din Vaslui se limita doar la nivelul județului Vaslui, ce avea o suprafață de 2.260 km² și o populație de aproximativ 155.000 de locuitori. Din

punct de vedere economic, județul Vaslui era, ca și în ziua de azi, un județ eminentement agricol, cu o producție însemnată de cereale și vite. Neavând o industrie mai mare și centre industriale importante, comerțul vasluian se rezuma la un comerț demi-gros și de detail, punând accent pe comerțul cu produse agricole și comerțul de cereale și vite.

Din punct de vedere industrial s-au putut dezvolta pe aceste locuri industria morăritului, industria uleiurilor vegetale, industria textilă și industria materialelor de construcții.

În perioada 1924-1929 Camera a funcționat de sine stătătoare, timp în care a desfășurat o intensă activitate de ajutorare și dezvoltare a comerțului și a industriei locale. Activitatea Camerei cuprindea organizarea oboarelor de cereale, mărfuri și vite, stabilirea prețurilor maximale la diverse produse, urmărirea tuturor contraveniențelor la legea firmelor și darea lor în judecată, revizuirea cetățenilor și radierea firmelor celor ce au pierdut cetățenia, revizuirea Registrului de Comerț și confruntarea spre control cu registrele fiscalului, intervenții și rapoarte privind situația și bunul mers al comerțului, controlul asupra comerțului clandestin, primatul comerțului național, sprijinirea școlilor comerciale, diverse⁴.

Personalul permanent al Camerei a început cu Alexandru Isăcescu, pe funcția de secretar (1 ianuarie 1924), la care se mai adaugă: Constantin Cordaș, contabil (1925), Gheorghe Ionescu, impiegat-dactilograf (15 septembrie 1930), Vasile Mihalcea, camelier (1 februarie 1926) și Ion Iftinca curier (1 ianuarie 1931), aceștia fiind printre primii angajați, cu timpul apărând și alții.

După puțin timp de la înființare se cumpără clădirea ce va adăposti sediul Camerei de Comerț și Industrie Vaslui, una dintre cele mai impozante clădiri din centrul orașului Vaslui, situată pe strada I.C. Brătianu Nr. 11. Imobilul era compus din parter, etaj și subsol. La subsol erau 4 camere, la parter 6 camere și 2 anexe, și la etaj 6 camere. O parte din camere erau zugrăvite, în timp ce altă parte dintre camere erau văruite. Intrarea se făcea prin față, pe o scară de lemn, la etaj fiind un balcon de fier ce dădea la stradă, iar podul era pietruit cu cărămidă având două grinzi despărțitoare din lemn, intrarea făcându-se prin scara din față. Camerele de la parter și etaj aveau uși și ferestre duble, plafoane din ghips și dușumele de scânduri, cu sobe în toate camerele,

atât la parter cât și la etaj. Clădirea era conectată la curent, instalații electrice fiind montate în fiecare cameră.⁵

Datorită numărului mare de camere în comparație cu numărul mic de funcționari, Camera decide să închirieze o parte din camerele sale comercianților din oraș. Astfel, în anul 1938, camerele au fost închiriate, doar la etaj păstrându-se birourile pentru funcționarii Camerei de Comerț și a Camerei de Muncă. În acel an, la parter, erau cu chirie, 3 prăvălii aparținând domnilor Rubin Riven, croitorie, Gheorghe Calamaz frizerie și Aba Iosub cofetărie, în timp ce subsolul era ocupat de laboratorul de cofetărie și magaziile de lemne.⁶

Încă de la început, la Vaslui, activitatea Camerei de Comerț a încurajat dezvoltarea economică a județului printr-o serie de măsuri atât administrative, dar mai ales educative. Printre primele măsuri luate de Cameră este educarea comercianților și formarea unei clase competitive de comercianți în județul Vaslui. Este înființată în acest scop o Școală Practică de Comerț întreținută de către Camera de Comerț Vaslui, ce scoate două serii de absolvenți între anii 1929-1930. În anul 1929 au absolvit această școală 20 de elevi (7 români și 13 evrei), în anul următor au existat 12 absolvenți (8 români și 4 evrei). Școala s-a desființat în anul 1930, fiind înlocuită de „Școala Comercială Elementară de Comerț“ din Vaslui ce scoate opt serii de elevi între anii 1930-1938 dintre care au absolvit cursurile acestei școli un număr de 84 români și 43 evrei.⁷ Primul director al Gimnaziului Comercial a fost secretarul Camerei, Alexandru Isăcescu, omul ce a sprijinit permanent acțiunile cu caracter educativ.⁸

Pe lângă scopul inițial de dezvoltare a comerțului, Camera de Comerț și Industrie Vaslui sprijină printr-o serie de acte caritabile și activitățile desfășurate de Comunitatea Evreilor din Vaslui. Balul anual din 2 ianuarie 1937 este un exemplu în acest sens. Ca și în alte situații similare, Camera donează 400 lei la această acțiune, în folosul Spitalului israelit și a Școlii „Assey-Tow“, așa cum se arată în scrisoare trimisă, avându-se „în vedere înaltul scop al acestor două instituții de folos general“, sprijinind ca și în alte ocazii asemănătoare educația și sănătatea, indiferent de componența etnică sau religioasă a solicitantului.

În perioada recesiunii economice mondiale din 1929-1933, Camera de Comerț și Industrie Vaslui a fost desființată și alipită ca secție la

Camera de Comerț Iași, la data de 28 mai 1929, prin Decizia Ministerului Industriei și Comerțului Nr. 63.256/929¹⁰. De la data de 28 mai 1929 și până la reînființarea Camerei, la 28 iulie 1936, la Vaslui rămâne un simplu birou lipsit de importanță și cu o activitate cu totul redusă.

În această perioadă Consiliul de Administrație al Secțiunii Vaslui de pe lângă Camera de Comerț și Industrie Iași, recunoscută drept un interes vital al Comerțului și Industriei pentru orașul și județul Vaslui, a făcut intervenții pentru plata personalului, la domnul Ministru Mihai Negură „datorită căreia există această secțiune la Vaslui, arătând că din cauza veniturilor produse de 150.000 lei secțiunea n-are de unde plăti personalul”¹¹.

Cu toată perioada grea prin care a trecut Camera din Vaslui, una dintre priorități a fost ajutarea micilor comercianți din Vaslui, sprijinind prin acesta micul comerț. Aproape în fiecare an Camera a continuat să acorde ajutoare comercianților săraci din Vaslui. Datorită numărului mare de liste cu astfel de ajutoare acordate de Camera de-a lungul existenței sale am hotărât, să vă prezentăm prima listă descoperită de noi. În ședința din 21 decembrie 1934, Consiliul de Administrație hotărăște distribuirea de ajutoare următoarelor persoane¹²:

Numele	Suma (lei)
David Cpinberg	1.000
David Kahan	500
Iosub Feldman	500
Alexandru Dumitriu	500
Adela Stern	500
Herșcu I. Herșcovici	400
C. Popa Nicăeri	400
Sender Bernfeld	300
Ușer Helman	300
Strul Rafalovici	300
Iosub Zingher	300
Oisie Solomon	300
Herșcu Magder	300
Strul Herșcovici	200
N. Vasiliu	300
I. Milstein	500
N. Moise	300
Bercu Iosub	300
Alexandru Moraru	500
Merlic Goldstein	300
Total	8.000

Din aceste liste de ajutoare acordate de către Camera comercianților săraci din Vaslui, observăm numărul mare a micilor comercianți evrei care au beneficiat și au fost încurajați de autoritățile locale în dezvoltarea propriei afaceri. Aceste ajutoare au continuat să fie acordate anual de către Camera din Vaslui până în anul 1944. La aceste liste se mai adaugă ajutoarele primite de persoanele fizice ce solicită ajutor pentru nevoi personale (pentru studii, donații în scop caritabil și diferite probleme medicale, funcționarii Camerei neținând cont de apartenența etnică în distribuirea compensațiilor bănești).

În anul 1934, din componența Consiliul de Administrație al Camerei de Comerț și Industrie din Vaslui făceau parte următorii membri:

Comisia de Comerț: D. Țaicu, președinte, I.D. Zukerman, M.Z. Nistor, Aor Iosefsohn, C. Ungureanu, Moisă Baraf, Solomon Leibovici, Sașa Atlas și Milea Damian.

Comisia de Industrie: Leon Iosupovici, Piere Babouline, Avram Zilberman, M.Z. Nistor, C. Mânzâteanu, Paisie Luchian, Oct. Ludwing, Vasile Luchian, Const. Mocănașu și Gheorghe Schwartzemberg.

Pe lângă aceștia mai participau la ședințele Consiliului de Administrație al Camerei Max Blumfeld, delegatul Camerei de Muncă și Al. Isăcescu, secretar.¹³

Încă de la începutul componenței Camerei din Vaslui remarcăm implicarea comercianților și industriașilor evrei în lupta pentru conducerea Camerei, alături de români, în condițiile în care marele și micul comerț era în mâna acestei minorități, la fel ca și în cazul celorlalte județe din Moldova. Implicarea evreilor vasluieni în conducerea Camerei de Comerț și Industrie din oraș denotă o relație absolut normală și firească, fără nici un fel de marginalizare datorită apartenenței etnice sau religioase, evreii integrându-se perfect în viața economică a județului, având un rol pozitiv în dezvoltarea economiei vasluiene.

Fixarea celor care intrau în categoriile de comercianți și industriași era stabilită prin lege, fiind împărțită în două secții după cum urmează:

Secția comercială era împărțită în Categoria I și Categoria II. Comerțul Mare, intră în această categorie toți comercianții din comuna Vaslui care plătesc un impozit comercial mai mare de 40.000 lei anul. Din categoria Comerțului Mic făceau parte toți comercianții

din județul Vaslui, precum și aceia din comuna Vaslui care plătesc un impozit mai mic de 40.000 lei anual.

Secția industrială era împărțită în același fel ca și secția comercială. La Categoria I, Industria Mare intrau toți indivizii din comuna și județul Vaslui, care au un număr mai mare de 20 lucrători sau cei care plătesc un impozit mai mare de 40.000 lei anual. Din Categoria II, Industria Mică intrau toți indivizii din comuna și județul Vaslui, care au un număr mai mic de 20 lucrători sau care plătesc un impozit sub 40.000 lei anual.

Numărul mandatelor era fixat astfel:

Categoria I – Comerțul Mare 2 (două) mandate; Categoria II – Comerțul Mic 1 (unu) mandate;

Categoria I – Industrie Mare 1 (unu) mandate; Categoria II – Industria Mic 2 (două) mandate.¹⁴

Tot în același an, prin adresa trimisă de Camera de Comerț și Industrie Iași se trece la fixarea din nou a categoriilor de industriași și comercianți în conformitate cu dispozițiile Art. 6 din Regulamentul Camerelor de Comerț și Industrie astfel:

a) Secțiunea comercială a fost împărțită în trei categorii:

Categoria I – bănci, cereale, lemne, articole tehnice, farmacii, depozite de spirt și vinuri, exploatarea de pădure, drogheriile farmaceutice, diferite comerțuri;

Categoria II – comercianți de manufactură, sticlărie, galanterie, fierărie, haine gata, petrol, vopsele, mărunțișuri, librării, ziare, drogherii, cinematograf, olărie, ceasornicărie și băcăniile;

Categoria III – comerțul mic produse alimentare, produse animale, comercianți brânzeturi/vite, ouă, măcelării, cârciume, restaurante, toți comercianții din comunele rurale, birturi, pește, zarzavat.

b) Secțiunea industrială era asemănătoare cu secțiunea comercială:

Categoria I – fabricile de făină, țiglă și cărămizi, uleiuri, mobile, spirt, obezi și tipografii;

Categoria II – brutăriile, ateliere ceasornice, fabricile de lumânări, fabricile darac, ateliere încălțăminte și ateliere tricotate;

Categoria III – fabricile de apă gazoasă, cofetăriile și morile țărănești¹⁵.

În ceea ce privește piața bancară din Vaslui, puterea așa numitelor întreprinderi bancare era una redusă. În anul 1934 întreprinderile bancare din Vaslui, care au cerut să fie înscrise în registru bancar erau în număr de șapte, majoritatea în orașul reședință de județ, desfășurând o activitate minimă raportată la nivel național¹⁶:

Nr. crt.	Denumirea	Localitatea	Strada
1	Casa de Credit din Vaslui, Societate Anonimă	Vaslui	Ștefan cel Mare Nr. 64
2	Liga Sindicatului Agricol și Viticol Vaslui, Societate Anonimă	Vaslui	Ștefan cel Mare Nr. 39
3	Banca Populară „Rahova” Pungești, Societate Anonimă	Pungești	
4	Banca Unirea Vaslui, Societate Anonimă	Vaslui	Carol Nr. 9
5	Banca de Credit Mărunt și Economie Vaslui, director Abramovici Rubin	Vaslui	Costaki Negri Nr. 1
6	Casa de Credit a Agricultorilor Vaslui	Vaslui	Ștefan cel Mare Nr. 88
7	Liga Comercială și Agricolă Codăești	Codăești	

Viața economică la nivelul Județului Vaslui fiind una minimă, axată în principal pe agricultură, firmele așa-zise „mari” își desfășurau activitatea cu precădere în orașul Vaslui. La 22 aprilie 1935 firmele care se ocupau de cumpărături și vânzări de mărfuri en-gros, din județul Vaslui, erau următoarele¹⁷:

Nume	Localitate	Strada	Marfa
Avram M. Smil	Buhăești		cereale, en-gros
Firma Agrarul	Vaslui	Ștefan cel Mare	cereale
Abramovici Iosef	Vaslui	Gheorghe Lazăr	pene și fulgi, export
I. Constantinescu	Vaslui	Ștefan cel Mare	mațe
Aronovici Moise	Vaslui	Ștefan cel Mare 42	cumpără vite
Risemberg Marcu	Vaslui	Ștefan cel Mare	cereale, ouă
Geller Brnrh	Vaslui	Hagi Chiriatic	ouă, export
Fișman Arnold	Vaslui	Ștefan cel Mare	cereale și derivate
Iosefsohn I. Avr	Vaslui	Hagi Chiriatic	produse animale, cereale, en-gros

Ivlev Grigore	Vaslui	Hagi Chiriac	fructe
Rosenthal Ițic	Vaslui	Ștefan cel Mare	brânză, făină, en-gros
Herșcovici H. Idel	Vaslui	Carol 30	vite, en-gros
Herșcovici Strul	Vaslui	Lascăr Catargi	cereale și ouă, en-gros
Iosubsohn I. Iancu	Vaslui	Călugăreni	cereale și ouă, en-gros

Dacă „marele comerț“ se desfășura cu precădere în orașul Vaslui așa cum bine se observă din tabelul de mai sus, și cei mai importanți comercianți de vinuri și restaurante își aveau sediul tot în reședința de județ, așa cum se observă din tabelul următor:

Numele	Denumirea	Localitatea, Strada
Strul Galler	depozit vinuri	Vaslui, str. Arad
M. Z. Nistor	depozit vinuri	Vaslui, str. Regele Carol
Klein Ițic	depozit vinuri	Vaslui, str. Lăpușneanu
A. Buzdugan	depozit vinuri	Vaslui, str. Lăpușneanu
C. Ungureanu	Restaurant și berărie	Vaslui, str. Ștefan cel Mare
Ițic M. Leiba	Bodegă	Vaslui, str. Ștefan cel Mare
C. Cozubaș	Restaurant și depozit băuturi	Vaslui*
C. Costandache	Restaurant și depozit băuturi	Vaslui
M. Ene	Cârciumă	Vaslui
Av. Deren	Restaurant și depozit băuturi	Vaslui, str. Ștefan cel Mare
Av. Goldenberg	Cârciumă	Vaslui, str. Ștefan cel Mare
Hanganu**	Cârciumă	Vaslui, str. Regele Carol
G. Moita	Cârciumă	Vaslui, str. Regele Carol
Șmil Nistor	Cârciumă	Vaslui, str. Ștefan cel Mare

* Rubrici necompletate în tabelul original (n.ed.).

** Indescifrabil prenumele.

Dintre cei 14 comercianți importanți de vinuri și restaurante din județul Vaslui, înscriși la Camera de Comerț Iași – între 1929-1936 Camera de Industrie Vaslui a fost alipită Camerei de Comerț și Industrie Iași, funcționând ca o secție a acesteia –, jumătate erau evrei.¹⁸

Odată cu punerea în aplicare a Legii Consiliului Superior

Economic și Organizarea Camerelor Profesionale, Camera din Vaslui a fost reînființată din nou pe data de 28 iulie 1936, prin Înaltul Decret Regal Nr. 1.835, primind averea fostei Secțiuni Vaslui ce aparținea Camerei de Comerț din Iași. Prin reînființare, Camera de Comerț și Industrie Vaslui preia astfel imobilul din strada I.C. Brătianu evaluat la data preluării la suma de 600.000 lei, Casa în numerar 16.035 lei și în efecte 3.567 lei (total 19.602), mobilier în valoare de 46.710 lei, timbre de obor în Casa Camerei 82.600, debitori de timbre/timbre asupra oboarelor în valoare de 13.034.¹⁹

În cuvântul solemn a celei de-a doua deschideri a Camerei de Comerț și Industrie Vaslui, prefectul județului Vaslui, generalul Gheorghe Rășcanu spunea: „Această Cameră a luat ființă în urma cererii D-vs, comercianți și industriași din Vaslui, a stăruinței pusă de voi și a bunăvoinței D-lui Ministru Mihai Negură, care a ascultat cererea voastră.

[...] Camera de astăzi eu aş dori-o și cred că și D-vs la fel să fie o instituție mai vie, în înțelesul că în ea să se găsească mai multă frăție, mai multă solidaritate și mai multă dragoste. Ea să fie o casă de întrunire unde să se rezolve toate problemele comercianților²⁰.

Așa cum se anunța încă de la început Camera de Comerț și Industrie din Vaslui se vrea a fi o instituție independentă condusă de „frunțașii comerțului“. Primarul orașului Vaslui, Dumitru S. Țaicu declara în momentele feerice ale redeschiderii Camerei următoarele: „Astăzi noi nu vrem să facem din Camera de Comerț o organizație politică. Nu vrem alegeri și dorim o listă unică cu elemente vrednice²¹.

I.D. Zuckerman, cel ce avea să fie ales vicepreședinte al Camerei declara: „Să sperăm că la alegeri vom avea o listă de comercianți vrednici. Dacă însă vor fi împiedicați de politică și vor neglija interesele comerțului noi vom lupta să facem o listă de comercianți care să se sacrifice pentru interesele comercianților²².

Ca și la înființare, acum în primul an de la reînființare Camera de Comerț și Industrie Vaslui avea ca membri o serie de personalități locale atât români cât și evrei, persoane care au făcut din Cameră o instituție credibilă, menită să contribuie la dezvoltarea economică a județului. La reînființarea ei în anul 1936, au avut loc alegeri la care au participat cei mai importanți comercianți și

industriași români și evrei, fiind aleși în diferite funcții importante ale Camerei de Comerț și Industrie Vaslui următorii:

„Membri: D.S. Țaicu (președintele Camerei, primarul orașului Vaslui *n.a.*), Leizer Eizenfeld, I.D. Zuckerman, Ioan Ștefănescu, Aron P. Fischman, Gheorghe Moisă, Mendel Zingher, Bernard Zilberman, Moisă Z. Nistor (vicepreședinte), Leon Cilic, Dumitru Hușanu, Micu Șteinberg și Gheorghe C. Miron, Gheorghe Vierescu, Constantin Ungureanu, Constantin Costandache, Bercu Zingher, Leon Iosupovici, Lupu Herșcovici și Al. Novinschi.

Membri de drept erau numiții: Gheorghe Lazăr, Gheorghe Rășcanu, Dumitru Jorenescu și Cristea Mănescu.

Membri corespondenți: Paul Baboulene, Aba Veinștein.

Secretar: Alexandru Isăcescu.²³

Ca program local de aplicat pentru circumscripția Camerei echipa câștigătoare a promis a înfăptui următoarele:

„a) Apărarea prestigiului și interesele comercianților și industriașilor din Vaslui;

b) Repararea și amenajarea imobilului Camerei;

c) Ajutorarea în mod direct a comercianților scăpătați din urma vitregiei timpurilor;

d) Sprijinirea Școlii Comerciale din localitate;

e) Înființarea unei instituții de Credit pentru Comerțul și Industria din Vaslui;

f) Organizarea oboarelor din Vaslui și din centrele comerciale din județ²⁴.”

În anul 1936 au loc alegeri în interiorul fiecărei secțiuni a Camerei. Alegerea se făcea dintre membrii Camerei, prin vot secret. Din nou, în această luptă politică participă o serie dintre personalitățile evreiești de prim rang al economiei locale. Astfel în funcția de Președinte la Secția comercială este ales I.D. Zuckerman, în timp ce la Secția industrială este ales în aceeași funcție M.Z. Nistor, cei doi îndeplinind totodată și funcția de vicepreședinți ai Camerei. Mai sunt aleși doi membri în Comitetul de direcție al Camerei numiții Moisă și Aron P. Fischman.²⁵

Din „Darea de seamă“ pe anul 1936 aflăm că: „Activitatea comercială a orașului și județului Vaslui, care este eminentamente un

județ agricol, a fost anul acesta foarte redusă datorită unei recolte de cereale deficitare, excluzând recolta de grâu achiziționată de stat prin cooperative. Piața comercială a fost astfel lipsită de orice animație²⁶.

Reprezentanții Camerei din Vaslui ajung să se plângă la minister, în anul 1936, datorită înregistrării contabile obligatorii la care sunt supuși conform deciziilor ministeriale, arătând încă o dată situația reală a economiei vasluiene:

„La Vaslui, majoritatea comercianților sunt mici comercianți, impuși la o patentă fixă pe 3 ani. [...] toți acești mici comercianți, care abia câștigă pentru familiile lor, nu au posibilitatea să plătească contabili pentru ținerea registrelor și că majoritatea dintre ei nu pot opera nici singuri în ele²⁷.”

Din aceeași Dare de seamă din anul 1936 aflăm numărul întreprinderilor comerciale din orașul și județul Vaslui. Comerțul era exercitat la acea dată de un număr de 1.105 firme comerciale individuale și sociale. Marea majoritate a firmelor erau înregistrate în orașul Vaslui, 87 firme românești și 362 firme minoritare, în timp ce în județul Vaslui erau înscrise 395 de firme românești și 261 de firme minoritare.²⁸ În ceea ce privește situația comercianților și industriașilor evrei din Vaslui, deși marea parte dintre ei aveau obținută cetățenia română, firmele lor erau incluse în categoria firmelor minoritare. Această împărțire statistică între firmele românești și cele minoritare în ceea ce privește economia vasluiană se păstrează până la terminarea războiului.

În realitate, activitatea industrială prezentă în județul Vaslui la nivelul anului 1936 se rezuma la industria morăritului, o fabrică de țigle și cărămizi, o fabrică de topit cânepa ce aparținea statului și o fabrică de ulei, nefuncțională încă, însă pe cale de a-și reîncepe funcționarea.

În ceea ce privește situația firmelor industriale, individuale și sociale în județul și orașul Vaslui, la nivelul anului 1936 era următoarea:

„În oraș	11 Românești	13 Minoritare
În județ	32 Românești	11 Minoritare ²⁹ .”

Anul 1937 aduce moartea președintelui Camerei, în locul domnului Țaicu fiind desemnat Moise Davidovici. Urmează o perioadă de lupte politice pentru câștigarea controlului Camerei de Comerț și Industrie

Vaslui, încheiată cu victoria unei echipe compuse din: Marcel Bastaki (președinte), Gheorghe Mavrocordat, Ion Ștefănescu (vicepreședinte), Constantin Cuparencu, Ștefan Damian – comercianți; Alexandru Bălănescu, Alexandru Onceanu, Gheorghe Iabacaru, Dumitru Hușanu, Dumitru Dima – industriași; Gheorghe Mavrocordat și secretar Alexandru Isăcescu.

„Schimbarea produsă astăzi la Camera de Comerț din Vaslui curmă un moment luptele politice aducând totodată înfrățire între toți cei dornici de muncă în interesul instituției și a orașului Vaslui“.³⁰

Din păcate, luptele pentru conducerea Camerei nu s-au oprit aici, ci au continuat slăbind capacitatea de ajutorare a comercianților în pragul de început al unei noi crize economice. În luna iunie 1938 este numită o altă echipă de conducere a Camerei din Vaslui, în frunte cu Alexandru Buzdugan (președinte), numit prin Decizia Ministerului Economiei Naționale, nr. 30.991 din 10 iunie 1938, proprietar agricol și comerciant de vinuri (depozit de vinuri), str. Kogălniceanu, nr. 16; Ioan Capută (vicepreședinte), delegatul Băncii Casei de Credit, proprietar, str. Carol; Elisei Luchian (membru), moară automată cereale, Ștefan cel Mare, nr. 133; Alexandru Onceanu (membru), tipografie, legătorie, cărți și librărie, str. I.C. Brătianu, nr. 11; Neculai Popa (membru), coloniale, str. Vidin, nr.8; Alexandru Isăcescu (secretar), str. Doctor Scarlat, nr. 7.³¹

La data de 31 iulie 1938, situația firmelor comerciale, individuale și sociale înmatriculate de Camera de Comerț și Industrie din Vaslui și firmelor județului Vaslui repartizate cu firme comerciale urbane și rurale se prezenta astfel³²:

- Firme individuale urbane: românești 84, evreiești 340, săsești, svăbești, germane 1, alte minorități 10;
- Firme sociale urbane: românești 3, evreiești 11;
- Firme comerciale rurale individuale: românești 395; evreiești 260;
- Firme comerciale rurale sociale: evreiești 1.

În ceea ce privește situația firmelor industriale, individuale și sociale înmatriculate de Camera de Comerț și Industrie din Vaslui și firmelor județului Vaslui repartizate cu firme comerciale urbane și rurale se prezenta în felul următor³³:

- Firme industriale urbane individuale: românești 9, evreiești 13, alte minorități 1;

– Firme industriale urbane sociale: românești 2, evreiești 4, alte minorități 1;

– Firme industriale rurale individuale: românești 32, evreiești 11, alte minorități 1;

– Firme industriale rurale sociale nu există în județul Vaslui.

Din „Dezideratul Camerei de Comerț și Industrie a orașului și județului Vaslui pentru propășirea economiei naționale”, aflăm, că în județul și orașul Vaslui existau 3 mori de grâu cu o capacitate zilnică de cca. 6 vagoane de făină pe zi și în fiecare comună câte o moară țărănească.

Mai exista o fabrică de țiglă și cărămidă ce satisfacea în mare parte nevoile populației. Pe lângă acestea era pe cale de funcționare, la acea dată, o fabrică de topit cânepă, care promitea o vie activitate, angajând o mare parte a muncitorilor din populația orașului Vaslui.³⁴

Pentru a vă putea face o idee cât mai reală despre economia județului Vaslui, din perioada interbelică, am decis, să vă arătăm situația întreprinderilor mai însemnate la data de 31 decembrie 1938:

Nr.	Firma
1	P.L. Baloulene și Frații Rabinovici S.I.N.C. Vaslui, Fabrică de uleiuri vegetale, Forță Motrică 38 H.P., muncitori 0, este în reparație
2	Exploatarea Morii Veinstein S.I.N.C. Vaslui, Moară automată, Forță Motrică 120 H.P., producție 25.000-28.000 kg/24 h
3	Iancu Iosupovici și Comp. S.I.N.C. Vaslui, Moară automată, Forță Motrică 120 H.P., producție 28.000 kg/24 h
4	Elisei Luchian, Moară automată, Forță Motrică 145 H.P., 20.000 kg grâu și 20.000 kg porumb/24 h
5	P.L. Baloulene, A. Gerometa și D. Dellecase S.I.N.C. Vaslui, Fabrică de țigle și cărămizi, Forță Motrică 34 H.P., industrie sezonieră cu personal în lunile de producție, 900.000 cărămizi și 400.000 țigle
6	Tăbăcaru Gheorghe, Moară, Forță Motrică 50 H.P., 36.000 kg porumb/24 h
7	Dumitru Hușanu, Moară, Forță Motrică 35 H.P., 10.000 kg grâu/24 h
8	Florea Luchian, Moară, Forță Motrică 40 H.P., 20.000 kg porumb și 9.000 kg grâu/24 h
9	Albert Marcovici, Fabrică de obezi, 78.000 spițe, 4.000 obezi, 36.000 scânduri și diverse

Așa cum se observă, rolul comercianților și industriașilor evrei vasluieni este unul foarte important în economia județului, atât marile firme cât și micul comerț fiind dominat în perioada interbelică de această minoritate, ce a jucat un rol important în dezvoltarea economiei românești și în special al economiei moldovene.

Nici în ceea ce privește numărul industriașilor cu o vechime de peste 25 de ani înscriși la Registrul Camerei de Comerț și Industrie, județul Vaslui nu stă mai bine. Doar 9 industriași – 4 evrei și 5 români și-au continuat neîntrerupt activitatea timp de 25 de ani.³⁵

Din scrisoarea adresată Ministrului Economiei Naționale de către președintele Camerei de Comerț și Industrie Vaslui, situația firmelor din județ era din ce în ce mai grea:

„Deoarece pe piața noastră este o supraabundență de firme comerciale – în special și care constituie numai o povară în economia națională a țării, comitetul de direcție a hotărât stăvilirea înscrierilor acestor firme devenind inutile.“³⁶ Cu toate acestea, firmele și persoanele minoritare nu au fost obstrucționate în desfășurarea activității comerciale. Cererile depuse de comercianții evrei la Camera din Vaslui, până în 1941 au fost soluționate neținându-se cont de apartenența etnică a solicitantului, ci de importanța firmei și a rolului său în economia locală, regională și implicit în cea națională.

Situația dificilă a comerțului și industriei din județul Vaslui, în preajma anului 1938, este prezentată prin scrisori și de către rezidentul regal al Ținutului Prut, generalul Mihail Negruzzi. Lipsa de credit ieftin și formalitățile greoaie și foarte costisitoare pentru obținerea creditului erau cele două mari nevoi ce apăsau asupra micilor comercianți și agricultori din județ.

„În județul nostru băncile comerciale aproape în majoritatea lor, încetând operațiunile, creditul este aproape inexistent iar puținul credit care se acordă de Banca Națională este îngrădit de garanții ipotecare care necesită formalități și taxe atât de împovărătoare încât nu poate fi folosit de comercianții și agricultorii mici sub 50 ha.“³⁷

Ca instituții bancare, mai existau deschise în acest an, în afară de Sucursala Băncii Naționale, următoarele unități bancare: Casa de Credit Mărunt Vaslui, cu un capital de 525.500 lei și Casa de Credit Vaslui cu un capital de 2.000.000 lei.³⁸

În anul 1938, activitatea comercială și industrială a județului Vaslui a fost foarte redusă, datorită unei recolte de cereale deficitare, piața comercială fiind lipsită de animație. Activitatea industrială s-a rezumat la câteva fabrici și mori mai importante (o fabrică de țigle și cărămizi, o fabrică de topit cânepă a statului și o fabrică de ulei pe cale de a-și reîncepe funcționarea), și câteva mori mai importante, restul industriei constituind-o morile țărănești din județ.

La data de 31 decembrie 1938, comerțul era exercitat în orașul și județul Vaslui de un număr de 1.158 firme individuale și sociale repartizate astfel³⁹:

[Denumirea]	Oraș						Județ					
	Români		Evrei		Alte Min.		Români		Evrei		Alte Min.	
	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F
Băuturi	22	1	67	6	-	-	108	1	19	-	-	-
Alimentare	36	5	72	27	2	-	256	59	97	25	1	-
Cereale	2	-	60	2	1	-	4	2	43	2	-	-
Îmbrăcăminte	2	-	49	12	-	-	5	1	53	11	-	-
Lemne foc, construcții	3	-	27	3	-	-	3	-	9	-	-	-
Farmacie	2	2	-	-	-	-	2	-	1	2	-	-
Încălțăminte	-	-	11	2	-	-	1	-	2	-	-	-
Petrol	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Articole tehnice	2	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Mobile	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Librărie	-	-	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Bănci	5	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Diverse	4	2	-	12	2	-	1	-	6	-	-	-
Total	78	10	293	68	5	-	381	63	219	40	1	-

Industria pe întreg județul Vaslui este exercitată de un număr de 85 firme individuale și sociale, cele mai importante având proprietari evrei, repartizate pe naționalități precum urmează⁴⁰:

[Denumirea]	Oraș						Județ					
	Români		Evrei		Alte Min.		Români		Evrei		Alte Min.	
	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F
Moară	5	-	2	-	-	-	31	1	1	-	-	-
Fabrică țigle cărămizi	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Ape gazoase	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fabrică obezi industria lemnului													
Uzină	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Industria agricolă							1	-	-	-	-	-	-
Uleiuri vegetale	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fabrici lumânări			1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Brutărie	1	-	4	-	-	-	2	2	13	2	-	-	-
Darac	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ceasornicar			1	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Tipografie	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Total	15	2	11	1			34	5	14	2	1		

Apropierea celui de-al Doilea Război Mondial face ca măsurile luate de autoritățile române împotriva evreilor să se răsfrângă și asupra comercianților evrei din Vaslui. Ministerul Industriei și Comerțului trimite pe data de 19 februarie 1937 o adresă prin care aduce la cunoștința Camerei Decizia Nr. 97.441 din februarie 1937, pentru a stăvilii acapararea întregului comerț și a industriei de către străini. Se cer autorităților locale luarea unor măsuri de îngrijire a libertății comerțului, cele mai importante prezentându-le la rândul nostru și:

„1. Să se cerceteze felul comerțului pentru care se cere autorizarea de către supusul străin, e sau nu necesar, față de numărul populației din acel oraș sau cartier și cu numărul comercianților din aceeași branșe, având în vedere protejarea elementului românesc...

3. La darea avizului să se aibă în vedere pe acei ce locuiesc în mod continuu în țară, evitând de a se da avize favorabile pentru cei ce nu au cel puțin 5 ani de când stau în țară și să fie preferați cei ce sunt căsătoriți cu români.“⁴¹

Într-o scrisoare adresată Ministerului Economiei Naționale, în anul 1938, este descrisă situația firmelor comerciale înscrise la Camera din Vaslui. „Deoarece pe piața noastră este o supraabundență de firme comerciale – în special neromânești – care nu aduc nici un folos real comerțului național și care constituie numai o povară în economia națională a țării, comitetul de direcție a hotărât stăvilirea înscrierilor acestei firme devenind inutile.

În baza acestei hotărâri, Oficiul registrului de Comerț al acestei Camere a respins toate cererile de înscriere a firmelor de categoria aceasta ce i s-a prezentat. Dat în judecată, Tribunalul Vaslui a decis înscrierea tuturor firmelor respinse de Cameră.⁴²

Baza economiei vasluiene era în continuare concentrată în reședința de județ, orașul Vaslui fiind privilegiat în ceea ce privește puterea economică, majoritatea firmelor industriale și comerciale desfășurându-și aici activitatea. La nivelul anului 1939 situația firmelor comerciale și industriale din orașul Vaslui, înaintată de Cameră către Primărie se prezenta astfel:⁴³

Numărul firmelor comerciale din oraș		
Individuale	Românești	87
	Evreiești	263
	Alte Naționalități	7
Total		357
Sociale	Românești	14
	Evreiești	10
	Alte Naționalități	1
Total		25
Numărul firmelor industriale din oraș		
Individuale	Românești	16
	Evreiești	10
Sociale	Românești	1
	Evreiești	3
	Alte Naționalități	2
Total		6

În anul 1939, reprezentanții Camerei raportau Ministerului Economiei Naționale următoarele: „prin Decizia Nr. 12 din Martie 1939 al Domnului Judecător al Registrului de Comerț s-au radiat toate firmele comerciale în număr de 216, care nu au făcut dovada că au cetățenia română.

Dintre aceste firme un număr de 60 de firme au făcut apel la Tribunalul Vaslui, contra Deciziei de radiere iar celelalte firme în număr de 156 au fost radiate definitiv.

Tribunalul Vaslui ne-a trimis tabloul celor respinși la revizuire din care numai un număr de 20 aveau firme înscrise la Camera noastră⁴⁴.

Ca și în alte județe, „străinii“ care nu au făcut dovada existenței cetățeniei române au fost nevoiți să-și radieze firmele. Măsura aceasta a fost luată în spiritul românizării economiei naționale, lozincă ce a marcat politica internă a României în perioada septembrie 1940-august 1944. Ca urmare a acestei măsuri au fost radiate din județul Vaslui, în cursul anului 1940, un număr de 184 de firme, majoritatea aparținând populației evreiești⁴⁵.

Ca urmare a apropierii războiului și ca măsură de apărare a economiei naționale, apare Decretul Lege pentru înfrânarea speculei ilicite publicat în Monitorul Oficial Nr. 215 din 17 septembrie 1939.

„Art. 1. În interesul întregii liniștei sociale și al economiei naționale se introduce controlul prețurilor la articolele de generală necesitate ce vor fi declarate ca atare prin deciziunea Economiei Naționale.”⁴⁶ Deși legile din această perioadă vizau în principal eliminarea „elementului evreiesc” din viața economică a României, numărul comercianților evrei fiind unul destul de important la acea dată, surprinde numărul mare al comercianților românilor din județul Vaslui condamnați pentru speculă comparativ cu cel al evreilor, ceea ce dovedește, încă o dată, că măsurile luate de autoritățile locale nu au vizat în special pe comercianții evrei, ci pe acei comercianți care au încercat să profite, practicând specula.

Din adresa domnului președinte al Comisiei speciale de darea autorizațiilor, în Registrul Comerțului se aflau înscrise în anul 1940 în județul Vaslui un număr de 404 firme de comerț de băcănie și mărunțișuri și 68 de firme ce se ocupau de comerțul cu cereale.⁴⁷

Prin Decretul Lege privitor la starea juridică a locuitorilor evrei din România se statuează că evreii prevăzuți la categoria I și a III-a nu pot fi:

„a) Membrii în consiliile de administrație ale întreprinderilor de orice natură, publice și particulare;

b) Comercianți în comunele rurale;

c) Comercianți de băuturi alcoolice și deținători de monopoluri cu orice titlu;

d) Exploatatori sau închirietori de cinematografe, editori de cărți, ziare și reviste românești, colportori de imprimante românești și deținătorii oricăror mijloace de propagandă națională românească”⁴⁸.

În conformitate cu dispozițiile Art. 7 și Art. 16 din Decretul Lege Nr. 2.650 din 8 august 1940, publicat în Monitorul Oficial Nr. 183 din 9 august 1940, referitor la situația juridică a evreilor din România, evreii comercianți nu mai pot continua comerțul de orice natură ar fi el, decât aceia care fac parte din categoria II.⁴⁹

Conform Ordinului Ministerului Economiei Naționale Nr. 73.581/940 în vederea aplicării Decretului Regal privitor la situația juridică a evreilor Camera din Vaslui depune o serie de liste cu comercianți din mediul rural și urban care erau înscriși la Cameră și trebuiau să facă dovada că sunt evrei ce intră în categoria II.⁵⁰ Marea majoritate dintre aceștia după ce au făcut dovada cetățeniei române și-au putut continua activitatea până la concentrarea forțată în reședința de județ.

Pe anul 1940 comercianții cu ridicata și industriași sunt înscriși un număr de 7 persoane, toți evrei, listă pe care o facem publică și noi la rândul nostru: Frații Eisenfeld & Ghidalisohn, Guttman Malica, Marcus Avram, Margulis Solomon, Mayer Ițic, Reimberg Marcu, Steiman S. & Strul Moise.⁵¹

Economia Județului Vaslui s-a bazat încă de la începuturile sale pe ramura agricolă. Marea industrie o reprezenta morile automate și fabrica de ulei. Pentru a demonstra realitatea economică din județ, vă prezentăm o serie de tabele cu date exacte despre comercianții din județul Vaslui în cursul anului 1940.

Cantitățile de cereale și furaje aflate în magazinele la următorii comercianți la data de 3 februarie 1940:⁵²

Nume	Grâu (kg)	Porumb (kg)	Orz (kg)	Ovăz (kg)	Fasole (kg)	Floarea soarelui (kg)	Mazăre (kg)
Moara Veinștein	38500	-	-	-	-	-	-
Moara Lucian Elisei	2000	30000	40000	-	-	-	-
Moara Iosupovici	8000	-	-	-	-	-	-
Producta	10000	5000	50000	-	2000	-	-
Fr. Zingher	1500	70000	-	-	-	-	-
Solomon David	2000	6000	-	-	-	-	-
Aron Smilovici	-	1200	-	-	-	-	-

Șloim S. Herșcu	-	8000	-	-	-	-	-
L. Stainberg	25000	2000	-	-	-	-	-
L. Vitelstein	-	1000	-	-	-	-	-
Ițic Bercovici	25000	60000	5000	500	-	-	-
Avram Vaserman	3000	8000	-	-	-	-	-
Producta	50000	60000	-	15000	-	-	1200
Luchian	500	8000	-	-	-	-	-
M. Abramovici	-	2000	-	-	-	-	-
Iancu Rosen	-	2000	-	-	-	-	-
Marcu Glasberg	-	21000	2500	-	-	-	-
Marcu Ursu	3200	17500	1700	1200	350	-	-
David H. David	1200	1700	-	-	-	-	-
Leivi Clar	12000	25000	2000	2500	2000	-	-
Filip Bahman	1500	6000	-	-	-	-	-
Leon Sechter-Stavăr	2000	2000	-	-	-	-	-
Leon Steinberg	-	-	-	-	-	4000	-
Fabrica de ulei	-	-	-	-	-	4500	-
Ițic Bercovici	-	-	-	-	-	25000	-
Total	262400	435400	101200	19200	4850	33500	1200

*Tabel de fabrice de produse alimentare cu cantitățile de materii prime și fabricate la 1 Aprilie 1940 din Vaslui:*⁵³

Denumirea fabricelor	Materii prime	Materii fabricate
Moara Iosupovici & Co., Vaslui	49680	135000 kg
Moara M și A. Venștein și R. Galer, Vaslui	21515	50245
Moara Elisei Luchian, Vaslui	84757	30880
Fabrica de Ulei Comestibil Baboulene și Frații Rabinovici, Vaslui		28135 ulei 152540 kg

*Tablou de cereale și furaje existente la 1 aprilie 1940 asupra comercianților din Vaslui:*⁵⁴

Nume	Domiciliu	Grâu	Porumb	Orz	Fasole	Floarea soarelui	Ovăz
Federala „Spiru Haret”	Vaslui	40000	-	-	-	-	-
Producta SINC	Vaslui	20000	150000	130000	25000	15000	10000
I. Iosupovici	Vaslui	84757	-	-	-	-	-
M. și A. Weinștein	Vaslui	21515	-	-	-	-	-
Elisei Luchian	Vaslui	84000	15000	-	-	-	-

Ițiț Bercovici	Vaslui	10000	65000	2500	-	20000	1500
Gheorghe Stavăr	Vaslui	4000	7000	-	-	-	-
Producta SINC Zingher	Vaslui	-	7000	-	-	10000	-
Leon Șteinberg	Vaslui	5000	-	-	-	-	-
Mendel Abramovici	Vaslui	4000	25000	-	-	150	-

La data de 23 mai 1940 la cerealiștii din Vaslui existau următoarele cantități de porumb: Societatea Producta 32 vagoane, Gheorghe Stavăr, 3 vagoane, Ițiț Bercovici 3 vagoane, Mendel Abramovici 5 vagoane, A. Marcus 3 vagoane, (Leon) Solomon Lupu 5 vagoane, L. Naftule 4 vagoane, B. Zingher 3 vagoane, I. Herșcovici 3 vagoane, H.L. Clar 3 vagoane, M. Glasberg 2 vagoane, M. Grosman 2 vagoane, I. Stirbu 2 vagoane, Aron Iosub 3 vagoane (tăiat), Leon Steinberg 3 vagoane, Marcu Solomon 1 vagon, Șmil Branștein 1 vagon, A. Vasserman 2 vagoane. Mai existau la următorii comercianți, mai mici alte trei vagoane de porumb și anume: M.Z. Leiba 1 vagon și Elisen Luderman 2 vagoane⁵⁵. La aceste cantități se adaugă cele deținute de comercianții din mediul rural⁵⁶: Codăești – Ițiț Meirovici 1 vagon, Iosef Huberman 1 vagon, Osias Leibovici 1 vagon, Bercu Moise 1 vagon; Negrești – Frații Analie 3.000 kg, S. Haimovici 2.000 kg, Mișu (V)et 5.000kg, Toba Leiba 2.000 kg, Moara Brainștein 2.000 kg, S. Davidovici 6.000 kg, Ios Abram (indescifrabil) 6.000 kg, Federala 1.500kg, grâu, Moara* 1.500 kg porumb și 1.000 grâu, Moara Luchian 8.000 kg porumb.

*Tablou de situația articolelor de primă necesitate aflate în depozitele comercianților din orașul Vaslui la data de 13 martie 1940.*⁵⁷

Cooperativa rurală	59.833 kg sare;
Depozitul Golden	80.000 kg zahăr;
Isac Maer	8.000 kg sare, 180 kg zahăr, 600 kg orz, 1.200 kg arpacaș, 600 kg paste, 800 kg săpun rufe;
I. Iosupovici	– băcănie, 200 kg zahăr, 400 kg orez, 700 kg arpacaș, 600 kg paste, 600 kg săpun rufe;

* Scrisul este indescifrabil, neputând identifica moara

Adela Fișer 100 kg sare, 150 kg zahăr, 50 kg orez, 50 kg arpacaș, 200 kg paste, 300 kg săpun rufe;
 Paulina Cohn 400 kg sare, 300 kg zahăr, 200 kg orez, 10 kg arpacaș, 200 kg paste, 300 kg săpun, 70 kg brânză;
 Haberman 30 kg zahăr, 15 kg orez, 20 kg paste;
 Goldenberg „Consum” 75 kg zahăr, 10 orez, 10 arpacaș, 15 kg paste, 30 l ulei;
 Fabrica de ulei 32.759 l ulei;
 Maer Goldștein – brânză 0;
 Iosub Herșcovici – brânză 1.150;
 Lupu Glasberg – brânză 0;
 Societatea Producta – brânză 0;
 Av. Ind. – brânză 0;
 David Marcovici – brânză 0, petrol 30.376 l;
 Distribuția cu depozitele petrol 16.742 l;
 Depozitele Nistor – 0;
 Măcelării care au untură – săpun rufe 10;
 Cooperativa funcționarilor 100 kg sare, 300 kg zahăr, 200 kg orez, 150 kg arpacaș, 70 kg paste, 40 l ulei;
 Banca populară 19 kg orez, 150 kg paste.

La nivelul anului 1940, în orașul Vaslui existau 5 brutării, în timp ce în județ numărul acestor unități se ridică la 16, ce aveau următorii patroni:⁵⁸

- la Vaslui: Zilberman Avram, Zisu Aizic, Zosim Iancu, Mânzâteanu Constantin și Rubin Maria;
- la Codăești: Schwartz Nisel, Solomon Casiel, Zeilig B. Marcu, Cracea Neculai;
- la Pungești: Bercovici Iosub, Valter Claudia;
- la Negrești: Voicu Ioan, Meirovici Moritz, Horeștein Strul, Covrigaru Șloim;
- la Ivănești: Sticlaru Haim, Sticlaru Ghizela;
- la Scheia: Marcovici Nahan;
- la Scânteia: Radu D. Vasile;
- la Țibana: David A. Iosub, Vaiman Iosef.

După cele arătate mai sus putem trage concluzia că activitatea economică din județ era strâns legată de comunitatea evreiască de aici, marele, micul comerț și industria fiind controlată de evrei. Firmele importante pentru activitatea economică a județului își aveau sediul în orașul Vaslui, în mediul rural neexistând o firmă mare, care să joace un rol important în zonă. Rolul firmelor evreiești nu a putut fi negat nici de autoritățile locale, care au făcut o serie de concesi comercianților evrei, mai ales a celor cu reședința în oraș.

Potrivit recensământului făcut la data de 10 ianuarie 1940, numărul evreilor din orașul Vaslui era de 3.040 persoane – 1.768 bărbați și 1.272 femei – dintr-o populație a orașului Vaslui de 11.251 persoane⁵⁹, marea lor majoritate având ca principală activitate comerțul.

Odată cu apropierea războiului de granița României, pe adresa Camerei de Comerț din Vaslui vin din ce în ce mai multe acte oficiale, cu sigla Ministerului Economiei Naționale referitoare la interzicerea exercitării de către comercianții evrei a unui tip de comerț – comerțului cu obiecte destinate cultului creștin. Decretul Nr. 42.180 din 8 septembrie 1940, oferă posibilitatea comercianților evrei de a desfășura „alte tipuri de comerț, procedându-se la radierea din oficiu numai a mențiunii privitoare la felul comerțului prin Decizia Nr. 42.180/940”⁶⁰; Decretul Lege privitor la folosirea emblemelor de către comercianți prin care se interzicea comercianților evrei folosirea de embleme cu denumiri sau nume susceptibile de a produce confuzie asupra originii etnice a comerciantului, Decretul Lege pentru trecerea proprietăților imobiliare urbane evreiești în patrimoniul statului din 28 martie 1941. Decretul Lege stipula intrarea în patrimoniul statului a „imobilelor urbane care sunt proprietatea evreilor persoane fizice sau a societăților evreiești”. Au făcut excepții de la această lege luptătorii în războaiele României, răniți sau decorați, orfanii de război, cei botezați în religia creștină de cel puțin 20 de ani dacă erau căsătoriți cu români, evreii creștinați de cel puțin 30 de ani. Ordinul Președinției Consiliului de Miniștri, Centrul Național de Româнизare Nr. 16.062/1941, face precizări referitoare la respectarea în ceea ce privește preluarea imobilelor de la comercianții evrei expropriați în conformitate cu Decretul Lege Nr. 842/1941. În respectivul ordin se făceau precizările următoare:

„1. Nu se poate face evacuarea sub nici un motiv a proprietarilor sau chiriașilor evrei deținători ai imobilelor trecute în patrimoniul Statului, până la data de 1 aprilie 1942 cu excepția imobilelor necesare Societății de Patronaj în capitala județului, pentru azil sau cele prevăzute de legi.”⁶¹

Cu toate aceste restricții luate îndeosebi sub regimul Antonescu, comercianții evrei din Vaslui și-au continuat neîntrerupt

activitatea în aceeași locație, fiind semnalat un singur caz de abuz din partea autorităților pe toată perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Este vorba de fostul funcționar al Camerei, domnul Neculai Papadopol, reclamat de un număr de circa 34 de comercianți evrei, în anul 1946, informați fiind de o posibilă reprimire în serviciu.

„Cu respect, vă aducem la cunoștință că acest funcționar a fost notoriu mare fascist în tot timpul anilor de prigoană 1941-1944 cât a fost în serviciul camerei, speculând în mod neomenos, în ocaziuni diferite pe toți comercianții din localitate.”⁶²

Cu toate că în scrisoare se vorbește despre acest funcționar care a fost „neomenos” cu „toți comercianții” inclusiv cu cei de origine română, ea este semnată numai de comercianții evrei, ridicând semne de întrebare asupra corectitudinii sau corupției respectivului funcționar.

Un sprijin în dezvoltarea activităților comerciale îl dă Camera de Comerț și Industrie Vaslui, prin Fondul pentru asistența comercianților și industriașilor lipsiți de mijloace a continuat să acorde ajutoare comercianților nevoiași. Aceste ajutoare au continuat să fie distribuite pe toată perioada războiului, fără a ține cont de apartenența etnică, micii comercianți evrei beneficiind de pe urma ajutorului Camerei de Comerț și Industrie Vaslui.

La apelul făcut de către Camera de Comerț și Industrie Vaslui pentru „Fondul de înzestrare al armatei”, comercianții evrei din Vaslui au contribuit cu sume cuprinse între 20 și 1.500 de lei, ceea ce denotă o relație normală între instituția statului și populația evreiască din județ.

Elementele politice interne și externe din anul 1940 și până în anul 1942, produc o zguduire puternică în viața comercială și industrială a județului Vaslui. Una dintre cele mai însemnate probleme ridicate îndeosebi în primii ani ai războiului, a fost problema comerțului românesc și naționalizarea lui. Componenta Comisiei Interimare a Camerei s-a modificat, fiind prezent pe toată perioada războiului doar „elementul românesc”: Gheorghe Crețu, președinte, institutor și reprezentantul Secției Economice al Băncii Corpului Didactic Vaslui, Constantin Ungureanu, vicepreședinte, Neculai Popa, membru, comerciant, Constantin Chiriac, membru, industriaș.

Deciziile centrale au fost puse în aplicare și la nivel local, chiar dacă se făcea mai mult formal. Decizia 1.229 a Primărie Vaslui prevedea, cu începere de la 10 februarie 1941, ca toate materialele necesare Primăriei să se aprovizioneze pe căi legale prin cumpărături directe sau licitații numai de la comercianții de origine etnică română.

„Numai excepțional și când firmele românești din localitate nu vor avea anumite articole, atunci, numai cu ordinul special al subsemnatului (primarul), se vor putea cumpăra acele articole de la firmele aparținând unor comercianți de altă origine etnică, decât cea românească.”⁶³ Această decizie a primarului a fost în parte formală, luată probabil sub directivele centrale date de București, documentele ulterioare demonstrând faptul că primăria a cumpărat majoritatea produselor de care a avut nevoie de la comercianții evrei din localitate, relațiile comerciale dintre Primăria Orașului Vaslui și comercianții evrei neavând de suferit în perioada 1940-1944.

În județul Vaslui, ca în toate județele din Moldova, comerțul și industria erau aproape în întregime în mâinile evreilor. Prin politica de românizare dusă de guvernul Antonescu, de la 1 ianuarie 1941 și până la 30 septembrie 1942 au fost radiate de Camera de Comerț și Industrie Vaslui un număr de 181 firme evreiești și înscrise un număr de 227 firme românești.⁶⁴

„La sate, prin plecarea evreilor, s-au complectat aproape la loc numărul firmelor comerciale, prin intrarea elementului românesc în comerț, deși majoritatea lor cu un capital modest, la început, totuși pentru început faptul este destul de îmbucurător”⁶⁵

Acest lucru a fost posibil datorită ordinului din 21 iunie 1941, prin care inițial, toți evreii cu vârstele cuprinse între 18 și 60 de ani, care se găseau în zona cuprinsă între Prut și Siret să fie evacuați la Târgu Jiu, ca și aceia care se găseau la dreapta Prutului până la munți să fie evacuați în comunele urbane reședință de județ. Un alt ordin a făcut ca, în orașele reședință de județ, evreii să fie concentrați pe cartiere. Aceste concentrări s-au făcut în toate județele din Moldova, inclusiv în orașul Vaslui, reședință de județ.⁶⁶

Dacă la sate românii au preluat tot comerțul din mediul rural prin plecarea forțată a evreilor în centrele reședință de județ, la oraș situația era diferită.

„În oraș însă procesul de românizare a mers cam greu, din cauză că majoritatea comerțului este încă în mâinile evreilor, totuși, pe măsura posibilităților, avem în prezent românizate un număr îmbucurător, de firme românești, pentru comerțul: alimentar, manufactură, încălțăminte, galanterie, fierărie, tipografii, librării, măcelării, cârciume, restaurante, morărit, depozite de cherestea și de construcții.”⁶⁷

Din Darea de seamă privind activitatea Camerei de Comerț și Industrie Vaslui de la 1 aprilie-31 iulie 1942, remarcăm faptul că, măsurile de românizare dispuse de guvernul Antonescu au dus la o abundență tot mai accentuată pentru autorizațiile de Comerț și înmatriculări de firme comerciale românești. S-au înmatriculat în acest interval de timp 41 de firme rurale și 15 firme urbane.

La nivelul anului 1942, în județul și orașul Vaslui comerțul era exercitat de un număr de 1.140 de firme individuale și sociale, repartizate astfel:⁶⁸

Firme	Românești		Evreiești		Alte naționalități	
	Rurale	Urbane	Rurale	Urbane	Rurale	Urbane
Individuale	625	151	28	259	-	7
Sociale	36	17	-	17	-	-
Total	661	168	28	276	-	7

Această situație reprezintă 21 de categorii de comerț și industrie, repartizate astfel: 476 băcănii, coloniale și mărunțișuri; 173 cereale și derivate; 50 alimente animale; 50 mori țărănești, mori automate, cazane rachiu și darace; 32 bănci populare la sate și orașe; 27 depozite de cherestea, lemne și materiale de construcții, 26 alimente vegetale; 18 brutării urbane și rurale; 15 localuri de consumație; 17 agenții de asigurare și comision; 14 farmacii, droguri și chimicale; 28 diverse; 8 bănci Societăți Anonime; 6 fabrici de apă gazoasă; 6 cooperative sătești; 7 magazine de fierărie; 6 magazine de încălțăminte; 2 hoteluri și 1 Federală.⁶⁹

Naționalitatea și originea etnică a proprietarilor era următoarea: 776 români, 259 evrei, 7 alte naționalități.⁷⁰

Situația întreprinderilor industriale și comerciale din orașul și județul Vaslui la data de 30 septembrie 1942 se prezenta astfel:

Numărul întreprinderilor industriale					
Mediul Urban					
Firme	Românești	Evreiești	Alte naționalități	Total	Total
Sociale	3	3	-	3	
Individuale	15	5	-	20	
Total	18	8	-	26	
Mediul Rural					
Românești	36 mori țărănești 2 cazane țuică 9 brutării 4 ape gazoase				
Total	51				
Numărul întreprinderilor comunale					
Mediul Urban					
Firme	Românești	Evreiești	Alte naționalități	Total	
Sociale	14	14	-	28	
Industriale	151	259	7	417	
Total	165	273	7	445	
Mediul Rural					
Firme	Românești				
Sociale	36 bănci populare				
Individuale	574				
Total	610				

Trebuie menționat faptul că din cele 32 de bănci din mediul rural și urban și 8 bănci Societăți Anonime, singura bancă românească cu o situație mai bună era Casa de Credit Societate Anonimă, celelalte fiind în lichidare. Din această cauză viața economică vasluiană era paralizată, micii comercianți fiind limitați în ceea ce privește accesul la credit ieftin.

În ceea ce privește industria vasluiană era axată pe produsele agricole. Se disting în peisajul industriei locale o fabrică de ulei, proprietatea firmei P. Baboulene & Co cu capital social de 2.973.806 lei, având în componență 2 muncitori de naționalitate română și 2 evrei cu două treimi capital românesc. Capacitatea fabricii era de 5.000 kg pe 24 h, produce ulei comestibil și turte de floarea soarelui.

Mai remarcăm o presă de ulei țărănesc, proprietatea domnului Florea Luchian, cu o capacitate de 3.000 kg pe 24 h, o fabrică de materiale de construcții ce avea o capacitate anuală de 600.000 bucăți țigle și 800.000 cărămizi pe zi, cu un capital de

1.000.000 lei, proprietatea lui P. Baboulene și Gerometta și Damian de la case italieni, o fabrică textilă, pentru prelucrarea cânepei, proprietatea Institutului Național al Cooperăției. Alături de acestea mai existau mori automate de măcinat grâu la următorii proprietari: Elisei Luchian, de naționalitate română, cu un capital de rulaj de 3.000.000 lei și o moară automată, proprietatea lui Constantin Rizescu, de naționalitate română, cu un capital de rulaj de 1.000.000 lei. Mai funcționau în oraș mori țărănești cu următorii proprietari: Florea Luchian, cu o capacitate de 1 vagon porumb și 8.000 kg grâu, instalație proprie și sistematică; Gheorghe Tabacaru, instalație sistematică proprie cu capacitate de 1 vagon porumb în 24 h și 5.000 kg grâu; Constantin Mocanașu, moară cu piatră, instalație veche; Atanasie Luchian, moară cu piatră. Mai existau 3 darace (mașini de scărmanat lână) aduse de săteni, 2 proprietari români și 1 proprietar german, 3 fabrici de sifoane foste proprietatea evreilor care funcționează în prezent în scopul furnizării apei gazoase necesare în comerț. La nivel de județ, mai există 33 mori țărănești, care macină porumbul sătenilor, având proprietari români.⁷¹

Pentru a combate măsurile de românizare, o parte a comercianților evrei au cedat afacerea unor români sau altor oameni de afaceri așa cum este cazul fabricii de ulei din Vaslui, proprietatea firmei P. Baboulene & Co, adevărații proprietari fiind frații Rabinovici. Sub influența măsurilor împotriva evreilor s-a ajuns la un acord între P. Baboulene și cei doi proprietari evrei de a fi trecut ca proprietar P. Baboulene, după război acțiunile majoritare revenind foștilor proprietari. Această practică de cedare a acțiunilor deținute de evrei proprietarilor români a fost des practică în perioada războiului.

Datorită războiului și măsurilor luate împotriva comercianților evrei, se constată în anul 1942 o lipsă destul de mare de mărfuri și urcarea foarte mare a prețurilor. Lipsa de pe piața orașului Vaslui a „porumbului și mălaiului“ pentru hrana populației face ca autoritățile locale să intervină pentru ameliorarea pieței.

Pentru a vedea evoluția comerțului în timpul războiului vă prezentăm comparativ situația firmelor comerciale și industriale existente la data de 6 septembrie 1940 până la 1 ianuarie 1943 în județul și orașul Vaslui:⁷²

La 6 septembrie 1940		La 1 ianuarie 1943	
Firme românești	610	Firme românești	925
Firme evreiești	465	Firme evreiești	276
Total	1075	Total	1201

Județul Vaslui nu prezintă nici o caracteristică deosebită, atât în ce privește densitatea populației cât și în ceea ce privește prezența de materii prime specifice micilor industriași. Populația județului era formată în majoritatea ei din agricultori, care aduc la oraș și în târguri produse agricole, cumpărând în schimb produse manufacturate, unelte agricole și casnice, materiale de construcții etc.

La oraș, în afară de pătura funcționarilor și cea comercială, găsim un număr mare de meseriași și ateliere de meserii care prin producția lor satisfac în mare parte nevoile populației.

În „Monografia orașului Vaslui“ realizată în 1943 se specifică, la nivelul aceluiași an un număr de 941, din care în orașul Vaslui erau 402 firme și 539 firme în județ. Existau un număr de 67 cârciumi și restaurante în oraș și 98 firme din județ; băcăniile și coloniale 74 firme în oraș și 342 firme în județ; manufactură 31 firme în oraș și 23 firme în județ; galanterie 17 firme în oraș și 3 firme în județ; antreprize lucrări 4 firme în oraș; comerț var, ciment etc. 5 firme în oraș și 1 firmă în județ, brutării și covrigării 11 firme în oraș și 11 firme în județ; fabrici de lumânări ceară 1 firmă în oraș; comerț de cereale 55 firme în oraș și 7 firme în județ; comerț de zarzavaturi 6 firme în oraș și 1 firmă în județ; exploatarea de păduri, lemne de foc și depozit de cherestea 10 firme în oraș și 1 firmă în județ; mașini de dărăcit 1 firmă în oraș; mori țărănești 5 firme în oraș și 37 firme în județ; ceasornicării 4 firme în oraș; mori comerciale 2 firme în oraș; măcelării 7 firme în oraș și 4 firme în județ; agentură și comision 10 firme în oraș; brânzării 3 firme în oraș; mezelării 3 firme în oraș; cafenele, cofetării și bragaderii 9 firme în oraș și 2 firme în județ; comerț de piei 1 firmă în oraș; fierării 6 firme în oraș; încălțăminte și pielărie 10 firme în oraș; ouă și păsări 6 firme în oraș și 7 firme în județ; fabrici de apă gazoasă 4 firme în oraș; vopselării și parfumerii 6 firme în oraș; olării 6 firme în oraș; comerț de vite 5 firme în oraș și 2 firme în județ; geamuri și sticlărie 8 firme în oraș; depozite de ziare 1 firmă în oraș; hoteluri 2 firme în oraș; Federale 1 în oraș; bănci 3 în

oraș; fabrică de țiglă și cărămizi 1 firmă în oraș; fabrică de obezi 1 firmă în oraș; fabrică de ulei 1 firmă în oraș; fabrică textilă 1 firmă în oraș; uzină electrică 1 firmă în oraș; farmacii 21 firme în oraș; diverse comerțuri 9 firme în oraș și 1 firmă în județ.⁷³

Situația comerțului în anul 1944 a fost una deosebit de rea. Președintele Camerei Mihai Marinache se plângea de „imposibilitatea de a elibera bonuri la orice vânzare din lipsă de timp în zilele aglomerate, lipsă de personal la micii comercianți și lipsa de cultură la cea mai mare parte din micii comercianți“.⁷⁴

Datorită evenimentelor petrecute pe front, Camera de Comerț și Industrie din Vaslui este evacuată rapid cu începere de la 1 aprilie 1944 și până la 1 martie 1945, timp de aproape un an de zile la Camera de Comerț și Industrie din Turnu Măgurele. În acest timp activitatea Camerei din Vaslui încetează. Au fost evacuate datorită vitezei de înaintare a frontului doar o parte a arhivei și a personalului Camerei, restul arhivei fiind distrusă sau furată în perioada aprilie 1944-martie 1945.

La revenirea în Vaslui situația era dificilă: „...spre durerea noastră am găsit imobilul nostru complet devastat. Întregul mobilier furat, ușile și ferestrele distruse, instalațiile de lumină și toată arhiva neevacuată furată. Nu a rămas în birou un scaun sau o masă și funcționarea birourilor Camerei era paralizată“.⁷⁵

În ceea ce privește oborul de cereale din Vaslui a avut mult de suferit de pe urma războiului. „Imobilul distrus de bombardament, gardurile furate, podul basculă sfărmat, cântarele stricate, arhive pierdute, iar terenurile pline cu adăposturi de apărare și tranșee de luptă au dezorganizat buna funcționare a acestor oboare.“⁷⁶

Nici în ceea ce privește viața firmelor comerciale existente situația nu era prea bună. Timp de un an de zile cât Camera din Vaslui a fost evacuată la Turnu Măgurele, comerțul clandestin s-a practicat pe o scară foarte largă.

Abia de la 1 aprilie 1945 s-a început controlul firmelor comerciale și industriale, eliberându-se de către Cameră un număr mare de autorizații pentru exercitarea comerțului.

Anul 1945 poate fi ca un an de dezorientare totală în care prețul mărfurilor au luat o evoluție vertiginoasă, speculațiile ilegale

scăpând de orice control. Dispariția produselor industriale și urcarea prețurilor la aceste articole, a dus la o urcare exagerată și lipsită de orice rațiune a tuturor produselor agricole. Prețul la aceste produse se ridică de la 1 ianuarie 1945 la 31 decembrie 1945 cu 400-500%.⁷⁷

În perioada aceasta, Vasluiul era unul dintre cele mai lovite județe din regiunile secetoase. Comerțul stagnea și scumpetea vieții de zi cu zi era de nesuportat. Comercianții cinstiți au avut de suferit anul acesta, mai mult ca oricând, suportând toate calamitățile inerente unor timpuri tulburi. Negoțul a fost redus la un foarte mic comerț de detail, fără de vânzători și casieri, la prăvălie, neexistând posibilitatea de a se conforma multiplelor obligații de înregistrări și ținere de evidențe contabile. Majoritatea dintre vânzători nu aveau decât patru clase primare, comerțul fiind exercitat chiar de către patron.

Numărul populației evreiești existente în orașul Vaslui la data de 25 iulie 1945 este de 3.218 persoane – 1.900 bărbați și 1.318 femei – dintr-o populație totală de 14.424 persoane. Am prezentat aceste date, pentru că în continuare evreii au fost cei care s-au ocupat cu prioritate de comerț și ceea ce a mai rămas din industria locală.

Prin Decretul Lege privind Statutul Naționalităților Minoritare din 7 februarie 1945 se reglementează și situația juridică a acestei minorități, când au fost puși în drepturi toți cetățenii români, fără deosebire de rasă, naționalitate, limbă sau religie. Articolul trei din decret prevedea: „Deosebirea de limbă, de religie, de rasă sau de naționalitate nu poate constitui o piedică pentru nici un cetățean român, pentru dobândirea sau folosirea drepturilor civile și politice, sau pentru admiterea în funcțiile publice sau pentru exercitarea oricărei profesii”⁷⁸.

Într-o scrisoare adresată Ministerului Industriei și Comerțului, se arată nemulțumirea acumulată în rândul micilor comercianți: „Negustorii sunt nemulțumiți, disperați, pe departe de a face față unor impozite exagerate, iar pe de altă parte nu sunt lăsați să-și exercite comerțul în pace trăind sub o continuă amenințare”⁷⁹.

Situația firmelor la 31 decembrie 1945 era următoarea:

„Existente la 31 decembrie 1944

Individuale	urbane 610	Sociale urbane 36
	rurale 565	rurale 35

Reînmatriculate fiind radiate pe baza legilor rasilae

Individuale	urbane	36	Sociale urbane	–
	rurale	55	rurale	–

Înmatriculate noi

Individuale	urbane	120	Sociale urbane	5
	rurale	44	rurale	–

Radiate

Individuale	urbane	3	Sociale urbane	2
	rurale	2	rurale	–

Situația la 31 decembrie 1945

Individuale	urbane	563	Sociale urbane	39
	rurale	662	rurale	36 ⁸⁰

Camera a supravegheat și exercitarea comerțului ambulant, eliberând pentru această perioadă un număr de 29 de cărți de legitimație pentru exercitarea acestui tip de comerț.

În Monitorul Oficial Nr. 271, din 22 noiembrie 1944 a fost publicată legea Nr. 593 (D.L. Nr. 2.226), prin care textul articolului 139 din legea pentru înființarea consiliului superior Economic și Organizarea Camerelor Profesionale, modificat prin Înaltul Decret Regal Nr. 1.477 din 7.IV. 1938 a fost modificat astfel:

„Art. 139. – Comisiile Interimare ale Camerelor de Comerț și Industrie se compun din 1 președinte, 2 vicepreședinți, unul pentru Comerț, celălalt pentru Industrie și 8 membri numiți prin decizia Ministerului Economiei Naționale, de preferință dintre membrii cu drept de vot eligibil ai Camerei și dintre cei care activează în mod permanent în ramura Comerț sau Industrie. Proporția dintre Comerț și Industrie va fi determinată de situația comerțului sau industriei locale.

Comitetul de direcție se compune din președinte, în lipsa lui unul dintre vicepreședinți, în ordinea vârstei, de către un membru ales din sânul comisiei și din secretarul Camerei.

Comisiile interimare au aceleași atribuții și puteri ca și consiliile de administrație. Ele vor delibera în mod valabil cu majoritatea membrilor prezenți: în caz de paritate decide votul președintelui⁸¹.

Perioada imediată „Actului de la 23 august 1944“ a fost marcată de o instabilitate în funcția de președinte al Camerei de

Comerț și Industrie din Vaslui. Prin decizia Nr. 3.760 din 14 aprilie 1945 publicată în Monitorul Oficial Nr. 91/945 Ministerul de Industrie și Comerț numea la această Cameră o nouă Comisie Interimară, din care făceau parte următoarele persoane: Micu Steinberg (președinte), After Slădescu (Vicepreședinte Industrie), Mendel Zingher (vicepreședinte Comerț) și membrii D. Negoiescu (Vaslui), Alecu Haimovici (Vaslui), Neculai Rusu (Pungești), Sami Haberman (Vaslui), Gheorghe Miron (Codăești), Sconte Luchian (Negrești), Solomon Șneer (Vaslui), Leon Sachter (Vaslui)⁸².

În iulie, printr-o altă decizie a aceluiași minister Nr. 3.706/945 se schimbă Comisia Interimară cu următorii: Micu Steinberg (președinte), Oprișan Slădescu (vicepreședinte Industrie), Mendel Zingher (vicepreședinte Comerț), Dumitru Negoiescu, Leon Sachter, Sami Haberman, Sner Solomon, Gheorghe Miron, Ilie Haimovici și Leonte Luchian (membri).⁸³ Componenta comisiei Interimare este schimbată din nou, de această dată prin Decizia aceluiași minister din 8 noiembrie 1945, fiind numiți: Mihai Marinache (președinte), Grigore Stavăr (vicepreședinte Comerț), Moise Z. Nistor (vicepreședinte Industrie), Constantin Mocănașu, Constantin Cristea, Leizer Eisenfeld, Ștefan Damian, Solomon Zilberman, Simion Ilie Lupu, Alexandru Naciu, Gheorghe Miron (membri)⁸⁴. Prin Decizia Ministerul de Industrie și Comerț din Nr. 9.433 din 3 mai 1946 sunt schimbați Solomon Zilberman și Simion Lupu cu Aurel Ludving și Lupu Herșcovici.⁸⁵ Schimbarea atât a președintelui cât și a membrilor Comisiei Intermediare a Camerei de Comerț și Industrie din Vaslui se face periodic și destul de des până în anul 1948.

Am prezentat o parte dintre aceste nume pentru a semnala revenirea evreilor și implicarea lor ca factori decisivi, atât în economia vasluiană dar și în viața politică a județului, imediat după „Actul de la 23 august 1944“.

Orașul Vaslui de după război, cu o populație de 13.600 locuitori nu avea nici o caracteristică deosebită, neadăpostind așezăminte industriale importante, nici antrepozite de mărfuri de mare volum, ca în alte zone. Viața economică continuă să se desfășoare fără mari variațiuni, orașul fiind nevoit de a se încadra în sistemul economic general.

Activitatea Camerei după 1945 s-a orientat în direcțiile evidenței și controlului financiar, administrarea și organizarea oboarelor, apărarea intereselor comercianților și industriașilor, reorganizarea Camerei noastre după întoarcerea din evacuare, colaborarea cu Ministerul de Industrie și Comerț și cu autoritățile locale pentru bunul mers al statului. Camera a urmărit intrarea în legalitate pentru apărarea comercianților nedreptățiți, organizarea oboarelor de cereale și vite, scoaterea lunară sau cel puțin trimestrială al unui Buletin al Camerei de Comerț.

Cu începere de la 1 mai 1946, personalul Camerei de Comerț și Industrie din Vaslui avea următoarea componență: Mihai Marinache președinte; Alexandru Isăcescu – șef serviciu, șeful personalului, secretariat, caserie și șeful Oficiului Registrului de Comerț; Aurel Olariu – impiegat, contabilitate, principal și auxiliar la Oficiul Registrului de Comerț; Maria Iftinca – impiegată, Oficiul Registrului de Comerț și dactilografă; Gheorghe A. Ionescu – impiegat, registratură, arhivă și secretar controlor la Târgu de vite Vaslui; Marcel Pintilie – subșef de birou, serviciul prețurilor și informațiilor și secretar obor cereale din Vaslui.⁸⁶ Remarcăm faptul că autoritățile au ținut cont de scrisoarea trimisă de comercianții evrei prin care solicitau blocarea reprimirii fostului funcționar al Camerei, Neculai Papadopol, cererea acestuia de reprimire în post fiind respinsă.

Situația de refacere a economiei naționale ce continuă și în anul 1946 se reflectă la nivel economiei vasluiene. Taxele mari impuse micilor comercianți au fost făcute fără nici un criteriu serios și în mod cu totul inechitabil. Comercianții au ajuns la disperare, unii dintre ei fiind hotărâți să închidă magazinele pierând elanul de a mai întreprinde afaceri noi de frica impozitelor mult prea exagerate. Anul 1946 a fost anul cu cele mai multe radieri de firme. Dacă în anul 1944 au fost radiate un număr de doar 1 firmă individuală din mediul urban și 87 firme individuale din mediul rural, în anul 1945, 2 firme individuale din mediul urban, 3 firme individuale din mediul rural și 1 firmă socială din mediul urban, în anul 1946 au fost radiate 168 firme individuale din mediul urban, 247 firme individuale din mediul rural, 6 firme sociale urbane și 35 firme sociale rurale.⁸⁷

Se remarcă în această perioadă creșterea rapidă a

numărului firmelor comerciale din județul și orașul Vaslui ce exercită comerțul ilicit. Tribunalul Județean Vaslui în conformitate cu Art. 64 din noua lege a speculei acordă un număr extrem de mare de amenzi, mergând până la condamnări cu zile de închisoare. Cu toate aceste măsuri unele exagerate, specula a continuat, fiind recunoscută chiar de oficialități. Deși în general piața era bine aprovizionată cu tot felul de mărfuri, cu toate acestea nimic nu se putea cumpăra la prețul oficial, fără supraprețuri. Pâinea se vindea pe cartelă, de trei ori pe săptămână câte 250 de grame, la preț de speculă valorând între 10.000-12.000 lei. „Pâinea și mălaiul ce se dă cu cartelă sunt cu totul insuficiente, iar pe piață cu prețuri exagerate și care nu sunt accesibile populației sărace și funcționarilor.”⁸⁸

Industria vasluiană se rezumă în continuare la industria morăritului, a uleiului, săpun, obezi și spițe, topitorie de cânepă, cărămizi și ateliere de tipografie. Seceta din acel an aproape paralizează activitatea morilor care și-au redus programul din lipsa grâului și a porumbului. Lipsa de materii prime și greutatea întâmpinate la transportul pe C.F.R. au dus aproape la paralizarea vieții economice. „Camera de Comerț și Industrie Vaslui cu un comerț în majoritate de mici detaiști și fără o viață industrială este lipsită de venituri care să-i dea posibilitatea unor realizări și investiții mai mari.”⁸⁹

Prin Deciziile Ministerului de Industrie și Comerț Nr. 68.463/1946 și Nr. 88.780/1946 se dispune revizuirea firmelor comerciale din țară, încercând în acest fel să se facă ordine în viața economică a României. Deciziile de eliberare a autorizațiilor de Comerț le ia Ministerul în urma cererilor depuse la oficiile Camerelor de Industrie și Comerț din teritoriu. Comisia de revizuire din Vaslui era compusă din secretarul Camerei și doi membri din Comisia Interimară. La nivelul județului Vaslui un număr de 656 de firme nu s-au prezentat la revizuire, fiind date în judecată conform legii sabotajului economic.⁹⁰

Dintre firmele comerciale și industriale importante, existente în județul Vaslui la nivelul anului 1946 se disting:⁹¹

Firme exploatatoare de păduri și depozite de lemne	
Lupu Herșcovici	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare Nr. 28
Marcus Avram	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare Nr. 206
Mendel Haller	Vaslui, Str. Dr. Scarlat Nr. 4
Vasile Vărzaru	Vaslui, Str. Donici
Fabrici și ateliere de săpun	
Hascal Goldștein	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare Nr. 216
Reful Aizimberg	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare Nr. 216
Firme comerciale care se ocupă cu comerțul cu parfumerie și galanterie	
Haia Gutman	Vaslui, Str. Principesa Maria Nr. 5
Bernard Zilberman	Vaslui, Str. I.C. Brătianu Nr. 24
David Steinberg	Vaslui, Str. I.C. Brătianu Nr. 10
Avram L. Bercovici	Vaslui, Str. Hagi Chiriac Nr. 33
Fadelman Herman	Vaslui, Str. Principele Nicolae Nr. 10
Friedman Moise	Vaslui, Str. Principele Nicolae Nr. 2, galanterie
Mendel Oisie	Vaslui, Str. Principesa Maria Nr. 11
Drogherii	
Rașela Solomon Iosefsohn	Vaslui, Str. Hagi Chiriac Nr. 63
Farmacii	
Neculai G. Neculau	Vaslui, Str. I.C. Brătianu Nr. 41
Paula Ștefănescu Cocorăscu	Vaslui, Str. Hagi Chiriac Nr. 21
Vopsitorie și parfumerii	
David Horovitz	Vaslui, Str. Hagi Chiriac Nr. 50
Israel Horovitz	Vaslui, Str. Principele Nicolae Nr. 18
Fabrici de ulei	
P.L. Baboule și Moise Mateș Rabinovici	Vaslui, Lascăr Catargiu Nr. 60
Florea Luchian	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare Nr. 13
Moară	
Elisei Luchian	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare Nr. 133
Florea Luchian	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare Nr. 13
Gheorghe Tabacaru	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare, Str. Călugăreni
Constantin Mocănașu	Vaslui, Str. Călugăreni Nr. 96
Eduard Grigore	Codăești, jud. Vaslui
Al. Novinschi	Negrești, jud. Vaslui
Ing. Vintilă Maxinoiu	Scânteia, jud. Vaslui

Situația firmelor existente și în activitate, la nivelul județului Vaslui, la data de 30 noiembrie 1946 era următoarea:⁹²

Firme	Urbane	Rurale	Total
Individuale	364	408	772
Sociale	36	1	37
Total	400	409	809

În anul 1947 componența Comisiei Intermediare și a personalului Camerei din Vaslui era următoarea: Mihai Mihalache președinte, directorul Băncii Creditul Național Agricol, sucursala Vaslui, Moise Z. Nistor vicepreședinte la Secția industrială și Gheorghe Stavăr vicepreședinte Secția comerț, Constantin Mocănașu, Leizer Eisenfeld, Aurel Ludving, Ștefan Damian, Constantin Cristea, Lupu Herșcovici membri, Marcel Pintilie subșef de birou, Iftinca Maria dactilografă, Gheorghe A. Ionescu impiegat, Buhuși Pacifica impiegată, Păltiniș Elena cameristă, Dimitriu Alex cântăritor, Găină Vas. Gheorghe încasator.⁹³

Comisia Interimară a Camerei din Vaslui, în anul 1947, era compusă din 11 membri, împărțiți pe categorii de comerț și industrie. Biroul Camerei era format din președintele și secretarul Camerei și Ștefan Damian, membru delegat al Comisiei Interimare.

Lipsa tot mai pronunțată a materiilor prime, a fabricatelor și în mod special a produselor alimentare, ca urmare a anilor de secetă, au creat o situație nefavorabilă pentru economia națională în refacere.

În prima jumătate a anului 1947, ținând cont de haosul ce era în producția și desfacerea produselor, Camera a căutat să vină în ajutorul clasei comerciale susținând lupta acesteia în procurarea produselor la prețurile oficiale și în special a actelor legale, pentru ai pune la adăpostul legii sabotajului economic și al speculei ilicite, făcând demersuri pentru a asigura industriei locale materia primă pentru a menține activitatea lor. În a doua parte a anului, în urma stabilizării monetare, Camera pune la dispoziția tuturor comercianților și industriașilor, datele necesare pentru buna desfășurare a recalculării prețurilor la produsele din stocuri aflate în firme și întreprinderi.

Au fost înregistrate un număr de 56 de firme comerciale și industriale individuale și 5 sociale, Camera operând totodată un număr de 107 mențiuni de extindere și reducere a activității comerciale și industriale existente.⁹⁴

Anul 1947, în comparație cu cel din anul precedent bântuit de secetă a fost un an mai bun ce a permis gospodăriilor agricole distruse de seceta anilor precedenți să se refacă.

Comerțul și industria a avut în continuare mult de suferit din lipsă de produse fabricate, produsele fiind îndreptate în majoritate

către unitățile cooperatiste prin serviciile cărora se făcea distribuirea lor, întreprinderile particulare nemaiavând posibilitatea de aprovizionare la prețuri oficiale și cu acte justificative, ceea ce i-a forțat să-și sisteze activitatea și să solicite lichidarea lor prin radierea firmelor și a întreprinderilor.

În această perioadă au existat și activat, în județul și orașul Vaslui, un număr de 806 întreprinderi comerciale și individuale, cea mai mare parte aparținând evreilor, împărțite pe branșe de activitate după cum urmează:

„Băcănii coloniale 60 întreprinderi în oraș și 223 în județ;
Localuri de consumație 78 întreprinderi în oraș și 65 în județ;
Măcelării produse animale 31 întreprinderi în oraș și 10 în județ;
Produse agricole vegetale 62 întreprinderi în oraș și 11 în județ;
Textile, manufactură 39 întreprinderi în oraș și 27 în județ;
Confecții, tricotaje 25 întreprinderi în oraș și 2 în județ;
Încălțăminte pielării 11 întreprinderi în oraș și –* în județ;
Cherestea, materiale de construcții 25 întreprinderi în oraș și – în județ;
Farmacii drogerii, parfumerii 7 întreprinderi în oraș și 2 în județ;
Articole tehnice, electrice 9 întreprinderi în oraș și – în județ;
Bănci, agenți, comisioane, asigurări 8 întreprinderi în oraș și – în județ;
Hoteluri, hanuri 2 întreprinderi în oraș și – în județ;
Localuri de distracție 2 întreprinderi în oraș și 1 în județ;
Librării, papetării 7 întreprinderi în oraș și – în județ;
Tipografii 2 întreprinderi în oraș și – în județ;
Sticlării, articole de menaj 10 întreprinderi în oraș și 3 în județ;
Diverse 15 întreprinderi în oraș și 4 în județ;
Industrii alimentare 8 întreprinderi în oraș și 38 în județ;
Industrii chimice 4 întreprinderi în oraș și – în județ;
Industrii metalurgice 1 întreprinderi în oraș și – în județ;
Industrii textilă 3 întreprinderi în oraș și – în județ;
Industrii materiale construcții 1 întreprinderi în oraș și – în județ;
Diverse industrii 7 întreprinderi în oraș și – în județ;
Total 417 întreprinderi în oraș și 389 în județ.“⁹⁵

---

* Nici una (n.ed.).

Din punct de vedere economic, județul Vaslui, a rămas și după război un județ eminentement agricol și cu o producție însemnată de cereale și vite, neavând o industrie mai însemnată și centre industriale mai importante. Comerțul vasluian se rezuma la un comerț de detaliu și demigros cât și la un important comerț de cereale, vite și produse agricole. Comerțul de cereale, altădată principală ramură din regiune a fost în acest an ca și inexistent. Aceasta s-a datorat măsurilor de dirijare la colectarea produselor agricole de către stat, prin colectarea acestor produse de către Iacoop, nepermițând firmelor comerciale care au activat ani de zile pe acest teren să-și facă comerțul lor, ceea ce le-a obligat să solicite încetarea de activitate și radierea firmelor.

Comerțul cu coloniale și băcănie a activat și el foarte slab, reducând-se în raport cu posibilitățile reale ale firmelor ce activau în domeniu. Lipsa de produse finite și îndreptarea acestora către organismele colective – cooperative – impune firmelor comerciale existente în branșă reducerea activității, forțându-i pe comercianți să solicite radierea acestora.

Comerțul alimentar a desfășurat o activitate mai bună decât în anul precedent, grație producției agricole mai bune decât în anii precedenți.

Comerțul de fierărie, articole tehnice și electrice a avut o activitate slabă atât din lipsa articolelor de bază cât și a repartizării greoaie a acestora ce se făcea prin organizația de stat ODESFER.

Piața bancară era reprezentată prin patru întreprinderi bancare din care doar două sucursale ale băncilor din București și două locale. Creșterea continuă a prețurilor la produsele finite a creat o situație de neîncredere, ce a forțat atât depunătorii să se abțină de la depuneri, obligându-i pe bancheri să-și restrângă operațiunile de creditare.

În ceea ce privește industria, al doilea factor al vieții economice din regiune, reprezentat prin întreprinderi alimentare, chimice textile, materiale de construcție, diferite ateliere, meserii etc., în angrenajul economiei locale activitatea lor este foarte slabă, principala cauză fiind lipsa de materii prime. Cea mai veche industrie, cea alimentară, cu o producție mai însemnată de mori comerciale și țărănești, fabrici de ulei și prese țărănești, cazane de rachiu, secondate de alte zeci de întreprinderi de același fel cu o capacitate de producție

mai redusă a înregistrat o creștere îndestulând cu strictul necesar consumul intern al populației locale.

Toate întreprinderile industriale mai importante secundate și de alte sute de întreprinderi mai mici ca importanță au suferit și ele de pe urma lipsei de materii prime, dar și de pe urma deselor controale ale Camerei de Muncă. Multe au fost nevoite să-și închidă activitatea.

Anul 1947 a fost un an esențial pentru economia românească. Cea mai importantă măsură care s-a luat de către statul român în privința desfășurării vieții economice a fost stabilitatea monetară. Prin operațiunea stabilizării monetae s-au creat posibilități de existență mai favorabile claselor muncitoare salariate și producătoare: s-a atins simțitor posibilitățile de mijlocire între acești consumatori și întreprinderile producătoare industriale, în ceea ce privește distribuția. Prin cooperativele sau întreprinderile comerciale s-a menținut echilibrul prețurilor stabilite, îndepărtând astfel posibilitățile de speculă care dăunau producției și desfacerii produselor.

Dacă până la stabilitatea monetară perioada de după război este caracterizată prin lipsa tot mai accentuată a fabricatelor prin creșterea continuă a prețurilor, absolut la toate produsele și serviciile și prin sărăcirea populației, după stabilizare, prin măsurile luate s-a urmărit o intensificare și înăsprire a controlului economic menite să pună stavilă haosului ce domnea în economia națională.

În anul 1948 Comisia Interimară a Camerei de Comerț și Industrie din Vaslui se compunea din persoanele următoare: Mihai Marinache președinte, Gheorghe Stavăr și Moise Nistor vicepreședinți, Constantin Mocănașu, Constantin Cristea, Leizer Eisenfeld, Ștefan Damian, Aurel Ludving, Lupu Herșcovici, Alexandru Naciu și Gheorghe Miron membri.⁹⁶

Prin măsurile de combatere a epidemiilor și frigului, luate la începutul anului 1948, s-a influențat piața alimentară, provocând o urcare a prețurilor. Prețurile urcă la brânzeturi și lapte, în cursul unei singure luni 1 februarie-1 martie 1948 cu 40-75%. Untul cunoaște o creștere de la 250-350 lei la 400-450 lei. Și la produsele agricole s-au înregistrat urcări de prețuri cuprinse între 50-80%.⁹⁷ În a doua parte a anului 1948 prețurile încep să scadă și începe să se facă simțită o anume stabilitate la principalele produse destinate populației.

Din Buletinul Informativ Confidențial pe luna februarie, ne facem o idee exactă despre activitatea economică din județ:

„În general, activitatea întreprinderilor comerciale pe zi ce trece din lipsa de produse devine tot mai slabă, întreprinderile comerciale din lipsă de acestea și din lipsa de capital care s-a măcinat prin plata obligațiilor fiscale și din lipsa de credit îi obligă de a solicita încetarea de activitate economică“.⁹⁸

Articolele de consum general în comerțul liber au început să devină din ce în ce mai puține. Cum menționam mai sus, magazinele particulare încep să dispară, din cauza lipsei surselor de aprovizionare, mărfurile fiind dirijate către magazinele de stat sau cooperativele care vând numai membrilor înscriși. Deși unele magazine cu puncte au primit mărfuri, lipsa de numerar și de puncte necesare pentru obținerea acestora au făcut ca desfacerea produselor să aibă de suferit.

Piața de desfacere a producătorilor agricoli era monopolizată de stat, tranzacțiile făcându-se direct la magaziile statului, firmele particulare ce activau în acest domeniu fiind închise și radiate.

Noua politică a guvernului condus de Petru Groza impune și o nouă politică economică, dezastruoasă pentru proprietarii particulari. Încă din octombrie 1945, Conferința Națională a Partidului Comunist s-a pronunțat împotriva proprietății particulare de orice fel în economie. În perioada de început a regimului comunist s-a menajat așa-numita „mica burghezică“, care și-a putut păstra atelierele, prăvăliile, restaurantele și cârciumile, proprietățile particulare etc. Din 11 iunie 1948 s-a adoptat legea naționalizării principalelor mijloce de producție. Legea a vizat distrugerea proprietății private, preluarea de către stat a marii industrii, băncilor și transporturilor. În noiembrie 1948, controlul statului s-a extins și asupra cinematografelor și unităților de sănătate, iar până în 1950 a restului unităților economice și a unei mari părți din locuințele particulare.⁹⁹

Datorită politicii promovate de noua conducere comunistă toți proprietarii din orașul și județul Vaslui s-au aliniat, forțat sau de bună voie, noii politici economice dirijate de statul român, pierzându-și proprietățile industriale sau comerciale, cele mai importante fiind incluse în sistemul centralizat de stat în primii ani ai comunismului,

celelalte mai mici și lipsite de importanță fiind incluse în sistemul centralizat în următorii ani.

Lipsa proprietății are ca efect plecarea masivă a foștilor comercianți și industriași evrei atât din Vaslui, dar și din România. Începând cu anul 1948, când evreii au început să plece în Israel, prin completarea formularelor dispuse de Ministerul Afacerilor Interne, dar și prin diverse organizații sioniste ilegale, s-a creat un gol în economia românească, această problemă intrând în discuția Secretariatului Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român.

„Cu toată această libertate de plecare, organizațiile de partid trebuie să ducă o muncă de lămurire a elementelor productive evreiești din întreprinderi și instituții. În centrele cu populație evreiască se vor trimite instructori speciali de partid pentru prelucrarea acestor probleme.”¹⁰⁰

Schimbarea atitudinii conducerii Partidului Comunist din România față de evrei și renunțarea la integrarea lor în societatea comunistă, preferând emigrarea neoficială a acestora în Israel¹⁰¹, precum și îmbunătățirea relațiilor dintre cele două țări au condus la dispariția din economia țării și totodată a județului Vaslui a comercianților și industriașilor evrei.

În ceea ce privește rolul jucat de evrei în cadrul economiei județului Vaslui acesta a fost unul major. Ca și în majoritatea județelor din Moldova, evreii s-au implicat intens în dezvoltarea acestei zone, beneficiind de un teren arid, pe care au reușit să-și dezvolte mica sau marea afacere, contribuind esențial la modernizarea și dezvoltarea vieții comerciale din ținut.

NOTE

¹ AN-DJV, Fond Camera de Comerț și Industrie Vaslui, Dosar 2/1936-1939, f. 2.

² *Ibidem*, Dosar 5/1942, f. 11.

³ *Ibidem*, Dosar 3/1936, f. 2.

⁴ *Ibidem*, Dosar 2/1938, f. 113.

⁵ *Ibidem*, Dosar 3/1946, f. 240.

⁶ *Ibidem*, Dosar 5/1938, f. 14.

⁷ *Ibidem*, Dosar 1/1938, f. 315-317.

⁸ *Ibidem*, Dosar 3/1946, f. 77.

⁹ *Ibidem*, Dosar 8/1937, f. 9.

¹⁰ *Ibidem*, Dosar 5/1942, f. 11.

¹¹ *Ibidem*, Dosar 1/1934, f. 1.

¹² *Ibidem*, f. 19. pentru cei interesați vezi Dosarul 6/1938, Dosar cu sume colectate și distribuite comercianților săraci în decursul anului 1938, dosar cu informații complete despre persoanele care au beneficiat de pe urma ajutorului acordat de Camera de Comerț și Industrie Vaslui; celelalte dosare oferă numele celor care primeau aceste ajutoare una sau maxim două luni.

¹³ *Ibidem*, f.1.

¹⁴ *Ibidem*, f. 4.

¹⁵ *Ibidem*, f.8 și urm.

¹⁶ *Ibidem*, Dosar 2/1934, f. 5.

¹⁷ *Ibidem*, Dosar 2/1935, f. 24.

¹⁸ *Ibidem*, f. 70.

¹⁹ *Ibidem*, Dosar 3/1936, f. 1.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, f. 2.

²² *Ibidem*.

- ²³ *Ibidem*, Dosar 3/1936, 16.
- ²⁴ *Ibidem*, Dosar 2/1936-1939, f. 17.
- ²⁵ *Ibidem*, f. 20.
- ²⁶ *Ibidem*, Dosar 2/1938, f. 134.
- ²⁷ *Ibidem*, Dosar 1/1936, f. 171.
- ²⁸ *Ibidem*, Dosar 2/1938, f. 134 .
- ²⁹ *Idem*.
- ³⁰ *Ibidem*, Dosar 2/1936-1939, f. 68.
- ³¹ *Ibidem*, Dosar 1/1940, f. 79.
- ³² *Ibidem*, Dosar 1/1938, f. 260.
- ³³ *Ibidem*, f. 261.
- ³⁴ *Ibidem*, f. 321.
- ³⁵ *Ibidem*, f. 292.
- ³⁶ *Ibidem*, Dosar 2/1938, f. 95.
- ³⁷ *Ibidem*, f. 110.
- ³⁸ *Ibidem*, f. 148.
- ³⁹ *Ibidem*, f. 147.
- ⁴⁰ *Ibidem*, f. 148.
- ⁴¹ *Ibidem*, Dosar 1/1936, f. 263.
- ⁴² *Ibidem*, Dosar 2/1938, f. 97.
- ⁴³ *Ibidem*. Fond Primăria Orașului Vaslui, Dosar 21/1939, f. 6.
- ⁴⁴ *Ibidem*, Fond Camera de Comerț și Industrie Vaslui, Dosar 1/1940, f. 73.
- ⁴⁵ *Ibidem*, f. 75, 76, 81. vezi Anexa II și Anexa III.
- ⁴⁶ *Ibidem*, Dosar 2/1940, f. 58.
- ⁴⁷ *Ibidem*, f. 83.
- ⁴⁸ *Ibidem*, f. 140.
- ⁴⁹ *Ibidem*, f. 328.
- ⁵⁰ vezi anexa IV. *Ibidem*, f. 148, 149 și 150.
- ⁵¹ *Ibidem*, Dosar 2/1940, f. 3.
- ⁵² *Ibidem*, Dosar 3/1940, f. 42.
- ⁵³ *Ibidem*, f. 12.
- ⁵⁴ *Ibidem*, f. 13.
- ⁵⁵ *Ibidem*, f. 84.
- ⁵⁶ *Ibidem*, f. 83.
- ⁵⁷ *Ibidem*, f. 191 și urm.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 82.

⁵⁹ *Ibidem*. Fond Primăria Orașului Vaslui, Dosar 21/1939, f. 8.

⁶⁰ *Ibidem*, Fond Camera de Comerț și Industrie Vaslui, Dosar 1/1940, f. 296.

⁶¹ *Ibidem*, Fond Primăria Orașului Vaslui, Dosar 24/1941, f. 192.

⁶² *Ibidem*, Fond Camera de Comerț și Industrie Vaslui, Dosar 3/1946, f. 44.

⁶³ *Ibidem*, Fond Primăria Orașului Vaslui, Dosar 13/1941, f. 11.

⁶⁴ *Ibidem*, Fond Camera de Comerț și Industrie Vaslui, Dosar 5/1942, f. 12.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 2.

⁶⁶ Marcel Dumitru Ciucă, Maria Ignat, *Stenogramele Ședințelor Consiliului de Miniștri, Guvernarea Ion Antonescu*, vol. IV, iulie-septembrie 1941, p. 265.

⁶⁷ AN-DJV, Fond Camera de Comerț și Industrie Vaslui, Dosar 5/1942, f. 11.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 11 și urm.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 51.

⁷¹ *Ibidem*, f. 28.

⁷² *Ibidem*, f. 62.

⁷³ *Ibidem*, Fond Primăria Orașului Vaslui, Dosar 5/1943, f. 7.

⁷⁴ *Ibidem*, Fond Camera de Comerț și Industrie Vaslui, Dosar 2/1944, f. 201.

⁷⁵ *Ibidem*, Dosar 3/1946, f. 281.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 247.

⁷⁸ Coord. Ioan Scurtu, *Viața Politică în documente 1945*, Editura Arc SRL, București, 1994, p. 121.

⁷⁹ AN-DJV, Fond Camera de Comerț și Industrie Vaslui, Dosar 2/1946, f. 46.

⁸⁰ *Ibidem*, Dosar 3/1946, f. 247.

⁸¹ *Ibidem*, Dosar 7/1945, f. 19.

⁸² *Ibidem*, f. 1.

⁸³ *Ibidem*, Dosar 1/1945, f.13. vezi și Dosar 7/1945, f. 15.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 47.

⁸⁵ *Ibidem*, Dosar 7/1945, f. 31.

⁸⁶ *Ibidem*, Dosar 3/1946, f. 30.

⁸⁷ *Ibidem*, Dosar 7/1946, f. 113.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ *Ibidem*, Dosar 10/1946, f. 10.

⁹⁰ *Ibidem*, Dosar 7/1946, f. 64.

⁹¹ *Ibidem*, Dosar 1/1946, f. 14, f. 159, f. 187.

⁹² *Ibidem*, Dosar 7/1946, f. 113.

⁹³ *Ibidem*, Dosar 1/1947, f. 177.

⁹⁴ *Ibidem*, Dosar 7/1948, f. 70

⁹⁵ *Ibidem*, f. 85.

⁹⁶ *Ibidem*, Dosar 3/1948, f.

⁹⁷ *Ibidem*, Dosar 7/1948, f. 67.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ Gheorghe I. Ioniță, *Istoria Românilor de la 23 August 1944 până în prezent*, Editura Universității, București, 2001, p. 89.

¹⁰⁰ Alexandru Duțu, Elena Istrățescu, Maria Ignat, Ioana Alexandra Negreanu, Vasile Popa, Alexandru Oșca, Nevian Tunăreanu, *Viața Politică în documente 1950*, Editura Arc SRL, București, 1994, p. 121.

¹⁰¹ Lucian Zeev Herșcovici, *Pentru o periodizare a Istoriei Evreilor din România*, în Revista Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae, Nr. IX, București, 2005, p. 28.

Anexa I

Hala din Vaslui, situată între străzile Valter Mărăcineanu și dr. Scarlat. Are o formă dreptunghiulară prelungită în partea de N-V în colț triunghiular. Are o piață în suprafață de 608 m², din beton, care servea pentru desfacerea de fructe și zarzavaturi. Localul a fost cumpărat în 1893 de la Barbu Rotaru și apoi prin extindere s-a mai cumpărat de la Haia Șura Leibovici, Maria Goldștein și Haia Frenchel.

Localul a fost folosit de Primăria Vaslui pentru hala de carne și zarzavat a orașului. Hala de carne era în formă pătrată, cu latura exterioară de 44 m² și latura interioară de 22 m². Suprafața clădită este de 260 m², iar careul de 676 m². Construcția era din cărămizi cu temelie de piatră și acoperiș din tablă. Pe latura interioară era o terasă asfaltată, cu un subsol construit din piatră. În centrul careului se afla o cișmea. Avea 2 încăperi pentru birou și locuința paznicului, 1 closet, 23 compartimente pentru depozitarea și desfacerea cărnii și 14 compartimente dependențe.

Hala de verdețuri era situată în latura de Est a terenului și era o construcție din scândură acoperită cu țiglă. Suprafața construcției era de 612 m², având 12 compartimente pentru desfacerea verdețurilor.

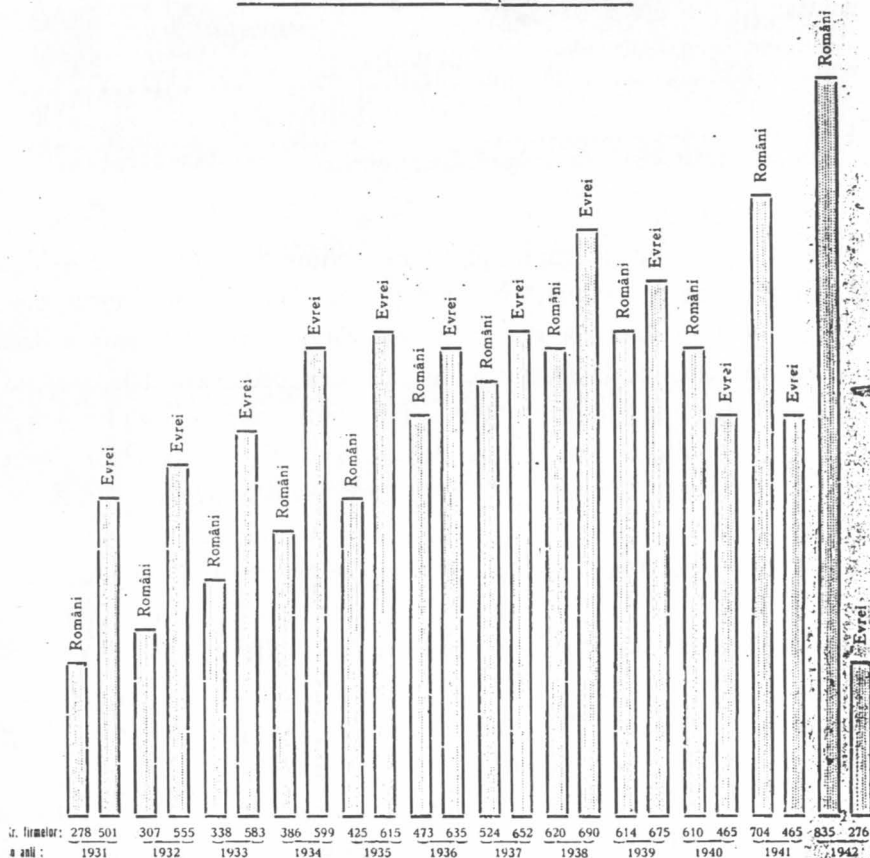
Anexa II

Grafic reprezentând creșterea și descreșterea firmelor individuale și sociale, înscrise la Camera de Comerț și Industrie Vaslui de la 1 iunie 1931 la 30 septembrie 1942.

Camera de Comerț și Industrie
- V A S L U I -

GRAFIC

Reprezentând creșterea și descreșterea firmelor individuale și sociale, înscrise la Camera de Comerț și Industrie Vaslui de la 1 Iunie 1931 la 30 Septembrie 1942

PREȘEDINTE,
GH. CREȚU

p. Șeful Oficiului Registr. Comerț
Șef birou Gh. Ionescu

Anexa III

Tablou de industriiași cu o vechime de peste 25 de ani înscriși la Registrul Camerei de Comerț și Industrie Vaslui.

Nr. crt.	Numele și pronumele	Felul industriei	Sediul	Naționalitatea	Data când exercită industria	Propuneri pt. clase
1	Dănilă Cristea	ape gazoase	Com. Negrești	Român	1908	III
2	David A. Iosub	brutărie	Țibana	Evreu	1910	III
3	Burâh sin P. Zlata	brutărie	Negrești	Evreu	1897	III
4	Radu D. Vasile	brutărie	Scânteia	Român	1912	III
5	Katz D. Herscu	ape gazoase	Codăești	Evreu	1912	III
6	Zilberman Avram	brutărie	Vaslui	Evreu	1912	I
7	Cozma Petre	moară țărănească	Com. Dănești	Român	1913	II
8	Roseti Solescu Th.	moară țărănească	Solești	Român	1910	I
9	Tabacaru Gh.	moară țărănească	Vaslui	Român	1912	I

Anexa IV

Tablou de firme comerciale care au fost radiate în 1940, pentru că nu au făcut dovada naționalității române și care firme au făcut apel la Tribunal contra Deciziei de radiere.

Numărul și data adresei Tribunalului	Nume și Prenume	Adresa
34511/939	Bercu Handel	Com. Tansa, jud. Vaslui
34500/939	Israel Moisă	Com. Tansa, jud. Vaslui
34491/939	David Z. Rabinovici	Com. Dobrovăț, jud. Vaslui
34495/939	Ușer Ecler	Com. Dobrovăț, jud. Vaslui
34487/939	Moritz Cuperman	Com. Pungești, jud. Vaslui
34501/939	Beti Lupu Noe	Com. Lipova, jud. Vaslui
34488/939	Rașela M.L. Vitelștein	Vaslui, Str. Lascăr Catargiu Nr. 92
34479/939	Smil Hass	Com. Pungești, jud. Vaslui
34513/939	Daniel Solomon	Vaslui, Str. Hagi Chiriac Nr. 63
34497/939	Natar Caner	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare Nr. 81
34509/939	Beti Fir Solomon	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare Nr. 184

34493/939	Roza Iosub	Vaslui, Str. Ion C. Brătianu Nr. 52
34499/939	Haim Has Căciularu	Com. Pungești, jud. Vaslui
34505/939	Leiba Sfartz	Com. Negrești, jud. Vaslui
34503/939	Iacob Zosin	Com. Costești, jud. Vaslui
34510/939	Dina M. Moscovici	Com. Codăești, jud. Vaslui
34480/939	Smil Bachman	Vaslui, Str. Regele Carol II Nr. 84
34496/939	Beriș zis Bercu Goldemberg	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare
34498/939	David Pincu	Com. Dumești, jud. Vaslui
34506/939	Abraham Lindombaum	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare
34504/939	Adela Ecler	Com. Dobrovăț, jud. Vaslui
34490/939	Nahama Sticlaru	Com. Costești, jud. Vaslui
34484/939	Iancu Z. Solomon	Com. Costești, jud. Vaslui
34512/939	David Devoira Frima	Vaslui, Str. Lascăr Catargiu Nr. 48
34507/939	Strul Davidovici	Vaslui, Str. Vidin Nr. 9
34502/939	Ușer M.I. Ușer	Vaslui, Str. Regele Carol II Nr. 36
34478/939	Clara Stiler	Com. Tohan, jud. Vaslui
34482/939	Herșcu Spighel	Vaslui, Str. Vidin Nr. 15
34485/939	Herman Grimberg	Vaslui, Str. Racova Nr. 32
34492/939	Strul Covel	Vaslui, Str. D. C. Stati
34508/939	Moise A. Iosupovici	Vaslui, Str. Hagi Chiriac Nr. 17
34486/939	Iancu Liberman	Com. Negrești, jud. Vaslui
34494/939	Ițic Danicinschi	Vaslui, Str. Regele Carol II Nr. 54
34483/939	Ițic Rozentzvaig	Vaslui, Str. Petru Rareș Nr. 7
35733/939	Herman Goldștein	Vaslui, Str. Regele Carol II Nr. 9
35730/939	Castriel Abramovici	Com. Negrești, jud. Vaslui
35728/939	Elias Lupu	Vaslui, Str. Doctor Scarlat Nr.4
35729/939	Leiba Steinberg	Vaslui, Str. Racova Nr.25
35731/939	Avram M. Bercu	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare Nr. 100
39708/939	Nută Aronovici	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare Nr. 42
39711/939	Isac Kindler	Vaslui, Str. Asaki Nr. 10
39710/939	Mira Copel Braunștein	Vaslui, Str. Regele Carol II Nr. 33
35720/939	Sandu Herșcu	Com. Todirești, jud. Vaslui
35721/939	Fingher Ichil	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare Nr. 240
35723/939	Ioil Haimovici	Vaslui, Str. Regele Carol II Nr. 22
39712/939	Ruhla Leia Feldman	Com. Todirești, jud. Vaslui
35722/939	Moritz Copelovici	Com. Ipatele, jud. Vaslui
39709/939	Aron Șloim	Com. Negrești, jud. Vaslui
39713/939	Șmil L. Goldemberg	Vaslui, Str. Hagi Chiriac Nr. 29
39707/939	Eva M. Coin	Com. Buda, jud. Vaslui
39706/939	Pincu Reischer	Com. Codăești, jud. Vaslui
43197/939	Avram Meirovici	Vaslui, Str. Hagi Chiriac Nr. 47
43196/939	Filip Bachman	Vaslui, Str. Regele Carol II Nr. 96
44718/939	Surica Leiba	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare Nr. 238
46519/939	Pavel Leon zis Lupescu	Com. Negrești, jud. Vaslui
51141/939	Eupu Meilic	Com. Codăești, jud. Vaslui

30191/939	Leizer Meer	Com. Negrești, jud. Vaslui
18988/940	Moise Bercovici	Com. Negrești, jud. Vaslui

Anexa V

Tablou de firme radiate în 1940, din plasa Ștefan cel Mare.

Nume	Comuna	Comerțul	Observațiuni
Abramovici Sae	Negrești	Manufactură	Decizie
Abramovici Fuga	Negrești	Manufactură mărfuri	Definitiv
Anghel Ioan	Țibănești	Coloniale	Definitiv
Abramovici Simon	Negrești	Manufactură f. mărunț	Definitiv
Abramovici A. Iosub	Negrești	Cereale, coloniale etc.	Decizie, făcut apel
Abramovici Castriel	Negrești	Băcănie, cereale etc.	Decizie, făcut apel
Braunștein Mendel	Negrești	Băcănie, mărunț, etc.	Definitiv
Bercovici Moise	Negrești	Coloniale, mărunț	Decizie, făcut apel
Burach zis Pincu Zeata	Negrești	Brutărie, covrigărie	Decizie, făcut apel
Boureaun Gheorghe	Scheia	Brutărie, lipocăine	Definitiv
Butnaru Achilina	Scânteia	Băcănie, manufactură etc.	Definitiv
Bemsil Strul	Ibănești	Băcănie, manufactură	Definitiv
Copelovici Moritz	Negrești	Galanterie, mărfuri	Decizie, făcut apel
Cuperman Rebeca	Tansa	Cereale, băcănie	Decizie, făcut apel
Cehan I. Gheorghe	Buhăești	Băcănie, mărunț	Definitiv
David Pincu	Dumești	Cherestea, coloniale	Decizie
Fonea Sura	Negrești	Băcănie, sare	Decizie
Feldman Isac Ițic	Crăciunești	Băcănie, mărunț	Decizie
Goldștein Leibeiș	Negrești	Băcănie, fierărie	Definitiv
Ghiată Alecu	Gârbești	Băcănie, mărunț	Definitiv
Haim Meer	Țibănești	Mărunț, cereale, cârciumă	Decizie
Handel Bercu	Tansa	Băcănie, manufactură	Decizie, făcut apel
Ițicovici Roza	Negrești	Manufacturi	Decizie, făcut apel
Israel Moisë	Tansa	Băcănie mărunț	Decizie, făcut apel
Levaisohu Malca	Negrești	Băcănie mărunț	Decizie, făcut apel
Liberman Iancu	Negrești	Coloniale, sticlărie	Decizie, făcut apel
Leon Pavel zis Lupescu	Negrești	Coloniale, vopsele	Decizie, făcut apel
Leiba Avram	Negrești	Cereale, ouă	Decizie, făcut apel
Moscovici Ilie Strul	Țibana	Cereale, ouă	Decizie, făcut apel

Marcovic Ițic	Negrești	Fierărie, sticlărie	Definitiv
Marcovici H. Kaibăneanu	Negrești	Coloniale, fierărie	Decizie
Marcovic B. Leivi	Negrești	Băcănie	Decizie
Mantale C. Mana	Tansa	Băcănie, prosopie	Definitiv
Meer Leizer	Negrești	Manufacturi, haine	Decizie, făcut apel
Meilec Ițic	Negrești	Cereale	Decizie, făcut apel
Mendelons Simion	Negrești	Cizmărie, pielărie	Decizie, făcut apel
Moscovic Sol	Negrești	Băcănie, manufactură	Decizie, făcut apel
Noe Avram	Negrești	Coloniale, mărunțiș	Decizie, făcut apel
Nadabaică Vasile	Todirești	Băcănie, manufactură	Definitiv
Popescu Gh. Alexandru	Negrești	Coloniale, manufactură, fierărie	Definitiv
Rotaru Vasile	Gârbești	Băuturi spirtoase	Definitiv
Spițeni Rebeca	Negrești	Manufactură și alte mărunțișuri	Definitiv
Șachter Freida	Negrești	Băcănie, cereale	Decizie
Smilovici Iulu	Negrești	Farmacie	Decizie
Sfartz Moise	Negrești	Căsăpie	Decizie
Sandu Herșcu	Todirești	Cârciumă	Decizie, făcut apel
Sfartz Haim zis Zisu	Negrești	Băcănie, mărunțișuri	Decizie, făcut apel
Suharovici Aizic	Țibănești/ Jigoreni	Coloniale, manufactură	Decizie, făcut apel
Schvartz Nuham	Negrești	Galanterie, mărunțișuri	Decizie, făcut apel
Turcu Moise	Țibănești	Precupie, băcănie	Decizie, făcut apel
Țajomis Gheorghe	Negrești	Pielărie	Definitiv
Tiron Ioan	Buhăești	Băcănie, mărunțișuri	Definitiv
Usersohu Ițic	Țibana	Coloniale	Decizie
Vaidman Mitel	Sârbești	Coloniale, mărunțișuri	Decizie
Vornicu Gh. Ernest	Țibănești	Băcănie	Definitiv
Vaisman Fișel	Țibana	Băcănie, mărunțiș	Definitiv
Vieru Constantin	Scheia	Băcănie, mărunțiș	Definitiv
Zilberman S. Avram	Dumești	Cereale și ouă	Decizie
Zamfir Constantin	Dumești	Băcănie, mărunțiș	Definitiv
Gavriloaie Gheorghe	Negrești	Cârciumă	Definitiv
Petru Gh. Petraru	Negrești	Căsăpie	Nu are firmă
Ion P. Cehan	Buhăești	Cârciumă, băcănie	Nu are firmă

Anexa VI

Comercianți evrei din comunele rurale în anul 1940.

Nr. firmei	Nume	Localitatea
60	Abramovici I. Șloim	Negrești
63	Abramovici Ita	Negrești
66	Avram M. Șmil	Buhăești
133	Avonsilm Bucium	Pungești
147	Avram Hanțu zis Șfartz	Negrești
284	Abramovici Aba	Țibănești
331	Aronovici Iancu	Pungești
454	Abramovici Ușer	Negrești
632	Aronovici Iosub	Telejna
724	Abramovici L. Hinda	Negrești
359	Avram Haia	Negrești
1225	Abramovici David	Negrești
1269	Abramovici Zemaiuer	Negrești
1279	Abramovici Adolf	Negrești
1287	Avram Fișel	Dobrovăț
53	Blum Meer	Negrești
75	Bergher Zalman	Țibana
99	Bercovici Avram	Negrești
125	Birman Isac	Țibana
339	Braunstein Moritz	Negrești
685	Bercovici Iosub	Pungești
790	Blum Haim	Scânteia
803	Burdujan Ițic	Pungești
805	Breitruman H. Aneta	Laza
1052	Bartfeld Silvia	Laza
1258	Bluche Aron	Rebricea
59	Croitoru S. Ițic	Negrești
84	Ciobotaru Herșcu	Codăești
205	Cheiș Simon	Tansa
212	Cojocarul Strul Necheman	Codăești
225	Cojocarul Bercu	Codăești
226	Casiel Solomon	Codăești
272	Cuintu Solomon	Codăești
330	Cohn Moise	Codăești
346	Cohnman Iancu	Armășoia
364	Cutușteanu Aron	Codăești
397	Catz Dav. Herșcu	Codăești
505	Cahana Meor	Pungești
507	Cahana Segal Rosela	Codăești
558	Catz Samuel	Negrești
641	Covășneanu Ruhla	Codăești

648	Cahana Solomon	Rafaila
782	Covășneanu Sac	Codăești
376	Covrigaru Șloim	Negrești
1384	Caperberg Pincu zis Haim	Codăești
37	Derbarimridor Bercu	Negrești
40	Dărăbăneanu Șloim	Țibana
74	David Meier	Țibana
117	Davidovici Nuhain	Negrești
153	David sin Moise	Negrești
334	David a Iosub	Țibana
1204	Davidovici Șopșa	Negrești
1212	Derbarimridor Șainela	Codăești
1264	Derbarimridor David	Negrești
151	Frisch Haim	Codăești
530	Faibis D. Haner	Dumești
1120	Fălticeanu Zisu	Pungești
210	Grimberg Zeilic	Codăești
254	Glasman Ilie	Codăești
809	Grimberg Bercu	Negrești
863	Goldstein David	Negrești
953	Goldstein David Zaneta	Ivănești
1057	Ghelberg Estera	Negrești
211	Huberman Iosef	Codăești
324	Handelman Vidler	Cuza Vodă
358	Horeșteir Strul	Negrești
386	Haim L.Dănilă	Scânteia
441	Herșcu M.A. Leizer	Buhăești
634	Haimovici Avram	Hârșova
798	Haim L. Rudolf	Scânteia
1027	Haim Simon	Negrești
1037	Herșcovici Ițic	Dumești
1045	Haimovici Simon	Negrești
1157	Herșcovici Bercu	Codăești
1192	Horeștein Levi	Negrești
67	Iacobovici Iacob	Negrești
111	Iacobovici Avram	Negrești
321	Ițicovici Moise	Codăești
385	Iosub Moise	Ipatele
774	Ițic Lupu Avram Ilie	Țibana
1126	Iosub Iosub	Pungești
1141	Iancovici Aron Moise	Codăești
1335	Iancu S. Milu	Cozmești
1338	Iuberg Solomon	Todirești
1378	Ițic Lupu Haim zis Ilie Suica	Țibana
409	Kasil Kasil	Pungești
451	Kaufman Doină	Tăcuta
1060	Kahana Pincu	Rafaila

1361	Kasil Isac	Pungești
158	Leibovici Moise	Gârbești
229	Leibovici Osias	Codăești
315	Leibovici Șaim	Tansa
322	Leibovici sin Isrel	Codăești
406	Lupu sin Lupu zis Zeida	Pungești
541	Leibovici Fani Estera	Oșești
670	Lupu Haim	Scânteia
690	Leiba Șmil	Negrești
758	Litmanovici Moritz	Codăești
939	Leibovici Ihil	Codăești
1381	Leiba Șmil Toba	Negrești
23	Miremberg A. Solomon	Negrești
68	Mierovici Moriț	Negrești
80	Marcovici Ușer	Gârceni
97	Mierovici Pifca	Codăești
141	Mendelsohn Iosef	Negrești
203	Marcovici Herșcu	Negrești
280	Meșelsohn Mișu	Dumești
303	Meer David	Cursești
326	Marcu P. Zeilic	Codăești
340	Marcovici Zisu	Negrești
335	Moscovici Isac	Scânteia
538	Mașcatu Aron	Munteni de Jos
817	Meirovici Ițic	Codăești
964	Moise Percu	Codăești
1063	Mihailovici Haim	Valea Siliștei
1097	Melameid Dimba	Negrești
1218	Mirimberg Izu	Negrești
1283	Marcovici Solomon	Scheia
318	Nusem David	Tansa
574	Nahman Iosub	Țibana
1033	Nusem David	Pungești
379	Poilici L. Iancu	Codăești
469	Poilici Ilie	Codăești
107	Rabinovici Lupu Șaim	Codăești
217	Rosemberg Samuel	Oșești
233	Rachbuch Aizic David	Codăești
274	Rabinovici Solomon	Codăești
444	Rosentz veig Leiba Marcu	Pungești
511	Rotman Calman	Pocrești
677	Rabinovici Ghidale	Codăești
756	Rachbuch Lupu	Codăești
1275	Raff Mișu	Scânteia
1071	Raff Leiba Iancu zis Alter	Scânteia
64	Solomon Meer	Negrești
65	Șpiter Moritz	Negrești

95	Șpiter Iancu	Negrești
146	Șfartz Daniel	Țibana
180	Solomon Ițic	Negrești
227	Segal Țalic	Codăești
241	Ștainfeld Iancu	Ciorțești
271	Stor Herșcu	Drăgușeni
273	Solomon Ițic	Laza
327	Sagagiu Avram	Codăești
338	Șneider Zeida zis Leibovici Herșcu	Negrești
408	Sanie Iosub	Pungești
418	Șmil Iosub	Rafaila
445	Sticlaru Ghizela	Ivănești
513	Ștainfeld Trovin	Codăești
571	Șmil sin Mendel	Pungești
710	Șmil D. Avram	Codăești
746	Șacter Idel	Pungești
797	Sacagiu I. Leiba	Codăești
806	Ștrachman Z. Prucie	Pungești
832	Șmil zis Ițic	Pungești
866	Șaiman Leon Leiba	Negrești
884	Șfartz Michel	Negrești
920	Șecter Ruhla	Codăești
960	Sticlaru Ițic Haim	Ivănești
1020	Șaimovici Aizic	Negrești
1357	Segal Alfred	Negrești
118	Șfartz David	Codăești-Șerbotești
363	Șfartz Suhâr	Codăești-Șerbotești
838	Șvartz Nisel	Codăești-Șerbotești
903	Șapira Noax	Negrești
96	Taber Litman	Negrești
282	Tinichigiu Buză Haim	Codăești
990	Tinichigiu Chiva	Hârșoveni
1183	Taler Moise Leib	Negrești
1236	Treighel Fișel	Ferești
224	Vaisman Iancu zis Șimșă	Codăești
881	Vojnivec Moisë	Codăești
1125	Vezler Samuel	Coropceni
1211	Veisman Bericu	Negrești
1359	Vais Estera	Codăești
1386	Vaisman Iosef	Țibana
1391	Vaisman F. Leiba	Țibana
448	Valderman Meer Marcu	Negrești
52	Zeilic Iancu	Negrești
400	Zilberman Solomon	Ciorțești
1309	Zeilic Ițic	Pungești

371	Leiba Iancu zis Leon Ilie	Str. Ștefan cel Mare 136, cărciumă
1208	Leiba Zalman Nusem	Str. Ștefan cel Mare 1, cărciumă
269	Manase Avram	Str. Călugăreni 4, cărciumă
405	Marcus Zisu	Str. Ștefan cel Mare 89, cărciumă
634	Moscovici Herșcu	Str. Călugăreni 53, cărciumă
1074	Moscovici Milu	Str. Stația Vaslui, restaurant
182	Nistor Z. Moise	Str. Călugăreni 23, băuturi, spirt, ș.a.
570	Nistor H. Șmil	Str. Ștefan cel Mare 116, băuturi, spirt, ș.a.
1232	Nistor M. Menahâm	Str. Ștefan cel Mare 201, cărciumă
38	Rachbuch Șmil	Str. Ștefan cel Mare 126, cărciumă
46	Șmil Iosub	Str. Ștefan cel Mare 129, cărciumă
348	Solomon David zis Oișie	Str. Ștefan cel Mare 242, cărciumă
616	Șur Rafael	Str. Valter Mărăcineanu, cărciumă
673	Stermer Y. Janeta	Str. Vidin 11, cărciumă
732	Strul Z. Malca	Str. Ștefan cel Mare 195, cărciumă
1011	Samoil Haim	Str. Lascăr Catargi 40, cărciumă
190	Ușer Ijiç	Str. Călugăreni 70, cărciumă
642	Ușer Leizer	Str. Tudor Vladimirescu 13, cărciumă
682	Vaisman Ijiç	Str. Racova 13, depozit de vinuri și bere
1387	Veinberg Șura	Str. Ștefan cel Mare 108, cărciumă
15	Banca de Credit Mărunt Membrii: Consiliul de Administrație: I.D. Zuckerman, S. Caberman, Rubin Riven, Lupu Herșcovici, Helman Fadelman, Șmil Avram, David Koghel Cenzori: Carol Samuel, Aron Goldemberg, Avr. Bumbăcaru, Rubin Abramovici Derechi	
90	Șura Veinberg și Isac Moise Veinberg	Str. Ștefan cel Mare 108, cărciumă

Anexa VIII

Situația Firmelor comerciale și industriale înscrise la Oficiul Registrului de Comerț Vaslui în intervalul de la 1 iunie 1931 – 30 septembrie 1942.

Firme	Românești		Evreiești		Alte minorități		Total
	Rural	Urban	Rural	Urban	Rural	Urban	
Înscrise în 1931	228	50	216	286	-	8	
Radiate în 1931	-	-	-	1	-	-	
Rămase în 1931	228	50	216	285	-	8	788
Înscrise în 1932	22	7	16	38	-	1	
Total în 1932	250	57	232	323	-	9	
Radiate în 1932	-	-	1	7	-	1	
Rămase în 1932	250	57	231	316	-	8	84
Înscrise în 1933	24	7	11	25	-	1	
Total în 1933	274	64	242	341	-	9	
Radiate în 1933	3	-	1	6	-	-	
Rămase în 1933	271	64	241	335	-	9	68

Înscrise în 1934	42	9	8	15	-	-	
Total în 1934	313	73	249	350	-	9	
Radiate în 1934	5	-	7	9	-	-	
Rămase în 1934	308	73	242	341	-	9	74
Înscrise în 1935	41	3	13	19	-	1	
Total în 1935	349	76	255	360	-	10	
Radiate în 1935	4	-	4	6	-	1	
Rămase în 1935	345	76	251	354	-	9	77
Înscrise în 1936	44	8	10	20	-	-	
Total în 1936	389	84	261	374	-	9	
Radiate în 1936	1	1	4	9	-	-	
Rămase în 1936	388	83	257	365	-	9	82
Înscrise în 1937	44	9	12	18	-	-	
Total în 1937	432	92	269	383	-	9	83
Înscrise în 1938	86	10	18	20	-	-	
Total în 1938	518	102	287	403	-	9	
Radiate în 1938	24	2	4	9	-	-	
Rămase în 1938	494	100	283	394	-	9	134
Înscrise în 1939	14	6	-	2	-	-	
Total în 1939	508	106	283	392	-	9	
Radiate în 1939	22	1	101	111	-	-	
Rămase în 1939	486	105	182	281	-	9	22
Înscrise în 1940	17	2	-	2	-	-	
Total în 1940	503	107	182	283	-	9	
Radiate în 1940	9	3	1	1	-	1	
Rămase în 1940	494	104	181	282	-	8	21
Înscrise în 1941	66	40	-	2	-	-	
Total în 1941	560	144	181	284	-	8	
Radiate în 1941	10	21	150	25	-	3	
Rămase în 1941	550	123	31	259	-	5	108
Înscrise în 1942 până la 30.09.1942	80	29	1	-	-	2	
Total în 1942 până la 30.09.1942	630	152	32	259	-	7	
Radiate în 1942 până la 30.09.1942	5	1	4	-	-	-	
Rămase în 1942 până la 30.09.1942	625	151	28	259	-	7	112
Total							1070
Sociale curente	36	17	-	17	-	-	70
TOTAL	661	168	28	276	-	7	1140

Anexa IX

În urma controlului efectuat în Vaslui, de Camera de Comerț și Industrie Vaslui între 1 și 10 februarie 1944 s-a constatat încetarea activității la următoarele firme:

Nr. Firmei	Numele	Domiciliul	Felul comerțului
132	Aron Rubin	Str. Hagi Chiriac	Cereale, coloniale, mărunțișuri și galanterie
255	Cahana Avram	Str. Hagi Chiriac	Definitiv
664	Caner Simon	Str. Hagi Chiriac	Coloniale
1374	Cahana Haim	Str. Hagi Chiriac	Nu are magazin
39	Abramovici Lazăr	Str. Hagi Chiriac	Fam. Numai mărunțiș
792	Abramovici Marcu	Str. Hagi Chiriac	Nu face fierărie
872	Abramovici Avram	Str. Hagi Chiriac	Cereale și produse agricole
145	Chinel Bercu	Str. Ștefan cel Mare	Definitiv

Anexa X

Tablou de firmele Societății I.N.C., având un capital sub 1.000.000 în anul 1944.

1) Frații Iosef și Beniamin Abramovici, Lupu Herșcovici și Albert Marcovici							
Fabrica de obezi Vaslui	Vslui, Str. Gheorghe Racoviță Nr.32	Fabrică de obezi, spițe și alte	200.000	Nu are bilanș	Da	Nu	-
2) Neculai și Atanase Luchian							
Moară țărănească	Vaslui, Str. Lascăr Catargiu, Nr.80	Moară țărănească	500 000	-	Da	Nu	-
3) Ioan Fotea, Ioan Ciucă, Hermann Riesenber, Solomon Margulies							
Productiva	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare Nr. 149	Cereale, derivate, oleaginoase, leguminoase, fructe	800.000	31.12.1943	Da	Nu	-
4) P. Baboulene, Gerometta și Damian Dellecase S.I.N.C							
Bagedel	Vaslui în suburbia Paiu	Fabrică de țigle și cărămizi		Fiind evacuată nu s-a putut lua informații			
5) Ion Moman, Z. Eizenfeld & Co.							
Grânarul Moldovei	Vaslui, Str. Ștefan cel Mare	Cereale, semințe, oleaginoase, leguminoase	800.000	31.12.1943	Cerut suspendarea activității, deoarece majoritatea componenților sunt refugiați		

Anexa XI

Tablou cu comercianți din orașul Vaslui în anul 1944, cu un venit între 1 și 200.000 lei. Situația comercianților care sunt impuși la impozit după cum urmează:

Nr.	Nume și prenume	Strada	Nr. firmei	Suma care este impusă
1	Ilie Haimovici	Str. Hagi Chiriac	853/933	57013
2	Nută Galer	Str. Hagi Chiriac	652/931	36000
3	Israel Segal	Str. Hagi Chiriac	129/931	80043
4	-le Luchian	Str. Hagi Chiriac	1282/931	65513
5	Pincu Marcovici	Str. Hagi Chiriac	186/931	210633
6	Calamaz Gheorghe	Str. Hagi Chiriac	1522/941	26091
7	Zelda Slinca	Str. Hagi Chiriac	1110/936	25472
8	S-ori I. Cocorescu	Str. Hagi Chiriac	2342/943	152524
9	Aron Aronovici	Str. Hagi Chiriac	540/931	67000
10	Hascal Goldștein	Str. Hagi Chiriac	1083/935	18145
11	Șmil L. Goldenberg	Str. Hagi Chiriac	245/931	46000
12	Avram Bercovici	Str. Hagi Chiriac	1362/938	26462
13	Moise Aronovici	Str. Hagi Chiriac	423/931	25472
14	S.B. Aronovici	Str. Hagi Chiriac	372/931	17462
15	M. Ianculovici	Str. Hagi Chiriac	83/931	18195
16	M.I. Aronovici	Str. Hagi Chiriac	1418/939	25472
17	Aron Rubin	Str. Hagi Chiriac	132/931	18193
18	Sae Gotlieb	Str. Hagi Chiriac	735/938	18000
19	Avram I. Leizer	Str. Hagi Chiriac	1383/938	36388
20	M. Smilovici Idem	Str. Hagi Chiriac	581/931	80043
21	Leia Marcovici	Str. Hagi Chiriac	250/931	36388
22	H. Gheler zis Sechter	Str. Hagi Chiriac	10/931	35295
23	I. Goldner	Str. Hagi Chiriac	199/931	36388
24	Ițic Hahamu zis Secter	Str. Hagi Chiriac	1095/936	în curs de impunere
25	Iosub Iancovici	Str. Hagi Chiriac	943/934	4102
26	Nuhâm Veintraub	Str. Hagi Chiriac	207/931	35295
27	Bercovici Samuel	Str. Hagi Chiriac	32/931	26091
28	Șura A. Segal	Str. Hagi Chiriac	1161/936	36000
29	Solomon Leibovici	Str. Hagi Chiriac	43/931	434699
30	L. Veintraub	Str. Hagi Chiriac	1005/935	36388
31	Clar Rozemberg	Str. Hagi Chiriac	765/931	35295
32	Rebeca Dulberg	Str. Hagi Chiriac	544/931	25472
33	Ștefan Cujbă	Str. Ștefan cel Mare	1625/943	în curs de impunere
34	Bernard Goldenberg	Str. Hagi Chiriac	723/931	-
35	Florin Luchian	Str. Ștefan cel Mare	946/943	438562
36	Samuel Epstein	Str. Principele Nicolae	179/931	80043
37	Moise Friedman	Str. Principele Nicolae	15/931	25472

38	Samoil Smilovici	Str. Principele Nicolae	777/931	55995
39	Herșcu Marcovici	Str. Principele Nicolae	240/931	35295
40	Karman Aron	Str. Principele Nicolae	1004/935	18195
41	Cristea Dumitru	Str. Principele Nicolae	-	în curs de impunere
42	Israel Horovitz	Str. Principele Nicolae	24/931	13103
43	Ițic Haimovici	Str. Principele Nicolae	766/932	61430
44	Ițic L. Smilovici	Str. Principele Nicolae	178/931	26091
45	Zilberman Sima și Leizer	Str. Hagi Chiriac	762/932	355544
46	Leizer Rabinovici	Str. Hagi Chiriac	193/931	65493
47	David Slinca	Str. Hagi Chiriac	94/931	25472
48	Beila H. Moisă	Str. Hagi Chiriac	184/931	18000
49	Oișie Lupu	Str. Hagi Chiriac	410/931	11800
50	Simon Staiman	Str. Hagi Chiriac	23/931	16239
51	Iser Braunștein	Str. Hagi Chiriac	528/931	25472
52	Moise Moscovici	Str. Hagi Chiriac	1234/937	51023
53	I.C. Căpitanu	Str. Hagi Chiriac	84/941	21800
54	Avram Goldenberg	Str. Ștefan cel Mare	24/931	150000
55	Gheorghe Leuștean	Str. Ștefan cel Mare	1530/941	133196
56	Malca Z. Strul	Str. Ștefan cel Mare	732/931	25464
57	Filote Neculai	Str. Dr. Scarlat	1572/941	51938
58	Leiba Aizic	Str. Hagi Chiriac	268/931	9464
59	Smil Rabinovici	Str. Hagi Chiriac	580/931	25472
60	David Horovitz	Str. Hagi Chiriac	912/935	17462
61	D. Braunștein	Str. Hagi Chiriac	11216/936	105272
62	Elena Astancăi	Str. Hagi Chiriac	1711/943	35000
63	L. Abramovici	Str. Hagi Chiriac	39/931	17462
64	M. Aronovici	Str. Hagi Chiriac	57/932	25464
65	I. Marcus	Str. Hagi Chiriac	18/931	392111
66	Daniel Solomon	Str. Hagi Chiriac	180/938	11250
67	Strul Covel	Str. Hagi Chiriac	177/931	18195
68	I. Iosupovici	Str. Hagi Chiriac	92/931	80743
69	I. Bădrăgan	Str. Hagi Chiriac	1612/942	25000
70	C. Manoilă	Str. Ștefan cel Mare	1463/943	31219
71	Fabrică de ulei P. Baboulène	Str. Lascăr Catargiu	95/938	643530
72	At.N. Luchian	Str. Lascăr Catargiu	104/943	201945
73	C. Andoni	Str. Ștefan cel Mare	1602/???	55943
74	Vasile Profir	Str. Ștefan cel Mare	566/931	55934
75	N. Suflet	Str. Ștefan cel Mare	1480/941	34587
76	Iosub Herșcovici	Str. Dr. Scarlat	1093/936	25824
77	A. Cozubaș	Str. Dr. Scarlat	113/940	36393
78	R. Erlichman	Str. Dr. Scarlat	48/898/933	25464
79	Gheorghe Opreșcu	Hală	1206/937	36000
80	Mocanu Petre	Hală	1385/938	17860
81	I. Iacob	Str. Ștefan cel Mare	70/938	40125
82	Fr.I. Abramovici	Str. Gheorghe Lazăr	92/937	250000
83	Vasile Paneinte	Str. Ștefan cel Mare	1512/941	24871

84	C. Valet	Hală	-	36389
85	I. Pinte	Hală	381/931	60000
86	V. Opreșan	Str. Ștefan cel Mare	277/941	6389
87	I. Ene	Hală	-	179000
88	I. Hordilă	Hală	1434/940	78000
89	V. Ionescu	Hală	1442/941	36000
90	Elisei Luchian	Str. Ștefan cel Mare	-	-

Anexa XII

Tablou de comercianți din Vaslui pe anul 1944, cu un venit de peste 200.000 lei.

Nume și pronume, Strada	Nr. firmei	Nr. certificatului	Suma lei
C. Cozubaș, Str. Ștefan cel Mare	819/942	2843/943	65439
Pincu Goldstein, Str. I.C. Brătianu	473/931	32227/931	155030
Leiba Cais, Str. I.C. Brătianu	531/931	2830/942	18196
Avram Helman, Str. I.C. Brătianu	189/931	1837/943	13236
Vasile P. Lupu, Str. I.C. Brătianu	176/943	3259/943	40500
R.H. Cais, Str. I.C. Brătianu	848/931	2850/943	28472
C. Costandache, Str. I.C. Brătianu	625*	2883/943	148577
I. Veinberg, Str. I.C. Brătianu	8/931	2845/943	56250
V. Apostoliu, Str. I.C. Brătianu	1745/943	2206/943	24179
A. Zilberman, Str. I.C. Brătianu	209/931	2846/943	50938
Rifca Farin, Str. I.C. Brătianu	1434/940	1640/943	128892
D. Steinberg & D. Sectar	91/937	2021/943	142791
Ion Safir	99/941	1852/943	67670
Bernard Zilberman	152/931	4943/943	50938
Dumitru Negoescu	1697/942	1792/943	77515
Samuel Haberman	8/1931	2721/943	18193
Isidor Blum	134/938	3174/943	18195
I. Ștefănescu, Str. I.C. Brătianu	108/931	1467/943	55934
Neculai Florica	1194/937	2849/943	13113
C. Chiriac, Str. I.C. Brătianu	1583/942	2933/943	17463
C. Onceanu	595/931	16574/943	86476
Solomon Zilberman, Str. Principele Nicolae	222/931	2868/943	148574
Avram Aronovici, Str. Principele Nicolae	872/933	2169/943	77515
I. D. Zucherman, Str. Hagi Chiriac	286/931	2078/943	55934
Gheorghe Rășcanu & Gheorghe Munteanu	102/943	16302/943	250000
Isac Mayer, Str. Hagi Chiriac	9/931	2720/943	106621
Mendel Oișie, Str. Hagi Chiriac	1115/936	606/943	80043
S-ori Paulinei Cohn, Str. Principesa Maria	739/931	2718/943	36378
Strul Gutman, Str. Principesa Maria	185/931	3286/943	65493

Neculai Chiratcu, Str. Principesa Maria	1046/935	1569/943	98695
Banca Pop. Corpului Didactic	572/942	1686/943	839200
Grânarul Moldovei, Str. Ștefan cel Mare	765/942	1485/943	194079
Societatea „Productiva”, Str. Ștefan cel Mare	563/942	1920/943	227200
Feder. „Spiru Haret”, Principesa Maria	9	3586/943	817576
Vasile Gh. Hanganu, Str. Călugăreni	278/931	3139/943	43750
Maier Goldștein, Str. Călugăreni	422/931	2051/943	26820
Grigore Gh. Cojocaru, Str. Călugăreni	492/931	1715/943	77820
Moise Marcu, Str. Călugăreni	1020/935	3241/943	36382
Gheorghe Popovici, Str. Călugăreni	1289/939	2285/943	60703
Ernest Neiu, Str. Călugăreni	118/942	1958/943	55934
Gheorghe Iliciuc, Str. Călugăreni	382/931	3203/943	36831
S-sori C. Mânzâteanu, Str. Călugăreni	416/937	1879/943	135569
C.A. Saftai, Str. Călugăreni	439/931	3774/943	40590
D. Mierovici, Str. Călugăreni	56/931	2918/943	18193
Leizer Galer	120/931	2125/943	13248
V. Hatman	1518/941	1461/943	24181
Gheorghe Moisă, Str. Călugăreni	58/931	1828/943	55934
Vasile Gheorghiu, Str. Călugăreni	249/944	2891/943	76000
Gheorghe Grămadă, Str. Călugăreni	525/931	1608/943	55934
Constantin Sopron, Str. Călugăreni	1472/941	1469/943	26384
Aron Braunștein, Str. Călugăreni	110/931	2041/943	17452
Constantin Popa, Str. Călugăreni	158/942	13343/943	77515

* Lipsa unor date (ani, stradă sau nr. străzii), reprezintă lacune în mss. (n.ed.)

Anexa XIII

Tablou de Comercianți din Orașul Vaslui înscrisi la Camera din Vaslui în anul 1944.

Nr. firmei	Numele și pronumele comerciantului	Felul comerțului	Sediul așezământului	R	E
5	Schulinsohn Marcu	Reprezentanță de Asigurări, Comerț de ouă, păsări și cereale	Orașul Vaslui, Str. Călugăreni	-	1
8	Haberman Șmil zis Samoil	Coloniale, articole alimentare, mezelărie etc.	Str. I.C. Brătianu	-	1
9	Mayer A. Ițic	Coloniale, mărunțiș și vopsele	Str. Hagi Chiriac Nr. 13	-	1
10	Gheler Herșcu Șechter	Mărunțișuri, galanterie și tricotate	Str. Principele Nicolae, Nr. 10	-	1
11	Davidovici Moise	Manufactură	Str. I.C. Brătianu, Nr. 36	-	1
14	Bazagher N. Fișel	Fabrică de apă gazoasă	Str. Ștefan cel Mare, Nr. 202	-	1
15	Fridman Moise	Mărunțișuri, galanterie, parfumerie, tricotate	Str. Principele Nicolae, Nr. 2	-	1

16	Schaher M. Ana	Mărunțișuri, tricotate	Str. Hagı Chiriac Nr. 22	-	1
18	Marcus Iosef	Manufactură	Str. H. Chiriac, Nr. 61	-	1
24	Horovitz Israil	Vopsitorie, Coloniale	Str. Principele Nicolae, Nr. 18	-	1
26	Iosubsohn Iancu	Comerț de ouă și cereale	Str. Călugăreni, Nr. 65	-	1
32	Brcovici Samuel	Manufactură	Str. Hagı Chiriac Nr. 28	-	1
35	Gaer Pascal	Băcănie, mărunțișuri	Str. Traian Nr. 81	-	1
38	Rachlnch Șmil	Mărunțișuri	Str. Ștefan cel Mare Nr. 126	-	1
39	Abramovici Lazăr	Mărunțișuri	Str. Hagı Chiriac Nr. 44	-	1
43	Leibovici Solomon	Manufactură, mărunțișuri	Str. Hagı Chiriac Nr. 32	-	1
44	Butnaru Strul	Olărie, drogherie etc.	Str. Mărăcineanu Nr. 3	-	1
46	Șmil Iosub	Mărunțișuri, cereale, han	Str. Ștefan cel Mare Nr. 129	-	1
50	Iosub G. Ilie	Restaurant, regie, măcelărie	Str. Călugăreni Nr. 96	1	-
51	Iosub Gheorghe	Mărunțișuri, pescărie, crâșmă și cășăpie	Str. Călugăreni Nr. 51	1	-
55	David H. David	Coloniale	Str. Călugăreni Nr. 64	-	1
56	Meirovici David	Băcănie, mărunțișuri	Str. Călugăreni Nr. 41	-	1
58	Moisă Gheorghe	Băuturi spirtoase, cășăpie	Str. Călugăreni Nr. 61	1	-
77	Moraru V. Ioan	Cumpărături de cereale, ouă, vite	Str. Andrei Șaguna Nr. 7 și în Hală	1	-
83	Ianculovici Mendel	Porțelanuri, sticlărie, geamuri	Str. Hagı Chiriac Nr. 37	-	1
86	Cocca Anton (tăiat)	Cășăpie, birt mărunțișuri și cereale			
89	Weimberg Iancu	Manufactură, haine gata și blănuri	Str. I.C. Brătianu Nr. 15	-	1
92	Iosupovici Iona	Coloniale	Str. Hagı Chiriac Nr. 69	-	1
94	Șlinca David	Sticlărie, porțelan, mobile	Str. Hagı Chiriac Nr. 42	-	1
105	Herșcu Ursu Moscovici	Cereale și produse accesorii	Str. Călugăreni Nr. 88	-	1
108	Ștefănescu Ioan	Agentură și Comision, articole tehnice	Str. I.C. Brătianu Nr. 39	1	-
109	Solomon Simon	Băcănie, mărunțișuri	Str. Călugăreni Nr. 36	-	1
110	Braunstein Aron	Coloniale, mărunțișuri	Str. Călugăreni Nr. 77	-	1
112	Kandel Israel	Vopsitorie	Str. Hagı Chiriac Nr. 12	-	1
115	Luchian N. Neculae	Coloniale și băcănie	Str. Hagı Chiriac Nr. 65		
120	Galer Leizer	Mărunțișuri	Str. Călugăreni Nr. 50	-	1
122	Goldenberg Avram	Coloniale, mărunțișuri	Str. Ștefan cel Mare Nr. 142	-	1
129	Segal Israel	Vopsele cu accesorii, parfumerie uleiuri	Str. Hagı Chiriac Nr. 17	-	1
130	Avram I. Zalman	Băcănie, cereale	Str. I. Gh. Duca Nr. 117	-	1
131	Leizer Aronovici	Coloniale, mărunțișuri	Str. Hagı Chiriac Nr. 5	-	1
132	Aron Rubin	Manufactură, galanterie	Str. Hagı Chiriac Nr. 4	-	1
140	Ițic Lupu	Olărie, mărunțișuri	Str. Vidin Nr. 7	-	1
149	Clara Leivi	Brânză	Str. Călugăreni Nr. 59	-	1
150	Solomon Marcu	Lenne, cherestea, cereale	Str. Alecu Donici Nr. 19	-	1
152	Zilberman Branhml	Galanterie, manufactură, încălțăminte	Str. I.C. Brătianu Nr. 29	-	1

155	Vitelștein Leon	Cereale, mărunțișuri	Str. Călugăreni Nr. 91	-	1
161	Șmilovici Aron	Bresle, produse animale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 201	-	1
164	Fadelman Herman	Agentură de Comision, Birou Reprezentanță	Str. Călugăreni Nr. 3	-	1
165	Șmil Ițic zis Isac Samoil	Țigle	Str. Hagi Chiriac Nr. 6	-	1
173	Valet Petrache	Cășapie, restaurant, băcănie, franzeluri	Str. I.C. Brătianu Nr. 18	1	-
178	Șmilovici Leiba Ițic	Încălțăminte	Str. Principele Nicolae Nr. 24	-	1
179	Epștein Samuel	Încălțăminte, pielărie	Str. Principele Nicolae Nr. 2	-	1
182	Nistor Z. Moise	Brânză, miel, lână, piei, băuturi spirtoase, cereale, produse petrolifere	Str. Călugăreni Nr. 23	-	1
184	Moise H. Beila	Coloniale și vârsărie	Str. Hagi Chiriac Nr. 42	-	1
185	Gatman Strul	Galanterie, parfumerie și mărunțișuri	Str. Principesa Maria Nr. 5	-	1
186	Moscovici Pincu	Manufactură	Str. Hagi Chiriac Nr. 19	-	1
187	Zisman Hava	Oloniale și mărunțișuri	Str. Hagi Chiriac Nr. 45	-	1
189	Helman Avram	Librărie și papetărie	Str. I.C. Brătianu Nr. 7	-	1
190	Ușer Ițic	Birt, han, coloniale	Str. Călugăreni Nr. 70	-	1
192	Cahana Ina	Fierărie	Str. Călugăreni Nr. 24	-	1
193	Rabinovici Leizer	Galanterie, mărunțișuri	Str. Hagi Chiriac Nr. 40	-	1
194	Reinșten Filip	Coloniale și mărunțișuri	Str. Lascăr Catargi Nr. 40	-	1
195	Bercovici Ițic	Mărunțișuri, precupie, cereale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 160	-	1
199	Goldner Ina	Mărunțișuri, manufactură	Str. Hagi Chiriac Nr. 18	-	1
202	Fișman Pincu Aron	Cereale, agricultură, Comision	Str. Ștefan cel Mare Nr. 88	-	1
206	Goldștein Moisă (Buium)	Zarzavaturi, cafenea și ceinărie	Vaslui, Hala Comunei	-	1
207	Weintranb A. Nahâm	Galanterie și mărunțișuri	Str. Hagi Chiriac Nr. 26	-	1
209	Silberman Iacob	Galanterie și încălțăminte	Str. I.C. Brătianu Nr. 32	-	1
219	Aronovici Moise	Băcănie, mărunțișuri, zidărie, sticlărie, cereale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 22	-	1
221	Moscovici Albert	Obezi, depozit de lemne	Str. Racoviță Nr. 32	-	1
222	Zilberman Solomon	Mărunțișuri, manufactură, galanterie	Str. Hagi Chiriac Nr. 4	-	1
240	Moscovici Herșcu	Haine gata, Manufactură, jocărie	Str. Principele Nicolae Nr. 14	-	1
243	Goldenberg Avram	Mărunțișuri și coloniale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 133	-	1
244	Spițeru Avram zis Kaham	Încălțăminte, cizmărie	Str. Hagi Chiriac Nr. 24	-	1
247	Cilic Leon	Fabrică de apă gazoasă	Str. Dr. Scarlat Nr. 4	-	1
250	Marcovici A. Leia	Manufactură, galanterie, haine gata, flanele	Str. Principele Nicolae Nr. 8	-	1
255	Cahana Avram	Fierărie	Str. Hagi Chiriac Nr. 9	-	1
258	Stefanos Toma	Măcelărie, zarzavat	Str. Vidin, în Hala Comunei		Mort

268	Aizic Leiba	Sticlărie și rame	Str. Hagi Chiriac, Nr. 54	-	1
269	Manase Avram	Birt și mărunțișuri	Str. Călugăreni Nr. 31	-	1
278	Hanganu G. Vasile	Cărciumă și măcelărie	Str. Călugăreni Nr. 1	1	-
286	Zucherman D. Israel	Sticlărie, mobile, articole tehnice, porțelanuri	Str. I.C. Brătianu Nr. 18	-	1
287	Peretz Veretz M. Lupu	Ouă și cereale	Str. Călugăreni Nr. 57	-	1
289	Abramovici Iosef	Exploatare de păduri	Str. George Lazăr Nr. 14	-	1
290	Herșcovici Lupu	Exploatare de păduri	Str. Ștefan cel Mare Nr. 28	-	1
292	Șachter Leizer	Olărie, drogărie	Str. Vidin Nr. 15	-	1
296	Grosman Leiba	Zarzavat, verdețuri	Str. Ștefan cel Mare Nr. 125 și în Hală	-	1
300	Gheorghievici Ilie	Bonbonărie, brăgarie și cofetărie	Str. Petru Rareș Nr. 2		Mort
309	Riven Rubin	Stofe și haine gata, manufactură, haine	Str. Ștefan cel Mare Nr. 129	-	1
310	Luchian N. Paisie	Băcănie, mărunțișuri, frânghie, fabrică de lumânări	Str. Hagi Chiriac Nr. 31	1	-
311	Luchian N. Elisei	Cereale, fabrică de dărăcit lână, băcănie, cereale și sumane, sucursală	Str. Ștefan cel Mare Nr. 133	1	-
325	Barbu C. Matilda	Cărciumă, cereale, han, birt	Str. Peneș Curcanu Nr. 1	-	1
348	Solomon David zis Oișie	Cereale și coloniale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 242	-	1
351	Pascal N. Bahadcaru	Cereale, nuci, fasole și miere de albine	Str. Ștefan cel Mare Nr. 185	-	1
370	Kahana Froim	Mărunțișuri și piei de animale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 18	-	1
371	Leiba Iancu zis Leon Ilie	Cărciumă, băcănie, căsăpie, cereale și mărunțișuri	Str. Ștefan cel Mare Nr. 136	-	1
372	Aronovici Ber Șmil	Mărunțișuri, precupăție, marochinărie	Str. Hagi Chiriac Nr. 35	-	1
373	Șmil Iancu zis Șmilovici	Zarzavaturi, băcănie, mărunțișuri	Str. Vidin Nr. 8	-	1
374	Kraus Friederich	Fabrică de dărăcit	Str. Ștefan cel Mare Nr. 170	-	-
375	Feldman David	Coloniale, precupie, ouă și nuci	Str. Lascăr Catargi Nr. 11	-	1
380	Holban Vasile	Căsăpie	În Hala Comunei	1	-
381	Pintea Ion	Măcelărie, cărnățarie, băcănie și zarzavat	În Hala Comunei și Str. Vidin ghereta 9	1	-
382	Ilăciuc Gheorghe	Restaurant și căsăpie	Str. Călugăreni Nr. 36	1	-
405	Marcus Zissu	Birt	Str. Ștefan cel Mare Nr. 107	-	1
410	Lupu Oișie	Fierărie, tinichigerie, pluguri, drogherie, sticlărie, țigle, accesorii, articole tehnice, depozit de produse vechi	Str. Hagi Chiriac Nr. 49		Mort

416	Manzâteanu Constantin	Brutărie	Str. Călugăreni Nr. 38	Mort	
422	Goldstein Meyer	Brânzărie, mărunțișuri	Str. Kogălniceanu Nr. 1	-	1
423	Aronovici Moise	Manufactură	Str. Hagi Chiriac	-	1
433	Galer Strul	Manufactură, mărunțișuri, leguminoase	Str. Călugăreni Nr. 50	-	1
434	Asaftei Constantin	Băuturi spirtoase, căsăpie, birt, cereale etc.	Str. Călugăreni Nr. 41	1	-
460	Marcus I. Avram	Cereale, lemne, produse animale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 206	-	1
465	Bercovici David	Mărunțișuri	Str. Călugăreni Nr. 79	-	1
473	Goldstein Pincu	Manufactură, galanterie și blănuri	Str. I.C. Brătianu Nr. 1	-	1
474	Helman Simon	Mărunțișuri, cereale, han și birt	Str. Peneș Curcanu Nr. 3	-	1
492	Cojocaru Grigore zis Moldovanu	Băuturi spirtoase, restaurant și băcănie	Str. Călugăreni Nr. 4	1	-
496	Fisehman P. Litman	Cereale în comision	Str. Ștefan cel Mare Nr. 55	-	1
502	Sofrone Ungureanu Costică	Băuturi spirtoase și mărunțișuri, braserie, cafea și zahăr în Str. Scarlat 21	Str. Ștefan cel Mare Nr. 94	1	-
517	Costandache I. Constantin	Cafea, ceaiuri și restaurant, băcănie, plăcintărie, produse animale etc.	I.C.Brătianu Nr. 13	1	-
524	Ventrab Pincu	Galanterie, mărunțișuri	Str. Hagi Chiriac Nr. 28	-	1
528	Braunstein A. Hună IseI	Fierărie, sticlărie, stolerie	Str. Hagi Chiriac Nr. 53	-	1
529	Cuparencu Constantin	Coloniale, mărunțișuri, cereale, măcelărie, vite	Str. Ștefan cel Mare Nr. 42	1	-
535	Dascălu Grigore	Vin, bere, restaurant	Str. Ștefan cel Mare Nr. 130	1	-
537	Solomon Șloim	Mărunțișuri, produse animale, manufactură, galanterie	Str. Călugăreni Nr. 65	-	1
539	Aron Iosub	Coloniale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 197	-	1
540	Um sin Aron zis Aronovici	Vărărie, mărunțișuri, coloniale	Str. Hagi Chiriac Nr. 27	-	1
544	Dulberg H. Rebeca	Sticlărie și geamuri	Str. Hagi Chiriac Nr. 38	-	1
550	Rabinovici Șmil	Galanterie și mărunțișuri	Str. Hagi Chiriac Nr. 54	-	1
553	Zalosu Vasile	Măcelărie, restaurant, coloniale, cafea, cărămizi, țigle, cărciumă, mărunțiș	Str. Racova Nr. 21	1	-
561	Feldman Sapșa	Lemne, coloniale, mărunțișuri	Lascăr Catargi	-	1
566	Profir Vasile	Băuturi spirtoase, căsăpie, piei, produse animale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 119	1	-

570	Nistor Gh. Şmil	Băuturi spirtoase, băcănie, lemne, pescărie, cereale, brânzărie, birt, regie, restaurant	Str. Lăpuşneanu Nr. 11, Str. Ştefan cel Mare Nr. 116	-	1
580	Keis Z. Moise	Cereale, produse agricole	Str. Traian Nr. 101	-	1
581	Smilovici Moise	Încălţăminte, pielării	Str. Principele Nicolae Nr. 6	-	1
582	Lupu L. Lupu	Pescărie, olărie, drogherie	În Hala Comunei	1	-
587	Rosentald Solomon	Depozit de cherestea	Str. Alecu Donici Nr. 12	-	1
592	Herşcovici Herşcu	Coloniale, cereale, vite, mărunţişuri	Str. Gării Nr. 13	-	1
595	Onceanu Alexandru	Tipografie, librărie, legătorie	Str. I.C. Brătianu Nr. 1	1	-
600	Bârlădeanu Neculai	Cumpărări şi înnoiri de vite	Str. Eliade Rădulescu Nr. 12	1	-
601	Vaserman Strul	Cereale	Str. Călugăreni Nr. 68	-	1
608	Golden Solomon	Cereale şi depozit de zahăr	Str. Alexandru Lăpuşneanu Nr. 19	-	1
614	Leizer Pincu	Cereale şi produse animale	Str. Ştefan cel Mare Nr. 45	-	1
616	Şur Rafail	Coloniale, manufactură, birt, cereale, fierărie	Str. Mărăcineanu Nr. 5	-	1
617	Mocănaşu Constantin	Moară ţărănească	Str. Călugăreni Nr. 96	1	-
620	Niţă Mândiţă	Maşină de scărmanat lână	Str. Ştefan cel Mare Nr. 172	1	-
622	Stavăr V. Gheorghe	Pescărie, brânzeturii, căsăpie, cereale, coloniale	Str. Averescu Nr. 18	1	-
624	Glasberg Moise	Coloniale	Str. Ştefan cel Mare Nr. 8	-	1
628	Helman Uşer	Cafenea	Str. Vidin Nr. 13	-	1
635	Moscovici Iancu	Coloniale, mărunţişuri, cereale şi produse agricole	Str. Călugăreni Nr. 3	-	1
638	Ichil Iţic	Ouă şi cereale	Str. Călugăreni Nr. 82	-	1
639	Moscovici Herşcu	Ouă şi cereale	Str. Călugăreni Nr. 53	-	1
642	Uşer Leizer	Băcănie	Str. Tudor Vladimirescu Nr. 13	-	1
652	Galer Nută	Manufactură, mărunţişuri	Str. Hagi Chiriac Nr. 15	-	1
653	Herşcovici Aron	Cărciumă şi băcănie	Str. Lascăr Catargi Nr. 36	-	1
658	Iosefsohn Solomon Raşela	Articole de igienă, parfumerie, ape minerale	Str. Ştefan cel Mare Nr. 75	-	1
664	Caner Simon	Tinichigerie şi coloniale	Str. Hagi Chiriac Nr. 52	-	1
668	Grisaru Iţic	Băcănie	Str. Racova Nr. 1	-	1
670	Braunştein Avram	Vechituri, librărie, mărunte	Str. Ştefan cel Mare Nr. 118	-	1
672	Stavăr Iancu	Băuturi spirtoase, restaurant	Str. Gării Nr. 9	1	-
673	Stumer I. Janeta	Mărunţişuri, han, birt	Str. Vidin Nr. 11	-	1
682	Caldenna Lupu zis Glasberg	Comerţ de țigle	Str. Lascăr Catargi Nr. 8	-	1
688	Steinberg Micu	Ceasornicărie, bijuterii, biciclete, articole tehnice	Str. I.C. Brătianu Nr. 5	-	1
692	Leibovici I. Moise	Mezeluri, coloniale şi măcelărie	În Hală, I.C. Brătianu şi Lascăr Catargi Nr. 57	-	1

696	Atlas Gh. Șapșa	Băuturi spirtoase, produse animale, brânză, lână	Str. Ștefan cel Mare Nr. 112	-	1
699	Manole D. Ion	Băcănie, cășăpie, regie	Str. Iarmaroc Nr. 55	1	-
716	Herșcovici Maer	Băcănie, cereale	Str. Averescu, Nr. 30	-	1
725	Braunștein Șmil	Cereale, coloniale, mărunțișuri, vite	Str. Ștefan cel Mare Nr. 7	-	1
732	Strul Zissu Malca	Coloniale, han, birt	Str. Ștefan cel Mare Nr. 198	-	1
734	Feldman Gherșin	Băcănie, precupie	Str. Ștefan cel Mare Nr.	-	1
735	Gotlieb Șaie	Cherestea, cereale, vopsitorie, geamuri	Str. Alecu Donici Nr. 12	-	1
743	Marcus Leizer	Cereale	Str. Averescu	-	1
749	Cohn Leon Paulina	Băcănie, coloniale	Str. Principesa Maria Nr. 4	-	1
757	Rosen Iancu zis Cojocar	Cereale	Str. Alecu Donici Nr. 36	-	1
762	Zilberman Lazăr Sinca	Mărunțișuri, manufacturi	Str. Hagi Chiriac Nr. 16	-	1
764	Risenberg Marcu	Cereale, ouă	Str. Ștefan cel Mare Nr. 149	-	1
765	Rosemberg Clara	Manufactură, galanterie	Str. Hagi Chiriac Nr. 36	-	1
766	Haimovici Ițic	Manufactură, galanterie	Str. Principele Nicolae Nr. 20	-	1
770	Glosberg Marcu	Cereale, brânzărie, carne de miel, lână	Str. Călugăreni Nr. 28	-	1
777	Șmilovici Samuel	Încălțăminte	Str. Principele Nicolae Nr. 12	-	1
780	Solomon Șneier	Cereale, cumpărări și vânzări vite	Str. Călugăreni Nr. 49	-	1
781	Haim I. Iancu	Mărunțișuri, băuturi spirtoase	Str. Ștefan cel Mare Nr. 156	-	1
789	Croitoru Iosub (Zilberman)	Băuturi spirtoase, restaurant	Str. Ștefan cel Mare Nr. 106	-	1
791	Herșcovici Iosub	Brânzărie	Str. Dr. Scarlat vizazi de Hală	-	1
792	Aronovici Marcu	Coloniale, fierărie, var, vopsitorie, mărunte	Str. Hagi Chiriac Nr. 55	-	1
793	Rabinovici Zeilic	Cereale	Lahovari	-	1
794	Mașcata Iosub	Cereale, produse animale, miei, piei și ouă	Str. Ștefan cel Mare Nr. 18	-	1
802	Goldștein Meilah	Cereale, produse animale	Str. Lascăr Catargi Nr. 3	-	1
808	Herșcovici Burăh	Cumpărări de vite și cășăpie	În Hala Comunei	-	1
819	Cozubaș Costache	Restaurant, accesorii	Str. Ștefan cel Mare Nr. 83	1	-
822	Cristea Neculai	Cofetărie	Str. Hagi Chiriac Nr. 7	1	-
848	Kais H. Rașela	Librărie, depozit de ziare	Str. I.C. Brătianu Nr. 11	-	1
850	Panainteanu Grigore	Pielărie, atelier de încălțăminte	Str. Hagi Chiriac Nr. 6	1	-
853	Haimovici Ilie	Manufactură, mărunțișuri	Str. Hagi Chiriac Nr. 13	-	1
870	Grunberg S. Roza	Coloniale, mărunțișuri, ouă și puțin cereale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 115	-	1
872	Abramovici Avram	Manufactură, coloniale	Str. Hagi Chiriac Nr. 6	-	1

876	Klingher Leia	Băcănie, cereale	Lascăr Catargi Nr. 92	-	1
883	Ciorniciuc I. Ecaterina	Mărunțișuri, băcănie, căsăpie	Str. Racova Nr. 25	1	-
885	Zingher Mendel	Cereale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 207	-	1
886	Zingher H. Bercu	Cereale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 207	-	1
887	Popa Neculai	Coloniale, delicatose, fructe, mărunțișuri	Str. Vidin Nr. 8	1	-
888	Botezatu V. Suzana	Fabrică olărie	Str. Traian 78, Str. Vidin	1	-
892	Nein Ernest	Căsăpie, pescărie, mezeluri, băcănie, păsări, ouă, restaurant etc.	Str. Călugăreni	1	-
898	Elichman H. Risla	Băcănie și mărunțișuri	Str. Vidin Nr. 15	-	1
899	Solomon Lupu	Lemne, cereale, ouă, brânzeturi, băcănie, fierărie, galanterie	Str. Călugăreni	-	1
902	Herșcu sin Șloim	Cereale și produse animale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 142	-	1
904	Rubinștein Beila	Berărie, cafenea, restaurant	Str. Ștefan cel Mare Nr.	-	1
910	Stavăr I. Ștefan	Băcănie	Str. Gării Nr. 11	1	-
912	Horovitz David	Parfumerie, vopele, droguri, cauciucuri	Str. Hagi Chiriac Nr. 50	-	1
914	Șulim Helic	Încălțăminte	Str. Hagi Chiriac Nr. 16	-	1
932	Damian M. Ștefan	Restaurant, cereale, nuci și produse animale	Str. Traian Nr. 40	1	-
943	Ianculovici M. Iosub	Mărunțișuri, galanterie, sticlărie, papetărie	Str. Hagi Chiriac Nr. 24	-	1
946	Luchian Flori	Moară țărănească, cereale, presă ulei	Str. Ștefan cel Mare Nr. 13 Str. Ștefan cel Mare Nr. 18/20 Munteni de Jos	1	-
948	Sumedeia Victoria	Farmacie, Plecată la Constanța	Str. Ștefan cel Mare Nr. 82	1	-
959	Galer Herșcu	Băcănie cu mărunțișuri	Str. Lascăr Catargi Nr. 15	-	1
968	Grosman L. Carol	Cereale, băcănie, legume, cafenea, restaurant, fructe	Str. I.C. Brătianu	1	-
987	Absundorf Veta	Coloniale, olărie, pescărie și fructe	Str. Ștefan cel Mare Nr. 155	1	-
996	Ene C. Ioan	Măcelărie, mezeluri, bovine, porci, vite	Str. Catargi Nr. 61	1	-
1004	Aron Colman	Încălțăminte	Str. Principele Neculai Nr. 16	-	1
1005	Leon Weintsanl	Galanterie, manufactură	Str. Hagi Chiriac Nr. 34	-	1
1011	Samoil Haim	Băcănie	Str. Lascăr Catargi Nr. 40	-	1
1018	Marinache M. Antonia	Hotel	Str. Vidin Nr. 1	1	-
1020	Marcu Moise	Băcănie, mărunțișuri	Str. Călugăreni Nr. 19	-	1
1022	Flis Moise Zisla	Cărămizi și țigle	Str. Regele Carol II Nr. 11	-	1
1029	Ghețeu Vasile	Comisioane	Str. Elena Șubin Nr. 8	1	-

1053	Zingher Bercu Reme	Cereale și derivate	Str. Ștefan cel Mare Nr.	-	1
1056	Dima Dumitru	Cofetărie	Str. Ștefan cel Mare Nr. 73	1	-
1064	Holber Mendel	Cereale	Vaslui	-	1
1066	Gold Molca Estera	Manufactură, pălării, galanterie	Str. Principele Nicolae Nr. 22	-	1
1073	Beceonic Boris	Băcănie și mărunțișuri	Str. Ștefan cel Mare Nr. 228	-	1
1074	Moscovici Milu	Restaurant, bufet, fructe, cafea, cofetărie	Stația CFR Vaslui	-	1
1083	Goldșetin H	Var, ciment, ghips, ș.a.	Str. Hagi Chiriac Nr. 27	-	1
1088	Căcielosu Moise	Sticlărie, galanterie	Str. Hagi Chiriac Nr. 17	-	1
1093	Glikzman Moise	Coloniale	Str. Vidin Nr. 15	-	1
1095	Haham Ițic (Schuchter)	Manufactură, cereale, galanterii, coloniale	Str. Regele Carol II, Nr. 49	-	1
1103	Ursu Aizic	Mărunțișuri mici	Str. Călugăreni Nr. 87	-	1
1104	Gutman Malca	Ouă	Str. Lascăr Catargi	-	1
1108	Morgulis Solomon	Reprezentanțe, Comision de mărfuri, Consignație	Str. Ștefan cel Mare Nr. 102	-	1
1110	Șlinca Zelda	Sticlărie fine, porțelanuri	Str. Hagi Chiriac Nr. 23	-	1
1113	Cozubaș Andrei	Băuturi spirtoase, bufet	Str. Vidin Nr. 15	1	-
1115	Oisie Mendel	Parfumerie, vopsitorie, produse chimice, mărunte	Str. Principesa Maria Nr. 11	-	1
1135	Copel Moise	Produse animale și vite	Str. Călugăreni Nr. 56	-	1
1140	Cristea Constantin	Antreprenor de lucrări publice	Str. Cuza Vodă Nr. 11	1	-
1154	Dosoftei Profira	Băcănie, mărunțișuri	Str. Racova Nr. 25	1	-
1161	Seșal Azios Supa	Manufactură, galanterie	Str. Hagi Chiriac Nr. 30	-	1
1175	Căldăraru David	Restaurant, cereale, cafea, cofetărie	Str. Ștefan cel Mare Nr. 82	-	1
1181	Dosoftei Gheorghe	Restaurant, coloniale, zarzavat	Bd. Ferdinand Nr. 4 și în Hală	1	-
1191	Pascaru Isac	Măcelărie	În Hala Comunei	-	1
1193	Stavăr I. Costică	Băcănie, mărunțișuri	Str. Ștefan cel Mare Nr.	1	-
1194	Florea Neculai	Cofetărie	Str. I.C. Brătianu Nr. 12	1	-
1198	Gheorghe Patriciu	Cereale, băcănie, lemne, cherestea, morărit și brutărie	Str. Alecu Donici	1	-
1199	Munteanu Ion	Cereale, leguminoase, băcănie, mărunțișuri	Str. Ștefan cel Mare Nr. 155	1	-
1201	Iosupovici David	Cereale și derivate	Str. Panu Nr. 25	-	1
1202	Știrbu Iancu	Cereale, derivate, produse animale	Str. Alecu Donici Nr. 58	-	1
1206	Opreșcu N. Gheorghe	Cășăpie, cereale, zarzavat, pescărie, restaurant, lemne	Costișul Sf. Neculae	1	-
1208	Leibu Zalman N.	Băcănie Cereale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 1	-	1
1216	Braunștein David	Pălării, manufactură și haine gala	Str. Hagi Chiriac Nr. 98	-	1
1219	Iancovici Marcu	Băcănie, cereale, regie	Str. Ștefan cel Mare Nr. 250	-	1
1226	Abramovici Beniamin	Exploatator păduri și lemne de foc	Str. Gheorghe Lazăr Nr. 14	-	1

1232	Nistor Minahăm	Băcănie, mărunțișuri	Str. Ștefan cel Mare Nr. 201	-	1
1234	Moscovici Moise Leizer	Mărunțișuri, băcănie	Str. Hagi Chiriac Nr. 55	-	1
1247	Ioniță Vasile	Băcănie, mărunțișuri	Str. Ștefan cel Mare	1	-
1259	Sima Constantin	Cereale, sare, bumbac	Str. Alecu Donici Nr. 4	1	-
1260	Naftule Leizer	Cereale și Reprezentante	Str. Regele Carol II	-	1
1270	Gheorghe Vasile	Produse petrolifere, restaurant	Str. Călugăreni Nr. 60	1	-
1282	Luchian E. Vasile	Darac și faină, încălțăminte, pielărie, galanterie, cereale, coloniale, oleaginoase	Str. Ștefan cel Mare Nr. 151 și Hagi Chiriac	1	-
1284	Chitic V. Ștefan	Restaurant băuturi	Bd. Averescu, Nr. 30	1	-
1289	Popovici Gheorghe	Restaurant cu băuturi	Str. Călugăreni Nr. 31	1	-
1306	Nathanson Avram	Jucării, galanterie, mărunțișuri	I.C.Brătianu Nr. 35	-	1
1307	Șteinberg Herșcu	Exploatator de păduri, cereale, manufactură	Str. Ștefan cel Mare Nr. 96	-	1
1310	Valet P. Gheorghe	Măcelărie, mezeluri, vite	În Hală	1	-
1311	Blum Isider	Agricultură, Comision, mașini, sobe, radio, electrice	I.C. Brătianu Nr. 35	-	1
1313	Zissu A. Strul	Produse animale, coloniale, cereale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 34	-	1
1314	Zisu Avram	Brânză, cumpărări, lână, nuci	Str. Ștefan cel Mare, Nr. 162	-	1
1330	Tabacaru Gheorghe	Mașini agricole, cereale, lemne, cherestea, morărit	Str. Independenței, Nr. 1	1	-
1333	Hușanu Dumitru	Moară țărănească și cereale	Vaslui în Munteni de Jos	1	-
1360	Aizic Avram	Geamuri, sticlărie	Str. Hagi Chiriac Nr. 8	-	1
1362	Brenovici Avram	Galanterie, mărunțișuri	Str. Hagi Chiriac Nr. 31	-	1
1363	Rizenberg Herman	Cereale, derivate, coloniale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 102	-	1
1368	Sehinfeld Lupu	Pielărie	Str. Ștefan cel Mare Nr. 134	-	1
1373	Moisă S. Ițic	Băcănie și produse animale	Str. Racova Nr. 69	-	1
1374	Davidovici Mina	Brânzărie, băcănie, produse animale	Str. Vidin Nr. 9	-	1
1377	Bercu Strul	Covrigărie și pâine și semingerie	Str. Catargi Nr. 58	-	1
1379	Cahana Haim	Fierărie, unelte agricole și articole electrice	Str. Hagi Chiriac Nr. 11	-	1
1382	Ițic Solomon Ițic	Cereale, nuci, băcănie, piei, brânză, lână, lemne	Str. Ștefan cel Mare Nr. 3	-	1
1383	Ițic Aron Leizer	Manufactură, galanterie și pălării	Str. Hagi Chiriac Nr. 43	-	1
1385	Mocănașu Petru	Zarzavaturi	În Hală	1	-
1387	Weinberg Șura	Băuturi spirtoase, băcănie	Str. Ștefan cel Mare Nr. 108	-	1
1404	Anghelescu Ioan	Restaurant cu băuturi	Str. Racova Nr. 26	1	-
1408	Chiper Elena	Cazan pentru rachiu	Str. Elena Șubin Nr. 2	1	-

1415	Zissu A. Meyer	Brutărie	Str. Ștefan cel Mare Nr. 162	-	1
1416	Stavăr Gh. Gheorghe	Restaurant, băuturi	Bd. Averescu Nr. 10	1	-
1417	Braunstein Avram	Agentură, Comision	Str. Ștefan cel Mare Nr. 37	-	1
1418	Abramovici I. Moise	Uleiuri, parfumerie, coloniale	Str. Hagii Chiriac Nr. 39	-	1
1419	Ștefănescu C.	Explorator de farmacie	Str. Hagii Chiriac Nr. 21	1	-
1427	Manoilă Aglaia	Cafenea	Str. Ștefan cel Mare Nr. 96	1	-
1434	Farin Rifca	Manufactură, blănării, postăvărie, hăinărie	Str. I.C. Brătianu Nr. 14	-	1
1442	Ionescu Vasile	Măcelărie, mezeleri, zarzavaturi, vite	În Hala și I.C. Brătianu Nr. 48	1	-
1454	Moisuc Ioan	Cherestea	Str. Ștefan cel Mare Nr. 229	1	-
1455	Safir Ioan	Depozit de produse petrolifere	Bd. Averescu	1	-
1457	Marin Grigore	Cereale, ouă și crăsmă, produse animale, brânzeturi	Str. Călugăreni Nr. 101	1	-
1459	Dascălu Ioan	Fructe, galanterie, băcănie, cereale, pescărie	Str. Ștefan cel Mare Nr. 44	1	-
1465	Lupașcu C. Petru	Depozit de ziare și cărți, librărie	Str. Ștefan cel Mare Nr. 92	1	-
1468	Ioniță V. Alexandru	Băcănie, mărunțișuri	Str. Ștefan cel Mare Nr. 191	1	-
1469	Manoilă Constantin (Civeriu)	Restaurant	Str. Ștefan cel Mare Nr. 109	1	-
1470	Stenberg Leiba	Mărunțișuri, băcănie, cereale	Str. Racova Nr. 21	-	1
1472	Sofron V. Costache	Coloniale, fierărie, sticlărie, cereale, crăsmă	Str. Călugăreni Nr. 71	1	-
1473	Chetran Gheorghe	Băcănie, mărunțișuri	Str. Eliade Rădulescu Nr. 18	1	-
1474	Româneanu Constantin	Manufactură, băcănie, galanterie	Str. Hagii Chiriac colț	1	-
1475	Valet Constantin	Comerț de vite, fabrică de mezeleri și măcelărie	Str. Lascăr Catargi Nr. 44	1	-
1476	Oaplea Gheorghe	Cârciumă și restaurant	Str. Ștefan cel Mare Nr. 132	1	-
1479	Iacob Ioan	Cârciumă și băuturi, băcănie, căsăpie, cherestea, manufactură, fierărie, sticlărie	Str. Ștefan cel Mare Nr. 129	1	-
1480	Suflet V. Neculai	Cârciumă cu băuturi și birt	Str. Ștefan cel Mare Nr. 236	1	-
1483	Lupu Vasile	Cârciumă, băcănie, birt, comerț cereale, produse agricole	Str. Ștefan cel Mare Nr. 126	1	-
1485	Căpitanu Ioan	Cârciumă și restaurant	Str. Hagii Chiriac Nr. 55	1	-
1493	Hiscu Neculai Lezoer	Cârciumă, băcănie, regie, cereale, restaurant, pescărie	Bd. Mareșal Averescu Nr. 27	-	1

1494	Ing. Coman Gheorghe	Exploator de moară, cereale, fructe, lână, Comision, plante textile	Str. Panu Nr. 32	1	-
1496	Buzdugan Vasile	Băcănie cu mărunțișuri	Str. Lascăr Catargi Nr. 56	1	-
1498	Angheluță Constantin	Agentură, Comision, articole tehnice, aparate radio	Str. Gheorghe Lazăr Nr. 2	1	-
1499	Nicolăescu Bugheanu	Materiale de construcții și cereale	Bd. Mareșal Averescu	1	-
1500	Rotaru I. Toader	Brutărie, cereale, fructe, struguri	Str. Ștefan cel Mare Nr. 201	1	-
1501	Angheluță I. Vasile	Cereale și comision	Str. Ștefan cel Mare Nr. 65	1	-
1502	Coșduneanu Vasile	Măcelărie, restaurant, băcănie, coloniale, zarzavat	Str. Alecu Donici Nr. 8	1	-
1505	Mihăilescu T. Dumitru	Vin, bere, rachiu, cereale, băcănie, lemne, zarzavaturi, produse animale	Str. Călugăreni Nr. 50	1	-
1506	Slădescu Opișan	Cârciumă, cereale, băcănie, lemne, zarzavat, produse animale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 36	1	-
1512	Panainte Vasile	Cereale, Agentură, Comision, prelucrarea orezului	Str. Ștefan cel Mare Nr. 149	1	-
1517	Iurașcu Ioan	Cereale, Comision, băcănie, zarzavat, produse animale	Str. Alecu Donici 30	1	-
1518	Hatman Victor	Băcănie, galanterie, cereale, fierărie, sticlărie, brutărie	Str. Călugăreni Nr. 54	1	-
1522	Calamaz Gheorghe	Galanterie, manufactură, parfumerie, mărunțișuri	Str. Hagi Chiriac Nr. 21	1	-
1523	Meman Ion	Cereale	Str. Dr. Radovici Nr. 2	1	-
1529	Budeanu Constantin	Băcănie, coloniale, cereale, fierărie, articole electrice, cinematograf popular	Str. P.P. Cart Nr. 26	1	-
1530	Leuștean Gheorghe	Cârciumă și restaurant	Str. Ștefan cel Mare Nr. 129	1	-
1532	Crețu S. Gheorghe	Băcănie, mărunțișuri și regie	Str. Traian Nr. 69	1	-
1535	Calamaz Eugen	Manufactură, galanterie și parfumerie	Str. Hagi Chiriac Nr. 14	1	-
1538	Filipescu Neculai	Cereale, fructe, ouă, brânzeturi, produse agricole	Str. Ștefan cel Mare	1	-
1549	Butnaru Teodor	Exploator de păduri, cereale și materiale de construcții	Str. Ștefan cel Mare Nr. 242	1	-
1551	Isac Constantin	Bijuterii, ceasornicărie, Exploatator de păduri	Str. V. Lascăr Nr. 21 și I.C. Brătianu 5	1	-

1554	Alexandru Ion	Covrigărie, brutărie și simingerie	Str. Valter Mărăcineanu Nr. 4	1	-
1560	Haimovici Iod	Cereale, mărunțișuri	Călugăreni 22	-	1
1562	Crețu Dumitru	Galanterie	Str. Prințesa Maria	1	-
1563	Balaban Emil	Coloniale și băuturi	Str. Ștefan cel Mare Nr. 67	1	-
1564	Manoilescu N.N. Mogdderca	Birt, ceai, cafea și băcănie	Str. Ștefan cel Mare Nr. 233	1	-
1565	Hotnoc Dumitru	Cereale, băuturi spirtoase, vin, bere, lemne	Str. Călugăreni Nr. 21	1	-
1567	Haralamb Lazăr	Cafenea cu diferite	Str. Ștefan cel Mare Nr. 97	1	-
1571	Bahman Șmil	Cereale	Str. Călugăreni Nr. 84	-	1
1572	Filote Neculai	Restaurant, cereale, fructe, băcănie, mărunte	Str. Dr. Scarlat Nr. 25	1	-
1573	Darie M. Vasile	Restaurant, regie, cereale și băcănie	Str. Vidin Nr. 7	1	-
1576	Conatu V. Despina	Băcănie, birt, zarzavaturi, ouă, brânzeturi, cereale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 256	1	-
1579	Mosonul Gheorghe	Băcănie, mărunțișuri	Str. Lascăr Catargi Nr. 46	1	-
1580	Bonneț Ivan	Brutărie și cârciumă cu băuturi	Str. Vidin Nr. 4	1	-
1581	Popa N. Constantin	Restaurant, cârciumă, han și băcănie	Str. Călugăreni Nr. 80	1	-
1583	Chiriac Constantin	Tipografie, legătorie și încadrări de tablouri	Str. I.C. Brătianu Nr. 16	1	-
1584	Condurache C. Ivan	Băcănie cu mărunțișuri	Str. Racova Nr. 17	1	-
1587	Găbureac G. Gheorghe	Băcănie, coloniale și galanterie	Str. Hagi Chiriac Nr. 47	1	-
1588	Fiona Gheorghe	Restaurant cu tot felul de băuturi spirtoase	Str. Ștefan cel Mare Nr. 270	1	-
1590	Fotea Ioan	Cereale	Str. Ștefan cel Mare Nr. 149	1	-
1591	Gheorghiuc C. Ioan	Brutărie, băcănie, ouă, cereale, pescărie, zarzavat	Str. Călugăreni Nr. 54	1	-
1593	Moisur Gh. Gheorghe	Cherestea, lemne, cereale, ouă și brânză	Str. Alecu Donici Nr. 14 și Str. Călugăreni Nr. 106	1	-
1600	Cassian Gh. Elena	Depozit de cherestea, cereale, derivate, produse agricole	Str. Călugăreni Nr. 89	1	-
1602	Andone Constantin	Băuturi spirtoase	Str. Ștefan cel Mare Nr. 264	1	-
1605	Cristu I. Ana	Fabrică de lumânări și săpun, cherestea și lemne, var, ciment, ghips, țigle	Bd. Mareșal Averescu Nr. 6 și Str. Ștefan cel Mare Nr. 144	1	-
1612	Bădrăgan I. Ioan	Restaurant cu băuturi	Str. Hagi Chiriac Nr. 75	1	-
1613	Gerometa Antonio	Var, ciment, fier, gips, cărămizi, tuburi de beton	Bd. Mareșal Averescu Nr. 3	-	1
1614	Bour Fridolin	(Manufactură) produse agricole, vânzări și cumpărări	Str. Racova Nr. 20	-	1
1621	Cobârzan Suzana	Brutărie	Str. Hagi Chiriac	1	-

1625	Cujbă Ștefan	Cârciumă, restaurant, coloniale, cereale, produse animale, mezeluri	Str. Ștefan cel Mare Nr. 186	1	-
1629	Chiratcu Neculai	Restaurant, coloniale, căsăpie, manufactură	Str. Principesa Maria Nr. 7	1	-
1642	Țonea Maria	Băcănie, cereale, birt, coloniale, sticlărie, fierărie, manufactură, fierărie	Str. Ștefan cel Mare Nr. 221	1	-
1646	Florea Vasile	Manufactură și galanterie	Str. Hagi Chiriac Nr. 59	1	-
1666	Rizescu Constantin	Moară, cereale, leguminoase, oleaginoase	Str. Panu Nr. 92	1	-
1670	Nistor V. Vasile	Băcănie, cereale, ouă, brânzeturi, crăsmă, căsăpie vite	Str. Traian Nr. 111	1	-
1673	Stoleru Gheorghe	Coloniale, pescărie, restaurant, băuturi spirtoase	Vaslui în Hală	1	-
1674	Pătrunsu Vasile	Oale, site, linguri și străchini de lut	Str. State Nr. 2	1	-
1676	Radu Dumitru	Cereale, păsări, vite, băcănie, fierărie, ouă, brânzeturi, pește, var, fructe	Str. Petru Rareș Nr. 39	1	-
1687	Dobândă Ioan	Brutărie	Str. Ștefan cel Mare Nr. 168	1	-
1688	Bejenaru Paraschiva	Băcănie, mărunțișuri	Str. Ștefan cel Mare Nr. 24	1	-
1693	Dumon R. Marin	Coloniale, cereale și produse animale	Str. Racoviță Nr. 14	1	-
1694	Chișcă I. Constantin	Regie, restaurant, coloniale, cereale, fierărie, manufactură	Str. Ștefan cel Mare Nr. 36	1	-
1697	Negoescu Dumitru	Parfumerie, mercerie, manufactură, galanterie	Str. I.C. Brătianu Nr. 31	1	-
1708	Konrig V. Vasile	Măcelărie, cumpărări de vite	În Hala Comunei	1	-
1710	Chiriac I. Gavril	Cereale, băcănie, zarzavaturi, lemne de construcții	Bd. Mareșal Averescu Nr. 14	1	-
1711	Astancăi E. Elena	Manufactură pălării și haine gata	Str. Hagi Chiriac Nr. 46	1	-
1717	Rusu Constantin	Încălțăminte	Str. Hagi Chiriac Nr. 19 și Str. P.P.Carp Nr. 6	1	-
1723	Rozianu Ioan	Băcănie cu mărunțișuri	Str. Lascăr Catrgiu Nr. 40	1	-
1729	Țugulea Gh. Iordache	Restaurant și birt	Str. Ștefan cel Mare Nr. 24	1	-
1731	Parfene C. Tudora	Zarzavaturi	În Hala Comunei	1	-
1734	Petrescu Gheorghe zis Ionescu Gheorghe	Măcelărie, cereale, piei	Str. Ștefan cel Mare Nr. 11	1	-
1738	Agafiței Alexandru	Fier vechi, cereale, brânză și ouă	Str. Dr. Scarlat Nr. 4 și Str. Călugăreni Nr. 76	1	-
1739	Profir T. Gheorghe	Fabricarea mălaiului	Str. Hagi Chiriac Nr. 67	1	-

1743	Dumitru Cristea	Fierărie, mobile de fierși căldări, mașini, etc	Sucursala Vaslui Str. Principele Nicolae Nr. 18	1	-
1745	Aprotoliu I. Vasile	Articole tehnice, electronice, aparate radio, Agenție și Comision	I.C. Brătianu	1	-
1746	Tatru Gheorghe	Comisionar	Str. Ștefan cel Mare Nr. 54	1	-
1748	Luchian E. Vasile	Cereale, fructe, coloniale, produse agricole, oleaginoase și derivatele lor	Str. Ștefan cel Mare Nr. 151	1	-
1753	Lupu V. Vasile	Băcănie cu mărunțișuri	Str. Lascăr Catargi Nr. 88	1	-
1754	Hurdubae Leonida	Brutărie, simigerie și covrigărie	Str. Ștefan cel Mare Nr. 50	1	-
1755	Popa I. Ostansa	Brutărie, simigerie, covrigărie și chifle	Str. Hagi Chiriac Nr. 67	1	-
1756	Pintilie N. Zoița	Franzele, cămuri, chifle	Str. Traian Nr. 83	1	-
1757	Tabacaru Constantin	Covrigi, chifle, franzeluțe	Str. Călugăreni Nr. 100	1	-
1758	Rabmeanu Ioan	Zahăr în comision	Str. Dr. Scarlat Nr. 21	1	-
1760	Isnăvoiu Frosina	Covrigărie, franzele	Str. Hagi Chiriac Nr. 67	1	-
1761	Lupu P. Vasile	Restaurant cu băuturi spirtoase	Str. I.C. Brătianu Nr. 9	1	
Total Individuale 395		Români 169	Evrei 223	Germani 2	Italieni 1

Anexa XIV

Declarații de firme din Vaslui înscrise la Camera de Comerț și Industrie pe anii 1945-1946.

Nr. crt.	Nume și prenume	Sediul	Felul comerțului
1	Florea Neculai	Str. I.C. Brătianu Nr. 14	Cofetar
2	Goldstein Meer	Str. Cogălniceanu Nr. 1	Brânză
3	Schater Ana	Str. Hagi Chiriac Nr. 22	Mărunțișuri
4	Helman Manase	Str. Principeasa Maria Nr. 1	Băuturi
5	Nathanson Avram	Str. I.C. Brătianu Nr. 35	Galanterie
6	Popa N. Constantin	Str. I.C. Brătianu Nr. 20	Restaurant și han
7	Bădrăgan Ion	Str. Hagi Chiriac Nr. 2	Restaurant și han
8	Haberman Samuel	Str. I.C. Brătianu Nr. 33	Băcănie
9	Rădășanu Vasile	Str. Vidin Nr. 15	Băcănie
10	Ușer Ițic	Str. Călugăreni Nr. 74	Băuturi
11	Brand Zalman	Str. Ștefan cel Mare Nr. 14	Băuturi
12	Hahamu Ițic	Str. Hagi Chiriac Nr. 20	Manufactură
13	Kandel Israel	Str. Hagi Chiriac Nr. 20	Vopsitorie
14	Rubin Aron	Str. Hagi Chiriac Nr. 41	Manufactură
15	Horovitz David	Str. Hagi Chiriac Nr. 57	Vopsitorie
16	Chiraciu Nicolae	Str. I.C. Brătianu Nr. 10	Băuturi
17	Manoilă C.	Str. Ștefan cel Mare Nr. 90	Băuturi

18	Adler Carol	Str. Ștefan cel Mare Nr. 191	Băcănie și mărunțișuri
19	Haim I. Iancu	Str. Ștefan cel Mare Nr. 162	Restaurant și han
20	Stavăr Gheorghe	Bd. Averescu Nr. 21	Băuturi
21	Stavăr V. Gheorghe	Bd. Averescu Nr. 23	Cereale
22	Rubin Strul	Str. Hagi Chiriac Nr. 67	Brutărie
23	Herșcovici Avram	Str. Ștefan cel Mare Nr. 50	Brutărie
24	Hahamu Iancu	Str. Ștefan cel Mare Nr. 24	Cărciumă
25	Streinberg David Sch	Str. I.C. Brătianu Nr. 10	Galanterie și parfumerie
26	Galer Nuță	Str. Hagi Chiriac Nr. 15	Mărunțișuri
27	Ueiss David	Str. Ștefan cel Mare Nr. 96	Cafenea
28	Lupașcu Petru	Str. Ștefan cel Mare Nr. 92	Ziare și carte
29	Berla Moisés	Str. Hagi Chiriac Nr. 43	Var, vopsele
30	Ilie Haimovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 13	Manufactură
31	Goldenberg Avram	Str. Ștefan cel Mare Nr. 133	Cărciumă, han, coloniale, mărunțișuri
32	Oizic Leiba	Str. Hagi Chiriac Nr. 54	Geamuri
33	Aizic Avram	Str. Hagi Chiriac Nr. 11	Geamuri și sticlărie
34	Abramovici Lazăr	Str. Hagi Chiriac Nr. 44	Mărunțiș
35	Lupu Vasile	Str. Ștefan cel Mare Nr. 122	Cărciumă
36	Sachter Leizăr	Str. Vidin Nr. 15	Olărie
37	Bercovici Brana	Str. Traian Nr. 78	Coloniale
38	Munteanu Ioan	Str. Ștefan cel Mare Nr. 155	Băcănie
39	Gottlieb Saie	Str. Hagi Chiriac Nr. 43	Vopselărie
40	Goldstein Solomon și Paul Segal	Str. Hagi Chiriac Nr. 16	Librărie și papetărie
41	Moise Copel	Str. Călugăreni Nr. 44	Comerț de vite
42	Iancu Goldner	Str. Hagi Chiriac Nr. 18	Manufactură
43	Șmil Rahbuh	Str. Ștefan cel Mare Nr. 132	Cărciumă
44	Frații Iosif și Benjamin Abramovici și Lupu Herșcovici	Str. Ștefan cel Mare Nr. 28	Lemne de foc
45	Ioan Safir	Str. General Averescu Nr. 11	Depozit petrolifer
46	Albert Marcovici	Str. Gheorghe Racoviță Nr. 32	Fabrică de obezi, colaci de roată
47	P.L. Baboulene	Str. Lascăr Catargi 60	Fabrică de uleiuri vegetale
48	Șaie Poilici	Str. Hagi Chiriac Nr. 41	Băcănie și mărunțișuri
49	Moise I. Leibovici	Str. I.C. Brătianu și Lascăr Catargi	Mezeluri
50	Jhascal Goldștain	Str. Hagi Chiriac Nr. 31	Var, ciment, ghips și altele
51	D. Negrescu și I. Marcovici	Str. Principele Nicolae Nr. 20	Librărie, papetărie, tipografie
52	Ilic Lupu	Str. Vidin Nr. 5	Olărie, drogărie și mărunțișuri
53	Gheorghe Tabacaru	Str. Independenței Nr. 1	Morărit
54	Suzana V. Botezatu	Str. Vidin Nr. 7	Olărie și dogărie
55	Neculai Luchian și Atanase Luchian	Str. Hagi Chiriac Nr. 67	Moară țărănească în Str. Lascăr Catargi Nr. 80
56	Soul Cojocaru zis Șchmartz	Str. Hagi Chiriac Nr. 14	Galanterie și mărunțișuri
57	Weinstein	Str. Ștefan cel Mare Nr. 221	Morărit
58	Moise Leizer zis Moscovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 55	Băcănie și mărunțișuri
59	Grigore Cojocaru zis Moldoveanu	Str. Călugăreni Nr. 4	Cărciumă
60	N.E. Neculau	Str. I.C. Brătianu Nr. 41	Farmacie
61	Ioan Pinteac	Hala Comunei	Măcelărie
62	Vasile Ionescu	Str. Decebal Nr. 10	Măcelărie, zarzavaturi mezelărie și cumpărări de vite
63	Constantin Chișcă	Str. Principesa Maria Nr. 13	Cărciumă
64	Moisés I. Aronovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 39	Vopselărie, parfumerie, coloniale și fierărie

65	Haim Cahana	Str. Hagi Chiriac Nr. 5	Vopselărie, fierărie și sticlărie
66	Mendel Oisie	Str. Principesa Maria Nr. 11	Galanterie, parfumerie, vopsele și mărunțișuri
67	Samoil Bercovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 28	Manufactură
68	Stumer Milu	Str. Vidin Nr. 11	Cârciumă, băcănie și fierărie
69	I.D. Zucherman	Str. Hagi Chiriac Nr. 6	Sticlărie, mobilă și articole tehnice
70	Marcu Sapiru	Str. Lascăr Catargi Nr. 32	Măcelar și mezelar
71	Ițic Sapira	Str. Ștefan cel Mare Nr. 205	Băcănie și mărunțișuri
72	Pincu Weintrab	Str. Hagi Chiriac Nr. 28	Galanterie, manufactură și mărunțișuri
73	Iancu Weinberg	Str. Principele Nicolae Nr. 4	Manufactură și galanterie
74	Solomon D. Moise	Str. Hagi Chiriac Nr. 24	Galanterie, mărunțișuri
75	Frații Eisenfeld	Str. Hagi Chiriac Nr. 16	Manufactură, cereale și leguminoase
76	Vasile Gheorghiu	Str. Principesa Maria Nr. 5	Cârciumă și restaurant
77	Iosub și Ițic Weișman	Str. Racova Nr. 14	Ape gazoase
78	Adela I. Ficher	Str. I.C. Brătianu Nr. 8	Coloniale și mărunțișuri
79	Pincu Marcovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 19	Manufactură, galanterie, încălțăminte și librărie
80	Nicolae Filoti	Str. Dr. Scarlat Nr. 25	Restaurant
81	David Șlinca	Str. Hagi Chiriac Nr. 42	Sticlărie
82	Leizer Galler	Str. Călugăreni Nr. 50	Cârciumă, băcănie și cereale
83	Risla Eslichman	Str. Vidin Nr. 3	Coloniale
84	Isac Mayer	Str. Hagi Chiriac Nr. 13	Coloniale
85	Moise Aronovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 35	Manufactură
86	Roza Aba Iosub	Str. Ștefan cel Mare Nr. 12	Cofetărie
87	Șeindla M. Glasberg	Str. Ștefan cel Mare Nr. 8	Băcănie
88	Lupu Căldăraru zis Glasberg	Str. Lascăr Catargi Nr. 8	Comerciant de jiglă
89	Gherman Fadelman	Str. Principele Nicolae Nr. 10	Ceasornicărie, bijuterii și articole tehnice
90	Moise Guchzman	Str. Vidin Nr. 15	Coloniale
91	Iosif Marcus	Str. Hagi Chiriac Nr. 61	Manufactură
92	Solomon Golden	Str. Dr. Scarlat Nr. 21	Depozit zahăr, cereale și spirt
93	Gheorghe Leuștean	Str. Ștefan cel Mare Nr. 147	Restaurant și cârciumă
94	Mayer Herșcovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 69	Băcănie
95	Leiba Cais	Str. Hagi Chiriac Nr. 93	Pălărie și furnituri
96	Calman Aron	Str. Principele Nicolae Nr. 16	Încălțăminte
97	Ițic L. Șmilovici	Str. Principele Nicolae Nr. 24	Încălțăminte
98	A. Bercovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 33	Galanterie și mărunțișuri
99	Paula V. Radu	Str. Ștefan cel Mare Nr. 195	Băcănie
100	Herșcu Moscovici	Str. Călugăreni Nr. 51	Băuturi spirtoase
101	Ițic Haimovici	Str. Principele Nicolae Nr. 20	Manufactură și galanterie
102	Leon Veintranb	Str. Hagi Chiriac Nr. 34	Manufactură, galanterie și librărie
103	Nicolae Popa	Str. Vidin Nr. 8	Coloniale
104	Iancu M. Schapira	Str. I.C. Brătianu Nr. 29	Mezeluri și articole alimentare
105	Sabina Schapira	Str. Hagi Chiriac	Băcănie și mărunțișuri
106	R. Dulberg	Str. Hagi Chiriac Nr. 38	Sticlărie și geamuri
107	Clara Rosenberg	Str. Hagi Chiriac Nr. 36	Manufactură și galanterie
108	Meier Zissu	Str. Ștefan cel Mare Nr. 168	Brutărie
109	Șmil B. Aronovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 35	Mărunțișuri și altele

110	Constantin Chiriac	Str. C. Stati Nr. 15	Tipografie, legătorie de cărți, încondeări de tablouri
111	Estera M. Gold	Str. Principele Nicolae Nr. 22	Manufactură
112	Avram Meirovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 47	Fierărie, tinichigerie și mărunțișuri
113	Israil Horovitz	Str. Principele Nicolae Nr. 18	Vopselărie
114	Avram I. Leizer	Str. Hagi Chiriac Nr. 43	Manufactură, galanterie și pălării
115	Șmil Rabinovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 26	Galanterie și mărunțișuri

Anexa XV

Tablou de firme care s-au înscris în Buletinul Oficial al Camerei de Comerț și Industrie în anul 1946.

Nr.	Nume și prenume	Domiciliu	Suma
1	Sami Haberman	Str. I.C. Brătianu Nr. 8	2500
2	Strul Butnaru	Str. Valter Mărăcineanu Nr. 3	5000
3	Filip Bazgher	Str. Ștefan cel Mare Nr. 200	5000
4	Iancu Iosefsohn	Str. Călugăreni Nr. 65	5000
5	David H. David	Str. Hagi Chiriac și Str. Călugăreni Nr. 64	5000
6	Ițic Mayer	Str. Hagi Chiriac Nr. 11	5000
7	Moise Friedman	Str. Principele Nicolae Nr. 2	5000
8	Manase Helman	Str. Principesa Maria Nr. 1	5000
9	Pascal Gaier	Str. Traian Nr. 78	5000
10	Lazăr Abramovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 36	5000
11	David Slinca	Str. Hagi Chiriac Nr. 42	5000
12	Iosef Marcus	Str. Hagi Chiriac Nr. 61	5000
13	Iancu Iosupovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 68	5000
14	Horovitz Israel	Str. Principele Nicolae Nr. 18	5000
15	Marcovici Pincu	Str. Hagi Chiriac Nr. 19	2500
16	Ițic Ușer	Str. Călugăreni Nr. 70	5000
17	Segal Israel	Str. Hagi Chiriac Nr. 43	2500
18	Helman Avram	Str. I.C. Brătianu Nr. 7	2500
19	Aron Braunștein	Str. Călugăreni Nr. 81	5000
20	Emil Goldemberg	Str. Hagi Chiriac Nr. 29	2500
21	Sloim Braunstein	Str. Racova Nr. 17	2500
22	David Meierovici	Str. Călugăreni Nr. 41	5000
23	Leiba Aizic	Str. Hagi Chiriac Nr. 46	5000
24	Iancu Goldner	Str. Hagi Chiriac Nr. 10	5000
25	Ițic Bercovici	Str. Ștefan cel Mare Nr. 160	5000
26	Vasile Hanganu	Str. Călugăreni Nr. 1	5000
27	Solomon Zilberman	Str. Hagi Chiriac Nr. 4	5000

28	Avram Goldemberg	Str. Ștefan cel Mare Nr. 133	2500
29	Adela Ficher	Str. Principele Nicolae Nr. 5	5000
30	Leizer Rabinovici	Str. Călugăreni Nr. 66	2500
31	Gheorghe Ilăciug	Str. Călugăreni Nr. 36	5000
32	Leia Marcovici	Str. Principele Nicolae Nr. 14	2500
33	Kraus Friederich	Str. Ștefan cel Mare Nr. 170	5000
34	Avram M. Bercu	Str. Ștefan cel Mare Nr. 100	5000
35	David Bercovici	Str. Călugăreni Nr. 79	5000
36	Maria Mânzăteanu	Str. Călugăreni Nr. 16	2300
37	I.V. Moraru	Str. Andrei Șaguna Nr. 7	5000
38	Mayer Goldstein	Str. Kogălniceanu Nr. 1	2500
39	I.D. Zucherman	Str. I.C. Brătianu Nr. 18	5000
40	Rubin Riven	Str. Ștefan cel Mare Nr. 129	5000
41	Mihai Cristea	Str. Traian Nr. 27	2500
42	Gheorghe Cojocaru Moldoveanu	Str. Călugăreni Nr. 4	2500
43	Neculai Bârlădeanu	Str. Eliade Rădulescu Nr. 12	5000
44	Nuță Aronovici	Str. Ștefan cel Mare Nr. 42	2500
45	Rachela Dulberg	Str. Hagi Chiriac Nr. 38	5000
46	Șmil Rabinovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 54	2500
47	Elisei Luchian	Str. Ștefan cel Mare Nr. 133	5000
48	Grigore Grămadă	Str. Călugăreni Nr. 74	2500
49	Șmil H. Nistor	Str. Ștefan cel Mare Nr. 116	2500
50	Iser Braunstein	Str. Hagi Chiriac Nr. 52	2500
51	Urn Aronovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 27	5000
52	Leiba N. Cais	Str. I.C. Brătianu Nr. 48	2500
53	Herman Fedelman	Str. Călugăreni Nr. 3	5000
54	Lupu Herșcovici	Str. Ștefan cel Mare Nr. 28	5000
55	Rachela Isefsohn	Str. Ștefan cel Mare Nr. 75	5000
56	Căldăraru Lupu Glasberg	Str. Lascăr Catari Nr. 8	5000
57	Ițic Grisaru	Str. Racova Nr. 1	2500
58	Moise I. Leibovici	Str. Lascăr Catari Nr. 63	2500
59	Marcu Aronovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 55	5000
60	Ilie Haimovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 13	5000
61	Ițic Haimovici	Str. Principele Nicolae Nr. 20	5000
62	Samuel Smilovici	Str. Principele Nicolae Nr. 12	5000
63	Iosef Croitoru – Zilberman	Str. Călugăreni Nr. 29	5000
64	Sae Gotlieb	Str. Alecu Donici Nr. 12	5000
65	Roza Iosub	Str. I.C. Brătianu Nr. 52	5000
66	Maier Herșcovici	Str. General Averescu	5000
67	Samuel Bercovici	Str. Ștefan cel Mare Nr. 124	5000
68	Malca Z. Strul	Str. Ștefan cel Mare Nr. 198	5000
69	Clara Rosenberg	Str. Hagi Chiriac Nr. 36	5000
70	Iosub Herșcovici	Hală	5000
71	Simon Solomon	Str. Călugăreni Nr. 36	5000
72	Leon Cilic	Str. Dr. Scarlat Nr. 4	5000
73	Richla Erlichman	Str. Hagi Chiriac Nr. 50	2500
74	Herșcu Galler	Str. Lascăr Catargiu Nr. 15	2500

75	Gherșin Friederich	Str. Hagi Chiriac Nr. 4	5000
76	Leon Vitelștein	Str. Hagi Chiriac Nr. 34	2500
77	Florea Luchian	Str. Ștefan cel Mare Nr. 18	5000
78	David Horovitz	Str. Hagi Chiriac Nr. 50	5000
79	Avram Braunștein	Str. Ștefan cel Mare Nr. 118	2500
80	Paise Luchian	Str. Dr. Scarlat Nr. 7	5000
81	Isac Pascaru	Hală	2500
82	Mendel Oisie	Str. Principesa Maria Nr. 11	5000
83	Ițic Hahamu Schacter	Str. Regele Carol II Nr. 49	2500
84	Neculai Florea	Str. I.C. Brătianu Nr. 45	2500
85	Aizic Ursu	Str. Principesa Maria Nr. 87	2500
86	Hascal Goldștein	Str. Hagi Chiriac Nr. 31	2500
87	Iancu Leib zis Leon Ilie	Str. Ștefan cel Mare Nr. 136	2500
88	Andrei Cozubaș	Str. Vidin Nr. 15	2500
89	Moise Copel	Str. Călugăreni Nr. 20	5000
90	C. Cuparencu	Str. Ștefan cel Mare Nr. 42	2500
91	Ițic Leiba Șmilovici	Str. Principele Nicolae Nr. 24	2500
92	Ioan Munteanu	Str. Ștefan cel Mare Nr. 155	2500
93	Gheorghe Moisă	Str. Călugăreni Nr. 61	2500
94	Moise Ghikșman	Str. Vidin, colț	2500
95	Zelda Slinca	Str. Hagi Chiriac Nr. 23	5000
96	Iancu Știrbu	Str. Donici Nr. 58	2500
97	Marcu Iosupovici	Str. Ștefan cel Mare Nr. 250	2500
98	Avram Bercovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 33	2500
99	Menahăm Nistor	Str. Ștefan cel Mare Nr. 201	2500
100	L.M. Moscovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 55	5000
101	Strul A. Zisu	Str. Ștefan cel Mare Nr. 24	5000
102	Avram Aizic	Str. Hagi Chiriac Nr. 8	5000
103	Isidor Blum	Str. I.C. Brătianu Nr. 35	2500
104	Gheorghe Tabacaru	Str. Independenței Nr. 1	5000
105	Iancu Stavăr	Str. Gării Nr. 9	2500
106	L. Schonfeld	Str. Ștefan cel Mare Nr. 134	5000
107	Gheorghe Oprescu	Cartieru Sf. Neculai	2500
108	Calman Aron	Str. Principele Nicolae Nr. 16	2500
109	Burăh Herșcovici	Hală	5000
110	David Braunștein	Str. Hagi Chiriac Nr. 48	5000
111	Leizer Aron Ițic	Str. Hagi Chiriac Nr. 43	5000
112	Moise Marcu	Str. Călugăreni Nr. 19	2500
113	I. Hordilă	Hală	5000
114	Lupu Solomon	Str. Călugăreni	5000
115	Mayer A. Zisu	Str. Ștefan cel Mare Nr. 162	6500
116	Strul Bercu	Str. Lascăr Catargi Nr. 58	5000
117	Suzana Botezatu	Str. Traian Nr. 78	6500
118	Ionel Ene	Str. Lascăr Catargi Nr. 61	14000
119	Moise I. Aronovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 35	6500
120	Nusem Leiba	Str. Ștefan cel Mare Nr. 1	4000
121	Leon Vitelștein	Str. Lascăr Catargi Nr. 91	10000
122	Gheorghe Gh. Stavăr	Bd Averescu	4000

123	Ițic Moise	Str. Racova Nr. 19	2500
124	I. Iacob	Str. Ștefan cel Mare Nr. 114	2500
125	C. Manoilă	Str. Ștefan cel Mare Nr. 109	2500
126	Smil Bahman	Str. Călugăreni Nr. 84	2500
127	Vasile Profir	Str. Ștefan cel Mare Nr. 119	2500
128	Nec. V. Suflet	Str. Traian Nr. 236	2500
129	Vasile Lupu	Str. Lascăr Catargi Nr. 88	2500
130	Nec. Filote	Str. Dr. Scarlat Nr. 25	2500
131	Tony Feurștein	Str. I.C. Brătianu Nr. 22	2500
132	Ștefan Cujbă	Str. Ștefan cel Mare Nr. 186	2500
133	Elena Casian	Str. Donici Nr. 21	2500
134	Avram Natansohn	Str. I.C. Brătianu Nr. 35	2500
135	I. Badragan	Str. Hagii Chiriac Nr. 75	2500
136	C. Popa	Str. Călugăreni Nr. 80	2500
137	Moise Ițicovici	Str. Ștefan cel Mare Nr. 220	2500
138	Neculai Chiratcu	Str. Principesa Maria Nr. 7	2500
139	Constantin Chiriac	Str. D.C. Stati	2500
140	I. Croitoru	Str. Călugăreni Nr. 29	2500
141	Eliza P. Cocreșcu	Str. Hagii Chiriac Nr. 21	2500
142	Petre Mocănașu	Hală	2500
143	Marcel Smilovici	Str. Principele Nicolae Nr. 6	2500
144	C. Chișcă	Str. Ștefan cel Mare Nr. 36	2500
145	Solomon Fir	Str. Ștefan cel Mare Nr. 192	2500
146	Avram Braunștein	Str. Ștefan cel Mare Nr. 37	2500
147	Iancu Croitoru	Str. Ștefan cel Mare	2500
148	Iancu Hahamu	Str. Ștefan cel Mare Nr. 24	2500
149	Zeilic B. Marcu	Str. Ștefan cel Mare Nr. 152	2500
150	Avram Herșcovici	Str. Donici Nr. 4	2500
151	Iosub Iosub	Str. Hagii Chiriac Nr. 37	2500
152	I. Căpitanu	Str. Hagii Chiriac Nr. 55	2500
153	Margareta Luchian	Hală	2500
154	Gheorghe Oajdea	Str. Ștefan cel Mare Nr. 132	2500
155	Moise Bercovici	Str. Călugăreni Nr. 79	2500
156	Osia Finchilescu	Str. Ștefan cel Mare Nr. 46	2500
157	Ioină Ciuraru	Str. Ștefan cel Mare Nr. 173	2500
158	Sura Ita Solomon	Str. Ștefan cel Mare	2500
159	Bercu Abramovici	Str. Hagii Chiriac Nr. 56	2500
160	Saie Poilici	Str. Hagii Chiriac Nr. 41	2500
161	Iosub Iosub	Str. Ștefan cel Mare Nr. 82	2500
162	Ghersin Strul	Str. Hagii Chiriac Nr. 67	2500
163	David Nuhăm	Str. Ștefan cel Mare Nr. 202	2500
164	Moise Baras	Str. Călugăreni Nr. 4	2500
165	Sloim Mascatu	Str. Ștefan cel Mare Nr. 4	2500
166	Haim Illoivici	Str. Hagii Chiriac Nr. 24	2500
167	David Steinberg	Str. I.C. Brătianu Nr. 10	2500
168	Haim Bt. Tinichigiu	Str. Hagii Chiriac Nr. 56	2500
169	Leon Cohn	Str. Principesa Maria Nr. 9	2500
170	Haim Lehrer	Str. Hagii Chiriac Nr. 54	2500

171	Iancu Bercovici	Str. Ștefan cel Mare Nr. 166	2500
172	Bențian Moscovici	Str. Ștefan cel Mare Nr. 256	2500
173	Ilie Iosub	Str. Ștefan cel Mare Nr. 213	2500
174	Burăh Zosim	Str. Principele Nicolae Nr. 10	2500
175	David Cohin	Str. Traian	2500
176	Israel Landan	Str. Donici Nr. 16	2500
177	Marcu Rozentzvaig	Str. Călugăreni	2500
178	Leiba Vaisman	Str. Hagi Chiriac Nr. 21	2500
179	Max Langăr	Str. Valter Mărăcineanu Nr. 1	2500
180	Avram Goldșetin	Str. Lascăr Catargi Nr. 88	2500
181	Leon Schwartz	Str. Lascăr Catargi Nr. 88	2500
182	Oisie Zimel	Str. Călugăreni Nr. 20	2500
183	Zalman Brand	Str. Ștefan cel Mare Nr. 147	2500
184	Saraga Zilberman	Str. Valter Mărăcineanu Nr. 4	2500
185	Strul Rubin	Str. Hagi Chiriac Nr. 67	5000
186	Oisie Samuel	Str. Hagi Chiriac	2500
187	Strul Smilovici	Str. Ștefan cel Mare Nr. 165	2500
188	Max Leibovici	Str. Ștefan cel Mare Nr. 135	2500
189	Michel Schwartz	Str. Hagi Chiriac Nr. 11	2500
190	Aron Goldștein	Hală	2500
191	Carol Adler	Str. Ștefan cel Mare Nr. 191	2500
192	Moise Goldștein Bucium	Hală	2500
193	Paulina V. Radu	Str. Ștefan cel Mare Nr. 194	2500
194	Leia Șmil	Str. Hagi Chiriac Nr. 59	2500
195	Lupu Beneș	Str. Hagi Chiriac Nr. 56	2500
196	Motea Derfler	Str. Hagi Chiriac Nr. 30	2500
197	Leonida Rabinovici	Hală	2500
198	Ițic Solomon Ițic	Str. Ștefan cel Mare Nr. 3	5000
199	Aron Atlas	Str. Ștefan cel Mare Nr. 129	2500
200	Aba Iserovici	Str. Ștefan cel Mare Nr. 158	2500
201	Schor Sulim Iosub	Str. Donici	2500
202	Solomon Buholtz	Str. Călugăreni Nr. 79	2500
203	Reful Eisenberg	Str. Ștefan cel Mare Nr. 216	2500
204	Malca Z. Marcus	Str. Ștefan cel Mare Nr. 17	2500
205	Elena Zălineascu	Str. Vidin Nr. 9	2500
206	Mendel Derfler	Str. Hagi Chiriac Nr. 46	2500
207	Avram Marcus	Str. Ștefan cel Mare Nr. 205	2500
208	David Sachachter	Str. Hagi Chiriac Nr. 20	2500
209	Iosif Meerovici	Str. Ștefan cel Mare Nr. 109	2500
210	Onisim Chiriac	Str. Hagi Chiriac Nr. 71	2500
211	Lupu Osias Cahana	Str. Ștefan cel Mare Nr. 36	2500
212	Froim Steinfeld	Str. Hagi Chiriac	2500
213	Iosub Veiman	Str. Peneș Curcanu Nr. 3	5000
214	Moise Iosub	Str. Donici Nr. 54	5000
215	Iliescu Cezar	Bd. Averescu Nr. 27	2500
216	Meier Herșcu	Str. Traian Nr. 73	2500
217	Vasile Rădășanu	Str. Vidin Nr. 15	2500
218	Neculai și Atanasie Luchian	Str. Hagi Chiriac Nr. 67	5000

219	G. Solomon și P. Segal	Str. Hagi Chiriac Nr. 16	5000
220	Ițic și Iosub Vaisman	Str. Racova Nr. 20	5000
221	I. Fotea și comp.	Str. Ștefan cel Mare Nr. 221	5000
222	Ițic Moisă și Tetelman	Str. Hagi Chiriac Nr. 29	
223	S. Steiman și Moscovici	Str. Hagi Chiriac Nr. 51	2500
224	P. Baboulene și Frații Rabinovici /Expl. Păduri/		2500
225	P. Baboulene și Frații Rabinovici		2500
226	Avram Zilberman	Str. Valter Mărăcineanu Nr. 4	2500
227	Aron Schwartz	Str. Ștefan cel Mare Nr. 201	2500
228	Haim I. Caner	Str. Ștefan cel Mare Nr. 124	2500
229	Ițil Ichil	Str. Călugăreni Nr. 82	2500
230	Sloim sin Herscu	Str. Ștefan cel Mare Nr. 142	2500
231	Leiba Steinberg	Str. Racova Nr. 32	2500
232	Iancu A. Bercovici	Hală	2500
233	Marcu N. Grimberg	Str. Dr. Scarlat Nr. 31	5000
234	Haia Gutman	Str. Principesa Maria	2500
235	Adolf Leibovici	Str. Principele Nicolae Nr. 14	2500
236	Gheorghe Chetran	Str. Eliade Rădulescu Nr. 18	2500
237	Moisă Cuperman	Str. Călugăreni Nr. 70	2500
238	Aron Smilovici	Str. Ștefan cel Mare Nr. 201	2500
239	Moise Ghidalisohn	Str. I.C. Brătianu Nr. 45	5000
240	Ruhla Beti Smilovici	Str. Vidin Nr. 10	2500
241	Iancu Rozen Cojocar	Str. Donici Nr. 36	2500
242	Avram Leibovici	Hală	5000
243	Aron Iosub	Str. Ștefan cel Mare Nr. 197	2500
244	Buium Vaisman	Hală	2500
245	Iancu Smilovici	Str. Vidin Nr. 8	2500
246	Daniel Solomon	Str. Hagi Chiriac Nr.62	5000
247	Saim Meerovici	Str. Călugăreni Nr. 54	2500
248	Strul Galer	Str. Călugăreni Nr. 50	5000
249	Solomon Rozenvald	Str. Donici Nr. 12	5000
250	Avram H. Căciularu	Hală	2500
251	Mendel Stoleru	Str. Călugăreni Nr. 34	2500
252	Mendel Haler	Str. Dr. Scarlat Nr. 4	5000
253	Milu Stumer	Str. Vidin Nr. 11	2500
254	Solomon Talic	I.C. Brătianu Nr. 39	2500
255	Herman Riezenberg, Solomon Margulies & alții	Str. D.C. Stati Nr. 10	20000
256	Ițic Rozenzveig	Str. Petru Rareș Nr. 7	2500
257	Petre Lupascu	Str. Ștefan cel Mare Nr. 92	2500
258	Sur Rafael	Str. Valter Mărăcineanu Nr. 5	5000
259	Burăh Davidovici	Str. Vidin Nr. 9	2500
260	Constantin Andoni	Str. Ștefan cel Mare Nr. 264	2500
261	Gheorghe Leuștean	Str. Ștefan cel Mare Nr. 129	2500
262	Gh. N. Polcovnicu	Str. Lascăr Catargi Nr. 36	2500

263	P. Baboulene, A. Gerometa și Delecasse	Fabrică de ulei	5000
264	Anton Gerometa	Bd. Averescu Nr. 3	2500
265	D. Negoescu și I. Marcovici	Str. Principele Nicolae Nr. 20	5000
266	Slădescu și Damian	Str. Traian	5000
267	Simion Lupu, A. Ițic	Str. Călugăreni	2500
268	Beila Rubinstein	Str. Ștefan cel Mare	2500
269	Nec. E. Neculau	I.C. Brătianu Nr. 41	5000
270	Moise Rotflis	Gherghe Lazăr	2500

Anexă XVI

Întreprinderi industriale din orașul Vaslui precum și micile industrii în anul 1947.

Nr.	Numele și prenumele	Felul comerțului	Adresa
Orașul Vaslui			
1	Florică Luchian	Fabrica de ulei	Ștefan cel Mare Nr. 13
2	Moise Rabinovici	Fabrica de ulei	Lascăr Catargiu Nr. 60
3	Leizer Avram & L. Schur	Fabrica de ulei	Victoriei Nr. 5
4	P.L. Baboulene și frații Rabinovici	Fabrica de ulei	Lascăr Catargiu Nr. 80
5	Alex Tabacaru	Fabrica de ulei	Independenții
6		Fabrica „Textila”	Bariera Bârladului
7	Iosef Ghertler	Atelier de țesătorie	Dr. Scarlat Nr. 17
8	Elena Zănelescu	Fabrică de lumânări	Vidin Nr. 9
9	Paise Luchian	Fabrică de lumânări	Dr. Scarlat Nr. 7
10	Bercu Chimel	Fabrică de lumânări	Ștefan cel Mare Nr. 13
11	Leon Cilic	Fabrică de ape gazoase	Dr. Scarlat Nr. 4
12	Bazgher N. Fichel	Fabrică de ape gazoase	Ștefan cel Mare Nr. 202
13	Ițic și Iosub Veisman	Fabrică de ape gazoase	Racova
14	Albert Marcovici	Fabrică de obezi	G. Racoviță Nr. 32
15	Elisei N. Luchian	Fabrică de dărăcit	Ștefan cel Mare Nr. 133
16	Neculai Luchian, A. Luchian și Strul Flis	Fabrică de dărăcit	Ștefan cel Mare
17	Marcovici Iulius	Tipografie	Ștefan cel Mare Nr. 90
18	Consatntin Chiriac	Tipografie	D.C. Stati
19	P. Baboulene, A. Gerometta și D. Delecasse	Fabrica de ceramică	suburbia Paiu

20	Constantin Mocănașu	Moară țărănească	Călugăreni Nr. 96
21	Gh. Tabacaru	Moară țărănească	Independenții I
22	Florin Luchian	Moară țărănească	Călugăreni Nr. 96
23	Grăul Expl. „Morii Veinștein”	Moară comercială	Ștefan cel Mare Nr. 221
24	Elisei Luchian	Moară comercială	Ștefan cel Mare
25	Maria Pincovici	Fabrică de săpun	Hagi Chiriac Nr. 73
26	Zalman Tipchis	Fabrică de săpun	Vidin Nr. 5
27	Marcu N. Ghimberg	Fabrică de săpun	Dr. Scarlat Nr. 31
28	Reful Aisenberg	Fabrică de săpun	Ștefan cel Mare Nr. 216
29	Societatea de Electricitate	electrică	P.P. Carp

Județul Vaslui

1	Missu Raff	Presă de ulei	Com. Scânteia
2	Lupu Zisu, L. Rabinovici și Gh. Patriciu	Presă de ulei	Com. Pungești
3	Meier Solomon	Fabrică de ape gazoase	Com. Negrești
4	Elena Dănilă	Fabrică de ape gazoase	Com. Negrești
5	Mârza Mucifer-Munteanu	Fabrică de dărâcit	Com. Negrești
6	Haim D. Catz	Fabrică de ape gazoase	Com. Codăești

Anexă XVII

Tabel de întreprinderi naționalizate preluate de Primăria Vaslui în anul 1949.

Felul comerțului	Adresa	Proprietar
Moară țărănească și presă de ulei	Ștefan cel Mare	Florea Luchian
Moară țărănească și presă de ulei	Donici	Gheorghe și Alex. Tabacaru
Moară țărănească și piuă cu sumane	Lascăr Catargi	Neculai și Atanase Luchian
Moară comercială	A. Panu	Frații Iosupovici
Presă ulei	Ștefan cel Mare	Mendel Haler
Presă ulei	Vidin	Leon Sur
Atelier de mezeluri	Vidin	Ionel Ene
Brutărie	Valter Mărăcineanu	Saraga Zilberman
Brutărie	Călugăreni	Maria Mânzătaru
Brutărie	Ștefan cel Mare	Meer Zisu

BIBLIOGRAFIE

Izvoare:

A. Arhive:

Arhivele Naționale Direcția Județeană Vaslui:

– *fond Fond Camera de Comerț și Industrie Vaslui (1930-1949);*

– *fond Primăria Orașului Vaslui (1909-1949)*

B. Documente:

Ciucă Marcel Dumitru, Ignat Maria, Teodorescu Aurelian, *Stenogramele Ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu, vol. III (aprilie-iunie 1941)*, Editura Arhivelor Naționale ale României, București, 1999;

Duțu Alexandru, Istrățescu Elena, Ignat Maria, Negreanu Ioana Alexandra, Popa Vasile, Oșca Alexandru, Tunăreanu Nevian, *Viața Politică în documente 1950*, Editura Arc SRL, București, 2002;

Viața Politică în documente 1945, Coord. Scurtu Ioan, Editura Arc SRL, București, 1994.

C. Lucrări generale:

Herșcovici Lucian Zeev, *Pentru o periodizare a Istoriei Evreilor din România*, în *Revista Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*, Nr. IX, București, 2005;

Ioniță Gheorghe I., *Istoria Românilor de la 23 August 1944 până în prezent*, Editura Universității, București, 2001.

MIHAIL SEBASTIAN ȘI PROBLEMA INTELECTUALULUI EVREU ÎN ROMÂNIA ANILOR '30

Cătălin BOTOȘINEANU

Atunci când nevoia afirmării specificului național a fost o premisă pentru excluderea minoritarilor, intelectualii români au impus acțiunii lor, în cadrul societății interbelice, diferite niveluri de angajare socială. Aceștia și-au asumat un alt tip de responsabilitate, care nu avea atașat formele de manifestare specifice unor elite intelectuale. În anii '30, tipurile de condiționări pe care le conținea discursul unui intelectual minoritar constituie elemente importante ale configurării problemei evreiești. Istoricii au fost preocupați de reliefa componentelor acesteia, abordarea fiind exterioară înregistrării dilemelor identitare cu care se confruntau intelectualii evreii. Unele demersuri au privit chestiunea prin prisma domeniului imaginarului¹, au surprins legislația antisemită din România interbelică² sau au insistat asupra reprezentărilor din cultura română asupra lor³. Altele, s-au aplecat asupra regândirii naționalismului autohton, de cele mai multe ori reflecțiile analizând stereotipurile antisemitismului⁴ sau ale regimurilor autoritare⁵. Istoriografia a consemnat și încercări de sinteză a istoriei evreilor⁶.

Studiile de caz nu au avut parte de același interes, deși acestea pot oferi o imagine asupra modului în care își asumau evreii identitatea, de a vedea cum și în ce condiții își afirmau diferența. Condiția intelectualului, văzută din interiorul lumii evreiești, poate fi utilă în descifrarea sistemului propriu de reprezentări al celor care erau nevoiți să se integreze spiritualității românești pentru a se putea afirma în spațiu public. Acest unghi de abordare permite implicit și evidențierea unor trăsături ale societății românești, de a vedea în ce mod era tolerat rolul social al indivizilor aparținând unei comunități, alta decât cea majoritară.

Intelectualii beneficiază de un important capital simbolic. Acesta poate fi convertit într-o adeziune la practicile și normele de

comportare publică ale celui care îl vehiculează. Modul în care elitele culturale au cauționat, prin angajarea lor, noi ipostaze ale identității naționale, concepută mai ales prin apelul la o solidaritate etnică, arată gradul de contaminare al acestora. În spațiul public al României anilor '30, de multe ori unui evreu i se nega dreptul de a se manifesta ca un intelectual pe temeiul neaderenței la descendența comună sau la fondul religios majoritar.

Studiul de față este despre intelectuali. În cazul evreilor, problema identității este una complexă, mai ales în contexte sociale potrivnice lor. Statutul de intelectual era aproape anulat de originea evreiască. Am încercat să surprindem schimbările din discursul unui evreu român, atunci când i se cerea afirmarea condiției minoritare în mai mare măsură decât păstrarea rolului de intelectual. În același timp este o încercare de istorie socială și de istorie a ideilor. Am încercat să reflectăm asupra impunerilor care obligau intelectualii în anii '30 să-și cenzureze scrisul pentru a putea pretinde o poziție socială. Ideile și producțiile literare ale unui evreu erau obligate să întrevadă afirmarea explicită a identității minoritare. Le erau conferite o relevanță în măsura în care constituiau locul unde își deplângea marginalizarea.

Ne-am focalizat interesul asupra lui Mihail Sebastian din mai multe motive. În primul rând, pentru că era un intelectual cu o activitate culturală coerentă, bun cunoscător al realităților literare românești. A cunoscut din plin impunerile apartenenței la comunitatea evreiască, fiind marginalizat chiar și de coreligionari. În urma publicării romanului *De două mii de ani...*, a fost obligat să aleagă grupul din care făcea parte, deși acest aspect nu îl interesa. Din această perspectivă, este un caz atipic de evreu. În cele ce urmează, vom analiza cele două ipostaze ale intelectualului Sebastian, care-i sunt proprii în perioada delimitată de apariția romanului și până la începerea redactării jurnalului. În prima, se afirmă drept un apolitic, fără a se apropia în scrisul său de reflexele identitare. În cea de-a doua, își afirmă explicit și unilateral evreitatea. Dualitatea afirmării lui Sebastian în publicistica vremii nu am putut-o concepe fără a insista asupra momentului „de trecere“ dintre cele două perioade. Până în 1934 acesta își asumă o condiție de intelectual neangajat. A practicat un individualism intelectual. Schimbarea se petrece odată cu scandalul *Prefetei* romanului *De două mii de ani...* În publicistica anului 1935,

Sebastian scrie angajat, referindu-se la problemele comunității evreiești. Profesorul Nae Ionescu i-a redus în *Prefață* individualismul, în cadrul fixat de apartenența minoritară.

Manifestarea în scris a evreului Sebastian a marcat structura interioară a intelectualului. El devine și se simte un complice atunci când scrisul său este marcat de note iudaice. Acest lucru a influențat și raportarea sa la spațiul cultural. Producțiile sale literare consacră un transfer progresiv al investiții lor culturale către cele identitare. Problemele identificate implicau problemele sociale ale evreității. Evreitatea sa se dorea una consecventă și sistematică. Presiunea venea atât din medii adverse cât și din partea celor de aceeași religie. Neutralitatea nu îi mai era permisă. Afirmarea cointeresării sale în a apăra cauza evreității, mai ales în registrele politice, l-a transformat pentru un timp într-un „huligan“.

În încercarea noastră, am avut drept surse publicistica și opera literară a lui Sebastian din deceniul al patrulea. Am folosit cu precădere articole din anii '34-'35, romanul *De două mii de ani...* și replicile din *Cum am devenit huligan*. O importanță deosebită am acordat-o confesiuni lor lui Sebastian, regăsite în scrisorile trimise către prietenii apropiați. Deși este un moment important în biografia lui Sebastian, *Jurnalul* acestuia nu a făcut obiectul studiului nostru pentru că e! se înscrie într-o altă etapă a vieții scriitorului. Am încercat să evităm enumerarea prezențelor sale în viața culturală, regășibile în articolele din ziare și reviste, privilegiind în schimb modul în care Sebastian și-a interiorizat identitatea.

Mihail Sebastian a fost un important romancier⁷, dramaturg⁸, critic literar⁹ și de teatru¹⁰ al perioadei interbelice. Recuperarea sa a început relativ târziu, odată cu publicarea parțială a publicisticii sale¹¹. Întors de la Paris în vara anului 1931, unde își definitivase studiile de drept, s-a implicat în activitatea tinerei generații reunite în jurul lui Nae Ionescu. Participă la ciclul de conferințe ale grupării „Forum“¹² din luna mai, anul 1932, activând și în organizarea simpozioanelor organizate de grupul „Criterion“¹³.

Pseudonimul „Mihail Sebastian“ necesită câteva lămuriri, numele adevărat fiind Iosef Hechter. În activitatea publicistică a semnat cu „Amyntas“ și „Mihail Sebastian“ la „Cuvântul“, „Flaminius“ la „L'Indépendance Roumaine“. În *Scrisori către Camii*

Baltazar, ultima, semnată Josy Hechter, e datată la 3 ianuarie 1929, trimisă de la Brăila, prima în care semnează „Mihail Sebastian“ fiind datată la 22 aprilie 1930, expediată de la Paris¹⁴. În *Cum am devenit huligan*, Sebastian, referitor la primul articol trimis la „Cuvântul“, în august 1927, afirmă că „a semnat cu primul pseudonim găsit“¹⁵. Cornelia Ștefănescu a reperat debutul său sub acest pseudonim în 1926¹⁶. În 1935, el a depus o cerere la Ministerul de Justiție, prin care cerea schimbarea numelui patronimic, Iosef Hechter, în acela de Mihail Sebastian, demers aprobat în ședința Consiliului de Miniștri din 19 aprilie același an¹⁷. Pornind de la scandalul legat de *Prefața* lui Nae Ionescu și urmărindu-i implicațiile, acesta ar fi fost ultimul lucru la care s-ar fi așteptat evreii de la Iosef Hechter. Astfel s-au întărit acuzele conform cărora s-ar fi asimilat în mod gratuit. Pentru el, acestea aveau relevanță în măsura în care era implicat intelectualul Sebastian. Această alegere nu a fost expresia unui gest de lașitate, nu și-a abandonat identificarea prin comunitatea minoritară. Deznădăjduit, Sebastian a dorit „să greșească“ până la capăt, nemainteresându-l această problemă. După scandalul *Prefetei*, aceste imputări îi erau indiferente, nu-i motivau în nici un fel prezența culturală. E un detaliu important în urmările scandalului care, lecturat fără părtinire, arată o latură a personalității lui Sebastian. Evreitatea sa era o conștiință a identității și nu identitatea însăși.

Acest fapt este întărit și de o scrisoare a sa către Camil Petrescu: „atâta lucru cel puțin am învățat de când sunt aici: să fiu singur. Nu izolat, ci singur. Îmi dau seama că ce se petrece cu mine poate depăși spectacolul de afară. [...] Eu nu vreau să fiu un «luptător social», ci numai un om care gândește și poate un scriitor“¹⁸. Această mărturie i-ar fi putut servi drept crez al întregii vieți.

Câteva momente prefigurează evenimentele anului 1934. Unul este legat de o conferință despre Charlie Chaplin, organizată de către gruparea „Criterion“, când, provocat să-și afirme evreitatea, o face cu patimă, vorbind „ca un evreu, despre evreul Charlot...“¹⁹, enervat de nerespectarea principiilor minime pe care le impunea viața culturală, judecarea calității unei opere după conținutul ei și nu după originea autorului. Tot un principiu apără și atunci când era atacat Nae Ionescu pentru luările sale de poziție, după arestarea sa din ianuarie 1934 și interzicerea „Cuvântului“. Sebastian trimite o scrisoare cu

„plic închis“ lui Isaac Ludo, directorul revistei „Adam“, inițiativa atacului, publicată în numărul din 1 martie, cu titlul *Un evreu cumsecade în ghiarele moralei iudaice*²⁰. Directorul publicației îi reproșa lui Sebastian neparticiparea la suferințele evreiești. Sebastian îi amintește directorului că săvârșește un gest oribil, „profund neevreiesc“, acela de a „înjura un om fără puțința de a răspunde“. Îi proclamă în ordine morală și sentința: atacul unui om lipsit de posibilitatea apărării „este de o urâtenie ce îi servește în același timp și de pedeapsă“²¹. A fost, așadar, renegat și de coreligionari de la revista „Adam“ pentru apărarea lui Nae Ionescu. Important este următorul pasaj din scrisoarea adresată lui Ludo de Sebastian: „Vei putea convorbi cât vei vrea cu propria dumitale conștiință despre cât ești dumneată de bun evreu și cât de prost evreu sunt eu. Vei putea avea voluptatea de a te indigna copios împotriva trădării mele de neam“²². Acest paragraf arată, în esență, personalitatea evreului Sebastian. Pentru el, intelectualul este un reper moral al societății. Provenind din rândul comunității evreiești, această trăsătură este legată de raportul dintre apartenența la comunitate și morala acesteia, decurgând din religie și tradiție. Sebastian a preferat o raportare individuală la adevărurile evreiești în dauna simplei recunoașteri a faptului că este evreu. Participarea necondiționată la comunitatea originară se circumscria logicii exclusiviste potrivit căreia Sebastian săvârșea un act de trădare pledând un principiu în urma căruia apăra un antisemit.

Evenimentele anului 1934 trebuie corelate cu o altă latură a personalității lui Sebastian, descifrabilă cu precădere în publicistică. Scria în prima pagină la „Cuvântul“ aproape zilnic. S-a manifestat deschis împotriva celor de la extremele ideologice „ce pornesc la vânătoare cu carabina idealului la umăr“. Încheie: „vor fi triste aceste timpuri ce vin, dacă ele vor fi cum se spune și se pare, al celor «puri»“²³. Era un fin analist al societății românești interbelice, denunțând tarele ce le întâlnea zilnic. Îi persifla pe „fripturiștii“ vremii, care-și poartă „infamia senini, ca pe o floare la ureche“, referindu-se la cazul organizației gogiste care s-a reînscris în P.N.Ț. de unde plecaseră în urmă cu doar trei luni, „deplini hotărâți să se sacrifice pentru Octavian Goga“. Acest lucru îi apărea drept „o sinistru porcărie“, autorii fiind catalogați drept „pezevenghi“, „găinari cu «suflet curat»“. Sesiza și riscul pe care-l comportă aceștia în viața politică, aspirând la

postura de martiri²⁴. Astfel, „în politică lucrul cel mai primejdios este să crezi martiri și lucrul cel mai abil este să lași tuturor libertatea absolută de a se face de răs”²⁵. Semnala, de asemenea, pericolul pe care-l constituia capitalul de încredere de care se bucura această categorie a martirilor. În ceea ce-l privește, era extrem de tranșant: „...mă simt mai bine lângă un agent secret decât lângă un martir. Căci nu poți ști niciodată până unde merge cheful de sacrificii al oamenilor”²⁶. Oferea chiar explicații pentru fenomenul migrației politice, denumit de Sebastian „futurism”, definit ca un „fenomen politic de o generalitate care cunoaște cel mult nuanțe și atenuări, în nici un caz infirmări”. Un individ care trece de la un partid la altul nu încalcă decât „cel mult o solidaritate de grup și interese”, în nici un caz o idee sau un sistem de gândire politică. În viața publică a României, Sebastian nu întvedea posibilitatea convertirilor, a trădărilor pentru că „nimeni nu are nimic de trădat”²⁷.

Pagini extraordinare despre amatorismul vieții publice a României îi prilejuiește lui Sebastian un incendiu la Calafat, unde pompierii au ajuns la timp, dar sacalele cu apă erau goale. Se întreba dacă lucrurile în țara românească nu se petrec după „modelul strategic de la Calafat”. Pentru că „la o nevoie și pentru un necaz obștesc se ivesc deodată din toate partidele zece salvatori, zece soluții, zece martiri”. Deplânge „asaltul general pentru mântuire”, iureșul „gardiștilor politici, toți hotărâți dintr-o dată să lichideze ceea ce este de lichidat”. Este necruțător în finalul articolului: „...e o eternă saca goală în viața noastră publică”²⁸.

Nici o urmă de evreitate nu-și desconspiră atunci când se interoghează despre rolul intelectualului în viața publică, despre utilitatea angajării sale, când deplânge soarta tragică a studenților, existența nesigură a librarilor, bibliotecarilor, editorilor sau a cărții românești. Își asuma deci un rol de intelectual militant, este un apărător al primatului culturii, se opune discriminări lor de orice natură, este adeptul convins al existenței unei ierarhii în viața culturală. Se manifesta drept un luptător pentru principii și moralitate, dar moralitatea sa urma o cale personală, neînțeleasă de contemporani sau invalidată de aceștia.

Cazul romanului *De două mii de ani...*

Romanul a apărut în luna iunie 1934, la Editura Națională Ciornei, cu o prefață a lui Nae Ionescu²⁹. Eroul este un student evreu care întâlnește în facultate un profesor, Ghiță Blidaru, ce îl determină să abandoneze dreptul și să se înscrie la arhitectură. Narațiunea este de fapt o transfigurare a relației lui Sebastian cu Nae Ionescu. Romanul conține recunoașterea rolului formativ al profesorului în cariera scriitorului, în același timp cu nuanțarea, de cele mai multe ori critică, unor trăsături ale lui Nae Ionescu. Detaliul renunțării la drept și înscrierii la arhitectură al studentului din roman este extrem de important. Acesta arată natura relației dintre cei doi. În opinia profesorului Ghiță Blidaru, tânărul se afla în postura unei legături organice cu pământul care-i va sluji drept obiect de lucru viitorului arhitect. Este o trimitere la faptul că Sebastian era încredințat, și în viața reală nu numai în roman, de faptul că Nae Ionescu îl vedea și ca pe „un român de la Dunăre“, nu doar ca pe un evreu. Problema evreiască este un subiect predilect de discuție între eroi romanului, studentul insistând asupra impunerilor fizice și morale la care erau supuși aceștia în România interbelică. Romanul este scris la persoana întâi. Imaginea profesorului Ghiță Blidaru este în general una favorabilă, deși numele său este unul vădit depreciativ. Sunt însă și elemente ale portretului moral și intelectual al acestuia, care aveau darul să-i lezeze orgoliul lui Nae Ionescu³⁰. În viața reală, existau destule similarități între cuplul Sebastian-Nae Ionescu cu cel din roman, al eroului principal – Ghiță Blidaru (personajul principal era din Brăila, ca și Sebastian, Blidaru era un profesor nonconformist cu un rol important în cariera studentului, precum Nae Ionescu pentru Mihail Sebastian). Așa încât Nae Ionescu a simțit nevoia să dea în *Prefață* o replică pe măsură. Pentru a nu lăsa loc nici unei ambiguități, acesta își asumă „identificarea“ cu Ghiță Blidaru. Astfel, *Prefața* capătă importanța unei răfuieli personale. Rezultatul: Ghiță Blidaru va trebui să-i spună lui Iosef Hechter ceea ce Nae Ionescu nu i-a spus niciodată lui Mihail Sebastian³¹. În momentul publicării romanului, impresia generală era clar conturată. Un evreu l-a provocat pe Nae Ionescu, iar acesta i-a scris o prefață care să-l liniștească. Ceea ce a urmat a depășit cu mult limitele dialogului dintre cei doi. În presa cu

orientare de dreapta și în cea a cercurilor evreiești, se lansează atacuri furibunde împotriva autorului, fiecare articol constituind pentru Sebastian „o sentință de curte marțială”³². Eliade rememorează acest episod în *Memorii*: „Îmi aduc aminte că Sebastian venise într-o după-amiază să mă vadă palid, aproape desfigurat: «Mi-a dat prefața, mi-a spus. E o tragedie. E o condamnare la moarte», a mai adăugat, întinzându-mi manuscrisul Profesorului”³³.

Acesta este momentul de la care condiția evreiască a căpătat expresie în gândirea lui Sebastian. Ea este analizată sub diverse aspecte: asumarea evreității, modul în care se raporta la acuzația de a fi asimilist, fundamentele care au stat la baza antisemitismului, nu în ultimul rând fizionomia națiunii. Articolelor denigratoare le răspunde în 1935, în cartea *Cum am devenit huligan*, concepută în 11 părți, fiecare parte constituind o replică dată atacurilor colaterale, exterioare literaturii, care au fost implicate în cazul romanului. Avocatul Sebastian iese la iveală, cartea fiind concepută „după legile clasice ale pledoariei”, din „piese de dosar”, împreună cu „probe ale martorilor acuzării”, invocate doar pentru a fi mai apoi anulate³⁴.

Cui îi răspundea Sebastian? Este o întrebare al cărui răspuns ne oferă o imagine din singurătatea sa. El se adresa adversarilor, dar nu unora aflați pe poziții adverse, având „conștiința unor valori adverse”, atâta timp cât erau animatorii unei culturi de „pamfletari zâmbitori”³⁵. Suntem avertizați asupra calității lor morale: Sunt niște oameni liberi, poate singurii oameni liberi din Europa, căci fapte nu-i leagă iar ideile nu-i obligă. Totul trece în această piață intelectuală”³⁶.

Imaginea de „asimilat” îi este reproșată în epocă de Pompiliu Constantinescu. Despre acest aspect îi scrie și Mircea Vulcănescu lui Eliade, considerând că romanul *De două mii de ani...* este „confesiunea unui evreu asimilat, adică a unui om care n-a început să se simtă ovrei decât silit de cei care refuzau să-l recunoască în comunitatea evreiască, din care își închipuia că face parte. Confesiunea unui om care începe să se descopere ovrei, dar nu prea poate [...] a crescut printre români, a suferit înrâurirea lui Nae Ionescu și umanismului francez într-un fel care, dacă nu l-a rupt radical de iudaism, l-a depărtat cel puțin de dânsul”³⁷. „Asimilat”, însă, în accepțiunea vremii era o reacție politică³⁸, un mod de a te integra masei

majoritare, conștient de inconsistența factorului național al comunității originare, deci o imposibilitate a justificării unei conștiințe naționale în cadrul propriului grup. Introducerea în discuție a lui Nae Ionescu, ca factor deconstructiv al structurii identitare a lui Sebastian, este problematică. Ceea ce și-a asumat de la profesor, acest lucru mărturisindu-l explicit, sunt opiniile de dinainte de simpatiile legionare care nu aminteau de națiune exclusivistă, de stigmatizarea evreului. Lui Pompilu Constantinescu i-a răspuns Sebastian însuși în *Cum am devenit huligan*. De altfel, această imagine a receptării sale a persistat, dovadă faptul că prima pagină din jurnal începe tot cu această imagine a asimilării, percepția fiind „Sebastian? Aha! Jidanul ăla care s-a botezat”³⁹. Se opune acestei catalogări, din simplul motiv că, pentru un scriitor, actul asimilării l-ar anula în însăși ființa lui, ori în opinia sa scrisul trebuie să fie un act de prezență. „A te mutila” asimilându-te era o trăsătură a grecilor, bulgarilor, polonezilor, care aveau la extrema dreaptă. Însă ceea ce uită aceștia, după Sebastian, este că „excesul lor convulsiv de credință” nu le va acoperi niciodată „viciul de origine”⁴⁰. Este deci victima unei confuzii de planuri, extrapolare a unor realități politice în viața intelectuală. El se consideră un scriitor, scrie în limba română, funcționarea sa ca intelectual o vede ireductibilă la politic, la luptele din spațiul public ce se dădeau pentru definirea națiunii. Nu judecă „asimilismul” în prelungirea sa morală: „o alegere poate fi onorantă sau înjositoare dar asimilismul creează un grav complex de inferioritate, care este un pas spre disoluție, spre sterilitate, spre moarte”⁴¹.

Este, în cele spuse, un mod propriu de a-și asuma responsabilitatea actelor sale. Sebastian nu vrea să justifice și nici să-și justifice nimic, el nu se apără ca vinovat. Încearcă doar să lămurească o confuzie în care a fost implicat dar care nu-l angajează în privința identității. Problema centrală a cărții este chestiunea asumării evreității și, în funcție de ea, reprezentarea onestă a locului minoritarului în societatea și cultura majoritară. Vei fi cu atât mai mult un „eu” dacă actul inaugural al prezenței tale nu va începe cu o trădare, cu o „groaznică minciună inițială” (M.S.). Ar fi, după Sebastian, o autoconfiscare, actul în sine te-ar pune în postura de a nu-ți putea asuma integral nici o identitate. Finalmente, adeziunea ta la noua colectivitate va fi una gratuită, nu vei fi recunoscut ca aparținând cu

drepturi egale culturii de adopție, va persista „viciul de origine“ (M.S). Înțeles în sens genetic, ci cultural. Problema debutului este deci cea care-l obligă pe Sebastian la refuzul asimilării. Era preocupat de ceea ce rămâne înscris în codul identitar, negociindu-ți apropierea de o comunitate, care te valoriza deschizând certificatul de naștere.

În istoriografie, Sebastian a fost privit din mai multe unghiuri. Aprecierile au vizat fațetele multiple ale personalității sale. Cele mai multe dintre opinii s-au limitat însă la dezbateră privind calitatea morală a alegerii lui Sebastian. Valeriu Cristea a amintit chiar de „pariul lui Sebastian“, acela prin care voia să dovedească că, rămânând ceea ce este, va fi acceptat în cultura română: „nu poate și nici nu vrea a înceta de a mai fi evreu, vrea să i se accepte că e totodată și dunărean“⁴². Gabriel Liiceanu analizează logica reductivă în numele căreia Sebastian este pus să aleagă. *A fi proscris în numele unei categorii* este diagnosticul pe care-l aplică dramei lui Sebastian, nu pe temeiul gesturilor sale ci al categoriei din care face parte. „Iuda renaște cu fiecare individ răstignit pe o abstracție. Ești vinovat prin simpla distribuție a unui concept în tine“. *Sebastian inclassabilul* este concluzia la care ajunge, un Sebastian care practica un individualism intelectual neținând seama de ritmul turmei: „Ce poate fi mai minunat decât să poți fi pe lista nimănui, decât să fii propria ta listă“⁴³. Andrei Oișteanu este mai categoric. Pentru el, dubla identitate de tipul „și/și“ a însemnat de cele mai multe ori nici o identitate („nici/nici“)“⁴⁴. În cercurile evreiești, se insistă asupra receptării nuanțate a lui Sebastian, insistându-se asupra relației dintre „îns și ipostaza sa de exponent etnic“, asupra „felului său de a se raporta la suferința evreiască“⁴⁵.

Exemplaritatea sa a constat însă în cu totul altceva decât în registrul virtuții, al alegerii și al consecvenței afirmării identității. A fost, în cazul său, o imposibilitate lăuntrică necesitatea afișării apartenenței minoritare, pentru a se putea apoi manifesta ca intelectual. A dorit să rămână subiectul propriei conștiințe, refuzând-și o anumită sincronizare cu cei de aceeași religie. Credem că în aceste limite trebuie judecat Sebastian. Pentru a avea idei, afirmă el, „e nevoie de o zi de foame, e nevoie e un supliciu personal, de un ghimpe sufletesc, pe care să-l porți în tine și din prezența căruia să culegi cu o picătură de sânge propriu, un dram de iubire de oameni“⁴⁶. Cine a trăit și a simțit

lucrurile acestea trebuie înțeles în formele de interiorizare ale propriului univers, restul fiindu-i indiferent.

Analiza fundamentelor antisemitismului întreprinsă de Sebastian poate fi considerată un argument în plus. S-a oprit asupra acestui lucru atunci când a abordat drama poporului evreu, tragismul său. În *Prefață*, Nae Ionescu vede suferința evreilor drept o fatalitate, considerându-l un popor predestinat la suferință. Cât timp vor exista evrei va exista deci și antisemitism⁴⁷. Sebastian îi amintește profesorului de opiniile anterioare, când privea tragismul poporului evreu ca urmare a unei antinomii structurale, a unui conflict interior. Se întreabă în continuare dacă în această dramă a poporului evreu antisemitismul joacă vreun rol. Răspunde simplu și sincer, în același timp ca un exercițiu confesiv: „Poate da. Dar un raport cu totul exterior și neesențial. Antisemitismul nu determină tragismul neamului iudaic, îl alimentează, dar nu-l explică și nici nu-l provoacă”⁴⁸.

Receptarea evreilor drept un popor predestinat, cu o misiune specială în lume pornește de la prejudecata găsirii unui vinovat, evreul ca referent negativ, responsabil de răul din lume. Voit sau inconștient, acest sofism dus până la consecințele lui ultime este păgubitor, alimentând din plin antisemitismul. Evreii nu au supraviețuit pentru că sunt predestinați, ei nu au primit un cec în alb la suferință. Aceste greșeli de percepție și mai ales de prognoză au făcut din evrei un caz supradimensionat, consecința imediată fiind supralicitarea dimensiunii istorice și transformarea lor în martiri.

Sebastian a militat pentru înlăturarea acestei confuzii, antisemitismul fiind direct proporțional și cu autoflagelarea practică de evrei. Vorbind despre antisemitism, Sebastian își trăiește confesiunea într-un mod emblematic. Inevitabil, repercusiunile unui asemenea mod de a te raporta la cei care te urăsc, distrugându-le practic rațiunea de a te mai dușmăni, nu pot fi decât negative.

Sebastian și-a interiorizat identitatea. Afirmând-o explicit, credea că îi diminua din conținut, se supunea etichetărilor și se integra benevol și tocmai de aceea gratuit psihologiei de grup. Ori tocmai perioada interbelică instituie necesitatea afirmării apartenenței la o comunitate. Trebuia să aparții de ceva, să-ți afirmi descendența și afinitățile momentane. Era privită cu mult mai multă suspiciune această lipsă a încadrării. Nu era tolerată afirmarea tăcută a evreității

lui Sebastian. În viața culturală a României interbelice, se manifesta o stigmatizare a identității evreiești, importanța individului, a operei sale datora mult apartenenței la un grup minoritar. Celălalt purta semnul unei inferiorizări, nu aparținea tradiției majoritarilor, era în cele din urmă un intrus, care putea fi cel mult tolerat. Se manifesta un spirit cultural interbelic care opera distincții *cumulativ*, individualismului suprapunându-i-se etnicul, relațiile personale sau de grup. Era ultimul lucru pe care și l-ar fi dorit Sebastian, de a fi identificat prin apartenența la o comunitate, alta decât cea literară: „M-am ferit mereu de adevărurile absolute, pe care să le pun în buzunar ca pe un permis de armă. Am încercat să-mi păstrez dreptul modest dar tenace de a înțelege lucrurile în nuanțe și distincții. Nu sunt un partizan: sunt mereu un dizident. N-am încredere decât în omul singur, dar în el am foarte multă încredere”⁴⁹.

Această polemică i-a oferit prilejul de a face o radiografiere a națiunii. Nae Ionescu, cel de dinaintea exprimării simpatiilor legionare, a fost iarăși reperul. Statul și națiunea erau pentru acesta două realități distincte „nu două valori identice și nici două noțiuni suprapuse“. Este definitiv în aplicarea distincției. „Ea anulează și face imposibil orice șovinism, oricare ar fi eufemismul sub care se ascunde «națiune exclusivistă», «națiune dominantă» [...] această distincție dintre stat și națiune justifică o libertate egală și completă între toate națiunile unui stat”⁵⁰. Pentru Sebastian, națiunea este o entitate culturală, prin esență apolitică și de aceea conceptul și mai ales realitatea trebuiau ferite de politizări. Ea nu închide irevocabil aria de manifestare a indivizilor, nu este exclusivistă în sensul unilateralității condiției individuale. Ea înseamnă deschidere. nu implică nici o constrângere materială sau morală, nu proclamă dictatura arborelui genealogic, la rigoare ea este un act de voință. Manifestarea în viața publică nu trebuia să creeze stereotipuri de legitimitate etnică care să proclame organicitatea culturii naționale. Imaginarea națiunii după aceste criterii este denunțată de Sebastian ca fiind în totală opoziție cu libertatea individuală. Etno-națiunea în contact cu o alteritate oarecare ar duce la refuzul celei din urmă și proclamarea cultului majorității.

Implicațiile scandalului *Prefetei* asupra structurii interioare a lui Sebastian le vom analiza în continuare. Momentul marcat în

biografia sa de anii 1934-1935 este, după opinia noastră, unul „de trecere“. Polemica iscată de prefața lui Nae Ionescu nu a interesat decât în măsură în care s-a studiat relația profesor-elev sau ca argument în plus în demonstrarea afinității lor lui Nae Ionescu cu ideologia legionară. În esență, *Cum am devenit huligan* constituie un moment important în itinerarul cultural al lui Sebastian. Nimeni nu s-a întrebat până acum ce înseamnă „huligan“, poate și din cauza lipsei definiții termenului în carte. Titlul a trecut oarecum neobservat. De fapt, Sebastian își desconspiră de foarte puține ori, și atunci cifrat, această nouă trăsătură, aceea de *huligan*. Publicistica lui Sebastian din 1935 este cea în care noua postură iese la iveală. Nu mai vorbea în numele unor principii, ci scria în numele său, era propriul său subiect. Credem că sunt reprezentative evidențierea câtorva exemple, în măsura în care ele arată trecerea lui Sebastian de la postura de moralist, apărător al principiilor, la aceea de avocat al propriei persoane, al „evreului“ Sebastian.

Cazul Ion Trivale

În „Cuvântul“ din 1932, Sebastian amintește de înmormântarea lui Ion Trivale, de la care au lipsit camarazii lui în ale scrisului. Ion Trivale era un evreu, Josef Netzler. Îi deplânge nerecunoașterea postumă a calității de scriitor: „...crede cineva, are cineva stupiditatea de a crede că o uitare poate să suprimă o moarte“⁵¹. În *Cum am devenit huligan*, este reluată discuția asupra cazului Ion Trivale, observându-se o gradație a intensității discursului lui Sebastian. Acesta, afirmă cel din urmă, s-a înșelat crezând că a murit român, numele său neapărând pe monumentul scriitorilor căzuți în război, monument dezvelit la Predeal. Concluziile sale exprimă realitatea crudă a neasimilării:

„Nici moartea nu l-a asimilat pe Josef Netzler pentru care a murit“. Moartea sa a fost o „frumoasă inutilitate“, umbra sa „închizând irevocabil poarta iluziilor asimiliste, dar nu și poarta oricărei înțelegeri“. Continuă cu o parafrază a propriului crez: „...atâta timp cât ești evreu și rămânând evreu“, va trebui să-ți definești locul în

societatea și cultura română „față de care obligațiile tale sunt cu mult mai personale cu cât nu mai păstrezi nici o iluzie”⁵². În „Rampa” din martie 1935, Sebastian amintește de scriitorul care în 1911 vorbea despre „afirmarea individualității etnice a poporului român”, despre desăvârșirea sufletului național al neamului românesc. În 1935, ne spune Sebastian, pe aceste cuvinte și-ar fi pus semnătura unul de dreapta, dar în 1911 le-a scris un evreu, Ion Trivale. Plecând de la această constatare, concluzionează: „specificul național dispare și revine regulat la noi, iese la iveală în momente de criză politică, economică sau socială, atunci când se impune căutarea unui suport moral și unui criteriu de refacere. [...] Perioada de liniște o face inutilă”. Glasul de la 1911 este, după Sebastian, foarte actual, încât crede că „nimic excepțional nu se întâmplă în viața noastră de stat”. Singura deosebire este, după el, că nu mulți ar fi dispuși să moară ca Ion Trivale pe front⁵³.

Despre cămăși

În opinia lui Sebastian cămașa devenise un simbol cu putere reprezentativă. În *Cum am devenit huligan* omul în uniformă devine „tipul de grandoare umană pe care experiențele extremiste încearcă să le impună timpului nostru”⁵⁴. „Cămășile negre, brune, albastre și verzi simplifică violent ideile, atitudinile și sentimentele, reducându-le la o culoare, la un semn, la un strigăt... Cu o cămașă, cu un imn, cu un salut și o insignă’ai rezolvat toate polemicile, ai găsit toate răspunsurile”⁵⁵. În „Rampa” din noiembrie 1935, continuă seria interogațiilor dintre ideologiile extremiste și garderobă: „Băgați de seamă. Noi trăim un timp care fuge din gândire și se refugiază în simboluri, cele mai triviale simboluri din câte o umanitate somnoroasă a putut vreodata naște. [...] E prima oară când omenirea face din rufele ei un mijloc de expresie. Nu e umilitor?”⁵⁶ Se întreabă, în continuare, mărturisindu-și indignarea: „Nu e oare o josnică mentalitate de spălătorese aceea care face din cămășile și izmenele noastre simboluri de credință? Nu vă jignește de a da rufelor voastre mandat de a gândi în locul vostru?” Urmează un îndemn: „Fiți fasciști, fiți comuniști prin

probleme, prin credință, prin sensibilitate – nu prin cămașe.“⁵⁷ În final, amintește despre normalitatea receptării lor: „...e timpul să le dăm cămășilor noastre uzul lor normal. [...] Orice altă exigență le depășește uzul lor, competența.“⁵⁸ Aceste reflecții asupra societății contemporane conțineau, în fundal, temerile lui Sebastian ca ins minoritar. Este o lectură interesată a realităților vremii, care nu-l caracterizase până atunci.

Sebastian își definește noțiunea de „huligan“ într-un articol din „Rampa“, din martie 1935. Deplânge ravagiile pe care le face maniera disjunctivă cu care se opera în mentalitatea vremii: „...în afara acestui unghi care măsoară totul, nimic nu mai poate rămâne liber. În altă sferă logică, în alt câmp vizual, pe un alt plan de gândire. Cineva trebuie să fie de dreapta sau de stânga. Neapărat. Obligatoriu. Altfel nu se poate“. Acest tip de gândire Sebastian îl numește huliganic, adică unul care face să intervină criterii politice în planuri nepolitice. „Este o confuzie de puncte de vedere ce devastează lumea ideilor.“⁵⁹ Prin extensie, un huligan este „un obsedat, sălbăticia lui este înainte de orice mintală. Inteligența lui, sensibilitatea lui a fost deformată până la o anumită schemă, dincolo de care nu mai înțelege nimic. Este un început de demență uneori, funestă alteori“. Verdictul nu poate fi decât unul fatalist: „omenirea se îndreaptă cu pași repezi spre o anumită înțelegere polițistă a lumii.“⁶⁰

Cred că aici ar sta cheia înțelegerii titlului *Cum am devenit huligan*. Sebastian a fost obligat să se decidă, trebuind să aleagă de care parte a baricadei se află. Așa o cereau timpurile, iar el s-a supus. Orice acțiune a sa trebuia să-l identifice pe el ca exponent al evreității. Înainte de a fi Sebastian scriitorul era necesară afișarea lui Sebastian evreul. Cred că aici ar trebui plasat momentul în care Sebastian trece de la acel „mândru «eu» individualist, democrat și european la străvechiul «noi» al etniei prigonite.“⁶¹

Își asumă statutul de „huligan“, îl resimte negativ dar nu are modalități de evadare. În acest fel cred că putem înțelege aprecierea lui Liiceanu: „Sebastian își poartă evreitatea cu panaș.“⁶² El nu a devenit mai mult evreu după ce s-a poziționat ca „huligan“. Resimțea însă unele schimbări care-l făceau incompatibil cu structura sa interioară. Responsabilitatea sa nu o dorea atașată conflictului dintre majoritari și minoritari. Ar fi dorit să dea seama doar în fața propriei conștiințe.

Tot ca un „huligan“ va continua să se manifeste, pentru un timp, și după acest moment. Un imens capital de frustrare, care l-a obligat la unilateralitatea condiției de evreu, putem descoperi și în răspunsul acordat anchetei ziarului „Facla“. Un articol al lui Camil Baltazar, având ca punct de plecare relația dintre scriitorul român și cel evreu, va da naștere la o adevărată anchetă în rândul scriitorilor referitor la această temă⁶³. Mihail Sebastian este solicitat să se pronunțe. Răspunsul său cuprinde „exact 546 de pagini: două cărți. *De două mii de ani...* avea 354 de pagini, iar *Cum am devenit huligan* 192 de pagini⁶⁴.

Mai credea însă în „demnitatea noțiunii de om“. Acest lucru îi declară lui Petru Comarnescu, într-o scrisoare datată la 12 august 1936. Astfel capătă sens și cererea făcută Ministerul Justiției, „huliganul“ Sebastian rămânând în continuare obsedat de iluzia sa. Scrisoarea sa este un examen confesiv extrem de dureros, Sebastian înăbușindu-și dezamăgirea. Se întreba: „...sunt eu mai puțin român decât un Mișu Polihroniade, de pildă?“ Argumentele pe care încearcă să le pună în discuție: vechimea familiei, creștinătatea, nu în sensul de confesiune, ci de conduită morală, trăirea momentelor eliberării în 1918, datoria față de țară în timpul serviciului militar, nu-i zdruncină încrederea în calitatea sa de evreu român: „părinții mei, amândoi născuți în țară (tata la 1868), au vorbit numai românește și ne-au crescut românește. [...] Părinții lui Mișu Polihroniade mai vorbeau încă grecește, atunci când i-am cunoscut“⁶⁵. Este cel puțin la fel de român ca și Polihroniade, însă persista stigmatizarea: „...în numele cui mi se contestă mie dreptul de a mă considera român? În numele interesului patriei? Dar ce pierde patria din devotamentul meu? [...] Mi-am îndeplinit întodeauna cu conștiinciozitate toate datoriile. [...] Ce pierde țara prin talentul lui Mihail Sebastian sau al unui Ion Călugăru.“⁶⁶ Ceea ce este cu adevărat umilitor pentru Sebastian este refuzul dreptului de a avea un sentiment patriotic. Nu înțelege de ce atâta „patimă oarbă“, care „pustiește sufletele“, pentru că doar „de câte ori era și este vorba de România, inima îmi bate la fel“. Nu-și poate acuza compatrioții pentru asemenea imputări: „nu pot deznădăjdui nici pentru țara aceasta, de care mi-e legată întreaga viață“. Rămâne, totuși, un idealist și poate un naiv: „...dar soarele a venit și pe terasa mea, de unde-ți scriu, să îmi alunge gândurile negre. Trebuie să sperăm că, după norii

aceștia negri, care întunecă mințile, va răsări soarele și în sufletele oamenilor⁶⁷. În mod cert, se încăpățănase să nu abdice de la principiile care-i motivau o existența singulară.

După scandalul *Profetei* lui Nae Ionescu, ori de câte ori va fi somat să-și prezinte evreitatea o va face succint și extrem de rece, lăsând întotdeauna ultimul cuvânt opozaților. Pagini întregi din *Jurnal* abundă de descrieri ale unor asemenea momente, îndeosebi dialogurile cu Nae Ionescu și Mircea Eliade, însemnări de fapte cotidiene⁶⁸. O seninătate tulburătoare este aceea care-l face pe Sebastian să accepte „băgarea în borcan și punerea etichetei.”⁶⁹ Acest lucru nu înseamnă că este în mai mare măsură evreu după declanșarea scandalului sau că ar fi fost mai puțin evreu înainte. Își poartă doar împăcat marginalizarea. Evreitatea sa nu trebuia să-l angajeze cu nimic în lumea scrisului. În fața detractorilor, Sebastian nu se transformă într-un adversar al acestora. Celor care îl atacă le răspunde demascându-le rațiunile atacului. Nu ripostează, nu contraatacă, doar le analizează comportamentul.

O afirmație al lui Gide, „îmi place să gândesc liber și începe să-mi fie frică din clipa în care trag vreun folos din opinia pe care o profesez“, îi oferă posibilitatea unei introspecții asupra mesajului: „Iată o frază care ar trebui afișată pe biroul dictatorilor.”⁷⁰ Se întreabă, apoi: „câți din profeții care tulbură astăzi globul în stare de hipnoză morală, ar fi în stare să suporte o asemenea lege? Câți din martirii aceștia nebuloși rezemați jumătate pe metafizică și jumătate pe revolvere ar putea privi ei înșiși fără ca prin aceasta să-și zdruncine însăși temelia revoluției lor.”⁷¹

După 1935, Sebastian revine, în publicistica sa, la tonul calm, neangajat, face cronică muzicală, teatrală și literară. Nu mai scrie confesiv, nu face aluzii la realitățile timpului, îl preocupă doar viața culturală. Este perioada în care începe a-și redacta *Jurnalul*, acolo unde găsim informații despre legionari, despre colegii săi de generație convertiți la „Mișcare”. *Jurnalul* a trezit vii resentimente, în momentul în care a fost publicat integral, deși fragmentar el apăruse și în cadrul revistei „Manuscriptum”. Dan Petrescu are îndoieli în ceea ce privește autenticitatea celor spuse de Sebastian. Mircea Handoca îndeamnă la reticență, deși recunoaște veridicitatea și concordanța pasajelor despre Mircea Eliade, din *Jurnalul* publicat, cu cele transcrise de el, atunci

când a avut acces la manuscris. Confesiunile lui Sebastian trebuie corelate, în opinia sa, cu celelalte mărturii (corespondența), pentru a întregi astfel tabloul poziționării lui Sebastian față de Eliade⁷². Controversa nu s-a dorit a fi lămurită nici până astăzi, întreaga problemă este scoasă din context și folosită, de cele mai multe ori, atunci când este vorba despre cazul simpatizilor legionare ale intelectualilor din anii '30. Aceasta nu a făcut parte din obiectul studiului de față și din această cauză nu vom aborda nimic din Sebastian, așa cum reiese el din paginile *Jurnalului*.

Anii războiului au fost destul de dureroși pentru Sebastian. Sfârșitul și l-a găsit, paradoxal, la terminarea conflagrației, într-un accident de mașină. Moartea sa l-a făcut pe Comarnescu să vorbească despre *ironia destinului lui Sebastian*, „scepticul și individualistul de odinioară devenise, în fața realității și a suferinței încercate atât de cumplit de el și ai lui, un luptător pentru demnitatea umană, pentru libertatea creației artistice.

Sebastian a fost, în cadrul comunității evreiești și în societatea românească interbelică, un exemplu singular. A refuzat să își proclame asimilarea pentru că nu putea deveni ceea ce era deja, „un român de la Dunăre“. Concomitent, și-a asumat statutul de minoritar. În schimb, s-a dorit a fi recunoscut prin condiția de intelectual. Exemplaritatea sa a întâlnit însă o generație care simpatiza cu ideologii radicale. Majoritatea acestora s-a apropiat de Mișcarea Legionară. Acest fapt a condus la o radicalizare a discursului. Coborârea în scena politică, retorica naționalistă au fost temele care le-au consumat energiile. Era o situație oarecum paradoxală. Intelectualii români practicau un discurs cultural care motiva opinii politizate. Vehicularea unui tip de naționalism, care implica poziții exclusiviste, a generat, în epocă, capacitarea energiilor colective în susținerea unui model de stat în care nu era admisă diferența etnică sau religioasă. Referentul negativă fost evreul. În cazul lui Sebastian, criteriul esențial al apartenenței sale în cadrul României decurgea din natura raporturilor individuale. El nu își vedea poziția sa drept un „domiciliu forțat“ (Victor Neumann). Sebastian a dorit ca evreitatea sa să nu fie o premisă a diminuării prezenței sale în viața culturală românească. În același timp, a militat pentru dreptul său de a se considera român. A sfârșit prin „a fi refuzat“ de către aceștia și renegat de către evreii. Ieșirea sa,

cauzată de *Prefața* lui Nae Ionescu, nu a fost un simplu capriciu personal. El nu a început să se afirme evreu doar când i-a fost reamintit acest lucru și nici când, odată declanșat scandalul, evreii îi puneau la îndoială participarea la suferința evreiască. Pornirile lui Sebastian erau determinate de anularea individualismului său intelectual. Ca scriitor, evreul Sebastian trebuia să prezinte doar tragismul comunității minoritare. Oricare alt rol acordat scrierilor sale trebuia negociat prin asimilarea în cadrul majorității. A trebuit, pentru un timp, să se afirme drept un „huligan“, în sensul în care era mai mult un evreu decât un intelectual. Acest lucru a trebuit asumat în mod unilateral, iar el s-a conformat.

NOTE

¹ Andrei Oișteanu, *Imaginea evreului în cultura română*, București, Editura Humanitas, 2001.

² Cătălin Turliuc, *Naturalization of the Jews in Romania after the First World War*, în *Identitate/alteritate în spațiul cultural românesc*, vol. editat de Alexandru Zub, Iași, Editura Universității „Alexandru I. Cuza“, 1996, p. 337-345.

³ Victor Neumann, *Problema emancipării evreilor reflectată în cultura română modernă*, în *Identitate/alteritate*, p. 293-323.

⁴ Leon Volovici, *Identitatea naționalistă și problema evreiască. Eseu asupra formelor antisemitismului intelectual în România anilor 30*, București, Editura Humanitas, 1995.

⁵ Nicolas M. Nagy-Talavera, *O istorie a fascismului în Ungaria și România*, Traducere Măriuca Stanciu, Ecaterina Geber, București, Editura Hasefer, 1996.

⁶ Carol Iancu, *Evreii din România. De la emancipare la marginalizare (1919-1938)*, București, Editura Hasefer, 2000.

⁷ *Romanele Femei*, 1933, *Orașul cu salcâm*, 1935, *Accidentul*, 1940.

⁸ *Jocul de-a vacanța*, 1936, *Steaua fără nume*, 1944, *Ultima oră*, 1944.

⁹ Din 1936 a făcut parte din „Gruparea Criticilor Literari Români“, alături de Perpessicius, Pompiliu Constantinescu.

¹⁰ A ținut cronică teatrală la „Rampa“ și la „L'Indépendance Roumaine“.

¹¹ Cornelia Ștefănescu este editoarea consecventă a publicisticii lui Sebastian. Au apărut până acum trei ediții: Minerva, 1972, Minerva, 1994 și Humanitas, 2002.

¹² Mihail Sebastian, în „Cuvântul“, VIII, nr. 2.468, 5 martie 1932.

¹³ Idem, „Cuvântul“, VIII, nr. 2.577, 25 iunie 1932; „Cuvântul“, nr. VIII, 2.694, 21 octombrie 1932.

¹⁴ *Scrisori către Camil Baltazar. Studii și documente*, vol. II, București, Editura Pentru Literatură, f.a., p. 235.

¹⁵ Mihail Sebastian, *De două mii de ani... Cum am devenit huligan*, Cu o prefață de Nae Ionescu, Cuvânt către cititor Zigu Ornea, București, Editura Hasefer, 2000, p. 278.

¹⁶ Cornelia Ștefănescu, *Mihail Sebastian. Opere, I. Publicistică. Articole. Cronici. Eseuri* (Ö26-28), București, Editura Minerva, 1994, p. 371.

¹⁷ Dorina Grăsoiu, *Mihail Sebastian sau ironia unui destin*, București, Editura Minerva, 1986, n. 160, p. 72.

¹⁸ *Scrisori către Camil Petrescu. Documente literare*, vol. II, Ediție îngrijită, note, prefață și indice de Fșorica Ichim, București, Editura Minerva, 1981, p. 235.

¹⁹ Mircea Eliade, *Memorii 1907-1969*, Ediție și cuvânt înainte de Mircea Handoca, vol. I, București, Editura Humanitas, 1991, p. 253.

²⁰ Cornelia Ștefănescu, *Opere I...*, Tabel cronologic, p. XLIII.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ Mihail Sebastian, *...și eu sunt burgez?*, în „Cuvântul“, VIII, nr. 2.588, 7 iulie 1932, p. 3.

²⁴ Idem, *Vivat solidarismul social*, în „Cuvântul“, nr. 2.588, 7 iulie 1932, p. 1.

²⁵ Idem, *Și un cuvânt despre martiri*, în „Cuvântul“, VIII, nr. 2.576, 25 iunie 1932, p. 1.

²⁶ Idem, *Prea mulți martiri*, în „Cuvântul“, VIII, nr. 2.462, 28 februarie 1932, p. 1.

²⁷ Idem, *Explicația futurismului*, în „Cuvântul“, VIII, nr. 2.568, 17 iunie 1932, p. 1.

²⁸ Idem, *Trei sacale și un simbol*, în „Cuvântul“, VIII, nr. 2.489, 26 martie 1932, p. 1.

²⁹ Vorbind despre viitoarea sa carte, în dialog cu Camil Baltazar, Sebastian amintește că nu a discutat decât cu Nae Ionescu, relatând: „cartea va avea nevoie de cuvântul său calm“ (Camil

Baltazar, *Femei. Camil Baltazar de vorbă cu autorul*, în *Camelia Ștefănescu, Mihail Sebastian. Eseuri. Cronici. Memorial*, București, Editura Minerva, 1972, p. 523).

³⁰ „Cu formidabila lui lene [...] acest Blidaru ar fi în stare să rateze toate ocaziile mari“; „Omul acesta care a trecut prin universități, prin metropole, se îndârjește să rămână un plugar“; „Viziunea lui de viață pare să se deschidă spre atâta cer și atâta pământ cât se vede între coarnele plugului“ (Mihail Sebastian, *De două mii...*, p. 157, p. 140, p. 141).

³¹ *Ibidem*, p. 8.

³² Idem, *Cum am devenit...*, p. 245.

³³ Mircea Eliade, *Memorii...*, vol. I, p. 312.

³⁴ Dorina Grăsoiu, *Mihail Sebastian sau...*, p. 64.

³⁵ Mihail Sebastian, *De două mii...*, p. 243.

³⁶ *Ibidem*, p. 244.

³⁷ Mircea Vulcănescu, *În jurul romanului „De două mii de ani“*, o epistolă către Mircea Eliade, în *Cornelia Ștefănescu, Opere, I...*, p. XLIV.

³⁸ Carol Iancu, *Evreii din...*, p. 208-214.

³⁹ Mihail Sebastian, *Jurnal 1935*, p. 1.

⁴⁰ Idem, *De două mii...*, p. 251.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Valeriu Cristea, *Din aceeași familie*, în vol. *Sebastian sub vremi. Singurătatea și vulnerabilitatea martorului*, Coord. Geo Șerban, București, Editura Universal Dalsi, p. 123.

⁴³ Gabriel Liiceanu, *Sebastian mon frere*, în *Sebastian sub...*, p. 139.

⁴⁴ Andrei Oișteanu, *Criza identitară a lui Mihail Sebastian*, în *Sebastian sub...*, p. 68.

⁴⁵ Hary Kuller, *Jurnalul. Evreul. Omul*, în *Sebastian sub...*, p. 189.

⁴⁶ Mihail Sebastian, *Un Kropnitz cu idei*, în „Cuvântul“, VIII, nr. 2.503, 8 aprilie 1932, p. 1.

⁴⁷ Idem, *De două mii...*, p.8.

⁴⁸ Idem, *Cum am devenit...*, p. 260.

⁴⁹ Idem, *De două mii...*, p. 268.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 288.

⁵¹ Mihail Sebastian, *Ion Trivale*, în „Cuvântul“, IX, nr. 3.082, 23 noiembrie 1933, p. 1.

⁵² Idem, *De două mii...*, p. 253.

⁵³ Mihail Sebastian, *O cămașă mai puțin*, În „Rampa“, XVIII, nr. 5.357, 20 noiembrie 1935, p. 1.

⁵⁴ Idem, *De două mii...*, p. 264.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Mihail Sebastian, *O cămașă mai puțin*, *loc. cit.*

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Idem, *Despre o anumită mentalitate huliganică*, în „Rampa“, XVIII, nr. 5.862, 27 martie 1935, p. 1.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ Valeriu Cristea, *op.cit.*, p. 126.

⁶² Gabriel Liiceanu, *op.cit.*, p. 139.

⁶³ „Facla“, XV, ianuarie-februarie 193.

⁶⁴ „Facla“, XV, nr. 1.198, 28 ianuarie 1935, p. 3.

⁶⁵ Mihail Sebastian către Petru Comarnescu, Stâna de Vale, 12 august 1936, în „Manuscriptum“, nr. 4, 1978 (33), p. 168.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 169.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ „Conștiința națională nu permite să se joace o piesă de Mihail Sebastian pe o scenă bucureșteană. Nu e nimic, sunt destul de Fodor Laslo, Franz Mulner“ (Mihail Sebastian, *Jurnal 1935...*, p. 120).

⁶⁹ Răspunsul lui Ury Benador, la articolul lui Camil Baltazar („Facla“, XV, nr. 1.190, 18 ianuarie 1935, p. 2-3).

⁷⁰ Mihail Sebastian, *Pe un text de André Gide*, în „Rampa“, nr. 5175, 11 aprilie, 1935.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² Mircea Handoca, *Mircea Eliade și Sebastian*, în *Sebastian sub...*, p. 300-306.

1. Einleitung

Bald nach dem Ende des Holocaust setzte die Diskussion über die Art seiner Darstellung in der Literatur, Geschichte oder im Film ein. Die Schriftsteller, die zu den Überlebenden der Vernichtungslager gehörten, standen vor dem Dilemma, Zeugnis abzulegen für Erlebnisse, deren Ausmaß an Schrecken den Gebrauch jeder tradierten literarischen Form von vornherein auszuschließen schienen. Neben authentischen Zeugenberichten entstand eine neue Art von Literatur, deren Ziel es war, eine Form zu finden, die den Erlebnissen in den Vernichtungslagern möglichst gerecht werden sollte. Solch eine Auslegung ist die in Roberto Benignis Film *Das Leben ist schön* (*La vita è bella*) und in Willi Fährmanns Kinderbuch *Der überaus starke Willibald* praktizierte Faschismussatire, die zu zeigen versucht, wie Faschismus aus zwei unterschiedlichen und an verschiedene Instanzen appellierende Kinderperspektiven dargestellt werden kann.

Die Inszenierung von Holocaust und NS-Zeit bedient sich vielfältiger Methoden und Darstellungsweisen unter Aussageprämissen, die dem Unbegreifbaren in unterschiedlicher Form Rechnung zu tragen suchen. Fernab von umstrittenen Diskussionen um eine Darstellbarkeit des Holocausts, entwickelten Roberto Benigni und Willi Fährmann eine eigene, den üblichen Ansatz hinter sich lassende Methode historischer Darstellung. So fand Benigni mit einer Geschichtsutopie und Fährmann mit einer für Jugendliche bestimmten Form der Fabel einen Weg historisches literarisch zu inszenieren. Für sie wurde diese u.a. zur Möglichkeit, das totalitäre NS-Regime darstellbar zu machen und hauptsächlich die zweite Generation zur Reflexion zu veranlassen.

Diese Arbeit will untersuchen, mit welchen Mitteln die Mechanismen des Nationalsozialismus im Film *Das Leben ist schön* und in der Erzählung *Der überaus starke Willibald* dargestellt werden, und somit möglichst mehrere Aspekte auszuleuchten. Als Ausgangspunkt wird unter Rekurs auf Adornos bekanntes Verdikt ein kurzer Überblick über die wissenschaftlichen Anforderungen zu dem Thema Holocaust und Nazi-Vergangenheit präsentiert. In einem nächsten Schritt wird auf die jeweiligen Gestaltungen eingegangen, um feststellen zu können, welche Mittel zur Holocaust-Darstellung und zu welchem Zweck dargeboten werden.

2. Literarische Darstellungsformen des Holocaust: „Ob nach Auschwitz noch sich leben lasse“¹

Den Grundstein zur Diskussion legte Adorno mit dem 1949 geschriebenen und 1951 publizierten Essay *Kulturkritik und Gesellschaft*. Dort formulierte er – ganz am Ende – den Satz: „...nach Auschwitz ein Gedicht zu schreiben, ist barbarisch, und das frisst auch die Erkenntnis an, die ausspricht, warum es unmöglich ward, heute Gedichte zu schreiben.“² Dennoch: gerade Adorno und mit ihm Paul Celan³ hielten Gedichte schon für möglich, allerdings solche, die dem Leiden „Ausdruck“ verleihen und der Vergangenheit gedenken. Trotz dieser vielzitierten Aussage, wo der Versuch, über den Holocaust zu schreiben, nicht nur zum Scheitern verurteilt, sondern möglicherweise sogar moralisch verwerflich sei⁴, schwächte er sie ab, indem er nur den ersten Teil des Satzes zitierte und diesen dadurch zum – wie er nun selbst formulierte – „Verdikt“ reduzierte: „Den Satz, nach Auschwitz noch Lyrik zu schreiben, sei barbarisch, möchte ich nicht mildern; negativ ist darin der Impuls ausgesprochen, der die engagierte Dichtung beseelt.“⁵ Ausgangspunkt ist die Erkenntnis, dass jedwede Literatur nicht nur über den Inhalt, sondern auch über „ihre nichtkontingente interpretierbare Struktur und über die sprachliche Matrix [...] Ordnung aufweist“⁶ und so der behandelten Materie einen Sinn gibt. So würde eine Literatur über den Holocaust auch diesem einen Sinn suggerieren, was unbedingt zu vermeiden sei. Daher stellt sich nun die Frage, ob es möglich ist, die Rekonstruktion des Grauens

und die literarische Sinnerfahrung in eine Spannung zu bringen, und so „Formen der Sinnzerstörung“ zu schaffen, die die Erinnerung an den Holocaust sichern, ohne ihm einen Sinn zu geben.

Im Laufe der Jahrzehnte setzte die Literatur an verschiedensten Aspekten des Themas Schuldfrage und Vergangenheitsbewältigung an. Unmittelbar nach dem Krieg, Ende der 40er Jahre, erschienen viele Landser-Romane, die Soldatentum und Kriegführung glorifizierten.⁷ Im scharfen Kontrast dazu schilderten Überlebende des Holocaust das schreckliche Geschehen im Nationalsozialismus, während in den 50er und 60er Jahren die faschistische Vergangenheit Deutschlands literarisch kaum thematisiert wurde. Die beiden großen „Ws“ – Wiederaufbau und Wirtschaftswunder – beschäftigten die Nation zu sehr, um über die jüngste Geschichte nachdenken zu können. „Auf zu neuen Ufern!“ hieß das Motto; die Schrecken der Nazizeit – und in vielen Fällen auch der eigene Anteil daran – sollten den Aufbau eines neuen Lebens nicht belasten. In den 60er bis 80ern erschien viel wissenschaftliche Literatur über den Holocaust selbst, bereits in den 68er Jahren begannen sich die nachgeborenen Generationen mit der Schuld der Älteren auseinander zu setzen. In Väter-Biografien wurde oft schonungslos mit dem Verhalten der Elterngeneration – sei es als Täter oder als Mitläufer – während des Krieges abgerechnet.

James E. Young⁸ sorgte Ende der achtziger Jahre mit seiner „alternativen Hermeneutik literarischer Zeugnisse des Holocaust“ für erneuernde Ansätze in der literaturwissenschaftlichen Diskussion. Schriftsteller, die den Holocaust zu ihrem Thema machen, müssen sich zunächst mit der Frage der Darstellungsform auseinander setzen. Hierfür ist es notwendig, dass Schriftsteller sich zuvor bewusst machen, welchen Bedingungen und Kriterien ihr Schreiben unterliegen soll und welche Intention ihr Text haben soll, da dieses Bewusstsein die Voraussetzung für die Entscheidung für oder gegen eine bestimmte Darstellungsform darstellt. In der breiten Diskussion um Bedingungen für ein Schreiben über den Holocaust hat sich eine deutliche und mehrheitliche Position heraus kristallisiert, die verlangt, dass Schriftsteller „sich der Kohärenz und dem Sinn widersetzen (müssen), wollen sie nicht Leiden überhöhen oder verharmlosen.“⁹ Ziel der Holocaustliteratur müsse zudem die Sicherung der Erinnerung

an das Grauen sein. Abgesehen von diesen beiden von der Mehrheit befürworteten Voraussetzungen des Schreibens herrscht allerdings Uneinigkeit über die Bestimmung weiterer Kriterien. Texte über die Judenvernichtung, so Young in seinem Buch *Beschreibung des Holocaust*, dürfen nicht allein als sachliche, authentische Information gelesen werden, sie müssten auch nach ihrer „Textur“ befragt werden. Wer auf literaturkritische Zugriffe zur Interpretation solcher Texte verzichte, oder aus falscher Scheu die geschilderte Wirklichkeit für die unbedingt glaubhafte Wahrheit nehme, könne leicht einer Schein-Objektivität des Vermittelten erliegen. Solche Mittel, die auch im Falle einer wahren Begebenheit und somit der Beschreibung jenes Grauens, des Genozid, literarische Mittel werden, kann man, so Young, kritisieren: „Indem der Holocaust in die Sprache und in die Metaphern eingeht, wird die Erinnerung weit über das Leben der authentischen Zeugen hinaus bewahrt: In diesem Fall ist eine missbrauchte Erinnerung, mit der wir uns kritisch auseinandersetzen können, besser als gar keine Erinnerung.“¹⁰

3. Satire als literarisches Mittel: Definition eines Begriffes

Anfangs nur als Charakteristik einer bestimmten Schreibart und erst nach dem 16. Jahrhundert als Gattungsbegriff¹¹ betrachtet, ist Satire als Literaturform lediglich positiv besetzt: Ziel ist nun Verbesserung der angegriffenen Verhältnisse durch „rückspiegelnde entlarvende“¹² Bloßstellung. Es wird meistens eine aggressive Kritik an gesellschaftlichen, politischen oder moralischen Missständen, Systemen oder Einzelpersonen geübt, die als Übel gesehen und die darum verspottet, verzerrt und überzeichnet¹³ werden. Rekuriert wird nach dem Modell der Fabel auch auf Tiere, die aus didaktischen Gründen¹⁴ moralisierenden Zwecken dienen. Der Klang wird von der Haltung der Textverfassers verliehen und kann sich von Verbissenheit, über Komik und Ironie, bis hin zur Liebenswürdigkeit erstrecken. Durch Angriff und Kritik an den Kontrast zwischen Schein und Sein, Theorie und Praxis entsteht eine moralische Überlegenheit.¹⁵

In *Minima Moralia*¹⁶ äußert sich Theodor W. Adorno über

die Unmöglichkeit, in der modernen Zeit eine Satire zu schreiben. Das Mittel der Ironie, das Lachen, ist in Widerspruch zu den Gegebenheiten der Welt geraten, die von Willkür, Gewalt und Unmenschlichkeit bestimmt wird und ist einer solchen Welt völlig inadäquat. Die von den Schrecken und dem „blutigen Ernst“ gekennzeichnete Gesellschaft bedarf nur der Wahrheit und keiner Ironie, die in der schauerhaften Realität „kein[en] Spalt“¹⁷ verursachen könnte und folglich sinnlos ist: „Gegen den blutigen Ernst der totalen Herrschaft, [...] steht einzig noch der blutige Ernst, die begriffene Wahrheit.“¹⁸

Benignis Film und Fährmanns Buch versuchen mit den Mitteln des satirischen Angriffs – der erste reduktionistisch sich über den Schrecken lustigmachend – und das zweite in Form einer kindgemäßen Fabel¹⁹ – den Faschismus zu inszenieren. „Antifaschistische Satiren entlarven den Faschismus als Herrschaftssystem, in dem die Herausbildung und das Ausleben einer gesunden menschlichen Identität nicht möglich sind. Wer am herrschenden System erfolgreich partizipieren will, muss ein Schauspieler, ein Lügner, eine Marionette sein. Wer überleben will, muss sich verstellen können. Wer widerstehen will, muss listig seine Identität verleugnen und seine Rollen besser spielen können als die Faschisten. Satirische Faschismuskritiken handeln daher von Masken und Schelmen, von Schauspielern und Doppelgängern, von Verspiegelung und Nachahmung.“²⁰ Die antifaschistische Satire verniedlicht nicht – dem traditionellen Vorwurf zufolge – die Gefährlichkeit der Nazis. Die Satire gelangt vielmehr an die Grenzen ihrer Darstellungsmöglichkeiten; sie enthält implizit eine positive Norm.

4. Der Erwachsenenfilm: Roberto Benignis Das Leben ist schön

4.1. Ambivalenz der Kombination: Das Lachen und das Grauen

Den Wagemut, Auschwitz auf eine ausgelassene Art zu beschreiben, haben u.a. Edgar Hilsenrath und Jurek Becker, Johannes

Bobrowski und Jakov Lind aufgebracht²¹. Sie schildern „den Holocaust auf sehr unterschiedliche, aber immer nachdrückliche Weise mit Humor, Komik und Groteske“²², ohne dabei jedoch die Würde der Opfer anzutasten und genau diese ermöglicht dem Leser einen Zugang. Folglich ermöglichen also gerade fiktionale Texte dem Leser größere Einsichten und bessere Identifikationsmöglichkeiten. Und wenn diese Texte auch mit Ironie bestückt sind, erhalten die Holocaust-Opfer lebendig menschliche Züge, gute und schlechte Charaktereigenschaften, und erlauben dem Leser dadurch eine ironische Distanz, machen unbegreifbare Situationen ansatzweise nachvollziehbar und erzeugen Mitleid.

Es gibt aber viele unterschiedliche Formen des Lachens und der Ironie: Neben einem freudigen, albernen, zynischen Lachen, gibt es noch das verzweifelte Lachen, ein Lachen, das Menschen über Schreckliches, vielleicht über Grauen hinwegtröstet, eine Art angewandter Komik, die „die Wahrnehmung widersprüchlicher Prinzipien als einen belustigenden, aber auch befremdenden Eindruck“²³ eröffnet. Diesen befremdenden Eindruck erhält der Leser bei einer Tragikomödie, bei der einem das Lachen „im Halse stecken“ bleibt.

Der Leser kann durch die Komik eine gewisse Distanz zum Gelesenen erlangen, denn er hat die Wahl, die Wahrheit hinter der Komik in ihrem ganzen Grauen zu erfassen oder sie nur ironisch zu betrachten, welches die Wirkung gegebenenfalls potenzieren könnte. Die Anwendung von eng miteinander verknüpfter Tragik und Komik findet sich in der Charakterisierung der Täter und der Opfer wieder: So kann man sagen, die Opfer definieren sich teilweise über die Komik, die Täter fast ausschließlich über das Grauen. Die Komik, die das Grauen umspielt, ist dazu da, um das Prinzip Hoffnung aufrecht zu erhalten. Die Figuren können durch Scherze oder humorvolle Anekdoten ihren Selbsterhaltungstrieb stärken und die Leser können durch die wiederkehrende Komik die Willensstärke der Charaktere erkennen, welches die Hoffnung auf ein gutes Ende wider besseres Wissen vermittelt. In *Das Leben ist schön* ist diese Kombination vom Grauen und Lachen eindrücklich: Man kann genauso über die Komik lachen und über das Grauen am Ende des Filmes weinen.

4.2. Eine Komödie im Konzentrationslager?

Benigni beabsichtigte das ernste Thema der Judenvernichtung in der Nazizeit auf eine ganz neue Weise darzustellen: Sein Zweck oder vielleicht eher Hoffnung besteht darin, dass die Menschen „feel the absurdity and the incomprehensible folly“ der Nazizeit und der Judenvernichtung. Er behauptet: „I didn't want to make a film about the Holocaust, I wanted only to make a beautiful film“, „And if we can talk about it and even smile about it, not sneeringly, but to naturally make fun of it, to smile at the Holocaust, we will be able to get over it, even though I cannot say if it is right or wrong to get over it, but it has to be done somehow“²⁴. Das Thema soll also Vergangenheitsbewältigung im Sinne einer Vergangenheitsvergessenheit sein. In Anbetracht seiner eigenen Aussagen, beabsichtigte der Regisseur eine einfache Fabel, und damit dies auch den Zuschauern klar wird, ist eine Stimme zu Beginn des Films zu hören, die diese Intention des Regisseurs ausspricht. Nur dass der Holocaust weder eine Fabel, noch ein Spiel oder ein schlechter Traum war, auch wenn die Bestrebungen des Vaters edler Natur sind und es ihm gelingt, seinen Sohn zu retten, es gibt – und das hat es auch nicht gegeben – kein Happyend. Die Liebe des Vaters erschafft für den Sohn ein Entrinnen aus dem umgebenden Grauen und den Zuschauern wird das Gefühl vermittelt, dass allein die menschliche Vorstellungskraft das Leben eines Kindes, durch das Vormachen einer Holocaust-Umdeutung geholfen wurde, retten kann. Die am Anfang vernommene Stimme lässt sich am Ende auch identifizieren: Es ist die Stimme des inzwischen erwachsenen Giosuè, seinem Vater für sein eigenes gerettetes Leben dankend. In der schmerzhaften Wirklichkeit aber konnte in Auschwitz kein Vater und niemand Leben retten.

Benignis Ziel war allerdings nicht, eine treue Wiedergabe des Holocaust zu bieten, stattdessen leitet er die Schrecknisse von den Bildern – die den Zuschauern zum Identifizieren angeboten werden – und von der anfänglichen Freiheit der Gestalten ab. Er stellt die Atmosphäre des Holocaust in einer gering historischen, eher in einer äußerst persönlichen Weise nach und das ist am besten in einer Traumsequenz veranschaulicht, in der Guido seinen schlafenden Sohn in den Armen trägt und ihm von der Möglichkeit sich nur in einem

Traum zu befinden, spricht. Zu seinem Entsetzen, und um die Ironie der Situation und dieser ganzen Darstellung zu unterstreichen, tritt er in jenem Moment über einen Haufen Leichen. Trotzdem wird das Bild im Nebel gehüllt, um auf diese Weise nur einen Anflug des Grauens zuzulassen. Der Film verfügt über eine Anzahl von ironischen und mit komischer Absurdität aufgeladenen Bildern: als ihn sein Sohn fragt, warum ein Verbotsschild für Juden bei einem Süßigkeitenladen vorhanden ist, antwortet Guido, es gebe ein Gesetz, das allen Geschäftsmännern erlaubt, jedes mögliche Verbot aufzustellen, und demzufolge gebe es ein Haushaltswarengeschäft, in dem Spanier nicht erlaubt sind, und auch die würden ihr eigenes Verbot gegen Westgoten und Spinnen aufhängen. Auch im Lager, wo er die Wirklichkeit von seinem Sohn fernhält, verschreibt er als Richtlinien Versteckspiel und etwas genannt „Schweigen“, wo die NS-Männer nicht wirklich gefährlich sind, sie verhalten sich nur so, weil sie gewinnen wollen, und jeder, der über irgendetwas jammert, wird disqualifiziert und nach Hause geschickt. Sogar Giosuè ernste Besorgnisse, die Sträflinge würden „in einem großen Ofen gebrannt“ und „Knöpfe und Seife“ aus ihnen gemacht, werden von dem liebenden Vater abgelenkt und ausgelacht, indem er einen Knopf abreißt und fragt: „Soll das ein Mensch sein?“. Guido schafft es, für Giosuè die generelle Qual in scheinbare Ferien zu wandeln. Der ganze Film arbeitet eigentlich anhand diese human greifbaren Begebenheiten auf der Ebene der individuellen Identifikation mit der Katastrophe und nicht mit deren Ausbeutung.

Benigni Film bricht ein Tabu, das 50 Jahre lang Bestand hatte und arbeitet ein breites Publikum von der Realität der Gefangenenlager in eine wirklichkeitsabweichende Welt ein. Diese Wirklichkeitsabweichung wird durch die rigorose Vermeidung von gewaltsamen oder grausamen Szenen gestaltet (der Terror der NS-Männer wird ohne direkte Ermordungs- oder Torturdarstellungen nur auf Gefangenenbeschimpfungen beschränkt; das Bild von Gaskammern wird auf das Opfer-Ausziehen in den Vorzimmern reduziert, die einzige Darstellung eines Leichenhaufens ist vom Nebel verschleiert). Aber vielleicht vertritt dieser Film gerade die Herangehensweise der erkannten Tiefe und Ungeheuerlichkeit des Schreckens, der jeder Beschreibung spottet.

Als übertrieben im Sinne der in jenem Rahmen unmöglichen Realisierung oder historisch unrichtigen Situationen müssen mehrere Episoden gelten: In einer urkomischen Szene – als Guido zu der Grundschule geht, wo Dora unterrichtet, um ihr Herz zu erobern – gibt er sich als Gastexperte aus Rom an, und spricht über die Vormachtstellung der faschistisch-italienischen Rasse mit seinem Ohrläppchen als perfekter Verkörperung dieser rassistischen Überlegenheit – und dies zieht keine unangenehme Folgen nach sich. Im Lager öffnet er die deutschen Offiziere nach, deutet ihre Befehle um, doch wird niemand bestraft oder trägt nur im mindesten die Konsequenzen; späterhin führt Guido – nachdem er das Silberbesteck vor einer Tischrunde deutscher Offiziere verstreut hat – zu dem einmal mit ihm befreundeten Dr. Lessing beträchtlich lange geflüsterte Gespräche, und sie werden nicht einmal gestört; inmitten des schauerhaften Geschehens, sprechen Vater und Sohn laut und unbemerkt am Lautsprecher in einem von mörderischen Nazis gewimmelten Innenhof und wiederum müssen sie für die Folgen nicht aufkommen. Mit Guidos Tod wird aber dem Film die reale Dimension der Tragödie wiedergegeben, und zur Unterstützung bemerkte der Historiker Marcello Pezzetti²⁵ (von dem „Centro Documentazione Ebraica Contemporanea“ aus Mailand), dass eigentlich alle Filme über die Shoah Ausführungen von Ausnahmen unterschiedlicher Form sind, wie Spielbergs *Schindlers Liste* oder Polanskis *Der Pianist*.

Außer der unrealistischen Darstellung der Todeslager, meint der sonst von dem Film begeisterte Pezzetti, dass eine Heirat wie im Film zwischen Guido und Dora unter Mussolinis faschistischen Rassengesetzen verboten gewesen wäre; auch die italienischen Kollaborateure und die von ihnen gespielte Rolle als Denunzianten werden nicht gezeigt; ebenfalls wurden neunundneunzig Prozent der deportierten Kinder gleich nach der Ankunft im Lager getötet, so dass der Plot der Rettung eines Kindes von einem Elternteil in diesem Rahmen ziemlich unwahrscheinlich erscheint. Pezzetti verteidigt die Abschwächung des Grauens in Benignis Film dadurch, dass die komischen Elemente im ersten Teil erschöpft werden, und der Regisseur lacht nie über die Shoah, er malt eher das Lachen innerhalb der Shoah aus – und er stützt seine Aussage mit einem Zitat des

Auschwitz-Überlebenden Viktor Frankl: „[humour among deportees was] a weapon in the fight for self-preservation“.

In den ersten fünfundvierzig Minuten kann man glauben, es handle sich nur um eine vor dem Hintergrund des faschistischen Italiens spielende romantische Komödie: Nur ein subtiler Moment weist auf den Wechsel von Komödie zur Tragödie hin, nämlich das Auftreten des Sohnes Giosuè. Benigni konstruiert eine Fiktion, die erkennbare Elemente eines klassischen Märchens enthält: die Prinzessin, der Prinz auf dem weißen²⁶ Pferd, die verbotene Liebe und das böse Ungeheuer. Die Originalität seines Filmes besteht aber nicht in dem Aufgreifen der Schrecken des Nationalsozialismus, sondern in deren Darstellung als das böse Ungeheuer seines Märchens. Trotz allem würde man am Ende des Filmes über den Tod Guidos weinen, als ob er mit der Märchenkonstellation nicht passen würde, als ob das Ganze ein Happyend haben könnte. Aber gerade ein Happyend wäre kitschig, wie der so viel und fast ausschließlich positiv erwähnte *Schindlers Liste* mit seinem vergleichsweise glücklichen Ausgang – ohne den dem ganzen Film die abschließende emotionale Demonstration ausgespart geblieben wäre. Und dieses zum Teil tragische Ende dekonstruiert die bisherige Umdeutungsphantasie und unterstreicht die ironische und schmerzhaft Unmöglichkeit eines märchenhaften Anblicks über das Ganze.

Obwohl nach *Titanic* der erfolgreichste Film des Jahres 1997, von zahlreichen internationalen Filmjürs in den folgenden Jahren mit Preisen überhäuft (1998 in Cannes mit dem großen Preis der Jury, in Jerusalem mit dem „Jewish Experience Award“ und 1999 mit drei Oscars des Academy Award) und auch wenn die Reaktionen der jüdischen Gemeinschaft durchweg positiv ausfielen, löste der Film zahlreiche Kontroversen aus wegen seinem im Allgemeinen beflügelnden Ton. Aber die Tatsache, dass Menschen alles Mögliche tun würden, um ihre Allerliebsten zu schützen, wird auf eine bewegende und einmalig wirkungsvolle Weise vermittelt. Obwohl es ein Element der Seligkeit in der Betrachtung der von Guido entwickelten Fantasien gibt, ist zugleich auch eine tiefe Melancholie und die allgegenwärtige bedrückende Wirklichkeit präsent, wenn man das Schicksal der Gestalten anschaut und bedenkt.

5. Das Kinderbuch: Willi Fährmanns²⁷

Der überaus starke Willibald

In *Der überaus starke Willibald* sind die Hauptdarsteller des auf kindgemäße Art erzählten Nationalsozialismus Mäuse und beschrieben wird das Aufkommen dieses Phänomens in deren Schoß²⁸.

Die Inszenierung: Arten der Faschismusdarstellung

Im Vergleich zum realen Dritten Reich ist zu bemerken, dass die Ableitung sowohl des Machtanspruchs als auch aller getroffenen Maßnahmen aus einer äußeren Gefahr nur einen Aspekt der Mechanismen des Nationalsozialismus darstellte: Die äußeren und inneren Feinde, der von den Nazis entfesselte Zweite Weltkrieg kommen im Jungendbuch nicht vor, außer als Metapher: Willibald rennt zur Bekräftigung seiner Machtansprüche um einen Globus, was mit den Worten kommentiert wird: „Der ganze Erdball erzitterte unter den Tritten des überaus starken Willibald. Er rannte über China hinweg und über Japan und über den riesigen Stillen Ozean und rannte und rannte. Schließlich rutschte er längs über ganz Afrika und plumpste auf den Teppich. [...] Dreiunddreißigmal hat er die Länder unter seinen Füßen gehabt“²⁹, wobei die „dreiunddreißig“ sich natürlich auf das Jahr der Machtergreifung 1933 bezieht.

Hitler wird mit der typischen Hitler-Pose (aufrecht, linker Arm angewinkelt, rechter Arm zum Hitlergruß ausgestreckt) (Bild S. 15 und S. 18) und mit der Gerte, die er oft mit sich trug, deren Sinnbild Willibaldis „kräftiger, langer Mäuseschwanz“ (S. 12) ist, durch den überaus starken Willibald verkörpert. Goebbels findet seine Entsprechung im schlauen Mäusejosef, der eine zusätzliche treibende Kraft hinter Willibald ist und großen Einfluss auf ihn ausübt, so wie Goebbels auch in der Realität im Laufe der Zeit wachsenden Einfluss auf Hitler gewann. Die dicke Hermannmaus schließlich verkörpert Göring. Hier besteht ebenfalls die Namensgleichheit und auch die Charakterisierung des „*dicken* Hermann“ (Göring) wird übernommen. Ausführendes Organ und Rückgrat von Willibaldis Macht ist „ein Trupp starker, junger Mäuse“, der „wild und entschlossen“ (S. 13) ihm folgt, die eine Analogie zur SA/SS repräsentieren.

Lillimaus, ein Albino – ein Hinweis auf den sogenannten „Ariernachweis“ –, wird zum Opfer aufgrund ihrer Andersartigkeit und steht somit für alle Opfer des Nationalsozialismus, die aus rassistischen oder anderen ideologischen Gründen verfolgt wurden. Sie wird zum Sündenbock gestempelt und irrationalerweise als Gefahr für das Rudel eingestuft: „Weil sie keinen anständigen grauen Pelz hat. Weil sie weiß ist, weiß wie die Kacheln in der Küche. Weil sie hässliche rote Augen hat“, und folgert: „Sie gehört gar nicht zu unserem Rudel“, und mehr noch, sie wird als Gefahr für das Rudel dargestellt: „Vielleicht hat gerade sie die [...] Katze angelockt. Eine weiße Maus, das weiß doch jedes Mausekind, die kann man schon von ferne erkennen. Anständige graue Mäuse dagegen fallen nicht auf. Lillimaus ist eine Gefahr für uns alle!“ (S. 11)

Der mutige Mausephilipp verkörpert den offenen Widerstandskämpfer gegen das Regime, der immer wieder Schwierigkeiten bereitet: Es beginnt damit, dass er in den Garten blickt, aber keine Katze entdecken kann. Er zweifelt deren Existenz öffentlich an und weckt damit das Misstrauen der anderen Mäuse gegenüber den Behauptungen der Herrscher, die das natürlich als Bedrohung sehen müssen: „So etwas darf uns nicht noch einmal passieren. Das war ja schon fast ein Aufstand, eine Revolution war das.“ – „Das nagt an unserer Sicherheit.“ – „Wer zuviel sieht, der denkt zuviel. Wer denkt, der ist gefährlich.“ (S. 28) Dann wagt er es, Willibalds Privilegien in Frage zu stellen, als er ihn nicht vom Eisenbahnwagen heben will („Klettere doch selbst herunter. Du bist doch so überaus stark“, S. 45), woraufhin er von Willibald und seinem Mäuserupp verprügelt wird. Er kritisiert offen das Vorhaben, den Mäusehimmel zu erstürmen, und prophezeit das Misslingen des Plans. Diese Anmaßung trägt ihm den Ausschluss aus dem Rudel ein: „Eigentlich gehörst du [...] überhaupt nicht in unser Rudel [...] Du verdienst nicht einmal mehr, eine Maus genannt zu werden. Nichtmaus, das wäre ein viel treffenderer Name für dich.“ (S. 54) – Hier wird der Weg zu seinem Tod bereitet, indem ihm das Maus-Sein abgesprochen wird, ganz analog zum Dritten Reich mit seinen Kategorien vom „Untermensch“ oder „Tier“.

Das Bild der typischen Opportunistin wird durch Musikarin verkörpert, die ihre Meinung immer der Meinung der

Herrschenden anpasst und sich durch lautstarkes Kundtun derselben bei ihnen anbietet. So ist sie, abgesehen vom Regierungstrio, die einzige Maus des Rudels, die ebenfalls die Absetzung des Präsidenten und Willibalds Ernennung zum Boss fordert. Die Parole „Ein Boss, ein Haus, ein Rudel“ (S. 16) stammt von ihr und bei allen Entscheidungen der Herrscher ist sie die erste, die uneingeschränkt dafür plädiert. Das restliche Mäusevolk besteht aus dem ganzen Spektrum passiver Mitläufer: von denjenigen, die den Befehlen gehorchen, über diejenigen, die zwar von Zeit zu Zeit unzufrieden sind und insgeheim murren, aber das nicht artikulieren, bis hin zu denen – wie Mäusefriederike oder Karlemaus – die gelegentlich Widerspruch wagen, ihn aber oftmals sehr schnell wieder zurückziehen oder zumindest nicht weiter insistieren, obwohl sie wissen, dass das Verhalten der ‚Großen‘ nicht richtig ist.

Die wesentlichen Herrschaftsmethoden sind Angst, Strafe und Gewalt. Die Herrscher schüren die Angst der Mäuse vor der vermeintlichen Gefahr der Katze, um sie somit zu reglementieren und zu kontrollieren (und gleichzeitig ihrem totalitären Regime einen Anstrich von Legitimität zu verleihen). Auf dieser angeblichen äußeren Bedrohung bauen die Herrscher ihre komplette Macht auf. Willibald begründet seine Machtergreifung damit, dass aufgrund der äußeren Gefahr der Katze schnelle Entscheidungen getroffen werden müssen, die mit der Mäusedemokratie nicht möglich seien („Mit einem Präsidenten dauert alles viel zu lange. Jeder schwätzt und schwätzt. Jeder will sich wichtig tun.“ – „Wenn einer ganz allein zu bestimmen hat, dann geht alles schneller“, S. 11/12) und dass unsichere Zeiten eine starke Führung erfordern („Wenn wir einen starken Mäuseboss haben, dann geht alles besser. Und schneller. Alles wird sicherer. Keine Maus braucht mehr die Katz zu fürchten. – „In gefährlichen Zeiten braucht ein Rudel einen richtigen Boss.“ (S. 12) Auch die Heilsversprechungen Hitlers werden von Willibald aufgenommen: „[Er] versprach, [...] dass alle Mäuse satt würden, dass alle Mäuse in Sicherheit leben könnten, dass alle Mäuse das Paradies auf Erden bekämen.“ (S. 13) Die Errichtung einer Führerdiktatur wurde schon damit begründet, dass ein schneller Entscheidungsweg geschaffen werden müsste, und jede Maßnahme, die zu ihrem Machterhalt getroffen wird, wird ebenfalls auf die drohende Gefahr zurückgeführt.

Ohne diese Bedrohung gäbe es zum einen keine Rechtfertigung ihrer Herrschaft, zum anderen für das ausgeklügelte Arbeitssystem – der Parallele zum Reichsarbeitsdienst des Nationalsozialismus –, in dem alle Mäuse ständig beschäftigt sind. In Wirklichkeit dienen die zahlreichen Arbeiten nur dazu, die Mäuse so beschäftigt zu halten, dass niemand Zeit hat, sich Gedanken zu machen, denn: „Wer denkt, der ist gefährlich.“ (S. 28) Dass das Denken den Mäusen abgenommen werden soll, tarnt Willibald sogar als Fürsorge: „Schließlich ist der Boss dazu da, dass er denkt und dass er lenkt.“ (S. 23), was aber implizit die Drohung bedeutet: *nur* der Boss darf denken³⁰. Als Lillimaus den Mäusen Geschichten von Tyrannen vorzulesen beginnt, wird das Vorlesen verboten: „Ausreißen müsste man die Seiten aus den Büchern. Verbrennen sollte man sie alle.“ (S. 65) – eine Parallele zu der von den Nazis 1933 vorgenommenen Bücherverbrennung verfehmter Autoren.

6. Zur [kindlichen] Darstellung des Faschismus

6.1. *Das Leben ist schön*

Der kindliche Gesichtspunkt wird hier durch das Kamerashooting wiedergegeben. Als Guido zur Exekution geführt wird, bleibt Giosuè in einer Kiste versteckt und sobald der Vater einsieht, er sei in dem Gesichtsfeld seines Sohnes, verrichtet er mit einem weiten Lächeln einen komischen Marsch zu seines kichernden Sohnes Vergnügen. Der Film gestattet Giosuè das Gefühl, die Kontrolle über die projizierten Bilder zu besitzen, als ob er die dargelegte Welt dominieren könnte. Dies geht auf die Perspektivengesetze zurück: Als Giosuè sich in der von der Kiste verkörperten *camera obscura* befindet, hat er die Kontrolle über die ihm dargebotene Welt und kann nur die Vision der Realität seines Vaters wahrnehmen, indem er lacht, als dieser tatsächlich in den Tod geht. Die Kamera zeigt Giosuè's verringertes Blickfeld, bei der die Kiste als *camera obscura* fungiert. Somit wird noch einmal ganz prägnant die Perspektive des ganzen Filmes veranschaulicht, wo das Gewaltige, die reale Dimension des Geschehens, in einer solchen

camera obscura versiegelt bleibt, um sie vom kindgemäßen Verstehen fernzuhalten.

Trotz dem schwerwiegenden Risiko, sich dieser Vergangenheit erzählend zu stellen, wagt Benigni, das Ganze filmisch zu bewältigen, was sicher ein Risiko ist, zumal er sich auch auf komische Elemente einlässt. Der Titel selber hätte wie *carpe diem* klingen können, und die angeblich proklamierte Schönheit des Lebens wird durch den Tod Guidos und durch die allen bekannte kolossale Dimension des Grauens, der Vernichtung, der Absurdität des Krieges überhaupt dementiert. Die Satire in *Das Leben ist schön* wird realisiert durch die ganze durchgeführte Übersetzungskraft der Realität zu Gunsten des Kindes, wodurch der Film märchenhaften Charakter bekommt. Die Satire bedient sich einer anderen Schreibweise, nämlich der (Selbst)Ironie, die folglich als defensiver Mechanismus auftritt und die wahre Dimension des Geschehens verbergen soll. Die (Selbst)Ironie wird vom ihm selber dekonstruiert, indem er auf reale Schrecken stößt – er ironisiert jedoch seine eigene Methode.

In seiner Perspektivierung des Holocaust – durch den einschlägigen Gebrauch der Metapher, die eine Variation dieses schwerwiegenden Thema skizzieren – ist Benignis Film einzigartig. Aber die darin enthaltene Darstellung der Liebe und Selbstopferung eines Vaters für seinen Sohn und die Art dieser Darstellung machen ihn unvergleichlich und meiner Ansicht nach auch überwältigend. Trotz der riskanten Komödie über den Holocaust, kann man Benigni die Ernsthaftigkeit und die große Sorgfalt nicht absprechen, mit der er die schwierige Aufgabe ins Werk gesetzt hat. Keinen Moment läuft die Inszenierung Gefahr, das Andenken der Opfer zu instrumentalisieren oder für das Unfassbare Erklärungen liefern zu wollen. Die Absurdität des Faschismus wird demaskiert, indem Guido ihr die Liebe zu seinem Sohn, Witz und Mitgefühl entgegensetzt.

6.2. Der überaus starke Willibald

Faschismus ist bekannterweise nicht wie Willi Fähmann auf unterhaltsame Weise in seinem Kinderbuch nachzuvollziehen

versucht, wo die Entstehung eines diktatorischen Systems allein aus dem Geschick einer „Führer-Persönlichkeit“ erklärt wird, denn dem Führer standen keineswegs nur willenslose, unwissende, geführte Mäuse gegenüber.

Der überaus starke Willibald zielt auf Kinder, die vom Beispiel der Mäuse lernen sollen, wie ein totalitäres System entstehen kann und wie seine Mechanismen aussehen, wie einer/eine zum Führer wird, welche öffentlichen und heimlichen Ziele er verfolgt, wie er mit seinen Leuten im Rahmen des auf seinen Anschauungen basierenden Herrschaftssystems umgeht, was Stärke und Schwäche in diesem Zusammenhang bedeuten und ob sie Konsequenzen oder einen Sinn haben. Durch das Aufzeigen der Machtstrukturen und Mechanismen des Nationalsozialismus wird den Lesern der gefährliche Aufstieg einer totalitären Ideologie dargelegt, sei es im politischen, religiösen oder sonstigen Zusammenhang. Willi Fährmann geht es auch darum, zu zeigen, dass es lebendige Menschen sind, die Politik machen, die Geschichte bestimmen, die mitmachen oder sich auch der Zeitgeschichte widersetzen und sogar anderen Freiraum erkämpfen. Fährmanns moralische Botschaft an die kleinen Leser geht dabei über den politischen Anspruch hinaus: Man soll den Mut aufbringen, gegen jegliche Ungerechtigkeit aufzustehen, unterstützt von dem Glauben, dass es immer andere Einzelne gibt, die gleicher Meinung sind und: „Viele Einzelne können die Welt verändern!“ (S. 61) Die Geschichte von Herrschaft und Unterdrückung wird so erzählt, dass sie für junge Leute verständlich ist und das gute Ende – indem die Diktatur der machtbesessenen Obermaus lächerlich gemacht wird – ist für didaktische Zwecke gedacht, mit der Hervorhebung, dass es doch eine Hoffnung gibt, wenn man seine Meinung äußert, und dass so ein System wie der Nationalsozialismus unwiederholbar sein muss. Die Analyse vom Anlass zusammen mit dem Aufweis der Alternativen und der Wege zur Überwindung, also möglicher Lösungen, begründet die große pädagogische wie politische Bedeutung der Fabel auch als ein Plädoyer für Toleranz und Menschlichkeit.

7. Schlussbetrachtungen

Bei den beiden besprochenen Diskursen haben wir mit zwei Märchen zu tun – eines für Erwachsene (*Das Leben ist schön*) und das andere für Kinder (*Der überaus starke Willibald*): Beide verdrehen die Realität und die mit einbezogenen Beschädigungen, reduzieren etliche reale Elemente, das eine um sich verständlich für Kinder zu machen, das andere um der beabsichtigten Kinderperspektive treu zu bleiben. Denn man könnte behaupten, dass es auch für ein Buch mit pädagogischen Absichten nicht angebracht wäre, Holocaust und die Judenvernichtung auf Tiere zu reduzieren – wie im Falle eines in einer gleichnishaften Fabel eingekleideten normalen Themas –, auch nicht mit der Zielsetzung, Kinder zum Verständnis zu verhelfen. In *Das Leben ist schön* wird das Grauen nicht parodiert oder persifliert, die kindliche Naivität, das kindliche Anschauungsvermögen und die Selbstironie werden bewusst eingesetzt, die historische Realität wird in eine Sprache für das Kind übersetzt und dadurch gewinnt der Holocaust an Tragik. Der Zweck des Filmes ist nicht, die Realität zu leugnen, oder zu behaupten, der Holocaust hätte eine lustige oder eine leicht zu ironisierende Dimension, die Kinderperspektive wird nicht als solche, oder als Alternative zum Wahren vorgeschlagen, und durch diese gewollte rhetorische Wendung wirkt der Film doppelt so tragisch, denn der historische Schauer verliert wegen der Umdeutungsphantasie nicht an So-Sein.

Benigni stattet seinen Film mit einem kindlichen Ausblick auf den Holocaust aus, indem die Schrecken der Judenvernichtung mit den Augen eines Kindes gesehen werden, um somit eine allzu belastende Atmosphäre zu vermeiden, wobei er etliche Elemente auslässt und in dem selben Geiste von der Wirklichkeit abweicht. Auch wenn Benigni mit seinem Film nur eine Fabel beabsichtigte, ist sein Film mehr als eine Fabel und das Zielpublikum sind nicht die Kinder, wie bei Fähmann. Und wenn bei dem ersten die Handlung sich in einigen Sätzen resümieren lässt, muss man im Falle des Kinderbuches auf die Einzelheiten der Erzählung eingehen, denn sie alle machen die Moral des Buches aus, während in *Das Leben ist schön* die Botschaft in den fast unfassbaren Elementen kondensiert liegt (deshalb wurde auch versucht, dem Film größere Aufmerksamkeit zu schenken). Benignis Kinderperspektive ist für Erwachsene intendiert und ist nur

Instrument in seiner andersartigen Darstellung der bedrückenden Vergangenheit.

Als Kinderbuch operiert *Der überaus starke Willibald* mit einer wahren und als solcher intendierten Kinderperspektive – auch wenn die Vergleiche zum Dritten Reich³¹ und zu dessen Symbolen eher für Erwachsene als für Kinder einen Sinn bekommen. Dadurch – in der Form einer Fabel – wird Faschismus inszeniert und seine Mechanismen bloßgestellt, um kleinen Kindern eine einfache Verstehensweise darbieten zu können.

„Der einzige Weg aus der Vergangenheit in die eigene Zukunft führt über die Erinnerung.“³² – dieser Satz könnte als Motto für dieses Thema fungieren.

Die hohe Zahl der nach 1990 erschienenen Romane beweist, dass die jüngere Generation entschieden scheint, ein neues, auf die Gräueltaten des Nationalsozialismus zentriertes Bild deutscher Geschichte entwerfen zu wollen: Sie stellt andere Fragen und sucht dementsprechend nach anderen Antworten. Sie interessiert sich nicht mehr für abstrakte und generalisierende Erklärungen des Faschismus, sondern für konkrete Alltagserfahrungen, für individuell zurechenbare Formen sozialer Partizipation im nationalsozialistischen Deutschland.

Natürlich stellt sich die Frage, ob es legitim ist, Geschichte und umso mehr den Holocaust zu fiktionalisieren und Auschwitz zum Beispiel als Kulisse für eine Liebesgeschichte – wie der Fall im weltweiten Bestseller *Der Vorleser*³³ von Bernhard Schlink – zu benutzen. Wenn man die Mehrheit der Leser³⁴ befragt, dann scheint dies eine wenigstens für alle greifbare Verweltlichung des unfassbaren Gräueltats zu sein. Gerade diesen fiktionalen Darstellungen fällt immer mehr Bedeutung zu, denn sie verfügen über die Kraft, Emotionen zu wecken und biographische Bezüge zum Dargestellten zu stiften. Es liegt vielleicht auch daran, dass gerade durch diese persönlichen und durch Gefühle stabilisierten und somit leicht zugänglich gemachten Bezüge die Brücke zum durchschnittlichen – nicht im Sinne von mäßig oder mittelmäßig – Publikum geschaffen wird.

Die darin enthaltenen und als unterschiedlich fungierenden Kinderperspektiven einerseits des Kinderbuches und andererseits des Erwachsenenfilmes stehen für differenzierte Darstellungsmöglichkeiten des Faschismus, wie ihn Kinder sehen können bzw. wie ihn die

Erwachsenen anschauen sollen, nachdem sie einen solchen rührenden Kinderblickwinkel vorübergehend einnehmen konnten. Die auch in Fährmanns vorhandene erwachsene Perspektive (die Parallele zu den Vorgängen und Größen des Dritten Reiches ist nicht so dominant wie bei Benigni, wo sie im Vordergrund steht). Man müsste sogar sagen, dass Benigni nicht aus einer Kinderperspektive blickt, sondern diese Perspektive wird im Werk inszeniert und zeigt, dass die Kinderperspektive genauso ein Gegenstand der Darstellung ist, wie alles andere, was gezeigt wird, auch – sublimiert in der letzten Vater-Sohn-Szene mit Giosuè in der frühen erwähnten *camera obscura*. Die Kinderperspektive strahlt vielleicht wiederum auf die Darstellung des Ganzen aus, indem die Vorgänge der Deportation und Unterbringung im KZ zu einfach und von der Wirklichkeit abweichend geschildert werden. Benignis Kinderperspektive ist dazu da, um zu rühren; sie wird also nicht erst genommen, sondern von vornherein als die kindliche, der Wirklichkeit unangemessene gezeigt. Die Rührung dadurch beruht darauf, dass sich einerseits die erwachsene Realitätsleugnung (im Hinblick auf das Furchtbare) darin wiedererkennt, andererseits das erwachsene Beschützen- und Sich-opfern-Wollen sich darin zur Geltung bringen kann. Die Kinderperspektive wird bei Benigni also instrumentalisiert, bei Fährmann hingegen nicht – hier ist sie eigenwertig und gilt als die ganze reale Welt. Diese zwei Auseinandersetzungen mit der nationalsozialistischen Vergangenheit könnten wegen den den Schrecken vereinfachenden Zügen gelegentlich auch Irritationen auslösen. Je mehr man sich zeitlich von den Ereignissen entfernt, um so größer ist aber die Gefahr – bei dem Bemühen, sich den Holocaust zu vergegenwärtigen – ins Schweigen zu flüchten, die Geschehnisse zu umgehen oder sie sogar zu leugnen. Das „Zeugnisablegen“, also die Beschreibung des Horrors soweit mit Worten darstellbar, ist wohl der wichtigste Zweck dieser Literatur. Dennoch: der Holocaust ist nach wie vor kein Stoff wie jeder andere, aus dem Literatur und Kunst wie jede andere gemacht werden können. Gegenüber der Realität des Holocaust versagt das Erzählen und die Satire umso mehr, weil diese beiden Formen von Kunst ihr Maß am Menschen nehmen und das geht dort nicht mehr, wo Menschen von anderen Menschen für wertlos erachtet und der Vernichtung preisgegeben werden.

ANMERKUNGEN

¹ Das Kapitel wurde nach dem gleichnamigen Buch Adornos betitelt: «*Ob nach Auschwitz noch sich leben lasse*». *Ein philosophisches Lesebuch*. Hrsg. von Rolf Tiedemann. Frankfurt a. M., 1997.

² Adorno, Theodor W, *Kulturkritik und Gesellschaft*. In: Ders., *Kulturkritik und Gesellschaft I: Prismen, Ohne Leitbild*. Hrsg. von Rolf Tiedemann. Frankfurt a. M., 1977. S. 30.

³ Vgl. Kiedaisch, Petra (Hrsg.), *Lyrik nach Auschwitz? Adorno und die Dichter*. Stuttgart, 1995. S. 9.

⁴ Adorno, Theodor W, *Engagement*. In: Ders., *Noten zur Literatur III*. Frankfurt a. M., 1965. S. 109-135; vgl. auch Ders., *Erziehung nach Auschwitz*. In: *Gesammelte Schriften*. Hrsg. von Rolf Tiedemann. Band 10.2: *Kulturkritik und Gesellschaft II: Eingriffe, Stichworte*. Anhang. 2. Auflage. Frankfurt a. M., 1996 [1972].

⁵ Ders., *Noten zur Literatur III*. Frankfurt a. M., 1965. S. 125.

⁶ Krankenhagen, Stefan, *Auschwitz darstellen: ästhetische Positionen zwischen Adorno, Spielberg und Walser*. Köln, Weimar, Wien, 2001. S. 49.

⁷ Vgl. Diner, Dan, *Der Holocaust im Geschichtsnarrativ – Über Variationen historischen Gedächtnisses*. In: Braese, Stephan (Hrsg.), *In der Sprache der Täter: Neue Lektüren deutschsprachiger Nachkriegs- und Gegenwartsliteratur*. Opladen/Wiesbaden, 1998. S. 13-31. Die folgende Zusammenfassung bezieht sich auf diesen Aufsatz.

⁸ Young, James Edward, *Beschreiben des Holocaust: Darstellung und Folgen der Interpretation*. Aus dem Amerik. von Christa Schuenke. Frankfurt a. M., 1992. S. 43.

⁹ Ebd., S. 56.

¹⁰ Ebd., S. 73.

¹¹ Meid, Volker (Hrsg.), *Sachlexikon Literatur*. München, 2000. S. 787-795. Hier S. 787.

¹² Best, Otto F., *Handbuch literarischer Fachbegriffe: Definitionen und Beispiele*. Frankfurt a. M., 1973. S. 237.

¹³ Meid, 2000, S. 787.

¹⁴ Wilpert, Gero von, *Sachwörterbuch der Literatur*. 7. Auflage. Stuttgart, 1989. S. 809-811. Hier S. 809.

¹⁵ Vgl. Naumann, Uwe, *Zwischen Tränen und Gelächter. Satirische Faschismuskritik 1933 bis 1945*. Köln, 1983. S. 29.

¹⁶ Adorno, Theodor W., *Juvenals Irrtum*. In: Ders., *Minima Moralia: Reflexionen aus dem beschädigten Leben*. Berlin und Frankfurt a. M., 1951. S. 402.

¹⁷ Adorno, 1951, S. 406.

¹⁸ Ebd.

¹⁹ Laut des Literaturlexikons, ist die Fabel – wie die Parabel auch – durch ihren gleichnishaften Charakter ausgezeichnet. Der moralische Lehrsatz wird von der Tierwelt getragen, indem die menschlichen Eigenschaften und Verhaltensweisen auf Tiere übertragen werden (S. *Harenberg Lexikon der Weltliteratur: Autoren – Werke – Begriffe*. Band 3. Dortmund, 1989. S. 907).

²⁰ Naumann, 1983. S. 8.

²¹ Rüdiger Steinlein, *Das Furchtbarste lächerlich?* In: Manuel Köppen (Hrsg.), *Kunst und Literatur nach Auschwitz*. Berlin, 1993, S. 101.

²² Ebd.

²³ Vgl. „Ironie“. In: Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG, 1999 Microsoft® Encarta® 98 Enzyklopädie. © 1993-1997 Microsoft Corporation.

²⁴ Roberto Benignis Statements stammen aus einem von Carlo Celli und Vaiano Cremasco geführten Interview vom 30. Juni 1998. Zitiert nach: Loy, Rosetta, „Un giullare nel sacrario del secolo. La favole audace di Benigni“. In: *L'Indice*, 1998, No. 3, S. 12.

²⁵ Zitiert in: Simonelli, Giorgio, *Datemi un Nobel! L'opera comica di Roberto Benigni*. Alessandria, 1998. S. 98. Die nächsten Aussagen beziehen sich auch auf diese Ausgabe.

²⁶ Nur dass Guidos weißes Pferd nicht völlig weiß ist: Es

wurde von Antisemiten als Angriff auf seinen Onkel mit grün gestrichen und eigentlich erfahren wir nie, dass Guido oder sein Onkel Juden sind, und nicht einmal im ganzen Film erklärt oder verkündet Guido seine jüdische Identität.

²⁷ Willi Fährmann ist 1929 in Duisburg geboren und neben einer Maurerlehre und nach einem Studium an den Pädagogischen Hochschulen in Oberhausen und Münster, hat er als Lehrer und dann als Schulrat einen intensiven Kontakt mit jungen Leuten gehabt (*Kinder- und Jugendliteratur – ein Lexikon: „Willi Fährmann“*. Hrsg. von Kurt Franz, Günter Lange und Franz-Josef Payrhuber. Meitingen 2002. S. 1-16). Seit 1956 schreibt Fährmann vornehmlich heitere, meist realistische Bilderbuchttexte, Kindergeschichten sowie Jugendromane. Mit seinen vier historischen Romanen *Das Jahr der Wölfe*, *Kristina, vergiss nicht...*, *Der lange Weg des Lukas B.* und *Zeit zu hassen, Zeit zu lieben*, in denen er eine ostpreußische Handwerkerfamilie von 1870 bis zur Gegenwart schildert, trug Fährmann zur Wiederentdeckung der historischen Dimension in der Jugendliteratur bei. Sein erstes 1962 veröffentlichtes Jugendbuch *Das Jahr der Wölfe* ist bis heute erfolgreich geblieben und begründet seinen Ruf als einer der besten deutschen Jugendbuch-Schriftsteller – für sein Gesamtwerk erhielt er den „Großen Preis der Deutschen Akademie für Kinder- und Jugendliteratur“. Sein Buch, in Form einer Novelle verfasst, *Der überaus starke Willibald*, wurde wegen ihrer didaktischen aufklärenden Absichten in vielen Schulen als Pflichtlektüre aufgenommen.

²⁸ Eines Tages wird das friedliche und harmonische Zusammenleben der Mäuse plötzlich gestört: Lillimaus bemerkt, dass die Tür zum Garten offen ist und somit eine Katze ungehindert hineinkommen kann. In dieser Gefahrensituation gelingt es dem überaus starken Willibald, die Macht zu ergreifen: Er setzt den Präsidenten ab und sich selbst als „Boss“ ein, unterstützt von der dicken Hermannmaus und dem schlaunen Mäusejosef. Die Schuld an der offenen Tür schiebt er Lillimaus zu, die schließlich anders ist als die anderen Mäuse, nämlich ein Albino: Durch diese Andersartigkeit, behauptet er, werde die Katze angelockt.

Willibald regiert mit Angst, Strafen und Gewalt: Die Mäuse müssen marschieren lernen und Erbsen ausstreuen, um somit

ein Frühwarnsystem für die Katze zu haben. Er lässt die Fenstervorhänge zuziehen, angeblich damit die Katze nicht hineinsehen kann. Doch die Wahrheit ist, dass dann niemand mehr in den Garten sehen kann, ob es die Katze wirklich gibt. Lillimaus – „das weiße Scheusal“ – verbannt er in die Bibliothek, nach Mäusemaßstäben der denkbar ungünstigste Ort, denn hier lässt sich nichts zu fressen finden. In ihrer Einsamkeit lernt Lillimaus schließlich lesen. Um den Hunger nicht zu spüren, beginnt sie, sich mit Büchern zu beschäftigen, und den Mäusen Geschichten zu erzählen und vorzulesen. Mäusejosef erkennt, dass einige Mäuse nachdenklich werden und so wird das Vorlesen verboten.

In der Zwischenzeit entwirft Willibald einen abenteuerlichen Plan: er beschließt den „Mäusehimmel“ (Schinken und Würste an der Decke) zu stürmen. Seit einiger Zeit steht in der Küche eine Kiste mit Bauklötzen, mit deren Hilfe er einen Turm bis zum Himmel errichten möchte. Da die Nächte dafür zu kurz sind, beschließt er, die Zeit anzuhalten, indem er die Uhr anhält. Natürlich misslingt der Plan, wie Mausephilipp, der Freund von Lillimaus, schon prophezeit hatte. Der Turm stürzt zusammen, als die Menschenköchin erscheint. Willibald lässt Mausephilipp zur Strafe aus dem Fenster in den Garten stürzen. Entsetzt beschließt Lillimaus, wieder Geschichten von Tyrannen vorzulesen.

Zur Strafe soll auch sie in den Garten verbannt werden, doch der duftende Speck in einer Mausefalle verhindert ihren Tod. Lillimaus warnt die Mäuse vor der Gefahr. In der Aufregung fegt Willibald mit dem Schwanz über den Speck und die Falle schnappt zu – mit seinem Rutsch stürzt nicht nur der Turm ein, sondern auch das gesamte Terrorregime. Mit der Hälfte seines Mauseschwanzes ist er nun nicht mehr furchteinflößend und stark. Die Herrschaft von Willibald, Mäusejosef und der dicken Hermannmaus bricht zusammen und der alte Lebensstil kehrt wieder bei den Mäusen ein.

²⁹ Fährmann, Willi, *Der überaus starke Willibald*. Würzburg, 1991. S. 12. Alle Seitenzahlen beziehen sich auf diese Ausgabe.

³⁰ So dient zum Beispiel das Zuziehen der Vorhänge, damit die Katze nicht in das Fenster blicken und womöglich die Mäuse erschrecken kann, zweierlei: zum einen der erneuten Illustration der

Perfidie der Herrscher, eine Repressalie als Fürsorge zu tarnen, zum anderen als Metapher für das, was tatsächlich mit den Mäusen geschieht: Verschleierung, Vernebelung der Wahrheit.

³¹ Außer der Darlegung der bestürzenden NS-Vergangenheit, reflektieren beide Darstellungen die Zerstörungskraft des Nationalsozialismus im kleinen Sektor des Familienlebens: Einerseits auf das friedliche Zusammenleben der Mäuse übertragen, und andererseits auf die harmonische Existenz von Dora, Guido und Giosué.

³² Rabinovici, Doron, *Suche nach M.: Roman in zwölf Episoden*. Frankfurt am Main, 1999. S. 188.

³³ Schlink, Bernhard, *Der Vorleser*. Roman. Zürich, 1995.

³⁴ Dies ist von der großen Zahl der verkauften Exemplaren vom *Vorleser* und von den großen Beningni-Enthusiasten bewiesen.

Literaturverzeichnis

- Adorno, Theodor W, *Engagement*. In: Ders., *Noten zur Literatur III*. Frankfurt a. M., 1965.
- Ders., *Erziehung nach Auschwitz*. In: *Gesammelte Schriften*. Hrsg. von Rolf Tiedemann. Band 10.2: *Kulturkritik und Gesellschaft II: Eingriffe, Stichworte*. Anhang. 2. Auflage. Frankfurt a. M., 1996 [1972].
- Ders., *Kulturkritik und Gesellschaft*. In: Ders., *Kulturkritik und Gesellschaft I: Prismen, Ohne Leitbild*. Hrsg. von Rolf Tiedemann. Frankfurt a. M., 1977.
- Ders., *Juvenals Irrtum*. In: Ders., *Minima Moralia: Reflexionen aus dem beschädigten Leben*. Berlin und Frankfurt a. M., 1951.
- Benigni, Roberto, *Das Leben ist schön* (Ital. *La vita è bella*). München 1999. Spielfilm. Italien, 1997.
- Best, Otto F., *Handbuch literarischer Fachbegriffe: Definitionen und Beispiele*. Frankfurt a. M., 1973. S. 237.
- Corbea-Hoişie, Andrei, *Paul Celan și „meridianul“ său: repere vechi și noi pe un atlas central-european*. Iași, 1998.
- Diner, Dan, *Der Holocaust im Geschichtsnarrativ – Über Variationen historischen Gedächtnisses*. In: Braese, Stephan (Hrsg.), *In der Sprache der Täter: Neue Lektüren deutschsprachiger Nachkriegs- und Gegenwartsliteratur*. Opladen/Wiesbaden, 1998. S. 13-31.
- „Fabel“. In: *Harenberg Lexikon der Weltliteratur: Autoren – Werke – Begriffe*. Dortmund, 1989. Band 3. S. 907-8.
- Fährmann, Willi, *Der überaus starke Willibald*. Würzburg, 1991.
- „Ironie“. In: Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG, 1999 Microsoft® Encarta® 98 Enzyklopädie. © 1993-1997 Microsoft Corporation.

- Kiedaisch, Petra (Hrsg.), *Lyrik nach Auschwitz? Adorno und die Dichter*. Stuttgart, 1995.
- *Kinder- und Jugendliteratur – ein Lexikon: „Willi Fähmann“*. Hrsg. von Kurt Franz, Günter Lange und Franz-Josef Payrhuber. Meitingen, 2002. S. 1-16.
- Köppen, Manuel (Hrsg.), *Kunst und Literatur nach Auschwitz*. Berlin, 1993.
- Krankenhagen, Stefan, *Auschwitz darstellen: ästhetische Positionen zwischen Adorno, Spielberg und Walser*. Köln, Weimar, Wien, 2001.
- Loy, Rosetta, „Un giullare nel sacrario del secolo. La favole audace di Benigni“. In: *L'Indice*, 1998, No. 3, S. 12.
- Meid, Volker (Hrsg.), *Sachlexikon Literatur*. München, 2000. S. 787-795.
- Naumann, Uwe, *Zwischen Tränen und Gelächter. Satirische Faschismuskritik 1933 bis 1945*. Köln, 1983.
- Rabinovici, Doron, *Suche nach M.: Roman in zwölf Episoden*. Frankfurt a. M., 1999.
- Schlink, Bernhard, *Der Vorleser*. Roman. Zürich, 1995.
- Simonelli, Giorgio, *Datemi un Nobel! L'opera comica di Roberto Benigni*. Alessandria, 1998.
- Wilpert, Gero von, *Sachwörterbuch der Literatur*. 7. Auflage. Stuttgart, 1989. S. 809-811.
- Young, James Edward, *Beschreiben des Holocaust: Darstellung und Folgen der Interpretation*. Aus dem Amerik. von Christa Schuenke. Frankfurt a. M., 1992.

EUGEN RELGIS PERSONALITATE REPREZENTATIVĂ A PACIFISMULUI ȘI UMANISMULUI INTERNAȚIONAL

Leon EȘANU

În 2005 s-au împlinit 110 ani de la nașterea lui Eugen Relgis, reprezentativă personalitate a culturii noastre, figură de prim plan a umanismului și pacifismului din România și întreaga lume. Deși prea puțin cunoscut încă, Eugen Relgis a îmbrățișat în îndelungata sa viață toate genurile literare. Poet, romancier, nuvelist, eseist și filosof al culturii, el este totodată și autor al multor volume de impresii de călătorie.

Născut la Iași¹, la 2 martie 1895, se va muta ulterior, cu familia, în pitorescul oraș Piatra Neamț. În liniștea căminului părintesc, consulta bogata bibliotecă care-i creează posibilitatea de a lua contact cu clasicii literaturii universale. De la filosofii greci la Shakespeare și Goethe, fără a-i uita pe contemporanii săi: Emile Zola, Anatole France, Octave Mirbeau, Alfred Feuillet, Henri Bergson și mulți alții, E. Relgis își formează, astfel, de timpuriu o variată și solidă cultură generală.

În capitala țării, la București, se înscrie la cursurile Facultății de Arhitectură, dovedind calități pentru profesia de arhitect. Adolescent fiind, desenează sute de planuri pentru construcțiile pe care le vedea sau pe care și le imagina. În 1916, după invazia armatelor germane, se va refugia, ca și alte zeci de mii de români, în orașul natal.

Iașul, locul de pribegie al celor care s-au retras din fața invadatorilor, se transformă în capitala rezistenței românești. Sensibilitatea înnăscută a lui E. Relgis va suferi din cauza atrocităților pe care războiul i le înfățișează la tot pasul și acest fapt îi va determina evoluția sa atât pe planul creației literare, cât și al activității pe linie pacifistă și umanitaristă, crez căruia îi va închina întreaga sa viață. Primele sale lucrări literare sunt volumele *Poezii* (1915) și *Melodiile liniștii* (1916), acesta din urmă un poem în proză.² Pătruns de dorința

de a contribui la transformarea societății, editează în iunie 1920, la Iași, revista „Umanitatea”³, a cărei activitate se va încheia din cauza rigorilor cenzurii la sfârșitul aceluiași an.

Imediat după război, când Henri Barbusse a publicat romanul cu puternice accente antirăzboinice *Le Feu*, Relgis își începe și activitatea social-politică. El devine, alături de Romain Rolland, animatorul grupului „Clarte”. În dorința de a da un caracter internaționalist acestei mișcări, Barbusse întemeiază la 1 mai 1920 „Internaționala foștilor luptători”. Împreună cu Romain Rolland, R. Lefevre și Paul Vaillant-Couturier, el întemeiază revista „Clarte”, care trebuia să devină organul grupului și expresia sa ideologică. La început, „Clarte” a fost o tribună ce propaga un larg umanitarism, considerând că prin unirea tuturor intelectualilor într-o organizație proprie, se va putea ajunge la transformarea societății. Umanitarismul grupului „Clarte” marchează una din etapele pe care intelectualitatea a trebuit să le parcurgă pentru a ajunge la concluzia necesității viitoarelor transformări.

În această perioadă, Eugen Relgis are strânse legături cu grupul „Clarte”, cu F.I.A.L.S. (Federația Internațională de Arte, Literatură și Știință)⁴, animată permanent de neobositul Banville d’Hostel și cu WRD (Internaționala rezistențelor din război), al cărei secretar a fost consecventul antimilitarist H. Runham-Brown. De altfel, războiul a determinat o schimbare hotărâtoare în activitatea lui Eugen Relgis. Problemele sociale și umanitare devin principala dominantă a vieții sale. În 1919 publică la Iași *Literatura războiului*, lucrare care este „prima încercare în publicistica românească de a trata problemele literare în legătură cu războiul”.⁵ După încetarea apariției revistei „Umanitatea”, care a întrunit în jurul ideilor ei generoase o întreagă pleiadă de scriitori și intelectuali ca: Gala Galaction, Tudor Arghezi, dr. C.I. Parhon, Ioan Slavici, Petre Andrei, Enric Furtuna, G. Spina, Adonis Popov, Alexis Nour, C.R. Ghiulea și alții, E. Relgis pleacă din Iași stabilindu-se în Capitală. Aici încearcă să profeseze ziaristica dar se consacră exclusiv activității scriitoricești, de traducător din mari scriitori ai literaturii universale și activității organizatorice pentru crearea și dezvoltarea primelor cercuri umanitariste din România.

În 1921, traduce și prelucrează, introducând și unele adaptări, opera capitală a lui G.Fr. Nicolai, *Biologia războiului*, urmată în 1926 de a doua ediție. Lucrarea discută de pe poziții științifice bazele acțiunii pentru apărarea păcii. Apariția lucrării a reprezentat un mare succes datorită prestigiului autorului, cât și al celui care a tradus-o și adaptat-o pentru cititorul român.

În același an Relgis întreprinde o călătorie prin Europa, vizitează mai multe țări, participă la diverse congrese de luptă împotriva războiului. Impresiile din această călătorie sunt adunate în volumul *Peregrinări* apărut în 1923 și cuprinzând momente interesante din viața Europei postbelice. Cu acest volum, Relgis introduce în literatura română un nou gen de descriere a călătoriilor: genul analitic și de idei.⁶ În 1922 publicase *Umanitarismul și internaționala intelectualilor*, o lucrare critică și de doctrină, cu răsunet în epocă. Anul următor va aduce aceeași linie a preocupărilor sale constante de propagare a ideilor nobile ale păcii, culturii autentice și umanitarismului într-o nouă lucrare „Principii umanitariste“, sinteză a ideilor și programului de acțiune umanitară.

În 1923, E. Relgis lansează vibrantul „Apel către intelectualii liberi și muncitorii luminați“ în care afirmă că pacea între popoare trebuie să fie imperativul dominant al epocii. Din amplul cuprins al Apelului cităm: „Umanitarismul nu mai poate fi considerat ca o simplă expresie verbală, vag idealistă, ce rezumă tendințele de progres ale omenirii întregi. Umanitarismul este o concepție generală asupra vieții umane, o doctrină practică... o expresie a evoluției biologice, economice, tehnice și culturale a omenirii, care e un organism unitar, în care rasele, națiunile, se pot armoniza prin recunoașterea rostului lor special în cadrul unui interes comun. Acest interes comun este: progresul pacifist, pe căi internaționale, al tuturor activităților creatoare ale diverselor categorii de muncitori, intelectuali și manuali. Potrivit principiilor umanitariste, chemăm la înfăptuirea celui dintâi cerc umanitarist din România pe toți oamenii de bună omenie căci mai tare decât tunul e unealta ce creează și mai tenace decât ura e iubirea ce vindecă și înfrățește omul cu contemporanii săi, și cu acei ce vor alcătui omenirea eliberată într-un viitor apropiat“.⁷ Printre semnatarii Apelului, a cărui apariție a însemnat un moment important în

dezvoltarea mișcării umanitariste și pacifiste din România s-au numărat: C. Radulescu-Motru, C.G. Costa-Foru, C.I. Parhon, Ion Pas, Barbu Lăzăreanu, Ioan Slavici, P. Moșoiu, Ion Teodorescu, Eugen Filotti. Apelul a fost tradus în mai multe limbi și semnat de personalități ca: C.Fr. Nicolai, Han Ryner, Stefan Zweig, Upton Sinclair, R. Tagore, ș.a.

Anul apariției Apelului reprezintă și momentul creării primului grup umanitarist din România, cu sediul în Capitală. Programul său de acțiune se referea la scopul cercurilor umanitariste, la modul lor de organizare, la recrutarea elementelor pentru mișcarea umanitaristă, la fondurile de care putea dispune mișcarea și, în capitolul VII final, la prevederile referitoare la congresul mișcării umanitariste.⁸

Formarea primului cerc umanitarist din România a avut un deosebit ecou intern și internațional. Presa a menționat pe larg demersurile Comitetului de inițiativă și a popularizat obiectivele sale. Referindu-se la obiectivele cercurilor umanitariste, care începeau să se organizeze, programul de acțiune arăta: „Cercurile umanitariste sunt expresia practică a doctrinei umanitariste; ele sunt menite să răspândească pretutindeni, mai ales printre intelectualii liberali și muncitorii luminați, toate adevărurile omenești ivite în urma marelui război european și toate ideile de progres pentru care se străduiesc de atâtea veacuri popoarele și generațiile de savanți, tehnicieni, artiști, literați și filosofi. Cercurile umanitariste vor participa și la congresele internaționale ținute de organizații cu scopuri asemănătoare. După fondarea cercurilor umanitariste în alte țări, se va ține un congres internațional umanitarist, organizat de Comitetul central“.⁹

Romancierul evreu-român E. Relgis publică în 1924 trilogia intitulată *Petru Arbore*. Trei ani mai târziu, va apare lucrarea *Glasure în surdină*, un roman de autoanaliză și de introspecțiune în care își descrie propria sa viață.¹⁰ După această dată se consacră aproape exclusiv acțiunii sale social-umanitariste. Publică în revistele din țară: „Adevărul literar“, „Viața românească“, „Omul liber“, „Cugetul liber“, „Icoane maramureșene“ și altele precum și într-un număr de publicații din străinătate ca: „Evolution“, „La Paix mondiale“ din Paris, „La raison“ din Bruxelles, „Brand“ din Stockholm, „Blanca“ din Barcelona, „The war resisters“ și în multe

alte reviste și publicații din Germania, Bulgaria, Statele Unite, Argentina, India etc., studii ample și foarte bine documentate asupra problemelor pacifiste și umanitariste, atrăgând atenția întregii intelectualități mondiale asupra necesității acțiunii pacifiste pentru a înlătura războiul din viața omenirii.

Pentru răspândirea ideilor sale și intensificarea acțiunii pacifiste, E. Relgis creează, împreună cu Ion Pas, revista „Cugetul liber“ care va apărea timp de un an. După aceea își va continua militantismul său în revista „Umanitarismul“ care va apărea în anii 1928-1930 sub direcția sa la București.¹¹

În anul 1929, E. Relgis va întreprinde în țară o mare anchetă asupra păcii, anchetă pe care o va extinde apoi în întreaga lume. Rezultatele acestor cercetări vor fi publicate în importanta lucrare *Căile păcii* apărută în 1932 la Berlin, cu o prefață a lui R. Rolland și cu introducerea și încheierea autorului. Este o carte de mare valoare documentară cuprinzând răspunsurile a 160 de personalități ale culturii, științei și politicii mondiale asupra problemelor păcii din acel timp.¹²

După întreprinderea acestei anchete, în România și pe plan mondial, care a avut un mare răsunset în epocă, E. Relgis va publica, în concluzia acțiunii sale, articolul *Comentarii la ancheta asupra Internaționalei pacifiste*.¹³ Din nenumăratele idei, atât de actuale și în zilele noastre, reproducem doar câteva rânduri care încearcă să rezume conținutul deosebit de bogat și valoros al demonstrației făcute de autor în sprijinul tezei că pacea devine o necesitate inexorabilă pentru omenirea civilizată: „Ceea ce trebuie denunțat – arată, astfel, Relgis – e înarmarea febrilă, neîntreruptă, a tuturor statelor; chiar statele care, înainte de 1914, aveau o armată mai mult de paradă sau de poliție internă consacra cea mai mare parte din bugetul lor înarmării terestre, maritime și aeriene. Aici e primejdia cea mare, statornicia convingerii că războiul rămâne, în orice epocă, ultimul argument.¹⁴ Și concluzia întregului studiu, care e de fapt și concluzia întregii opere social-umanitare a lui Eugen Relgis ca și a întregii sale vieți: „Războiul nu este nici opera naturii, nici a divinității. E o operă omenească și trebuie să piară din voința umană, care-și recunoaște menirea ei pacifistă“.¹⁵

La Iași, la 23 octombrie 1932, cu ocazia împlinirii a 20 de ani de activitate literară, publicistică și social-politică, este publicată în cinstea sa gazeta „Frontul păcii“ ce avea ca subtitlu: „Foaie festivă, editată cu prilejul sărbătoririi domnului Relgis“. În articolul *Un apostol al păcii* poetul Enric Furtună sublinia: „Eugen Relgis, plecat de mult din Iași, astăzi, ca musafir și sărbătorit din nou în mijlocul nostru și care, deși tânăr încă, poate privi două decenii îndărăt, până la începuturile sale literare este poetul, eseistul și romancierul cu un loc bine definit în literatura română. Este, însă, mai presus de literatură și întrecând pe omul de litere, unul din pușinii mari protagoniști din lume ai păcii și doctrinei umanitariste. În această ipostază, opera scrisă și acțiunea practică ale visătorului au ajuns pe o culme de pe care autorul poate scruta omenirea, ca una din conștiințele ei cele mai pure și mai autorizate. Poetul și romancierul român a reușit să dea ideii de pace impulsuri noi și vii, să sugereze prin scris și viu grai în congresele internaționale, noi mijloace de acțiune și de luptă și să se impună astfel atenției și aprecierii unor scriitori și gânditori de talia unor Romain Rolland, Henri Barbusse, Stefan Zweig sau Han Ryner.“¹⁶

În 1937, The New York Society, fondată în 1929 și a cărei acțiune pentru apropierea popoarelor pe temeiul unor principii etice, universale și constructive s-a dezvoltat continuu, a organizat un concurs mondial cu următoarea temă: „Cum se poate realiza dezarmarea universală“? Din miile de texte primite, juriul a ales 40 dintre cele mai bune, pentru premiere. Evreul-român E. Relgis a fost premiat din partea României, care a avut ca participanți la acest concurs 59 de persoane.

Întreaga presă democrată a salutat succesul lui E. Relgis, care a fost răsplătit de un juriu, alcătuit din 12 personalități, pentru activitatea sa și pentru modul cum a înțeles să propage ideea păcii între indivizi și popoare. În ziarul „La Capitale“ din Buenos-Aires, criticul Alberto Daniel Faleroni a semnat un amplu studiu consacrat „premiatului din New York“. Referindu-se la viața erotică a lui E. Relgis și făcând o analiză amănunțită a operei literare, sociale, pacifiste și filosofice a „acestui scriitor de nobile credințe umanitare“ autorul menționatului studiu a întreprins o cercetare cronologică a operei lui Relgis, cercetare pe care o raportează la diferitele curente

ideologice din cultura universală“.¹⁷ Concluzia celor arătate era foarte lapidară și definitorie totodata: „Pacea. Aceasta e țelul din urmă al lui E. Relgis“.¹⁸

Din cele prezentate putem desprinde următoarea apreciere: „În timpul perioadei dintre cele două războaie mondiale, Relgis a colaborat la diferite ziare și reviste, atât europene cât și americane, a ținut numeroase conferințe în România și a participat la diferite congrese internaționale fiind un adevărat mesager al păcii și ideii umanitariste în întreaga lume“.¹⁹

Un ultim aspect asupra căruia dorim să ne oprim este următorul: în zeci de ani de luptă pentru umanitate, E. Relgis a avut ocazia, personal și prin scris, să ia contact cu marile personalități ale lumii pe care le-am menționat în cuprinsul acestui articol. Este vorba de R. Rolland, H. Barbusse, Fr. Nicolai, Stefan Zweig, Emil Ludwig, Mahatma Gandhi, R. Tagore și mulți alții, care l-au apreciat pentru activitatea sa social-umanitaristă de înfrățire a popoarelor.

În privința legăturilor sale cu H.Barbusse, în afara celor menționate la începutul acestui articol, merită a fi consemnate și cele două scrisori datând din anul 1930 pe care i le-a adresat celebrul autor al romanului *Focul*. Ele relevă rolul deosebit de important jucat de E. Relgis în pregătirea „Internaționalei pacifiste“.²⁰

Din sutele de scrisori primite de E. Relgis de la marile personalități cu care a discutat și cu care s-a întâlnit de-a lungul a câtorva decenii, revista „Manuscriptum“ a putut înfățișa cititorilor o parte a corespondenței purtată cu Upton Sinclair.²¹ Întâlnirea dintre E. Relgis și U. Sinclair a avut loc în anul 1923, când pacifistul român a lansat Apelul către intelectualii liberi și muncitorii luminați. De cel menționat mai sus îl va lega pe Relgis și participarea la grupul Clarte. Scrisorile adresate de Upton Sinclair cuprind perioada 1937-1948 și degajă prietenia trainică dintre cei doi scriitori și unitatea lor de vederi în multe probleme.²²

În lucrarea *Popasuri la mari europeni*, prefațată de Han Ryner și apărută în editura „Vatra“ în anul 1945, găsim alte mărturii referitoare la întâlnirile, discuțiile și opiniile împărtășite lui Relgis de H. Barbusse, H. Ryner, Phileas Lebesque, Banville d'Hostel, R. Rolland, Auguste Forel, Andreas Latzko, Stefan Zweig, Heinrich Mann, G.Fr. Nicolai ș.a.²³

Eugen Relgis a respectat cu neștrămutată convingere misiunea pe care și-a asumat-o de-a lungul întregii sale vieți. În ultimii 35 de ani, până la moartea sa survenită în martie 1987, el a desfășurat o acțiune umanitaristă și pacifistă de amploare la Montevideo, unde s-a stabilit la sfârșitul anului 1947. În țările din America Latină a ținut sute de conferințe și a desfășurat o amplă activitate culturală și editorială în limba spaniolă. Din această activitate răzbate nostalgia pământului natal, a patriei sale, căreia n-a încetat nici un moment să-i consacre tot ce a avut mai bun în truda sa publicistică. Cu ocazia împlinirii a 75 de ani, scriitoarea sud-americană Norma Suiffet a editat o lucrare jubiliară închinată sărbătoritului, iar Ambasada româna din Uruguay a participat la omagierea acestui mesager de frunte al culturii românești.

Pentru neobosita sa muncă închinată păcii, oamenii de știință sud-americani au hotărât ca scriitorul evreu-român Eugen Relgis, reprezentant de seama al țării sale, să fie propus la premiul „Nobel“ pentru pace. În profesiunea de credință pe care Relgis a rostit-o în fața Comitetului Național din Uruguay, el a subliniat în cuvinte mișcătoare legătura sa neștrămutată cu pământul și țara natală pe care n-a încetat să le evoce și să le elogieze în scrierile și activitatea sa.²⁴

Dar nu este deloc negliabilă nici activitatea de traducător a lui Relgis. Aproape întreaga operă a lui Stefan Zweig, importante lucrări ale lui Knut Hamsun, Emil Ludwig, Iacob Wassermann au fost tălmăcite într-o formă în care numai identitatea de gândire și simțire cu autorii poate explica frumusețea literară a traducerilor.²⁵

Poet, romancier, filosof, sociolog, traducător inspirat și animat de doctrina umanitaristă și pacifistă, Eugen Relgis este autorul a zeci de cărți și broșuri în limba româna și a mai mult de 40 de volume în versiune definitivă în limba spaniolă. Multe din scrierile sale își trag rădăcinile din vechiul și noul umanism biblic. Acesta este și titlul uneia dintre broșurile sale apărute la Iași în 1926. În capitolul „Confesiunea unui scriitor“ din *Mărturii de ieri și de azi*, volum de eseuri apărut în Israel în anul 1962, Relgis subliniază faptul că iudaismul este cuprins în umanitarismul modern ca „o flacără într-un glob de cristal“. Metafora luminează adecvat elementele morale ale iudaismului – calitate în jurul unei istorii deseori însângerate de cumplite tragedii – prin integrarea lor în contextual culturii și civilizației umane. Ideea aceasta a fost reafirmată în *Eseurile despre iudaism* (1936), *Poetas y*

Profetas (Buenos Aires, 1955), *Testigo de mi tempo* (Montevideo, 1961).

Volumul *Eseuri despre iudaism*, apărut la Editura „Cultura poporului“ din București, era dedicat tatălui său, David Siegler. Relgis considera că umanitarismul, de care omenirea rănită de războiul mondial are nevoie, își poate găsi un sprijin biblic. „*Biblia* rămâne pentru noi cartea esențial umană (...) și din orice privințe ar putea fi cercetată, ea își păstrează umanitarismul ca o notă dominantă“ scrie el.²⁶ „Profetul în redingotă“ Theodor Hertzl este elogiat fără rezerve de Relgis și rolul acestuia în istoria evreilor este comparat cu al lui Moise.²⁷ Foarte interesantă este conferința „Evrei și arabi în Palestina“ susținută de E. Relgis în 1929 la Cercul „Avodah“ din București în care punctează aspectele politice și religioase care au stat și mai stau în calea unei păci drepte în teritoriul numit cândva de romani Palestina.²⁸

Profunda sa preocupare umanistă și pacifistă se lega perfect cu ceea ce el datora originii și culturii sale evreiești. Într-o emoționantă evocare a Iașilor de altă dată, *Ultima călătorie a lui A.L. Zissu*, apărută în 1969, găsim pagini de profundă vibrație sufletească la cărturari și poeți evrei din capitala Moldovei, din care îi amintim pe Geri Spina, Enric Furtuna, Kiva Ornstein și mulți alții.

Relgis a donat arhiva, biblioteca și colecția operelor sale Universității Ebraice din Ierusalim, al cărui membru de onoare a fost ales în anul 1972. Cu acest prilej, Rectorul Universității a înmănat scriitorului un pergament, în ebraică și spaniolă care reflecta trainica legătură dintre iudaism și umanism în filosofia, gândirea și opera sa. „Eugen Relgis s-a inspirat în mod permanent – se menționează în cuprins – din valorile iudaismului, care l-au ajutat să-și realizeze gândirea pe baza recunoașterii pe plan mondial a valorilor eterne ale umanismului.“

Încheiem cu părerile sociologului sud-american Augustin Savchy care remarca cu justețe: „Eugen Relgis a făcut ca aproape o jumătate de secol să se audă în întreaga lume, din Carpații săi natali și până aici, la țarmurile Pacificului, cuvântul său de iubire pentru oameni, crezul său pacifist de care nu s-a despărțit nici o clipă și pentru care a luptat cu puterea ce-l apropie de marii săi predecesori: Romain Rolland, Mahatma Gandhi, Barthelemy de Light și Max Nettlau“.

În anii 1982 și 1983 autorul acestui articol a avut bucuria de a primi din partea lui Eugen Relgis trei dintre volumele publicate de acesta în limba spaniolă la Montevideo în Editura „Humanidat“. Ele au fost însoțite de foarte frumoase dedicații din partea autorului. Reputatul scriitor umanist și om de cultură a făcut acest gest atunci când a aflat (prin intermediul lui Leon Volovici) că am publicat în Iașul său natal, de care se simțea atât de mult legat, câteva articole referitoare la viața și activitatea sa.

¹ Afirmația lui Mircea Handoca ca Eugen Relgis s-ar fi născut la Piatra Neamț este inexactă. (*Eugen Relgis, un umanist al zilelor noastre*, „România Literară“, an XIII, nr. 9, din 28 februarie 1980, p. 10.)

² În articolele din ziarele și revistele democratice, E. Relgis a pus deseori problema condițiilor de muncă și de viață ale muncitorilor. A debutat chiar la 17 ani cu articolul *Locuințe pentru muncitori*, publicat în ziarul „Dimineața“ din 28 august 1912.

³ Pentru E. Relgis și colaboratorii săi tot ce a publicat în „Umanitatea“, în cele șase numere apărute din iunie până în noiembrie 1920 (literatura, știința, arta, politica economică și socială, filosofie etc.) a reprezentat un „credo“ al păcii și al culturii care să servească acestui țel fundamental în anii frământați de după război, jucând un rol deosebit de important în dezvoltarea mișcării pacifiste din România.

⁴ „Opinia“, nr. 5.601 din 30 ianuarie 1926, în articolul *Un omagiu al străinătății pentru activitatea umanitaristă a unui ieșean*, menționează că la Congresul umanitarist care avusese loc la Londra din partea României participase E. Relgis. Ziarul relatează, de asemenea, primirea ce i-a fost făcută în capitala Franței de către cercurile umanitariste din această țară și de ședința extraordinară a FIALS convocată cu prilejul prezenței lui E. Relgis la Paris. Și alte ziare ale timpului au menționat aceste întâlniri.

⁵ *Literatura războiului și era nouă* reprezenta continuarea și dezvoltarea studiului apărut în anul 1919.

⁶ *Peregrinări europene*, însumând peste o mie de pagini a apărut în volume succesive începând din 1923.

⁷ Vezi „Programul de acțiune al primului grup umanitarist din România“, cu sediul la București .

⁸ *Ibidem*, p.4.

⁹ În presa timpului apăruseră articolele anunțând formarea primului cerc umanitarist din România. Vezi „Lupta“, an. II, nr. 315, din 2 ianuarie 1923, „Presa“, an. I, nr. 124 din 24 ianuarie 1923 ș.a.

¹⁰ E. Lovinescu a remarcat la romanele autobiografice ale lui E. Relgis (*Petru Arbore, Glasuri în surdină, Prietenii lui Miron*) trăsături de roman psihologic cu puternice tente umanitariste; G.Călinescu a apreciat la E. Relgis pe autorul care pledează pentru Cartea vie și literatura vieții, având ca modele pe R. Rolland, H. Barbusse, Stefan Zweig, Heinrich Mann, Ludwig Rubiner („Adevărul literar și artistic“, nr. 244, din 10 iunie 1927).

¹¹ E. Relgis și Ion Pas au editat la București revista „Cugetul liber“ din noiembrie 1927 până în august 1928. E. Relgis va continua cu editarea în Capitală a revistei „Umanitarismul“ în perioada iunie 1928-iunie 1930.

¹² M. Handoca, *loc.cit.* Această operă colectivă de aproape 300 de pagini, a fost distrusă în primele auto-dafeuri organizate la instaurarea regimului hitlerist în Germania în ianuarie 1933.

¹³ Vezi „Umanitaristul“, anul I, nr. 7, martie 1929, p. 171-176.

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ „Frontul păcii“, Iași, 23 octombrie 1932. Foaie festivă editată cu prilejul sărbătoririi lui E. Relgis. Tot aici au fost inserate aprecierile celor care l-au cunoscut îndeaproape.

¹⁷ „Cultura“, anul I, nr. 9, din ianuarie 1938.

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ „Adevărul“ din 9 decembrie 1937; „Dimineața“ din 10 decembrie 1937.

²⁰ Apud „Manuscriptum“, anul V, nr. 2(11), 1974, p. 165.

²¹ *Ibidem.* Este vorba de prezentarea a două scrisori trimise în 1930 de H. Barbusse lui E. Relgis.

²² „Manuscriptum“, nr. III, nr. IV(9), 1972, p. 159.

²³ E. Relgis, „Popasuri la mari europeni“, Editura Vatra, București, 1945, 422 p.

²⁴ Edificatoare sunt ultimele sale opere apărute în vara anului 1980, la Montevideo, în Editura Humanidat.

²⁵ George Mihail Zamfirescu, „Flamura albă“, Satu Mare, 1924, p. 6. O frumoasă prietenie i-a legat pe E. Relgis și G.M.

Zamfirescu, încă din primii ani ai deceniului al III-lea. Cele 12 scrisori adresate de E. Relgis lui G.M. Zamfirescu, în timp ce acesta se află la Satu Mare (vezi L. Eșanu, Corespondența E. Relgis-G.M. Zamfirescu în ALIL, XXVIII, 1981-1982, Iași, 1984, p. 113-122), reprezintă o dovadă concludentă. Totodată este extrem de interesantă pagina pe care E. Relgis a consacrat-o corespondenței purtate în anii 1923-1924 cu G.M. Zamfirescu și amicitiei ce i-a legat: „În același an (1923), am primit dintr-un oraș de frontieră un caiet de povestiri și narațiuni de război „Flamura albă“. Autorul, G.M. Zamfirescu, de la masa lui de funcționar al asigurărilor sociale îmi scria epistole cordiale, pline de confesiuni și nostalgii. L-am chemat lângă mine la biblioteca „Libertatea“ și nu mi-a dezmințit speranțele. A făcut o carieră de nuvelist, dramaturg și critic, până în 1941, când s-a sfârșit la București de tuberculoză – boala lipsurilor, a mahalalelor insalubre și a tranșeelor prin care s-a târât în timpul primului război mondial. De acolo veni cu flamura lui albă și paginile pătate de sânge „(E. Relgis, OBRAS ...Montevideo, Ediciones Humanidat, 1982, p. 102).

²⁶ Boris Marian, *Iudaistul EUGEN RELGIS*, în „Realitatea evreiască“, nr. 227(1.027) din 22 martie-10 aprilie 2005.

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ *Ibidem.*

Partidele alcătuitoare ale Guvernului Groza au căzut de acord, ca în alegerile ce urmau să aibă loc, să apară pe o listă comună, cu denumirea Blocul Partidelor Democratice (BPD). Partidul Comunist Român a luat măsuri pentru asigurarea colaborării Partidului Social Democrat, ceea ce nu i-a fost deloc greu, după demisia lui Titel Petrescu din fruntea lui. Toate eforturile erau îndreptate spre unirea tuturor „factorilor democrați“. Pentru reușita în alegeri, PCR și guvernul au dus o puternică campanie de propagandă electorală, din care n-au lipsit nici amenințări.¹

În acest important joc, „pionii“ evrei nu puteau fi trecuți cu vederea. Cu cât se apropia data alegerilor, cu atât creștea presiunea asupra factorilor publici evrei. Principalele organizații evreiești din România, Partidul Evreiesc-PE, Organizația Sionistă, Uniunea Evreilor Români-UER, cărora li se va adăuga mai târziu, Comitetul Democratic Evreiesc-CDE, au fost chemate să-și clarifice poziția politică. „În lupta alegerilor nu există poziție independentă. Oricum te afli într-o tabără sau în cealaltă... Cine nu e cu noi, e contra noastră.“²

Sub presiune comunistă, politica de „Divide et impera“, a produs sciziuni în cadrul organizațiilor evreiești. Sărățeanu, considerat până atunci unul din locotenenții lui Filderman, împreună cu un număr restrâns de membri s-au declarat „adevărata Uniune a Evreilor“ și și-a mutat sediul în birourile CDE, brațul PCR în ulița evreiască. Declarația de scindare a fost publicată – fapt cu totul neobișnuit – în organul principal al PCR, în „Scînteia“. În cadrul Organizației sioniste, partidele sioniste de stînga au făcut opinie separată.

Organizațiilor evreiești, le devenise clar, că ceea ce le rămâne de făcut este căutarea unei căi pozitive de a asigura împlinirea doleanțelor elementare ale populației evreiești și de a asigura o reprezentanță acceptabilă în viitorul Parlament. Teoretic problemele de

interes general evreiesc, urmau să atingă o formulare comună. Discuțiile s-au aprins când s-a trecut la dezbaterile conținutului și a căilor de realizare.

Deși întrebarea „cu cine votăm“ a preocupat nenumărate ședințe, în interiorul fiecăreia dintre organizații, precum și în ședințele comune tuturor, era clar pentru toți că evreii nu pot sprijini partidele „istorice“, cu trecutul lor antisemit.

Pe toată perioada 1945-1946, în cadrul relațiilor dintre regim și evrei s-a impus – chiar dacă din umbră – și un factor extern, cel sovietic, al cărui aprobare devenise esențială chiar și în cele mai mărunte aspecte ale vieții cotidiene.³

Realitatea opta deci pentru a merge cu BPD. Pentru evrei nu exista alternativă. Sioniștii știau că mișcarea de emigrare depindea de aparatul de stat și necesita aprobarea sovieticilor, iar Filderman președintele UER era direct timorat. „...evreii vor vota cu guvernul, căci altfel guvernul va considera comunitatea un factor reacționar și o va dizolva, iar rușii vor găsi de acum motive de a trimite mii de evrei în Siberia.“⁴

Cu toate acestea, semnarea înțelegerii între „Reprezentanța Unitară Evreiască“ și BPD, s-a produs abia la trei săptămâni înainte de alegeri.⁵ Tergiversarea s-a datorat dezbaterilor interminabile pentru o platformă comună, mai întâi în ședințele reprezentanței evreiești și apoi a acesteia cu Blocul.

Discuțiile interne – nu odată furtunoase – între tabăra sionistă și comuniștii evrei, care presau să se grăbească semnarea adeziunii, chiar dacă ea obliga să se cedeze cerințelor guvernamentale, erau întovărășite de cererile insistente ale celor reîntorși din lagăre, pentru clarificarea imediată a statutului lor.⁶

Discuțiile cu diverși miniștri – cu fiecare în domeniul de care răspundea și acțiunea de lămurire cu frunțașii BPD, nu erau deloc ușoare. Nimeni nu se grăbea să-și asume răspunderi.

Paralel cu alegerile generale au avut loc în România și alegeri pentru Congresul Mondial Sionist – primul după război –. Era o chestiune evreiască internă, care nu ar fi trebuit să rețină atenția dregătorilor statului, dar comuniștii nu au văzut cu ochi buni, zarva din jurul alegerilor pentru Congres. Li se părea că distrage atenția populației evreiești, de la alegerile generale.⁷ Deși declarațiile oficiale

de simpatie față de aspirațiile poporului evreu, de a ajunge în patria sa continuau – ce nu se face pentru câștigarea alegerilor – în culise se pregăteau de acum măsuri împotriva sioniștilor. Un ziarist străin a luat un interviu ministrului român al propagandei. El a făcut – în numele guvernului – declarații de simpatie în favoarea sionismului și a emigrării. Ziaristul a trimis articolul – în paralel – atât presei străine cât și celei interne. A doua zi s-a lămurit că matricele au fost scoase în ultimul moment din pagină.⁸ La un cocktail din 23 februarie 1946, în prezența Regelui, Vasile Luca a șoptit șef-rabinului, c-ar fi mai bine ca evreii din România să fie mai puțin amestecați în chestiunea palestiniană, ei ar face mai bine să sprijine democrația în România.⁹

Contradicțiile dintre declarațiile oficiale pozitive și dintre faptele, în esență negative au fost temă de discuții neîntrerupte, în fiecare din forurile evreiești, care se pregăteau să adere la platforma comună, ce urma să fie înaintată BPD. În vederea alegerilor.

Zissu – atâta timp cât a stat în fruntea Partidului Evreiesc – a formulat o serie de cerințe globale, în stil ultimativ. Cea mai importantă prevedea recunoașterea evreilor ca o entitate națională, cu aspirații proprii, ce trebuiau să-și găsească ecou în lege.¹⁰

Și celelalte cerințe merită reținute. Schimbarea conducerilor provizorii ale comunităților, numite de comuniști, chestiunile entității naționale evreiești, să fie deferite Ministerului Naționalităților – recte a minorităților – și nu Ministerului Cultelor, căci e vorba de o naționalitate și nu doar de o religie.

Cu cât s-au prelungit tratativele, Partidul Evreiesc a renunțat treptat la pozițiile inițiale. Zissu a demisionat și împreună cu el și Moți Moscovici, secretarul general al partidului.¹¹

Organizația Sionistă se vedea reprezentată, în chestiunile interne de către PE. Alinierea stângii sioniste cu CDE, contrar hotărârii Executiviei Sioniste, a stârnit confuzii. Zissu și-a înaintat demisia și din fruntea Executiviei Sioniste, învinuind pe conducătorii stângii, „...au păcătuțit grav față de ideea națională și față de onoarea evreiască”.¹² Organizația Sionistă – ca atare – a încetat de a mai fi factor în tratativele purtate în vederea alegerilor, deși hotărârile Reprezentației Evreiești Unitare o obligau și ea le-a executat întocmai.

UER a solicitat și ea – într-un ton aproape ultimativ – anularea legilor rasiale și a protestat că abolirea lor încă nu a fost pusă

în practică, abolirea legii cetățeniei în vigoare și repunerea în drepturile cetățenești a celor reînțorși din deportare, recunoașterea dreptului la pensie pentru orfanii, văduvele și mutilații evrei, jertfe ale abuzurilor nazo-fasciste, repunerea evreilor în proprietatea caselor expropriate și reînțoarcerea chiriașilor evrei la locuințele lor, prin evacuarea celor ce i-au deposedat, egalitate – prin lege – între cei concentrați la muncă forțată, cu cei mobilizați în armată.¹³

La opoziția trezită de aceste propuneri, la Reprezentanța Unitară, Comitetul Central UER. a făcut propuneri alternative: a) Dacă guvernul va semna un protocol, prin care își asumă obligația de a veni în întâmpinarea doleanțelor UER Dr. Filderman va semna înțelegerea cu BPD. Blocul știa că semnătura lui Filderman avea greutate în ulița evreiască; b) Dacă Blocul va refuza să semneze un protocol comun, dar va pune în practică programul încă înainte de alegeri, Uniunea va da publicității o chemare către populația evreiască, să voteze Lista Blocului, chiar dacă pe listă nu va apare nici un candidat al Uniunii. c) Dacă programul minimal va fi respins, se va depune o listă separată, căci pe simple promisiuni nu se poate pune bază. La această a treia posibilitate era dispus să adere și PE. Între cele două foruri s-a căzut de acord că dacă Blocul nu va asigura o reprezentanță parlamentară evreiască, care să asigure prezentarea doleanțelor, se cere depusă o listă electorală separată.¹⁴

Eforturile CDE. erau îndreptate doar spre semnarea acordului cu BPD. Disensiunile înlăuntrul Reprezentanței Unitare nu conteneau. Solomon, reprezentantul comuniștilor l-a amenințat pe Filderman cu lichidarea, dacă se va încapățâna la condițiile formulate și va provoca să nu se semneze înțelegerea.¹⁵

Presă evreiască și-a exprimat îngrijorarea față de neînțelegerile din cadrul Reprezentanței Unitare. „O unitate în fapte a organizațiilor evreiești nu se poate baza pe o colaborare între «evreii guvernului» și evrei care nu sunt ai guvernului, ci pe o cooperare între toate organizațiile evreiești ca atare. Este deci natural, ca ele să apere interesele comune pentru o vreme îndelungată.”¹⁶

Factorii guvernamentali-partinici și-au dat seama că nu este chiar atât de simplu să ajungă la înțelegere cu forurile evreiești și pentru a-i convinge au hotărât să treacă pe o linie pozitivă. Presă românească a publicat mai pe larg și cu mai multă intensitate,

informații și articole, care manifestau simpatie pentru evrei, în problema Palestinei. Poziția pozitivă a presei s-a menținut până la alegeri. „Timpul“, unul din cele mai răspândite ziare ale vremii a publicat – în traducere – reportajele proevreiești ale ziaristului american Cummings Sydney.

O delegație comună a tuturor organizațiilor evreiești a fost – în sfârșit – primită în audiență la ministrul comunist al justiției, pentru a discuta problema cetățeniei și alte probleme referitoare la refugiații reveniți în Ardealul de Nord și problemele dificile ale celor, cărora le-au fost distruse documentele personale, precum și situația gravă a copiilor orfani lipsiți de statut juridic și rezolvarea situației lor era imperativă.¹⁷ Ministrul a manifestat „înțelegere“, declarație rămasă fără acoperire, căci Ministerul de Interne a publicat un decret, pentru organizarea unui recensământ al străinilor și al apatrizilor. Presa evreiască a protestat vehement, cerând ministrului justiției să amâne recensământul, până va publica noua lege promisă a cetățeniei.

Data alegerilor se apropia și odată cu ea și presiunile. UER, PE, și CDE s-au văzut nevoite, prin mai 1946, să ajungă la o platformă comună, care cuprindea – printre altele – restituirea bunurilor și a drepturilor de care evreii au fost deposedați de legislația rasială, egalitate cetățenească, onorarea drepturilor sociale acumulate, accesul evreilor la posturi publice. De asemenea s-a formulat cererea de a repune în drepturile de proprietate asupra caselor și reintrarea chiriașilor în locuințele din care au fost evacuați, prin actul de românizare, plata de despăgubiri pentru tot ce a fost confiscat de autoritățile administrative și de Banca Națională a României în anii persecuției, asimilarea drepturilor IOVR invalizilor, văduvelor și orfanilor evrei, victime ale ororilor fascismului, recunoașterea „serviciului“ în lagăre de muncă forțată ca similar serviciului militar, inclusiv plata soldei respective, recunoașterea cetățeniei române ai locuitorilor evrei ai țării, transferarea către comunitățile evreiești a avutului celor dispăruți în Holocaust, fără a lăsa pe urma lor urmași.¹⁸

În decursul tratativelor, s-a dovedit însă că nu se poate ajunge la o platformă unitară. Diferențele de poziții erau prea mari. Partidul Comunist a respins Platforma comună evreiască, fără a intra măcar în tratative. Tot ce a fost dispus partidul să accepte era o declarație, niște generalități confuze, cu privire la dreptul evreilor la

egalitate și plata unor despăgubiri, ce vor fi achitate celor deposedați, parte înainte și parte după alegeri.¹⁹ S-a căzut totuși de acord pentru „o reprezentanță unitară evreiască în Parlament.”²⁰

Filderman și Organizația Sionistă au cerut ca tratativele electorale să fie purtate direct cu Partidul Comunist și nu prin interpuși. Miron Constantinescu – președintele comisiei electorale a BPD, care a condus delegația comunistă s-a arătat a fi maleabil în discuții, dar a refuzat să semneze protocolul. „...promisiunile orale în numele partidului, obligă...” Tratativele s-au întrerupt și reluarea lor a fost torpilată de CDE.²¹

BPD a fost dispus la o singură promisiune „fermă”, de a pune la dispoziția reprezentanței evreiești, trei locuri „sigure”, pe lista sa.²² S-a căzut de acord asupra Avocatului B. Rohrllich, din partea PE, av. Eduard Manolescu, din partea UER și inginer Anghel Dascalu, din partea CDE, Dascalu fiind membru al partidului sionist de stînga „Mișmar”, afiliat Comitetului Democratic Evreiesc.

Un număr restrâns de evrei au apărut pe lista Blocului, fără nici o afinitate cu Reprezentanța Unitară Evreiască.

Factorii evrei și-au asumat obligația unei campanii energice de îndemn, a coreligionarilor lor să voteze lista Blocului. Propaganda urma să se desfășoare atât în comun, cât și de către fiecare organizație în parte. Simbolul BPD, „Soarele” a apărut în presa evreiască, pe afișele lipite pe zidurile din cartierele evreiești și pe fluturași răspândiți la adunări de masă.

Ici colo s-au furișat rezerve – bineînțeles camuflerate – la înțelesul numai al celor inițiați. Pentru ilustrare două exemple. „Dror Habonim”, mișcarea de tineret sionist socialist – în propaganda ei – cere membrilor săi „să sprijine cu toată puterea lupta forțelor progresiste” și în paralel cere Blocului, să „sprijine doleanțele îndreptățite ale poporului evreu”. Dar Consiliul pe țară al aceleiași mișcări hotărăște, „să elimine pe Sergiu Perłștein și pe Sașa Goldenberg din mișcare, precum și să demită din Consiliu, pe Mandel și pe Cantor, pentru că toți aceștia și-au însușit și au difuzat o ideologie comunistă, străină mișcării noastre.”²³

Partidul Sionist-religios „Mizrahi” a publicat atât în capul placatelor, cât și pe frontispiciul organului său de presă „Darcheinu” un verset biblic²⁴ – după obiceiul mișcărilor religioase – dar cu o

singură literă schimbată, ceea ce a dat conținutului un sens negativ, în locul celui pozitiv al versetului original. La consfătuirea restrânsă a celor ce-au hotărât stratagema s-a convenit, că dacă cineva va remarca schimbarea, ea să fie pusă pe seama zețarului. Dealtfel asemenea devagări periferice se puteau întâlni și în cercuri neevreiești. Așa de pildă, sloganul lansat – tocmai în limba franceză, „Votez le soleil, le plus grand des astres“, numai pentru că finalul suna aidoma cuvântului românesc „dezastru“.²⁵

Promisiunile „ferme“ s-au dovedit de fapt o cacialma. La alegerile din 19 noiembrie 1946 au fost aleși numai dintre cei trei candidați conveniți. Delegatul evreilor naționali nu a fost ales. Avocatul Bernhard Rohrllich, până atunci președintele Executivei Sioniste din România și unul din frunțașii PE, a apărut pe lista electorală a Blocului la Botoșani, de unde era originar. La Botoșani, Rohrllich se bucura de respectul, nu numai al populației evreiești, ci și al întregii populații și cu toate acestea „nu a fost ales“. Și pentru a demonstra adevăratele intenții, la Botoșani a fost ales unul din puținii, foarte puținii candidați Liberali, care au intrat în Parlamentul de atunci.

A fost un semn de rău augur. La arestarea sioniștilor, av. Rohrllich a fost și el arestat și judecat în lotul conducătorilor de frunte.

Despre măsluirea alegerilor din 1946 s-a scris nu puțin, despre aspectul evreiesc al acestor alegeri s-a trecut cu vederea.

NOTE

¹ A. Parnas, *Afacerea lichidărilor în România*, în „Haaretz“, Tel-Aviv, 12 decembrie 1947.

² Gh. Gheorghiu-Dej, în „Scînteia“, 16 martie 1946.

³ Mărturia Agami, la Centrul Mărturiilor Orale, Universitatea Ebraică Ierusalim.

⁴ Telegrama reprezentantului diplomatic american Burry, nr. 871-0010-2946, top-secret, în Baci, *Agonia României*, p. 242-244.

⁵ Ş. Avni, „Ieşirea din România“, în „Masua“ p. 169.

⁶ Proces-verbal al Congresului refugiaţilor din Ardealul de nord, Cluj, martie 1946 – a treia zi a dezbaterilor, în Arhiva personală.

⁷ I. Roş-Peleg, „Lupta sionistă...“ în „Hanoar Hazioni“, Tel-Aviv, nr. 3, Tişrei 5752-septembrie 1992.

⁸ Raportul soliei palestiniene în România, 1946, p. 9-10.

⁹ Al. Safran, *Resisting the Storm, Memoirs*, Yad-Vaşeim, Ierusalim, versiunea engleză, p. 193.

¹⁰ Hal Lehrman, „Equality with Reservation“, în „Commentary“, New-York, march 1946, p. 29.

¹¹ Addenda la scrisoarea de demisie a lui A.L. Zissu, din fruntea PE. Cauzele demisiei: „nerespectarea hotărârilor şi renunţarea la poziţiile principiale fixate în vederea tratatelor, pentru participarea comună la alegeri“, în Arhiva Zissu, Biblioteca Naţională, Universitatea Ebraică, Ierusalim.

¹² Raportul A.L. Zissu, înaintat Conferinţei pe ţară a Organizaţiei Sioniste din România, Bucureşti 28-30 aprilie 1946, p. 8, în Arhiva personală.

¹³ Dr. W. Filderman, în „Viitorul Nostru-Notre Avenir“, Paris, nr. 5.

¹⁴ „Renaşterea Noastră“, Bucureşti, 3 august 1946.

¹⁵ „Viitorul Nostru-Notre Avenir“, nr. 5, p. 29.

¹⁶ „Renașterea Noastră“, București, 22 iunie 1946.

¹⁷ „Renașterea Noastră“, București, 20 iulie 1946.

¹⁸ „Platforma comună“, alăturată scrisorii CDE. din 25 mai 1946, către rabinul Rosen. V. și „Renașterea Noastră“, București, din 13 iulie 1946.

¹⁹ Leon Ițcar, *Evreii în actualele alegeri*, în „Mîntuirea“, București, 27 octombrie 1946.

²⁰ „Renașterea Noastră“, București, 17 august 1946.

²¹ S. Schafferman, în biografia dr-ului Filderman, p. 213.

²² „Renașterea Noastră“, București, 9 octombrie 1946, id. 2 noiembrie 1946.

²³ Jurnalul Consiliului pe țară Dror-Habonim, nr. 8, în Arhiva kibutzului Maagan.

²⁴ *Biblia, Cartea Profetului Malachi*, cap. III, versetul 20.

²⁵ Frunză, *Istoria Stalinismului*, p. 287-289.

BANCHERUL

Florin FAIFER

Un personajiu controversat a fost *Aristide Blank*, bancher cu notabile gesturi de filotimie și, în plan secund, un rafinat om de cultură. Ce nu s-a spus despre el? Când nu era tămâiat cu laude umflute, era acoperit de invective. Prinț al finanțelor și infractor... Potlogar și binefăcător... Aristide însuși s-a socotit un neînțeles. Un „destin de Casandră“...

După absolvirea Facultății de Drept (1904), junele jurisconsult (născut la 1 ianuarie 1883, în București) se înscrie în barou. La campania militară din Bulgaria și la primul război mondial participă ca ofițer de aviație. De la tatăl său, Mauriciu Blank, moștenește conducerea unui adevărat imperiu financiar, banca „Marmorosch-Blank“ expunându-l, firesc, multor invidii. Bogătașul – intrat între timp în Partidul Liberal – cam vorbește în vânt atunci când, în conferințe, studii și broșuri (*Economice*, 1932 ș.a.), formulează propuneri de redresare a economiei românești. Nu erau, oare, soluții realiste? Causticul, de multe ori nedreptul Constantin Argetoianu îl va zeflemisi în memoriile lui, numindu-l „un poet în afaceri“¹

Contestat în violente campanii de presă, consilierul economic al regelui Carol II își caută o compensație în spațiul ficțiunii. Dacă însă omul de condei – care debutează în „Foaia populară“ (1899) cu poemul în proză *Bătrâna* – nu inspiră, în epocă, judecăți prea clare, recoltând aprecieri și mai sincere, și mai ipocrite, mecenatul, cu spectaculoasele-i acte de caritate, își câștigă dreptul la recunoștința multora. Astfel, stipendiază, în țară și în străinătate, studenți meritoși. În 1920, întemeiază Editura Cultura Națională. Mai târziu, instituie premiul „Techirghiol – Eforie“, primul laureat fiind Mircea Eliade, cu romanul *Maitreyi*. Îl sprijină pe doctorul N. Lupu în tipărirea ziarului „Aurora“ și, dintr-un chef de magnat de presă, cumpără publicațiile „Rampa“ și „Lupta“, ajungând să fie, la un moment dat, proprietar și

al periodicelor „Adevărul“ și „Dimineața“. Primit, din 1930, în Societatea Autorilor Dramatici, pune la dispoziția lui N. Iorga fonduri pentru înființarea Teatrului Popular.

Nu-i vorbă, avea de unde. „Până după căderea Ministerului Iorga – ricanează Argetoianu – Aristide a domnit în țara românească“². Puterea banului, într-o țară cu nevoi destule. Tânărul Blank ia parte la partide de scrimă, se aventurează în expediții cinegetice, se pasionează de pictură, teatru, citește cărți rare. Trăiește pe picior mare, știind să dea un anume fast mondenității. La nunta lui, din martie 1925, cu domnișoara Vota Vestnich, fiica unui fost prim-ministru al Iugoslaviei, martori au fost Elena Văcărescu și Nicolae Titulescu, din partea mirelui, Nicolai Pasici, premierul iugoslav, și Myrron T. Terrick, ambasadorul SUA la Paris, din partea miresei. În ajun avusese loc o recepție somptuoasă, la care fusese văzută multă lume bună: baroni, duci, marchizi, conți, oameni politici (Louis Barthou, C. Diamandy), oameni de afaceri (frații Rotschild), generali, un maharadjah, precum și scriitori, disigur (Marcel Prévost, Jean Richepin, Henry Bernstein), principesa Martha Bibescu.³ Tot prin anii '20 s-a consumat mariajul lui Aristide cu Cella Delavrancea. Pentru ultimele decenii ale vieții sale, informații certe nu prea sunt. S-a stins în ziua de 1 ianuarie 1962, la Paris.

Considerat de G. Călinescu, în „Adevărul literar și artistic“ (1933), „un remarcabil dramaturg și mai ales poet al conștiinței de sine“⁴, Aristide Blank face dovada fineții și a culturii sale chiar în expunerile pe teme economice, de care am amintit. Însă aprecierea „divinului critic“, tentat uneori de grațiozități de conjunctură, suferă aici de reverențiozitate. Autorul în chestie are, fără doar și poate, tangențe cu dramaturgia, dar trebuie cântărit atent cât, în slăbiciunea lui pentru teatru, este snobism și cât pasiune autentică. Cât meșteșug abil și cât vocație.

Drama *L'Assoiffé* (în prima versiune: *Don Juan?*) s-a jucat în premieră la Paris, în 1925, Compania Pitoeff asigurându-i montarea la Théâtre des Arts. Versiunea românească, *Însetatul*, deschide volumul *Literare* (1932), care mai include *Ariadna fără fir*, *Vapoare în ceață*, *Satele lui Potemkin*. Într-o țară nedefinită, un ins supradotat, Andrei, îmbătându-se de himere și clocotind de voința de a făptui, devine printr-o curioasă evoluție lider al unui partid dictatorial, după

ce părăsise forțele de stânga. Abia instalat la putere, eșecul său se și întrezărește. Stăpânit de „beția de a se risipi“, de a se jertfi pentru a dăruii celorlalți bucurie, vizionarul nu izbutește să se facă înțeles în elanurile lui reformatoare. „Omul de mâine“ suportă brutala înfrângere a clipei. Izolat, trădat, lovit de absurde învinuiri, eroul – proiecție vanitos-amară a lui Blank însuși – se decide să ia calea exilului.

S-ar fi putut refugia în iubire? Bărbat plin de farmec, dorit cu ardoare de femeile ce roiesc în jur, Andrei nu e deloc omul care să accepte înlănțuirea unei relații amoroase. În femeie el nu caută desfătarea, ci – estetizându-și până și intima pornire – frumosul, misterul de care este însetat („setea marilor mistere“). Numai că un asemenea romantic nesaț e judecat de spiritele obtuze ca o pornire donjuanescă de aventură frivolă și nimic din frământul lăuntric al idealistului nu transpare dincolo de înșelătoarele aparențe. Un renghi teribil al soartei, prefigurând catastrofa. Luat drept un seducător egoist și lipsit de scrupule, Andrei cade ucis de un soț căpiat de gelozie și astfel amintirea omului politic de anvergură se va pierde de aici înainte în legenda unui vânător de fuste ce și-a primit pedeapsa cuvenită. Încă o înfrângere (ultima, cea supremă...), care transformă o existență însuflețită de avânturi altruiste într-o farsă. A fost „semănătorul“ de nădejdi Andrei un Don Juan?...

Legenda, cu bizara ei fatalitate, expropriază adevărul – cum se întâmplă în istorie de atâtea ori. Adevăr și minciună, esență și aparență sunt conceptele de manevră ale unui autor care, contând pe un livresc de salon, pirandellizează, fără a accede la consistența unei parabole. Cu un dialog elegant și oarecum pretențios, răsfățându-se în grații fade, piesa își are totuși momentele ei de febrilitate, ca și o anume energie în disputa de idei.

Dacă *Steaua* (care nu s-a păstrat) se recomanda a fi o „fantezie dialogată“, *La Rhapsodie des dieux* (scrisă probabil tot în deceniul al treilea, dar tipărită abia în 1940) reformulează cu mici artificii ingenioase eposul homeric. E un capriciu în răspăr, mizând pe contrapunctul parodic, o nonșalanță erudită susținând, cu scipiri de spirit, amalgamul de replici și aluzii. Între incendierea Troiei, pârjol în toiul căruia prinde a susura vesel muzica spumoasă a lui Offenbach, și întoarcerea la Ithaka, periplul lui Ulise, cel hăituit de mânia lui Neptun, se constituie într-o succesiune de episoade în care ispita, voluptatea și

primejdiile se tot rotesc. Șirul de aventuri nu satisface, însă, nevoia de certitudini a eroului – un „însetat“ și el, ca și Andrei! –, renumit nu doar pentru istețimea lui, dar și pentru curiozitatea-i nepotolită. Neavând încotro, Ulise își acceptă destinul, lăsându-se totuși pradă unui acces de deznădejde care e cât pe ce să-i curme firul vieții – adică al legendei.

Legea morală ce îl călăuzește pe rătăcitorul *polytropos*, pe el ca și pe devotata-i Penelopa, legea, de i se poate spune astfel, datoriei conjugale presupune sacrificiul dorinței. Dorință care, de la o vreme, pe cei doi cam începe să-i împungă... Autorul demitizează (sau, dacă vreți, umanizează) cu un surâs subțire povestea, punându-și eroii într-o situație de „infidelitate specială“. Sub înfățișări preschimbate, Ulise și Penelopa se întâlnesc fără a se recunoaște și se îndrăgostesc unul de altul cu o pasiune căreia numai gândul că încalcă pactul matrimonial – pact care, de altminteri, îi face destul de nefericiți – nu-i îngăduie să se transforme în păcat. Mărturisirea tentației, amestecând un sentiment al vinovăției cu o exaltare abia stăpânită, va însemna o ispășire, imprimând un sens nou și un alt impuls vechii afecțiuni care, sub orizontul mitului, îi leagă.

Scenariul, cu o tușă de ironie, e asezonat cu felurite efecte, care arată că Aristide Blank nu poartă numai masca seriozității. În acorduri grotești e orchestrată o ceartă „homerică“ în Olimp, tărâm unde Icar se preumblă împreună cu Leonardo da Vinci, iar Venus pare desprinsă dintr-un tablou al lui Velâsquez, așa cum juna Primavera coboară parcă de pe o pânză a lui Botticelli. În Infern își îndură supliciu grupul lui Laocoön și tot aici pot fi întâlniți Sisif și Prometeu, dar și Sofocle, Shakespeare, Voltaire, Goethe, Edison. Fie și pentru acest soi de intertextualism, piesei *La Rhapsodie des dieux* nu i se poate nega dâra de modernitate.

Un labirint fără ieșire, înecat în ceață, prin care suflete cuprinse de patimi rătăcesc amăgite de părelnicia vieții, iată universul pe care ar vrea să-l sugereze tripticul *Labirinte: Ariadna fără fir, Vapoare în ceață*, „tragi-comedie“, *Satele lui Potemkin*, dramă psihologică pe o canava istorică (inclusă în 1929, sub pseudonimul Andrei Dănescu, în repertoriul Teatrului Național din București). Titlurile sunt grăitoare, punând, în clar combinația, specifică lui Blank, de alegoric și mitologic, într-o construcție în care simbolurile sunt iarăși, dirijate potrivit unei strategii de amprentă pirandelliană.

Personajele, „suflete zdrobite“, orbite de patimă sau măcinate de gelozie, nu găsesc o cale dreaptă, o punte de apropiere sinceră, fără umbre, între unul și celălalt, ele nu comunică, rămânând încatenate într-o solitudine ce le oferă doar șansa resemnării. Peste substanța psihologică a pieselor lui Aristide Blank adie o boare poetică, ferind de ariditate un discurs pus pe teoretizări.

O intenție de complicare a trăirilor sufletești există și în *Iarna lui Hangerli*, piesă istorică de concepție veche (complotul boierilor ș.c.l.), unde lovitura de teatru de la finele primului act, singurul terminat, introduce o notă de senzațional. Fragmentul apărut în „Viața românească“ (1939) nu era, cu toate astea, lipsit de fângăduieli.

Aristide Blank face figură de dramaturg și atunci când scrie proză. *Dialogul morților* („Dimineața“, 1933) pune față în față, într-o controversă din care umorul nu e absent, pe Napoleon, cinic, belicos și avid de faimă, și pe Henric al IV-lea, cu o ramură de măslin în augusta-i mână, propovăduind pacea, armonia, înfrățirea, lansând profeții senine și – amărui haz de necaz al lui Aristide – propunând soluții politico-economice uimitor de aberante. Deodată, apare în zbor un porumbel, aducând în cioc o radiogramă. Comisia dezarmării convoacă de urgență cele două capete încoronate la negocieri privind războiul apropiat... Feeria politică se încheie, care va să zică, printr-un zâmbet sarcastic.

NOTE

¹ Constantin Argetoianu, *Memorii*, IX, partea a VIII-a, ediție și indice de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1997, p. 70.

² *Op. cit.*, p. 72.

³ *Căsătoria d-lui Aristide Blank*, „Lupta“, IV, 1925, nr. 979.

⁴ *Cronici literare și recenzii*, ediție de Andrei Rusu, note și comentarii de Ion Bălu și Andrei Rusu, București, Editura Minerva, 1992, p. 213.

AMINTIRI TRAGICE DIN ADOLESCENȚĂ

Hugo ROSMAN

Acum, la vârsta senectuții, rememorând anii adolescenței, care s-ar fi convenit să se constituie într-o perioadă fericită, de trecere de la copilărie la maturitate, de făurire a marilor idealuri, când credința într-un viitor în care se pot împlini cele mai nobile năzuințe pare nestrămutată, sunt capabil să apreciez cu luciditate proporțiile catastrofei care s-a abătut asupra poporului evreu, în anii '30-'40 ai secolului trecut și care a culminat cu Holocaustul plănuit și realizat de naziști și aliații lor. În această perioadă, caracterizată de mult prea numeroase secvențe tragice, mi-am petrecut anii adolescenței, întunecați de legiuirile rasiale introduse de guvernele Goga-Cuza, Gigurtu și Antonescu. Restricțiile impuse populației evreiești în acești ani triști au marcat ireversibil formarea mea și a generației mele, care îndurând, inițial umilințe, ca urmare a măsurilor discriminatorii luate de guvernanți, a fost silită, până la urmă, să lupte pentru supraviețuire.

În atmosfera sumbră, apăsătoare și care nu oferea speranțe pentru viitor, din toamna anului 1940, drept consecință a interdicției ca elevii evrei să urmeze cursurile școlilor de stat, a luat ființă, la Iași, liceul evreiesc, organizat separat pentru băieți (LEB) și fete (LEF). Aveam pe atunci 14 ani și frecventam clasa a IV-a (astăzi a VIII-a) a LEB. Cu toate condițiile vitrege, prin străduința conducerii Comunității Evreiești din Iași s-a putut obține un sediu adecvat și, mai important, să se recruteze un corp didactic select, din care făceau parte profesori expulzați din învățământul de stat, ca urmare a legiuirilor rasiale precum și un număr de specialiști de înaltă calificare. Sub conducerea energică și competentă a profesorului Iacob König (LEB) și a profesoarei Sofia Calmanovici (LEF), cele două licee evreiești au putut să desfășoare, în anul școlar 1940-1941, o activitate comparabilă din punct de vedere calitativ cu cea din învățământul preuniversitar de stat.

Anul școlar 1940-1941 a avut de înfruntat condițiile grele create, mai întâi, de conducerea statului legionar, apoi grozăviile (în special la București) ale rebeliunii legionare din ianuarie 1941 și în cele din urmă vexațiunile, de cele mai multe ori insuportabile, ale dictaturii antonesciene propriu-zise. Starea de spirit a populației evreiești era agravată de faptul că circulau zvonuri, din nefericire confirmate, cu privire la cazuri punctuale de asasinat, în special în rândul evreilor care călătoreau cu trenul sau care prestau serviciul militar.

Izbucnirea, la 22 iunie 1941, a ostilităților între Germania și aliații săi printre care și România pe de o parte și Uniunea Sovietică pe de alta a avut darul de a acutiza prigoana împotriva evreilor. Plutea în aer iminența unei acțiuni violente. Autoritățile acreditațiunea ideea că evreii înlesnesc infiltrarea, în spatele frontului, a elementelor armatei sovietice, cu atât mai mult la Iași, situat în imediata apropiere a graniței, și deci a frontului. Din nefericire o parte din populația orașului și-a însușit cu ușurință, în special din ignoranță, sloganurile antisemite de incitare la ură și crimă.

Câteva zile după izbucnirea ostilităților o escadrilă de avioane sovietice a încercat să bombardeze Iașiul; majoritatea bombelor au lovit un cartier locuit aproape în exclusivitate de familia nevoiașe de evrei făcând numeroase victime. Nici nu se poate concepe o dovadă mai grăitoare a faptului că așa-zisa colaborare a evreilor cu armata sovietică era total lipsită de temei, constituind o diversiune cu caracter vădit antisemit.

Seara zilei de 28 iunie 1941 a constituit momentul declanșării pogromului din Iași, la care au participat, deopotrivă, unități ale armatei române (în special jandarmi), ale armatei germane și o parte a populației orașului, constituită, în special, din elemente marginale, ignorante și ușor de indus în eroare cu sloganuri antisemite.

În dimineața următoare, a zilei de 29 iunie 1941, o patrulă militară românească, îndrumată de un vecin „binevoitor“, care afirma că din locuința părinților mei s-au tras focuri de armă și s-au făcut semnale luminoase, ne-a somat s-o urmăm. În pofida opoziției unui vecin, Aioanei, maistru într-o fabrică de textile, punându-și viața în pericol, tatăl meu și cu mine am fost smulși din sânul familiei pentru a fi duși într-o direcție pe care nu o cunoșteam încă și care s-a dovedit a

fi Chestura Poliției, celebră prin masacrul care a avut loc în curtea instituției, începând de la orele amiezei, în tragica zi de 29 iunie. La despărțire, mama, în semn de încurajare, mi-a spus doar câteva cuvinte pe care anii mulți care s-au scurs de atunci n-au putut să mi le șteargă din memorie: „Nu-ți fie frică, mi-a spus dânsa, nu durează decât câteva clipe“. M-am întreat, mereu și mereu, de atunci și mă întreb și astăzi ce resorturi sufletești și-a putut mobiliza atunci mama pentru a fi fost în stare să-mi adreseze aceste cutremurătoare cuvinte, cu glasul ferm, care-mi sună și acum în urechi, fără a vărsa o lacrimă. A fost la mijloc, oare, tăria ei de caracter, căci era o femeie dârză, capabilă să înfrunte cu bărbăție vicisitudinile vremurilor sau era o reacție instinctivă pe care au avut-o, în împrejurări asemănătoare, mii de mame evreice atunci când fiii lor erau în primejdie de a fi uciși de dușmanii neamului. Deși de atunci au trecut mai bine de șaiszeci de ani, n-am fost în stare să-mi dau un răspuns convingător la această întrebare.

Zilele de 29 și 30 iunie, prins în vălmășagul evenimentelor sângeroase bine cunoscute, vor rămâne pe veci întipărite în memoria adolescentului de nici 15 ani, care eram pe atunci. Am văzut, în acele zile, oameni uciși cu sânge rece, alții umiliți și schingiuiți, doar pentru că erau evrei. La capătul celor două zile scăpasem cu viață, doar datorită unui miracol divin, dar și cu concursul unui vecin inimos, Ioan Șoșu, de profesie mecanic. Pentru a mă salva și-a asumat riscuri enorme și-i voi păstra recunoștința memoriei lui până la capătul zilelor.

A urmat o vară nespuse de tristă, în care supraviețuitorii încercau, fără mulți sorți de izbândă, să-și strângă rândurile, plângându-și morții, din nefericire atât de numeroși.

La începutul toamnei școlile evreiești din Iași și-au reluat activitatea, începând, în ce mă privește, cursurile clasei a V-a (astăzi a IX-a). Nu pot uita șocul teribil pe care l-am resimțit, chiar din primele ore, constatând că, la apel, din cei aproximativ 40 de elevi care au absolvit clasa a IV-a, lipseau 9 colegi uciși în pogrom. Dintre aceștia, după scurgerea atâtor ani, memoria mea mai păstrează numele lui Solo Faibiș, Alfred Felix, Semy Gherner, Aurel Haimovici, José Șmilovici și Milu Vaisman. Cu toții aveam câte 15 ani, unii dintre noi chiar neîmpliniți. Se pune în mod firesc întrebarea în ce măsură acești adolescenți, care nici nu părăsiseră definitiv copilăria, constituiau un pericol pentru armatele germane și române, încât să fie necesară

lichidarea lor fizică. Răspunsul este evident, a fost vorba de un act criminal premeditat, brutal și mișelesc. Din nefericire, aceeași întrebare poate fi adresată negaționiștilor din zilele noastre, printre care pot fi citați Ion Coja, Corvin Lupu, Gh. Buzatu și Paul Goma. Atitudinea, de nejustificat, ale acestora falsifică trecutul istoric, otrăvește societatea în prezent și grevează grav viitorul acesteia.

Cel puțin unul dintre colegii de clasă, Lazăr Rozin, a fost „pasager” al trenurilor morții fiind internat, în pofida faptului că avea numai 14 ani, în lagărul din Călărași-Ialomița. De altfel, un frate al său, mai vârstnic, medic, a fost ucis în proghrom, iar un altul a fost de asemenea internat în același lagăr, de unde s-a întors grav bolnav și curând a decedat.

Secera morții s-a abătut și asupra părinților mai multor colegi. Memoria mea reține cel puțin numele a doi colegi: David Rosner și Silvian Sand, ai căror tați au pierit, uciși mișelește în zilele pogromului.

La rândul său corpul didactic al liceelor evreiești (de băieți și de fete) din Iași, a plătit un greu tribut pierzând mai mulți profesori, uciși și aceștia în acele înfricoșătoare zile. Este vorba de profesorul de latină și greacă veche König, care era directorul liceului de băieți, a profesorului de fizică și chimie Geller, doctor în chimie, a profesorilor Feuer, specializați în predarea limbii franceze, respectiv germane și a profesorului de limba română Weissbuch. Majoritatea lor erau profesori de carieră și până în toamna anului 1940 își desfășuraseră activitatea la catedră, în diverse licee de stat. În toamna anului 1941, deși decimat numeric, greu lovit de pierderile suferite, corpul didactic al liceelor evreiești din Iași a reușit, totuși, să reînceapă, ce e drept, într-o atmosferă sumbră, cursurile noului an școlar.

Am considerat o datorie cetățenească și o obligație, ca evreu, să aștern pe hârtie aceste câteva amintiri tragice din anii adolescenței, fiind unul din puținii martori oculari, încă în viață, a masacrului comis la Iași, în iunie 1941. Consider că este o obligație pentru un evreu atașat poporului din care face parte și o datorie pentru un cetățean loial al României, cum mă consider, să nu trec sub tăcere amintirile atât de dureroase din adolescență și să nu las să se așterne uitarea peste o perioadă atât de tragică. Numai astfel vom reuși să evităm repetarea unor drame asemănătoare, celor cumpătate, din vara anului 1941.

1. Prefață

A trecut peste jumătate de secol, până când am acceptat să vorbesc în public despre deportarea mea în lagărele de exterminare naziste. Prima dată am ținut o conferință cu titlul de mai sus, la Comunitatea Evreilor din Iași, repetând apoi subiectul la Centrul Cultural German „Goethe“ din Iași. Până la acea dată am refuzat să prezint aceste probleme în public, în special din trei motive:

1. În discuțiile mele particulare, aproape nimeni nu credea cele relatate, ceea ce consider că era normal, căci o minte sănătoasă nu poate concepe că în mijlocul secolului al XX-lea se pot întâmpla asemenea grozăvii.

2. Nici eu nu am putut descrie exact (de fapt nu pot nici acum) cele întâmplate în lagărele prin care am trecut, căci orice narațiune este departe de cele trăite.

3. Cu ani în urmă, la rugămintea unor prieteni, am mai povestit câte ceva din viața în lagăr, dar, după aceea, eram dărâmat psihic câteva zile. Același lucru păteam și la vizionarea unor filme, cum ar fi „Procesul de la Nürnberg“.

Faptul că acum, totuși, am acceptat să vorbesc și să scriu despre holocaust, se datorește atât domnului ing. Pincu Kaisermann, președintele Comunității Evreilor din Iași, cât și domnului dr. Alexander Rubel, fostul director al Centrului Cultural German „Goethe“ din Iași. În toamna anului 2001, domnul profesor Erhard Roy Wiehn din Konstanz, cu ocazia unei vizite a domniei sale la Iași, m-a convins să pun și pe hârtie „istoria“ mea personală. Regret foarte mult că am întârziat cu răspunsul la această provocare, dar am avut și mai am proiecte profesionale, care sunt pentru mine deosebit de importante.

Am acceptat aceste provocări și pentru faptul că au rămas foarte puțini supraviețuitori, că evenimentele nu trebuie uitate. Citesc cu consternare articole care contestă total sau parțial holocaustul. Falsificarea istoriei se face sub ochii noștri, a celor care am trăit-o. Nu mă pot abține să citez vestita afirmație a regretatului academician Grigore Moisil, matematician de excepție, care, referitor la istorie spunea: „Păcat că trecutul este imprevizibil“.

Deci, îndemnat fiind, voi încerca să pun pe hârtie o serie de impresii din perioada celui de al doilea război mondial, făcând referiri și la perioadele anterioare și ulterioare, pentru a întregi descrierea soartei unui om, care avea singura vină că s-a născut evreu, precum scrie pe unul din obeliscurile de la Mauthausen.

2. Tata

Ambii mei părinți, Vasile GOTTLIEB László* și, după numele ei de fată, Rozalia ZELMANOVITS Rozsi, sunt din Sighetul Marmației (Mármarosziget), locul de baștină al premiatului Nobel Elli WIESEL. Ei s-au mutat la Baia Mare (Nagybánya), unde m-am născut în ziua de 21 ianuarie 1929.

Bunicul meu după tată, provenit din Austria, a murit când lăsase pe singurul lui fiu încă în fașă. Fratele lui, Ludwig GOTTLIEB Lajos, a ajuns colonel în armata austro-ungară. El l-a ajutat pe tatăl meu, mai ales când a ajuns student la Politehnica din Budapesta. Aici tata a făcut parte din „Cercul Galilei“ (Galilei Kör), cu o vădită orientare de stânga. A absolvit doar un singur an, după care s-a înrolat în armată. A luptat în primul război mondial atât pe frontul italian cât și pe cel rusesc. A fost rănit, a fost decorat de patru ori, printre care a primit și „crucea de fier“. Era locotenent când a trecut de partea revoluției maghiare condusă de Bela KUHN Béla. În aceeași revoluție unchiul lui, colonelul, a fost degradat. S-a dus acasă după ce i s-au rupt epoleții, iar de supărare a făcut o criză cardiacă fatală. Cu toate că erau pe baricade diferite, influența unchiului asupra nepotului s-a resimțit

---

* Deoarece am trăit atât în România, cât și sub regim maghiar, acolo unde e cazul, voi scrie prenumele românesc în fața numelui de familie scris cu litere mari, cel unguresc în dreapta lui, iar denumirea maghiară a unor orașe în paranteză.

aproape în toată viața lui, în special în privința caracterului. Fără să nege vreodată obârșia lui de evreu, tatăl meu se considera și maghiar. Susținea linia asimilării evreilor în societatea în care trăiesc.

Am dat aceste detalii, deoarece la vârsta de cinci ani am rămas orfan de mamă, iar educația în familie a fost dată, aproape exclusiv, de către tatăl meu. Scurt timp după ce a murit mama, tatăl meu mi-a destăinuit că sunt evreu. Până atunci nu știam!

Tatăl meu m-a educat în același spirit în care a fost el educat de către unchiul său. Chiar dacă nu sunt adept al asimilării, trebuie să recunosc că eu, ca și în general evreii din diaspora, am suferit influența popoarelor cu care am fost nevoit să împărțim soarta. În acest sens, ca să fiu corect cu mine însumi, cu poporul evreu, căruia trebuie să-i mulțumesc pentru calitățile pe care le-am moștenit, precum și cu tatăl meu, a cărui influență, exercitată asupra mea până la vârsta de 16 ani, m-a dirijat pe întreaga carieră, trebuie să mă consider evreu maghiar. Asta nu diminuează atașamentul meu față de poporul român și loialitatea mea față de România.

Limba mea maternă este maghiara. În casă se mai vorbea și germana. Câțiva ani am avut și guvernante germane (Freulein). De aceea nu cunosc limba idiș și îmi pare rău. Un evreu, învățător de casă, m-a îndrumat în citirea textelor în limba ebraică, dar niciodată nu mi-a spus înțelesul cuvintelor. Citeam rugăciunile ca un robot.

La șase ani și jumătate tata m-a înscris la o școală primară română. El spunea că trebuie să înveți limba țării în care trăiești. Era o alegere înțeleaptă. Așa s-a întâmplat că între anii 1935 și 1940 am terminat cele patru clase primare și clasa I la Liceul „Gheorghe Șincai” din orașul meu natal.

În același an, tata s-a recăsătorit cu GARAI Lili, cerându-mi și mie aprobarea. Am acceptat cu plăcere căci o cunoșteam destul de bine și anii care au urmat au confirmat că nu m-am înșelat.

3. Baia Mare (Nagybánya)

Aveam 11 ani când trupele maghiare au intrat în Baia Mare. O parte din evrei s-au bucurat. Unul dintre ei, de prea mare entuziasm, a făcut stop cardiac. Aflând de această întâmplare, un ofițer

maghiar deștept a exclamat: „Ce om fericit“. Abia mai târziu era să înțeleg în profunzime aceste cuvinte.

Am urmat clasele II-V de liceu în limba maghiară. O parte, maghiari, români și doi evrei, mi-au rămas în continuare colegi de clasă, la care s-au adăugat alții, veniți din Ungaria, copiii unor familii mutați în Ardealul de Nord pentru diferite servicii. Trebuie să recunosc că atmosfera în clasă era bună, m-am înțeles foarte bine cu colegii, cu mulți dintre ei m-am împrietenit. Cu unii, care mai trăiesc, țin legătură strânsă și acum. Nici de profesorii mei de atunci nu mă pot plânge, căci s-au comportat corect atât cu mine, cât și cu colegii mei evrei. Cu unul dintre ei, Iosiv METZ József, am ținut de asemenea o legătură strânsă, până când a decedat, la 90 de ani, în primăvara lui 2004.

Antisemitismul în Baia Mare se încadra în „limite normale“. Ce înțeleg eu prin asta? Am simțit același antisemitism atât până în 1944, cât și după război, atât în Ardeal, cât și în Moldova. Îmi vine des în minte acea vorbă (cred că este de la Göbbels citire), după care „antisemit este cel care urăște evreii mai mult decât trebuie“. Doar acest „decât trebuie“ necesită să fie ținut la un nivel cât mai scăzut. Din copilărie și până acum, am auzit justificări diferite: „evreii l-au răstignit pe Isus“, „azima de Pesach conține sânge de creștin“ (spusă chiar și de cadre universitare // și care nu știu că după tradiția religioasă evreii nu au voie să mănânce nici un fel de sânge) etc. Tot așa cum organismele vii conviețuiesc cu elemente patogene, care sunt ținute între anumite limite, evreii trebuie să conviețuiască cu antisemiții, ținând antisemitismul între „limite acceptabile“.

Baia Mare, oraș mic, pe acea vreme cu aproximativ 20.000 de locuitori, polariza curente politice opuse. Bunicul meu după tată (de fapt, tatăl lui vitreg) povestea pe la sfârșitul deceniului al patrulea, că s-a întâlnit cu un grup de legionari care strigau diverse lozinci, între ei fiind un muncitor cunoscut de către el ca om cumsecade. L-a întrebat ce caută el acolo. Răspunsul era clar: Este plătit mai bine decât la muncă, fiind și mai ușor.

După 1940 orașul a devenit unul dintre puternice centre ale partidului lui SZÁLASI (cel cu crucea cu săgeți), șeful local fiind un croitor pe nume GERGELY, singurul autorizat să confecționeze

uniforme școlare. Așa l-am cunoscut eu, dar l-am văzut și pe Francisc SZÁLASI Ferenc care a făcut o vizită în localitate.

Tot Baia Mare a fost un puternic centru comunist, alt partid extremist, dar la polul opus. Cele două extreme conviețuiau ca poliul unui magnet.

4. Reflecții

Sub regimul maghiar am fost martor al unei politici interesante. Prim ministrul Kállai a dat și legi antisemite, cum ar fi „*numerus clausus*“ și „*numerus nullus*“, dar în fond nu s-au întâmplat nelegiuri atât de grave ca și după intrarea trupelor germane în Ungaria, cred în martie 1944. Era și un banc: „Cunoști dansul lui Kállai?“, „Nu“, „Doi pași la dreapta, doi pași la stânga.“ Când au intrat trupele germane în Ungaria, așa s-a auzit, Kállai s-a sinucis. Se zvonea că a fost împușcat de nemți (adică „a fost sinucis“).

Au fost și alte evenimente „interesante“. Fiul mai mare al lui Horthy, István, a refuzat orice activitate în țară și a cerut să fie trimis ca aviator pe front, unde a fost doborât, precum am auzit, de către nemți. Dacă țin bine minte, trupele germane au intrat în Ungaria când Horthy a fost invitat de Hitler și ținut acolo până la ocuparea întregii țări. Eram în lagăr când am aflat de evenimentele din 23 august 1944 din România și de faptul că în septembrie 1944 și Horthy a vrut să întoarcă armele, dar planul lui a fost dejucat de către Szállasi.

Aceste amintiri, precum și alte experiențe ale vieții, m-au făcut și mă fac să mă autoanalizez: nu consider pe unguri nici mai răi și nici mai buni decât pe români, două popoare cu care am conviețuit deopotrivă în „diaspora mea“, popoare la care țin la fel de mult, în cadrul cărora am găsit oameni minunați. Atât soția mea iubită, cât și cel mai bun prieten de-al meu din afara familiei sunt români, dar am și mulți prieteni maghiari.

Așa arătam înainte de deportare

5. Intrarea trupelor germane. Ghetoul din Baia Mare

După intrarea trupelor germane situația s-a schimbat radical. În câteva zile s-a încheiat anul școlar (eu eram în clasa a V-a, actualmente ar corespunde clasei a IX-a), a trebuit să purtăm stea galbenă și aveam interdicție de circulație între anumite ore, care cuprindeau noaptea.

Noi locuiam în patru camere. Într-una din camere au fost cartiruiți doi ofițeri Wermacht, care s-au purtat extrem de civilizată. În fiecare dimineață venea ordonanța lor, un tânăr simpatic, doar puțin mai în vârstă decât mine. Cum eu vorbeam curent nemțește, conversam ore în șir cu el în curte.

În dimineața zilei de 3 mai 1944 a venit la noi Veronica MIKOLA, soția unui foarte bun prieten al tatălui meu, pictorul

MIKOLA András. Ea ne-a anunțat că s-a început strângerea evreilor din oraș pentru a fi duși în ghetou și s-a oferit să ia câteva lucruri de valoare pe care să le păstreze. Numai eu am supraviețuit și am primit tot pe care Tata le-a încredințat familiei Mikola. Voi reveni cu alte amănunte asupra acestui episod.

Într-adevăr, după puțin timp au venit trei indivizi și ne-au somat să pregătim, într-un timp foarte scurt, un bagaj mic cu cele necesare și ne-au condus la capătul străzii Petöfi, unde ne-au urcat într-un camion, în care s-au aflat deja câteva familii de evrei.

Aș face aici o mică divagare de la firul evenimentelor. Lângă locul unde se afla camionul era (este și acum) o mică biserică ortodoxă, clădită cu puțin timp în urmă. În Baia Mare erau foarte puțini ortodocși, erau în schimb mulți greco catolici. Turnul bisericii avea pregătit loc pentru un ceas, dar, probabil din lipsă de fonduri, orologiul nu era montat, în schimb erau pictate numerele ce reprezentau orele, respectiv minutele. Ca să nu arate prea golaș, s-au pictat și cele două arătătoare. Ceasul arăta 5 minute înainte de ora 12, ceea ce corespundea propagandei aliaților: „mai sunt doar cinci minute până la victoria aliaților la ora 12.“ Nici o oficialitate nu s-a sesizat, iar noi ne amuzam de ironia, voită sau întâmplătoare, a celui care le-a pictat. Din nefericire cele cinci minute au durat un an de la strângerea noastră în ghetou.

Ca să revin la cele întâmplare, relatez un fapt care m-a uluit și m-a bucurat. Când am fost ridicați din casă, tânărul soldat german era plecat cu treburi. Revenind și aflând cele întâmplare cu noi, a fugit până la camion, mi-a strâns o mână și cu lacrimi în ochi mi-a spus: „Es tut mir sehr leid. Ich wünsche euch alle gute“. („Îmi pare foarte rău. Vă urez toate cele bune“.)

La marginea orașului, aproape de drumul care duce spre Baia Sprie (Felsőbánya), într-o fabrică de cărămizi părăsită, s-a improvisat ghetoul. A fost o experiență inedită a vieții mele. Am cunoscut o serie de oameni, despre a căror existență nici nu știam și am fost martor la evenimente deosebite. O fetiță drăguță și tare pistriuiată s-a îndrăgostit de mine, iar eu, ca să nu o supăr, căci aceste sentimente nu erau împărtășite de mine, mă purtam frumos cu ea. Un alt eveniment a fost căsătoria, acolo în ghetou, a unor cunoștințe bune de ale mele: medicul stomatolog LEUCHTNER Zoltán și GOLDSTEIN

Sári. Ei sperau să nu fie despărțiți după acest ritual. Mai trebuia să mă obișnuiesc și cu dormitul în comun cu mulți străini, cu mâncarea de cazan, cu lipsa de libertate.

Nu știu de unde era tatăl meu așa de bine informat, încât știa că vom fi transportați în lagăre de concentrare. Nevrând să suportăm toate torturile care ne așteptau, ne-am înțeleș cu familia dr. BENEDEK să ne sinucidem. Într-o seară medicul ne-a injectat o doză, presupusă mortală, de morfină. Adormirea a fost plăcută, dar a doua zi la prânz (sigur era ora 12, căci m-am trezit la auzul clopotelor) am deschis ochii la spital. După ce m-am dezmeticit am aflat că murise mama mea de a doua, doctorul și feciorul lui; în afară de mine au rămas în viață tatăl meu și soția medicului. Atunci am aflat că morfina, chiar dacă este injectată, trece prin stomac înainte de a fi asimilat de organism. De aceea ni s-au făcut spălături stomacale. Parțial a depins de metabolismul fiecărui organism. La mine a contribuit și tinerețea, iar tatăl meu a fumat seara foarte mult și nu a știut că nicotina este, într-o oarecare măsură, antidotul morfinei.

Directorul spitalului era un medic german, dr. ROTH, care s-a purtat omenește cu noi. Soția lui ne vizita zilnic. Ea a scos verigheta de pe degetul mamei, ne-a spus că o pune la păstrare. După întoarcerea mea mi-a înapoiat verigheta și mi-a rostit cuvinte duioase.

Cu toate că eram păziți la ușă, Freulein Hilda CAHL a reușit să ne facă o scurtă vizită și să aducă mici atenții. Ea era din Viena, locuia de mai mulți ani la familia Ștefan TÖRÖK István și a contribuit foarte mult la îmbogățirea cunoștințelor mele de limba germană. Ne plimbam aproape zilnic și conversam, un foarte bun mijloc de a perfecționa o limbă străină.

6. Drumul spre Auschwitz și Mauthausen

A venit și ziua tristă de la începutul lui iunie, când am fost duși la gară și puși în vagoane. Tatăl meu a fost deosebit de simpatizat și a obținut favoarea ca să fim într-un vagon cu mai puțini inși și să ni se alătore și bunicii mei, trăind ultimele zile împreună cu ei.

Călătoria a durat aproximativ trei zile. Primeam mâncare și

apă pentru supraviețuire, dar și nevoile trebuiau făcute într-o găleată din vagon, care se deșărta din când în când, trăind mereu în duhoare. Trenul trecea prin Polonia, cred că cea mai mare gară era Katowice. Odată, când am staționat mai mult într-un teren deschis, tatăl pistriatei a reușit să ajungă la vagonul nostru și a primit permisiunea să mă ducă până la fiica sa. Era o întvedere duioasă, cred că ultima din viața ei.

Într-o noapte la orele 2 (atunci mai aveam ceasuri cu noi) am ajuns la Auschwitz. Am fost somați să ieșim din vagoane și nu ne-a fost permis să luăm cu noi nimic din bagaje. Am fost aranjați de către alți deținuți, evrei polonezi, care erau de mai mulți ani acolo, pe două rânduri, bărbați și femei. Eu purtam un bandaj pe cap, deoarece după intoxicația cu morfina aveam o supurație la urechea dreaptă. Tata mi-a scos bandajul și m-a instruit: dacă ești întreat câți ani ai, să spui 18, iar despre muncă să spui că vrei să muncești. Atunci m-am despărțit de bunica. La capătul rândului de bărbați stătea un ofițer german, despre care am aflat ulterior că era dr. Mengele. Când am ajuns în fața lui mi-a pus întrebările prevăzute de tata. Și el a declarat o vârstă mai mică, așa că am rămas împreună. Bunicul a fost dirijat în cealaltă parte. M-am despărțit și de el.

Grupul de bărbați rămas compact a fost dirijat sub vestita poartă pe care scria: „Arbeit macht frei“ („Munca eliberează“). Din momentul coborârii din tren am văzut două focuri mari. Erau crematoriile. Pe urmă am ajuns într-o sală. Trebuia să ne dezbrăcăm la pielea goală; din nou am fost dirijați către cei care ne-au tuns, la cap cu păr foarte scurt (câțiva milimetri) și la ras, pe cap cu o dungă lată de două degete la mijloc, iar sub braț și la organe genitale complet. Urma dușul obligatoriu (am aflat pe urmă că bătrânii au fost gazați la „baie“), după care am primit „uniforma“, haine vârgate, o bască (Mütze) vârgată și încălțăminte cu pânză și talpă de lemn.

În fine am ajuns într-o baracă. Eram așa de mulți, încât noaptea dacă doream să ne întoarcem de pe o parte pe alta, trebuiau să se întoarcă aproape toți (eram ca heringii în conserve). Spațiul restrâns în jurul barăcii era înconjurat de sârmă ghimpată, ca să nu ne amestecăm cu alți deținuți. În fiecare zi se făcea „Appell“. Într-una din zile s-a făcut apel la cei care aveau vreo meserie. Atunci s-a separat de noi un bun prieten al tatălui meu, Paul NEUMANN Pál, spunând că

este tâmplar. El era coproprietar la un magazin de fierărie din Baia Mare. Nici pe el nu l-am mai văzut de atunci.

După o săptămână ne-au pus iar în vagoane. Nu eram mulți într-un vagon, dar trebuia să ne așezăm turcește aproape toată ziua, ceea ce nu era ușor. De această dată călătoria a fost mai rapidă și am fost coborâți undeva, nici noi nu știam la început unde. Urma un marș de câțiva kilometri. Eram cinci într-un rând și trebuia să ne ținem de braț. Am trecut printr-o localitate care se chema „MAUTHAUSEN“. Țin minte și acum, cum oamenii se uitau la noi. Am văzut un „Konditorei“ (cofetărie) și mă gândeam, cu ce sunt eu mai prejos decât cei care stau acolo și mănâncă prăjituri. A urmat un urcuș destul de abrupt și am ajuns în lagărul din Mauthausen (pe care l-am revăzut în anul 1983, cu soția mea, care a rămas înmărmurită de cele văzute, inclusiv cariera de piatră pe care am avut fericirea să n-o văd atunci, căci în caz contrar acum nu aveam ce povesti).

În lagărul din Mauthausen nu s-au întâmplat prea multe evenimente importante. Unul dintre ele era faptul că am primit numere, nu tatuat ca la Auschwitz, ci o brățară de sârmă cu o plăcuță metalică pe care scria numărul. Același număr s-a imprimat și pe „uniforma vârgată“ (la piept și picior), dar în fața numărului era un triunghi echilateral colorat în roșu. Eu am primit numărul 72762, iar tatăl meu 72763. Al doilea eveniment era cea când ni s-a cerut ca copiii sub 18 ani să fie separați. Tatăl meu nu mai era sigur de deciziile lui și m-a pus să aleg. Categorie am spus că vreau să rămânem împreună. După trei zile am fost repartizați la lagărul din Melk.

7. Lagărul din Melk

Așezat pe un deal aproape de malul Dunării, unde este și o abație vestită, lagărul era relativ mic, având doar 10.000 de deținuți în medie, față de Mauthausen cu un simultan de aproximativ 150.000 sau mai mulți de deținuți și Auschwitz, care împreună cu Birgenau, aveau și mai mulți deținuți. Se spunea că pe acolo au trecut în total vreo două milioane. La Melk era un lagăr de muncă, deținuții lucrau în trei ture la construirea unor subterane, unde urma să funcționeze o fabrică de avioane. Se făceau galerii într-un deal. Constituția dealului era nisipos,

așa că se înainta relativ ușor. Lucram cu ciocan pneumatic (Pickhammer). În scurt timp, după începerea muncii, simțeam că îmi crapă capul datorită trepidațiilor. Drumul spre locul de muncă se făcea parțial pe jos, pe urmă câțiva kilometri cu trenul.

Când am ajuns la Melk, am fost divizați pe grupe în mai multe barăci, conduși de către un deținut (Blockältester). Noi am nimerit la Fritz GRUNE (așa scria el numele de „Grün“). Când ne-am așezat în fața barăcii, eu eram în primul rând. „Fritz“, precum îi ziceam pe urmă, m-a remarcat și de la primul contact mi-a făcut „ochi dulci“. Abia pe urmă am înțelesul motivul. M-a întrebat de numele meu mic și mi-a spus că el îmi va spune Johann.

Ceea ce m-a frapat era faptul că Fritz avea triunghi negru în fața numărului. Am văzut pe urmă deținuții cu triunghiuri verzi. Când m-am interesat am aflat semnificația culorilor: roșu însemna deținut politic, negru aveau hoții și chiulăii, iar verde purtau criminalii. Negru avea și Oskar, Blockältester al barăcii vecine, care era țigan, artist de circ. Deci naziștii au băgat în lagăre și pușcăriași, șomeri, iar în timp ce evreii erau deținuți politici, țiganii, atunci rasă inferioară ca și evreii, erau considerați chiulangii, chiar dacă aveau ocupație.

Paturile în baracă erau pe trei nivele și te puteai sălta deoarece rândurile erau aproape. Tatăl meu dormea în patul de jos, iar eu deasupra lui. Numai Blockältester-ul avea un mic spațiu cu un pat, relativ izolat. Pentru evidența celor de care răspundea, avea un „scrib“ (Schreiber), care la noi era un francez, Paul SCHERER, probabil alsacian, căci vorbea destul de bine nemțește și avea și un nume german.

Chiar a doua seară, după ce majoritatea dormeam, Fritz m-a trezit și m-a invitat în separeul lui. Mi-a povestit că el era de mai mulți ani în lagăr, parcă opt, fără femei și m-a pus să-l mângâi la organele genitale. Atunci am scăpat ușor, dar au urmat alte seri când trebuia să-i fac sex oral, iar într-o seară mi-a scos pantalonii și... Așa am început viața sexuală. Am povestit totul Tatălui meu. El m-a sfătuit să accept, căci în schimb aveam hrană suplimentară și nu ne trimitea la muncă. Mi-a mai spus să evit sexul anal, ca să nu fac hemoroizi, ceea ce am și reușit. Tot în primele zile am aflat că Fritz mai avea „o amantă“, Pepi (niciodată nu i-am reținut numele de familie), dar uneori trebuia să facem și sex între noi.

În fiecare zi, în jurul prânzului, am auzit zgomotul avioanelor americane. Nu le vedeam decât într-o zonă mică, unde razele solare se reflectau atât pe trupul bombardierelor, pe care le vedeam atunci clar, cât și pe avioanele de vânătoare care le însoțeau și apăreau ca niște puncte. Odată am numărat peste 800 de bombardiere, care zburau în grupuri de „V” ca și cocorii. Noaptea veneau englezii. Odată am văzut Viena în flăcări. Într-o zi, pe la sfârșitul lunii iunie, câteva avioane de vânătoare au trecut deasupra lagărului și au aruncat bombe de calibru mic și unele incendiare. Deoarece noi nu ne feream, ei au văzut mișcare și au reacționat ca atare. Eu eram în fața barăcii și la auzul primei explozii m-am aruncat pe burtă în baracă, întins cât mai la orizontală, căci așa învășasem la școală în cadrul apărării antiaeriene. O schijă m-a zgâriat pe dosul palmei, dar cel ce stătea după mine era mort. (Totul a durat câteva zeci de secunde, dar catastrofa era mare). M-am trezit cu strigătele lui Fritz, care mă căuta de zor. Când m-a văzut m-a îmbrățișat și mi-a spus: „Pepi este grav accidentat”. Într-adevăr, o schijă l-a nimerit în coloana vertebrală și în scurt timp a murit. Tata era la muncă și am avut o revedere duioasă.

*

*   *

Am ținut să descriu aceste evenimente, căci erau primele care au lăsat urme în sufletul meu, întâmplate în lagărul unde urma să rămân până aproape de eliberare.

În privința relațiilor homosexuale, am rămas cu convingerea că dacă nu ai nici un germen de atracție către așa ceva, ele nu te pot converti. Eu am rămas cu o respingere totală, o aversiune, dar fără să-i condamn. Este treaba fiecăruia, atât timp cât nu obligă pe alții. Nu puteam nici să joc teatru că mă complac în această situație și de aceea totul nu a durat, din nefericire, decât două sau trei luni. Zic din nefericire, căci și situația de excepție referitor la muncă și hrană s-a stins după aceea.

Al doilea lucru care m-a influențat profund era concepția mea față de viață și moarte. În copilărie nu am văzut morți. În lagăr, chiar înainte de bombardament, cadavrele erau la ordinea zilei. Parcă viața nu ar fi avut nici o valoare. Nici eu nu mai țineam la viață,

moartea mi se părea o eliberare. Așa s-a întâmplat că odată, când Fritz, fiind supărat pe mine, mi-a ordonat să mă duc la sârma ghimpată care înconjura lagărul și prin care trecea curent curent, m-am pornit fără ezitare către țintă. Eram destul de aproape de gard, când Fritz a fugit după mine, m-a prins de braț și m-a tras înapoi. „Ich glaubte dass du bist feig“ („Credeam că ești laș“), îmi spuse. De atunci și până acum conduita mea este: nu mă interesează când mor, dar să nu mă chinuiesc și să nu chinuiesc nici pe alții.

*
*   *

Ordinea cronologică, după mai bine de jumătate de secol, s-a amestecat, într-o oarecare măsură, în memoria mea. Dacă pe primele întâmplări, rămase „primele“, am încercat să le descriu până aici, în cele ce urmează voi relata o serie de trăiri, care sunt doar parțial fixate în timp, mai degrabă sunt legate prin subiectul lor.

8. Appellplatz

În fiecare dimineață se număra efectivul lagărului. Mergeam încolonați la „Appellplatz“, unde stăteam ore în șir până venea comandantul lagărului. Cred că avea grad de colonel. Se dădea comanda: „Mützen ab“ (șapca jos), șapca fiind vărgată și ea, comandanții de unitate, deținuți și ei, dădeau raportul. La sfârșit urma comanda: „Mützen auf“ (șapca sus), după care porneam spre barăci.

Faptul că ne numărau zilnic nu ni se părea ieșit din comun, cu toate că ne strigau doar după numere, parcă eram animale, căci nume nu mai aveam. În schimb, sunt convins, că ținerea noastră în picioare ore întregi era una din metodele de tortură. După ce în fiecare zi munceai din greu opt ore, transportul la locul de muncă și întoarcerea durau alte ore, te oboseau și la Appellplatz.

Într-o zi de toamnă, când eu nu mai eram în grațiile lui Fritz, din baraca noastră lipsea cineva. Fritz l-a găsit dormind în pat. Era un evreu din Baia Sprie (Felsöbánya), un orașel situat la aproximativ 10 km de Baia Mare. El, săracul, era atât de obosit încât

nu a auzit deșteptarea. A urmat scena unui animal dezlănțuit de furie. L-am mai văzut pe Fritz bătând, dar niciodată ca atunci. Din când în când îl lăsa să-și mai revină, apoi începea din nou. A urmat altă pedeapsă. L-a pus să se dezbrace la pielea goală și să-l bage într-un butoi mare în care era o rezervă de apă. Era deja foarte frig atunci și l-a ținut mult în apă. Eu eram în acea zi în tura de după masă și m-am dus la lucru. Când m-am întors, am întrebat de sărmanul chinuit. Mi s-a povestit că au mai urmat bătaii și deoarece a rezistat Fritz l-a spânzurat.

Așa de tare m-au impresionat și în special m-au speriat cele întâmplare, încât am cerut și mi s-a aprobat plecarea împreună cu tata la o altă baracă, una din marile mele greșeli, dar voi reveni mai încolo asupra acestui lucru.

9. Spânzurătoarea

Chiar când eram încă în grațiile lui Fritz, câteodată se supăra și mă trimitea la muncă. Încolonarea se făcea în rânduri de câte cinci, iar când ieșeau prin poarta lagărului trebuia să te ții la braț cu vecinii tăi. Cei trei din mijloc aveau ambele mâini ocupate. Lângă coloană erau înșiruiți soldați, cu arme în mână, patul armei fiind sub braț, iar mâna dreaptă lângă trăgaci, gata de intervenție. Uneori eram atât de obosit, încât dormeam în mers și chiar visam, oricum eram dirijat de vecinii mei.

Chiar și în asemenea condiții, odată doi ucraineni au reușit să evadeze, sărind din rând și dispărând într-un lan. În haine vărgate și cu o dungă rasă în mijlocul capului nu aveai cum să scapi. Peste câteva zile erau aduși înapoi. Nu știi ce a urmat imediat după prinderea lor, dar pe urmă erau condamnați la moarte prin spânzurare. Spânzurătoarea s-a instalat în lagăr, iar noi eram aduși în careu pentru a ne da și o lecție, ca să știm ce pățim dacă încercăm o evadare. Repet că nu aveam nici 16 ani. S-au adus incriminații, s-au spus câteva cuvinte, după care li s-a pus ștreangul de gât. I-am admirat pentru modul curajos cu care au întâmpinat moartea, fără să plângă, sau să ceară clemență. Un ofițer a smuls scaunele sub picioarele lor. Nu au schițat nici un regret pentru cele întâmplare, singurele mișcări au fost

spasmele necontrolabile ale picioarelor înainte de moarte. (În acest interval de câteva minute de la spânzurare și până la deces, nemții în uniformă spuneau ceva și râdeau cu poftă sub picioarele muribunzilor.) Toată viața m-a obsedat această scenă. Nu am simțit ură, căci, poți urî un om căruia totuși, îi recunoști și anumite calități bune. În mine era, și a rămas o desconsiderare totală față de acești așa numiți oameni, care numai oameni nu erau. Sunt momente, mai ales în război, când ești obligat să ucizi, ca să nu fi ucis tu. Dar să-ți bați joc de moartea lui era un experiment unic din viața mea, ieșit din comun.

10. Hrana

Aveam probleme și cu mâncarea. Dimineța și seara mai puteam mânca o bucată de pâine cu puțină margarină (cunoscută de noi abia în lagăr) și un lichid care se numea cafea. În schimb, cel puțin în primele trei luni, era nelipsitul Dörgemüse, adică o fiertură de legume uscate, cel puțin asta era numele. De fapt era făcut exclusiv din sfeclă furajeră. Nu m-a deranjat faptul că în fond era mâncarea animalelor, dar mi-era imposibil s-o înghit. Ca și majoritatea noastră o aruncam din gamelă, așa cum o primeam. (Mulți dintre noi începeau să-și piardă puterile, iar unii, în special cei obișnuiți cu mâncare multă și hrănitoare, au și decedat.) În primele două luni eu am avut suficient. Fritz fura de la magazia bucătăriei în special pâine, margarină și zahăr. Ungeam felia de pâine gros cu margarină și puneam tot atât de gros zahăr peste ea. Așa reușeam să-mi hrănesc și tata.

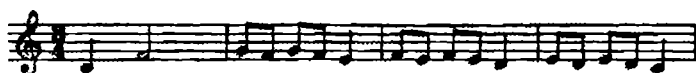
La sfârșitul lui august situația s-a schimbat. Mâncarea s-a îmbunătățit simțitor și am auzit, poate cu o oarecare întârziere, că s-au sistat gazările, iar crematoriile erau folosite numai la decedații din alte motive. La început nu înțelegeam ce s-a întâmplat, pe urmă am aflat dintr-un ziar. Sigur că noi nu aveam dreptul la ziare, dar la locul de muncă erau și maiștrii civili, unii dintre ei se făceau că uită ziarul și deținuții îl aduceau în lagăr. Așa am aflat că România a întors armele. Mai târziu, în septembrie, am aflat și de tentativa nereușită a lui Horthy de a ieși din războiul alăturat Germaniei.

Cred că era pe la mijlocul lui octombrie, când am văzut un exemplar din ziarul „Völkische Beobachter“, cu un editorial pe

prima pagină ce purta titlul, cu litere exagerat de mari, *Gott wird uns helfen* („Dumnezeu ne va ajuta“). Era clar că și nemții și-au dat seama că războiul este pierdut. Totuși el a mai durat jumătate de an până la depunerea armelor, ceea ce m-a dezamăgit. Nu găseam decât două motive care conclucrau. În primul rând era nebunia lui Hitler, care, precum am aflat mult mai târziu, a trimis la moarte detașamente de copii la Berlin, când luptele se purtau la marginea capitalei germane. Al doilea era prudența aliaților, pentru noi exagerată, în special a anglo-americanilor, ca să aibă cât mai puține pierderi, în contul pierderilor sovietice. Această întârziere a costat multe vieți omenеști din rândul deținuților. Vom mai reveni și asupra acestei probleme.

11. Cum s-au născut sadicii

Aș vrea aici să mai relatez, prin câteva rânduri, despre Fritz Grune. Era un bărbat frumos și probabil că asta l-a dus și la pierzanie, neavând alt scop decât o viață ușoară, pe care a avut-o înainte de a fi internat în lagăr. Era afemeiat, când era bine dispus, fredona o melodie a căror primele ritmuri și cuvinte le țin și acum minte. Încerc să redau începutul, după modestele mele cunoștințe de muzică.

Mi non lach ein zu kn- und Frau lacht schön du...
mir mal ne re so wis

Mi-a povestit că odată a fost lăsate împreună o baracă de bărbați și o baracă de femei. După atâția ani de abstenență a urmat un desfrâu greu de imaginat. Nimănui nu-i mai păsa de consecințe căci nici ziua următoare nu era sigură.

Mi-a mai descris prima parte a detenției sale, când fiind puși la muncă dificilă, dintr-un anumit număr de deținuți numai o zecime supraviețuia într-o singură zi. Pe urmă era el pus să se ducă la cariera de piatră de la Mauthausen cu 100 de oameni și avea voie să se întoarcă numai cu cel mult 15. Ca să satisfacă ordinul, îi arunca de pe

treptele carierei de piatră de la Mauthausen, iar pietrele pe care le purtau îi striveau. Așa au format nemții o „armată“ de deținuți sadici, care pe urmă erau șefii noilor veniți.

La Auschwitz eram foarte indignat datorită purtării neomenești, manifestată față de noi, a evreilor polonezi. Dar ei erau de ani de zile în lagăr și erau convertiți în atitudine. Am început încă în acea vreme să-i înțeleg, căci dintre concetățenii mei, după doar câteva luni de trai în lagăr, câțiva au devenit sadici, ca să-și salveze pielea. Așa s-a întâmplat, de exemplu, cu un evreu din Satu Mare (Szatmárnémeti), care și-a salvat și tatăl. A fost un foarte bun muzician, cânta la acordeon și piese clasice, motiv pentru care uneori comandantul lagărului îl lua la el acasă. Dar, l-am văzut dând cu bastonul de gumă (Gummischlauch) în semenii lui. După eliberare nu a reușit să se stabilească în nici un oraș din Ardealul de Nord. A locuit într-o vreme la Timișoara, unde era dirijor. Toleranța, caracteristică evreilor (indiferent de părerea altora!), a făcut ca nimeni să nu-l urmărească, doar cei care au fost cu el împreună în lagăr nu au mai vrut să-l aibă în preajmă.

Poate e cazul (dacă nu, să mă condamne cititorul) să relatez despre un tânăr băimărean. Când a ajuns în lagăr avea absolvit doi sau trei ani de medicină, dar acolo s-a dat drept doctor. Nimeni nu l-a turnat, cu toate că printre noi erau mulți medici cu vechime și experiență. Ca atare el avea condiții de trai mult mai bune decât alții. Tatăl meu, foarte bun mineralog amator, avea o invenție și a propus tânărului ex-doctor, ca după eliberare să împartă cu el beneficiile lui, iar el s-a obligat să-i furnizeze alimentație suplimentară. Afară de câteva zile s-a dezis de obligația lui, motiv în plus pentru demoralizarea tatălui meu, despre al cărui deces voi relata. În anul 1992, când am vizitat Israelul, am dat de urma lui. Am vorbit cu el la telefon (nici nu am vrut să-l văd), i-am adus aminte de cele întâmplate în lagăr și i-am reproșat pentru faptul că nu s-a ținut de cuvânt. În rest, cum se spune, l-am lăsat în plata Domnului.

Sigur, asemenea cazuri, printre evrei deportați împreună cu mine, erau răzlețe, dar nu știu ce s-ar fi întâmplat dacă detenția în lagăr ar fi fost prelungită. De aceea am afirmat că după o asemenea experiență vedeam cu alți ochi comportarea evreilor

polonezi și le cer scuze pentru gândurile nefavorabile pe care le-am avut cândva.

12. Toiletele

Una din pedepsele primite era curățirea WC-urilor. Instalația era de „water closet“, dar apa curgea doar din când în când, iar cupele se umpleau cu fecale formând mici movile. Nici instrumente nu aveam, așa că trebuia să lucrez cu mâna neprotejată. Nici la locul de muncă nu era mai bună situația. Acolo era săpată o groapă lungă, la margine era o scândură pe care ne așezam unul lângă altul ca vrăbiile pe sârma de telegraf și cu posteriorul deasupra gropii.

Cred că este interesant de remarcat că din toate nenorocirile pe care le-am avut în lagăr, una care m-a marcat în mod deosebit, era lipsa WC-urilor curate. La această constatare au ajuns mai mulți foști deținuți în aceste condiții, căci dacă ne întâlneam după eliberare, în cel mult cinci minute se discuta despre closeturile din lagăr. Sigur că acest lucru se datora și faptului că toți am avut o permanentă diaree. Și asupra acestui lucru voi mai reveni.

13. Furunculoza

Pentru a relata un alt eveniment, trebuie să mă întorc cu amintirile cu un an sau doi înaintea deportării. Eram pe la sfârșitul perioadei de pubertate, când pe corpul meu au apărut, când într-un loc, când în altul, furunculi. Un medic foarte bun m-a învățat ce am de făcut. Trebuia să aștept cu răbdare ca furunculul să se coacă, adică apărea un centru galben care se spărgea de la sine și de unde ieșea puroi. Puteam să ajut eliminarea puroiului cu ușoare apăsări laterale, dar rana nu avea voie să se închidă încă. Puneam pe furuncul puțină vată cu celofan, peste el iar vată îmbibată cu spirt medicinal (la nevoie chiar cu apă), urma un alt celofan și pe urmă bandajul. Totul se încălzea și parcă sugea puroiul din furuncul. Schimbam zilnic bandajul și peste un timp, relativ scurt (nici măcar

o săptămână), nu mai ieșea puroi, totul se dezumfla și puteam lăsa rana fără pansament. Singura medicație era o linguriță de drojdie pe zi.

În lagăr mi-a revenit furunculoza. Am tratat fiecare furuncul așa cum știam. Spre ghinionul meu, într-o perioadă când am lucrat la infirmerie, mi-a apărut un furuncul pe frunte. Un medic chirurg băimărean mi-a spus că trebuie să-l taie, căci este un focar de infecție și altfel nu mai pot lucra cu bolnavii. Zis și făcut, mi-a tăiat furunculul. Dar peste câteva zile în locul lui a apărut un flegmon plin de puroi. Mi-a tăiat și flegmonul, dar a apărut altul. De această dată, însă, fața mea s-a congestionat în jurul ochilor. Diagnosticul a fost „erizipel“. Așa am ajuns într-o rezervă unde toți aveau această boală. Fiind prea mulți, am stat trei într-un pat. Eu am ajuns cu fața la picioarele a doi bolnavi, un olandez și un danez. Amândoi au murit, iar eu am fost scos de acolo ca greșit diagnosticat.

În fine am ajuns pe mâna unui medic polonez, dr. Wald. El mi-a explicat că infecția nu se vindecă datorită lipsei medicamentelor, iar singura substanță antiseptică este propriul meu sânge, așa că el va tăia flegmonul pe o porțiune mai mare ca să curgă mult sânge. M-am dezbrăcat la pielea goală, doctorul mi-a făcut intervenția, m-a pansat, dar eram plin de sânge, din cap până la vârful picioarelor. Era frig, iar eu mă spălam de sus până jos. A fost greu, dar am rămas în viață. Am o cicatrice pe frunte, bine vizibilă, dar mult mai mare este cicatricea pe suflet lăsată de toate evenimentele deportării.

14. Infirmer la nici 16 ani

Și experiența mea ca infirmier este foarte tristă. Am stat la patul de moarte a multor cunoscuți, strângându-le mâna, în timp ce își dădeau ultima suflare. Am asistat la operații incredibile. După un accident de muncă, unui deținut trebuia să i se ampute un picior, fără anestezie și fără instrumentație potrivită. După ce i s-a pus un garou deasupra genunchiului, a început chinul și pentru chirurghi. Pielea și carnea s-au tăiat cum s-au tăiat, dar pentru os nu aveau decât o pânză

de ferăstrău, fără mânere. Unul ținea pânza de-o parte, altul de cealaltă parte și lucrau ca tăietorii de lemne (care măcar aveau mânere). După tăierea osului, trebuiau controlate vasele de sânge și toate obturate, dar verificarea lor se putea face doar după ce au scos garoul. Dacă până atunci bolnavul practic nu a simțit nimic, de această dată au apărut durerile mari. Așa, pe viu, s-au cusut mușchii și pielea. Sigur că accidentatul a murit după câteva zile. Totuși, medicii au încercat imposibilul.

Un alt bolnav s-a infectat la testicule, iar scrotul s-a umflat la mărimea unui cap de copil. Puroiul ieșea când într-o parte, când în alta, iar medicii introduceau un tifon și mai curățau ce se putea.

În toamna lui 1944 aveam câte 30 de decedați pe zi. Dacă datele mele sunt corecte, efectivul lagărului era, precum am mai amintit, de 10.000 de deținuți, ceea ce înseamnă aproximativ 10% (morți) pe lună. Cadavrele erau ținute în subsolul infirmeriei, chiar sub toalete, iar funcționarea acestora fiind defecte, morții erau plini de fecale și urină. La trei sau patru zile venea câte un camion, care trebuia încărcat cu cadavre, pe care le transporta la crematoriul de la Mauthausen. Noi, cei care lucram la infirmerie, trebuia să ducem leșurile la camion. Unul prindea mortul de sub braț, celălalt de picioare. Atât mi-am dorit ca să nu mai lucrez aici când va muri tatăl meu, ceea ce s-a și întâmplat.

15. Pierderea tatălui

Episodul cel mai tragic pentru mine era pierderea părintelui meu, omul pe care l-am iubit și l-am stimat cel mai mult. Am mai amintit că familia noastră a avut o tentativă de sinucidere în ghetoul din Baia Mare. Ideea plecării dintre cei vii, pentru a evita suferința, umilința și neputința, l-a urmărit neîncetat pe tatăl meu. Prin intermediul soției directorului de la spitalul din Baia Mare unde am fost internați, a făcut rost de două doze de morfina, într-o combinație care să poate fi absorbit direct prin stomac. Erau două pachete mici, care nu aveau voie să se umezească. La dușurile din Auschwitz tata le ținea sub braț și a reușit să le salveze. S-a întâmplat în luna august, când cele două pachete s-au udat. Atunci

tata mi-a propus să le înghițim, căci nu mai avea cum să le salveze. Era o perioadă în care eu prinsesem nădejdea că vom scăpa, frontul se apropia, hrana se îmbunătățise. În plus mi-era frică că iar vom da greș, care în condițiile de lagăr ar fi fost catastrofal, căci urmau interogatorii cu bătăi și schingiuri, așa că am lăsat doza mortală să se strice.

Din nefericire, evenimentele au decurs în defavoarea noastră. Frontul a avansat foarte încet, toamna era friguroasă, iar hrana, chiar dacă era ceva mai bună ca înainte, era insuficientă pentru ca noi să ne menținem puterile. Peste toate acestea se suprapunea și colapsul psihic. Ne-am pierdut speranțele, în special tatăl meu, care a văzut și majoritatea cunoștințelor murind. Așa s-a întâmplat că...

Într-o zi de iarnă, țin minte că era data de 11 ianuarie 1945, fiind la muncă, deci la aproximativ 10 km de lagăr, o idee mi-a străfulgerat prin cap: tata era mort. Când am ajuns în lagăr l-am găsit viu. L-am îmbrățișat, poate și mai tandru ca altădată. A găsit un loc mai ferit unde dorea să stea de vorbă cu mine. Mi-a destăinuit că a avut o tentativă de sinucidere, folosind cureaua de la pantaloni, dar aceasta s-a rupt și el s-a trezit pe podea. A urmat o discuție lungă, în care mă convingea că având puterile scăzute nu are nici o speranță de supraviețuire. În același timp eu aveam remușcări că nu l-am lăsat în august ca, împreună cu mine, să ne punem capăt zilelor. Și atunci a venit cel mai cumplit moment. Mi-am scos cureaua și i-am dat-o. Acest moment mă urmărește de atunci, moment despre care până acum nu știu decât vreo două persoane de încredere și care cu siguranță nu l-au divulgat.

Nici azi nu știu cât am fost de vinovat. Atunci mă credeam erou, care de bună voie renunța, la cerere, de cel mai important sprijin pe care-l avea în viață. (Pe de altă parte mă simt vinovat, pentru că mi-am ajutat tatăl ca să dispară dintre cei vii.) Dacă judec la rece, că de la 12 ianuarie, căci atunci a avut loc evenimentul, până la 5 mai, era o cale foarte lungă în condițiile de lagăr, că eu, cu 32 ani mai tânăr ca el abia am scăpat cu viața, cred că pentru el era o ușurare, căci altfel mai urmau suferințe fără speranță. Și totuși, remușcările rămân.

Pe 12 ianuarie, când m-am întors de la muncă, toți se uitau ciudat la mine, iar eu sfidam privirile, căci nimeni nu știa de discuția mea cu tata din ziua precedentă.

Așa arăta tatăl meu înainte de deportare.

16. Ultima perioadă în lagărul din Melk

Au urmat zile grele. Nu știam cum să mă comport cu mine însumi. Toate le făceam mecanic și mă gândeam numai la cele întâmplătoare, le analizam pe față și pe dos și mă consideram vinovat pentru multe. (Așa simt și acum, dacă ceva nu iese bine caut vina în mine, contrar cu majoritatea cunoștințelor mele, care pentru orice eșec caută vina în alții.) Trebuia să fiu mai maleabil în relațiile intime cu Fritz, poate durau mai mult, ceea ce însemna mai multă hrană și mai multă odihnă, atât pentru mine, cât și pentru tatăl meu. Nu trebuia să mă sperii de Fritz la un moment dat și să mă mut, sigur împreună cu tata, într-o altă baracă, deoarece nu după prea mult timp (dar cine poate prevedea viitorul?) Fritz a fost pedepsit (nu știu cum) și în locul lui a venit un evreu din Satu Mare, domnul Fischer, ca Blockältester, cu care eram în relații destul de bune. Cine știe cum se desfășurau lucrurile, dar timpul nu poate fi dat înapoi.

*
*   *

Nici nu au trecut 10 zile, când, pe 21 ianuarie 1945, împlineam 16 ani. M-am dus seara la șeful infirmeriei (parcă i se spunea Reviercapo), pe care îl cunoșteam bine din perioada când îi eram subaltern, cu gândul de a-i cere de mâncare. Am bătut la ușa lui, am auzit un „herein“, dar când m-am pornit am văzut că la el era un subofițer SS. Am încercat să dau înapoi, dar subofițerul m-a luat în cameră și m-a întrebat ce vreau. Cum la repezeală nu mi-a venit nici-o minciună mai bună decât adevărul, i-am spus scopul vizitei: „Vino cu mine“, îmi spuse el, iar eu eram convins că era sfârșitul sfârșiturilor. M-a dus lângă magazia de alimente, și-a exprimat cu părere de rău că era închis, dar alături a găsit pâine și mi-a dat una întregă (echivalentă cu opt porții).

*
*   *

Cum nu mai aveam răspunderea de a trăi pentru tatăl meu, m-am hotărât să fac orice nebunie. Aveam de ales între a scăpa de muncă, la care oricum nu mai rezistam, sau a fi lichidat, ceea ce tot nu era rău, căci nu mai țineam la viață.

Prima mea încercare era chiar să fac pe nebunul. M-am așezat pe podea într-un colț al barăcii și cum se apropia cineva de mine măriam, mă uitam la el cât se poate de urât și, dacă se apropia, îl zgâriam. Așa am fost lăsat în pace vreo 2-3 zile. Cum eu înțelegeam foarte bine limba germană, mi-am dat seama că vor să mă trimită la Mauthausen, ceea ce nu-mi convenea deloc, încetul cu încetul m-am „normalizat“.

Primind curaj, într-una din zilele următoare, când coloana pentru muncă era gata de plecare, m-am făcut că leșin. Totul era calculat așa ca să nu fie timp de a mă readuce în stare de funcționare până la pornirea coloanei. Spre ghinionul meu, a apărut și subofițerul SS care răspundea de infirmerie. A pus doi inși să mă ridice ținându-mă sub braț și mi-au dat brusc drumul. Nevrând să mă lovesc prea tare, nu am căzut ca un sac. Atunci SS-istul a zis: „El simulează. Să se prezinte mâine dimineață la mine la infirmerie“.

Am avut o noapte mai linistită decât mă așteptam. Parcă mă

priveam din afară și nu mă interesa ce se va întâmpla. A doua zi dimineață am fost dus la raport la infirmerie. Am constatat cu surprindere că SS-istul nu este, a fost trimis undeva într-o misiune, iar în locul lui era un ofițer din Wehrmacht și după cum am aflat era medic austriac. I s-a raportat situația mea, iar eu am avut curajul să-i spun, în limba germană, cam următoarele cuvinte: „Am 16 ani, aș vrea să supraviețuiesc, dar sunt prea slăbit ca să mai rezist la muncă“. S-a uitat la mine și m-a internat cu un diagnostic ciudat: „precolaps“. După câte știu eu, așa ceva nu există, dar el s-a bazat că ceilalți responsabili de acolo nu pot să-și dea seama. Cu acest „precolaps“ am scăpat definitiv de muncă.

*
*   *

Mai era să fiu externat odată, dar atunci m-am prezentat pentru o altă afecțiune: diaree. Proba era simplă, neamțul a pus un deținut să aducă pentru fiecare cu acest diagnostic câte o oală de noapte și noi trebuia să demonstrăm că avem diaree. Ghinionul și norocul vin uneori simultan. Am avut ghinion că taman atunci n-am reușit să fac nimic, dar am avut și noroc, deoarece tânărul deținut și-a dat seama de dificultatea în care mă aflu și într-un moment de neatenție a neamțului mi-a luat oala de noapte și când a fost întrebat a declarat că am dat dovada diareii.

17. Din nou la Mauthausen

Zilele treceau și frontul rusesc se apropia de noi. Lagărul trebuia evacuat. Noi de la infirmerie am fost transportați cu trenul înapoi în lagărul din Mauthausen, iar ceilalți au fost încolonați și duși pe jos în lagărul din Ebensee. Precum am aflat ulterior, mulți dintre ei, care nu mai rezistau la mers, au fost împușcați.

În ultimele aproximativ două săptămâni, hrana în lagărul din Mauthausen consta într-o zeamă călduță, în care pluteau urme de varză și pâine mucegăită. Deoarece nu munceam, stăteam aproape toată ziua în pat și economiseam forțele. Frontul armatei SUA se apropia, auzeam bătaia tunurilor, SS-iștii au dispărut, fiind înlocuiți cu poliția austriacă numai pentru menținerea ordinii.

Pentru mulți degradarea organismului nu mai cunoștea cale de întoarcere. Se murea pe capete. Crematoriul nu mai funcționa. Nu se mai făcea apel, iar în „Apelplatz“ era o movilă de cadavre, ca cea din documentarul dat în filmul „Procesul de la Nürnberg“. Am stat și am privit acest morman de cadavre și mă întrebam unde este Dumnezeu.

*
*   *
*

A sosit și ziua de 5 mai 1945, când lagărul de la Mauthausen a fost eliberat. Este greu să relatez tot ce am simțit atunci. Dacă aștepti ceva prea mult, bucuria împlinirii se estompează. Sigur că eram fericit pentru supraviețuire, dar vedeam oameni murind în continuare, cum a fost și o bună cunoștință de-a noastră ROTH Zoltán. Măcar a murit liber.

În primele zile de la eliberare, americanii ne-au aranjat într-un rând, trebuia să desfacem bluzele și ne-au suflat un praf alb, zicând că ne dezinfectează. În capul meu erau urme de îndoială. Știam că nemții, în mod periodic ne dezbrăcau, puneau toate hainele într-o etuvă mare, unde erau dezinfectați la temperaturi înalte. Între timp noi eram rași sub braț și la organele genitale. Peste scurt timp, câteva săptămâni, păduchii apăreau din nou. Și totuși, după acel praf alb, am scăpat definitiv de păduchi. Așa am luat cunoștință cu vestitul DDT, care în acea vreme avea un efect miraculos.

Nu am mai relatat că în ultimele luni am avut niște răni la picioare, se spunea ca ele se datorează avitaminozei, care puroiau mereu. Din când în când mi se mai dezinfectau la infirmerie, intrând cu o pensetă cu vată și spirt adânc în carne. Mai era una la laba piciorului drept, cu două intrări. Se trecea un tifon de la o intrare la alta și se curăța în acest mod. Când m-am prezentat cu aceste răni la americani, au pus acolo un praf și o unsoare, apoi mi-au bandajat rănilor. În câteva zile ele s-au închis, din nou în mod miraculos. Așa am avut primul contact cu penicilina.

Mult mai puțin fericită a fost contactul meu cu mâncarea. După săptămâni de foame severă, am intrat în porțiile soldaților americani. Mai țin minte că într-una din primele zile de la eliberare, am primit o farfurie de mază galbenă făcăluită, una din mâncărurile mele preferate. Iar eu am mâncat. Nu aveam experiența necesară, dar nici cei

care ne-au ospătat nu știau că fac crimă. Tot sistemul nostru digestiv s-a dat peste cap. Cum intra hrana în noi, așa ieșea, iar noi pierdeam forțele și mai repede ca înainte. În zilele care au urmat au murit mulți.

18. Infirmeria din Ebensee

Împreună cu câțiva supraviețuitori am fost transportați într-un jeep, condus excelent pe serpentinele dintre lagărul și orașul Mauthausen, de un subofițer negru, în lagărul de la Ebensee, în care s-a instalat un adevărat spital de campanie. Încă mergeam pe picioare proprii, țin minte că am fost și cântărit și aveam 32 kg(!), dar peste câteva zile am căzut la pat și nu mă mai puteam ridica. Un tânăr prelat catolic maghiar (nu știu cum a ajuns și el în lagăr ca deținut) venea zilnic și mă hrănea cu lingurița ca pe un copil, iar eu aveam sub mine o tavă, căci cum mâncam, cum ieșea totul din mine. La un moment dat eram atât de slăbit, încât nici capul nu puteam ridica de pe pernă.

Neavând altă soluție, am fost pus la perfuzii. Pe cutia soluției din care intra în mine zilnic o cantitate respectabilă, scria „Synthetic Corpus Humain Plasma“. După zece zile am fost pus pe picioare. Nu era ca înainte. Trebuia să învăț să merg, căci dacă ambii genunchi erau îndoși cădeam, așa că făceam un pas cu piciorul stâng, îndreptam genunchiul, doar pe urmă puteam încerca cu piciorul drept același procedeu.

*
*   *
*

Cât stăteam zile întregi numai în pat, trebuia să găsesc teme la care să mă gândesc ca să mă autodistrez. În primul rând mă frământau cunoștințele înmagazinate în liceu. Am repetat mental alfabetul, litere scrise, litere de tipar, litere mici, litere mari. Cu stupeoare am constatat că nu mai știu cum arată litera „h“ mare cursiv, adică „*H*“. Nici n-am aflat decât după întoarcerea mea acasă. Mai bine mergea matematica. Refăceam calculele care conduc la soluția ecuației de gradul doi, la soluțiile unui sistem de două ecuații liniare cu două necunoscute, demonstrem teorema lui Pitagora etc. Toate acestea mergeau destul de greu la început, dar le repetam după câteva zile iar și iar, căci ceva mai bun nu aveam de făcut.

Uneori mai ciuleam urechile la discuțiile din jurul meu. Așa s-a întâmplat că odată un ofițer american, care rupea destul de bine germana, explica unei infirmiere austriece ororile făcute de nemți. Eu eram un exemplu foarte bun, mai ales că mă făceam că dorm. „Uită-te la acest tânăr“ – referindu-se la mine – „el niciodată nu va mai fi om“. Eram deja în perioada îmbunătățirii fizicului meu și în mintea mea a licărit ceva: „Las că vă arăt eu vouă!“

La Ebensee am cunoscut un fost deținut german, antihitlerist, solist de operă, care mi-a interpretat o arie din nu mai știu operă pe un bariton frumos și care a vrut să mă infieze. „Vreau măcar cu ceva să compensez nenorocirea ce au făcut semenii mei.“ L-am refuzat politicos, căci mi-era dor de casă, chiar dacă știam că sunt orfan, dar poate mai aveam un unchi la București și o mătușă în Tel Aviv și speram să-i găsesc în viață, ceea ce s-a și întâmplat.

19. Drumul spre casă

Abia pe la sfârșitul lui iulie mi s-a dat voie să plec, cu o hârtie de mărime A5, singura mea dovadă că exist și care iată cum arăta:

<p>Ausweis — Certification.</p> <p>Herr <u>Gottlieb János</u> Mistr geb. am <u>21.7.1919</u> in <u>Nagybalony</u> born zuletzt wohnhaft <u>Nagybalony</u> last domicile</p> <p>wurde vom <u>2. VII. 1944</u> bis <u>5. V. 1945</u> in nationalsozialistischen Konzentrationslagern gefangen erhalten und vom Konzentrationslager Mauthausen in Freiheit gesetzt.</p> <p>was kept in captivity from <u>5. V. 1945</u> in Nazi-German concentration camps and was liberated from the concen- tration camp of Mauthausen.</p> <p>Unterschriften und Stempel: signatures and stamps: Lagerkommandant Camp commandant</p> <p> Mauthausen, am <u>27. VII. 1945</u></p>	<p>Provisional identification card for civilian internee of Mauthausen. Vorläufige Identitätskarte für Mauthausen, Gruppe Zivilinternee.</p> <p>Current number _____ Internee number <u>72762</u> Laufende Nr. _____ Häftlings-Nr. Family name <u>Gottlieb</u> Familienname Christian name <u>János</u> Vorname Born <u>21.7.1919</u> at <u>Nagybalony</u> geboren _____ in _____ Nationality <u>Rumänien</u> Nationalität Address <u>Nagybalony</u> Adresse</p> <p>Fingerprint: Fingerabdruck Signature Unterschrift <u>Gottlieb János</u></p> <p>Mauthausen, am <u>27. VII. 1945</u></p>
--	---

La începutul lunii iulie 1945 am pornit spre casă, părăsind lagărul-spital din Ebensee. Întâi am ajuns într-o tabără de refugiați, foști deținuți, de la marginea orașului austriac Linz. Am avut atâta putere ca să vizitez pe jos centrul orașului. Era un simțământ ciudat ca să mă pot plimba, după un an și două luni, fără restricții, fără frică și să fiu un om liber.

Din Linz trebuia să găsesc un tren spre Ungaria. Am călătorit din nou într-un vagon de vite, căci în război s-au deteriorat multe trenuri, dar nu simțeam nici o înjosire. Plecam spre casă după voia mea, nu aveam pretenții. Nu eram mulți într-un vagon, ușa era deschisă, era vară și aveam aer, dar nu aveam toaletă. La nevoie stăteam în flexiune cu fața spre interior și dosul dezvelit în exterior. Doi ne țineau de câte o mână. Era o minune că nu s-a accidentat nimeni.

Cu toate că distanța aeriană nu era prea mare, noi am călătorit mult timp, deoarece toate liniile de cale ferată care treceau prin Viena erau deteriorate de bombardamente. Astfel, am înconjurat capitala Austriei, am trecut pe lângă vestitele lacuri și întru târziu am ajuns în orașul maghiar de graniță, Sopron.

Sala de așteptare a gării din Sopron era plină până la refuz. Aveam cu mine o pătură în care m-am înfășurat și o cutie de la perfuzii pe care am pus-o sub cap, m-am întins pe ciment și am adormit buștean. Spre ghinionul meu am dormit prea mult și când m-am trezit trenul spre Budapesta plecase. Următorul tren era a doua zi, iar eu nu mai aveam nici hrană, nici răbdare. În gară era o garnitură de tren de marfă, cu destinația Budapesta, care trebuia să plece în curând. Vagoanele erau închise și nu aveau platformă exterioară. Am găsit, în schimb, un vagon, având la mijloc o treaptă sub ușa închisă, prevăzută cu o bară-mâner, ce ajută la intrarea în vagon. Mi-am vârât picioarele sub vagon și m-am așezat pe scândura-treaptă, cu fața spre vagon, ținându-mă bine de bară. Trenul a pornit. La început era plăcut în bătaia vântului cald și era interesant, dar în scurt timp simțeam oboseala și mă țineam din ce în ce mai greu de bară. Degeaba am așteptat să oprească trenul, să mă mai dezmoțesc, fiind marfar a primit liber până la Budapesta. Singur m-am mirat de rezistența mea.

În capitala Ungariei era un centru de îndrumare a foștilor deținuți de război. Acolo am primit primele ajutoare, inclusiv bani, loc de cazare pentru două-trei nopți și am fost îndrumat spre Legația Română, care mi-a eliberat un certificat de călătorie până la Baia Mare. Tot la Centrul de îndrumare mi s-a spus că dr. Iuliu GAÁL Gyula, medic din Baia Mare (el a fost și medicul nostru de familie) dorește să ajute pe oricine care a fost deportat din Baia Mare. Așa a fost ca el să fie primul cunoscut cu care am vorbit după eliberare. Tot de la el am aflat că bunul meu prieten, Nicolae POPPER Miklos (care a fost cu trei ani mai mare ca mine) s-a eliberat, dar a murit la Budapesta de meningită. De la Miki, așa îi ziceam lui Popper, am auzit, în lagărul din Melk, de teoriile lui Einstein și Schrödinger. De Einstein am mai auzit de la tatăl meu la începutul anilor 40. Într-o zi, la radio, s-a anunțat că un neamț a descoperit o teorie formidabilă. Tatăl meu a sărit în sus: „asta-i teoria lui Einstein“. Neputând renunța în universități și cercetare la teoria relativității, „s-a descoperit un german arian care a descoperit-o“. În paranteză fiind zis, la liceu am învățat Lorelei, ca fiind un poem popular.

Doctorul Gaál mi-a dat și adresa fiului său, dr. Emeric GAÁL Imre, radiolog, care locuia la Debrețin (Debrecen).

Eu mai fusesem la Budapesta cu tatăl meu, pentru un control medical, cred că în anul 1942. Am rămas adânc impresionat de acel oraș, mare și foarte frumos (Baia Mare avea în acea vreme cam 20.000 de locuitori). L-am găsit în ruine și îi plângeam de milă. Mă plimbam printre casele dărâmate și-mi treceau prin cap fel de fel de amintiri și gânduri. Mai mergeam și cu tramvaiul, dar aveam probleme cu urcatul în vagon, căci genunchii mei nu funcționau încă prea bine. În general mă ajuta cineva, fără să rog, așa de jalnic arătam. Dacă plimbarea dura mai mult, aveam serioase probleme cu diarea. M-am obișnuit să-mi leg pantalonii la gleznă cu sârme și nu odată ajungeam la cea mai apropiată toaletă prea târziu. Mă dezbrăcam, mă spălam, curățam și hainele pe care le îmbrăcam ude. Noroc că era vară. Diarea m-a chinuit încă mulți ani după eliberare, dar, sigur, în condiții igienice.

A sosit și ziua când să pornesc spre casă. M-am urcat într-un tren personal cu destinația Debrețin. La un moment dat, încă în gara din Budapesta, au venit soldați ruși și au evacuat vagonul. Când m-au văzut în halul în care eram, mi-au făcut semn să rămân. Nu eram singurul civil în vagon, ei au luat și o prostituată cu care s-au distrat tot drumul. Ca să am liniște m-am culcat sub o banchetă și am reușit chiar să dorm.

20. Revederea orașului natal

La Debrețin l-am vizitat pe tânărul doctor Gaál și am urmat drumul spre Baia Mare. Am ajuns acasă la ora 2 noaptea. Din timp mi-am făcut planul unde să mă duc. Am învățat să cânt la pian la Elisebeta KÁDÁR Erzsébet, soția pictorului Gheza KÁDÁR Géza. La ei m-am dus. Au fost extrem de impresionați și bucuroși. Am lepădat toată îmbrăcămintea, extrem de murdară, cu pantalonii plini de fecale. Mi-au dat totul proaspăt, m-au hrănit și m-au lăsat să dorm, urmând să le povestesc cele întâmplate după ce mă trezesc.

A doua zi am primit și un costum din ajutoare, am reușit să mă cântăresc (aveam deja 45 kg) și am vizitat centrul orașului. Nimeni, nici măcar colegii mei de liceu, nu mă recunoșteau.

Prima mea fotografie după eliberare

Una din primele vizite am făcut-o pictorului Mikola. Cum eram de a casei, m-am dus direct prin curte în bucătărie. „András bácsi“ (nenea Andrei) stătea întins pe o canapea. Am bătut la ușa deschisă. S-a uitat lung la mine. Mi-am dat seama că nu mă recunoaște. Când i-am spus numele, fără să poată scoate o vorbă s-a întors spre perete și a izbucnit în hohote de plâns. Am rămas în relații foarte bune până s-a stins din viață, dar și acum țin legături, chiar dacă foarte rare, cu văduva lui.

După câteva zile m-am dus și eu la prima petrecere cu tinerii din oraș. La întoarcere n-am vrut să trezesc toată familia și de aceea m-am îndreptat către fereastra dormitorului profesoarei mele de pian. Înainte de a ajunge unde trebuia am simțit că ceva se rupe sub picioarele mele și fără a putea acționa cumva, m-am trezit într-o fântână, iar apa era până deasupra capului meu. „Ar fi frumos“, îmi ziceam, „să scapi de lagăr și să te îneci aici“. Am dat cu piciorul de fundul fântânii și când capul era deasupra apei m-am proptit cu spatele și genunchiul în pereții fântânii care, spre norocul meu, era destul de îngustă. Degeaba am strigat după ajutor, n-a venit nimeni. (Am aflat pe urmă că pictorul Kádár a auzit ceva strigăte, dar nu și-a putut da seama de unde vin.) Ajutându-mă și cu mâinile am urcat câțiva centimetri când cu spatele, când cu genunchiul, până am reușit să ajung la suprafață.

Tot în aceste primele zile petrecute în orașul meu natal, am reușit să iau legătura cu unchiul meu Paul Sándor Pál, care împreună cu soția și fiica de cinci ani, au supraviețuit războiului în București. Am fost invitat la ei și cum am mai prins forțe m-am și dus.

21. Începuturile vieții de după război

Cum am ajuns la București, unchiul meu m-a dus, împreună cu mătușa și verișoara, la Bușteni, pe valea Prahovei. Am stat acolo câteva săptămâni, într-o cameră de hotel, din geamul căreia vedeam crucea de pe Caraiman. A fost o vacanță deosebită de refacere, pe care o petreceam cu cele mai apropiate rude de sânge, care mi-au

fost de un sprijin real și profund. Ei erau singurele persoane cărora, în acea vreme, le puteam relata despre cele întâmplate fără rețineri și fără să fiu contrazis, mai ales că părinții unchiului meu erau bunicii mei de care mă despărțisem la Auschwitz.

După întoarcerea noastră la București m-am îmbolnăvit de pleurezie. Eu aveam dureri la pleură, care mă ținea într-o poziție îngheboșată și care mă durea când tușeam sau respiram mai adânc, boală ce a fost diagnosticat ca pleurezie uscată, fiind de fapt o aderență. Medicul de familie al unchiului meu, dr. Sajovitz, a explicat că plămânul meu drept era aproape plin de apă, de care se putea scăpa ori prin puncție, ori prin răbdare de sete, căci organismul își completează necesitățile de apă de unde poate. Așa m-am vindecat fără puncție și am scăpat și de pleurezia uscată.

Atât în Baia Mare, cât și pe urmă, am avut o poftă de mâncare bolnăvicioasă. Încă în Baia Mare, în primele 10 zile m-am îngreșat cu 10 kg, iar la București mătușa mea mi-a spus că mănânc odată pe zi, de dimineața până seara. De fapt se înșela, căci mă trezeam în mijlocul nopții de foame și goleam cămara de alimente, în special mâncarea gătită pentru a doua zi. Niciodată nu mi s-a făcut nici cea mai mică observație. Mult mai târziu am aflat repercusiunile tratamentului inuman din lagăr. De la acea vârstă de 15 ani și jumătate nu am mai crescut, niciodată nu mi-au ieșit măselele de minte, toată energia organismului s-a concentrat spre refacere. După ce la vârsta de 45 de ani am făcut infarct miocardic mi s-a descoperit un diabet zaharat prin glicemie provocată, care, cu siguranță m-a măcinat zeci de ani. Un medic prieten mi-a spus, mai în serios, mai în glumă: „Noi, care am scăpat, avem un organism care și-a modificat metabolismul ca să poată prelucra și fecalele.“ Au urmat și alte consecințe, cum ar fi, cataracta, iar mai recent insuficiență renală. Nu vreau să învinuiesc condițiile de lagăr pentru toate suferințele mele de sănătate, dar cu siguranță ele poartă amprenta, direct sau indirect, a dereglărilor organismului meu.

*
*   *

Pe la mijlocul lui octombrie m-am întors la Baia Mare. M-am înscris la Liceul Maghiar din localitate ca elev particular și mi s-a

aprobat să termin doi ani (clasele VI și VII de liceu) într-un singur an. Astfel, în anul școlar 1946/47 am putut reveni în clasa a VIII-a, fiind împreună din nou cu foștii colegi dinainte de deportare. În vara lui 1947 am dat bacalaureatul și puteam să aleg o cale în viață. M-am înscris la Universitatea „Bolyai“ din Cluj, unde am absolvit secția matematică. Doctoratul mi-am făcut la Universitatea „Al.I. Cuza“ din Iași, în fizică teoretică, unde activez chiar și acum după pensionare.

Setea de cunoaștere m-a ajutat toată viața să urmez această profesie, iar prin activitatea mea doream să realizez ce ar fi dorit Tatăl meu pentru mine, în amintirea lui și în numele sacrificiului pe care l-a făcut.

Ioan Gottlieb și soția, Cleopatra Mociuțchi

RECENZII

Iacob Ițhac NIEMIROWER,

Judaismul. Studii, eseuri, omiletică și retorică.

**Studiu introductiv L.Z. Herșcovici. Selectarea textelor,
note, glosar și indici dr. Lya Benjamin și Mihaela
Rotaru, Ed. Hasefer, București, 2005.**

În sfârșit, pătrund în lumea agitată a secolului al XXI-lea cuvintele rabinului dr. I.I. Niemirower, fost Prim rabin al României (1927/1939), cel mai profund, sobru, echilibrat, doct, original fără ostentație, modern, personalitate care a știut să străbată marile curente filosofice și politice ale timpului său păstrând esența teoretică și practică a iudaismului.

Apariția cărții *Judaismul* este una din marile realizări ale Editurii Hasefer în anul 2005.

Selecția lucrărilor incluse în volum a fost operată de dr. Lya Benjamin și Mihaela Rotaru care și-au asumat și întocmirea unor note, a glosarului și a indicilor.

Scrierile de mare diversitate ale acestui slujitor al cultului și filosof prezent în viața cetății au fost grupate astfel: *Filozofie; Istorie; Chestiunea evreiască; Sionismul cultural; Academia Iabneiană; Ordinul „B'nei Brith”; Hasidism și țadikism; Schițe biografice; Omiletica și retorică; Discursuri parlamentare. Luări de poziție împotriva antisemitismului.*

Doamnele Lya Benjamin și Mihaela Rotaru au adăugat textelor niemirowiene: *Addenda – In memoriam; Glosar; Bibliografie; Indici de nume.*

Un amplu studiu introductiv, datorat istoricului L.Z. Herșcovici, descrie itinerariul unei biografii deloc liniare și prezintă succint conținutul unei opere de mare diversitate, constituind astfel un util ghid pentru cei care parcurg segmentele din marile lucrări sau note, studii, conferințele ocazionale etc., adunate în volum. În timp foarte probabil unele aspecte vor necesita cel puțin nuanțări dar studiul va rămâne o bază de raportare.

În acest cadru mai notăm că editarea acestui volum are alături de mari merite și evitabile scăderi. Sperăm că editarea scrierilor dr. I.I. Niemirower va contribui în viitor la cunoașterea activității acestei complexe personalități a iudaismului român, a încercărilor sale de adaptare a religiei iudaice la situația generală din prima jumătate a secolului al XX-lea prin afirmarea clară a opțiunilor în legătură cu aspirațiile naționale și sociale ale evreimii române, la stimularea investigării operei sale.

Considerăm că alcătuirea unor volume care să adune *toate* scrierile sale este o datorie. Ar fi utilă traducerea lucrărilor apărute doar în limba germană. Problema „Liberului arbitru...” a rămas în continuare o temă dezbătută la fel ca în urmă cu peste un secol. Multe idei interesante sunt risipite în conferințe ocazionale.

Existența unor Centre de cercetare a Istoriei evreilor din România prin diversitatea specializării cursanților (istorici, psihologi, filosofi, preoți etc.) oferă un cadru adecvat de cercetare și relevare a valorii operei lui I.I. Niemirower.

Silviu SANIE

Ne aflăm în fața unei lucrări ample, solid documentate, bine structurată în descrierea minuțioasă a ambianței din Argentina acelei vremi, a evenimentelor și faptelor din zona explorată, cadru în care meritele și personalitatea de excepție a lui Iuliu Popper sunt mai bine relevate.

Inspiratul *Cuvânt înainte* datorat Profesorului Alexandru Ungureanu, m.c. al Academiei Române este succedat de următoarele capitole:

I. Argentina – o țară a europenilor. *Istoricul și caracteristicile fizico-geografice ale Patagoniei și Țării de Foc; Populația Patagoniei și Țării de Foc; Colonizarea; Regiunile australe în a doua jumătate a secolului al XIX-lea;*

II. Viața și activitatea lui Iuliu Popper. *Din București la Buenos Aires – conturarea unei personalități de aur; Expedițiile științifice cu caracter geografic (în Țara de Foc și nord-vestul Argentinei); Puterea militară și independența politico-economică; Popper civilizator și vizionar.*

III. Popper și Societatea Geografică Română – un album mărturie. *Eternitatea; Onorurile și recunoașterea internațională; Lupta cu semenii; Condiția evreiască a lui Popper; Succesiunea lui Popper; Popper în literatura românească și străină; Țara de Foc (1887) de Iuliu Popper.*

IV. Epilog; Bibliografie.

La sfârșitul volumului sunt înserate însemnările lui Silviu Sanie și Dumitru Vitcu.

Inginer cu studii la Paris, **Iuliu Popper** a rămas în istoria științei ca *explorator, inventator, geograf, etnograf, antropolog*. Talente depărtate de calificarea tehnică, cultura umanistă de excepție, poliglot, aspectul agreabil și calitățile de fin diplomat l-au ajutat să

înfăptuiască o parte din marile lui proiecte. Pasionat călător, a străbătut țări (Japonia, Egipt, Mexic, Cuba ș.a.) și a cunoscut civilizații antice și moderne.

Explorării și exploatării îndepărtatei zone, „de la capătul lumii“ a Țării de Foc i-a consacrat 6 din cei 36 de ani ai scurtei și tumultuoasei sale existențe. Acolo s-au manifestat plenar calitățile care l-au condus la performanțe în amintitele domenii. Printre calificativele atribuite lui Iuliu Popper poate fi întâlnit adeseori și cel de aventurier. El poate să nu fie în întregime peiorativ dacă transferăm parțial acțiunile sale și în sfera dorinței de cunoaștere.

Încercarea de a înfățișa o viață de om cu o impresionantă densitate a realizărilor, o neobișnuită diversitate a domeniilor în care s-a ilustrat se înscrie și ea între aventurile din câmpul cunoașterii.

În cei peste 110 ani care au trecut de la moartea lui Iuliu Popper s-au mai scris despre el studii de dimensiuni și profunzimi variabile. Care sunt atuurile profesorului **Gheorghe Romanescu**, prin ce completează sau depășesc cele din cartea de față contribuțiile precedente ? Domnia sa este un cunoscut geograf, un bun geolog, pasionat de drumeții pe itinerarii din care n-au lipsit tărâmurile care l-au făcut celebru pe Iuliu Popper; este din țara natală a exploratorului, are capacitatea de a efectua analize științifice amănunțite și înțelepciunea corectei clasificări a faptelor succedată de dorința și disponibilitatea sufletească de a înțelege omul care a înfruntat natura și semenii adeseori potrivnici, mobilurile acțiunilor sale, fără a face abstracție de orgoliul care uneori depășea limitele general admise. Gh. Romanescu relevă patriotismul lui Iuliu Popper (atâtea toponime românești pe harta Țării de Foc!) și nu în ultimul rând încearcă stabilirea locului lui Iuliu Popper în domeniile pe care le-a ilustrat considerând în final că se numără printre marii oameni ai secolului al XIX-lea. Îl apropie de sol fără a-l desprinde total din legendă și mister. Un stil adecvat, o poziție obiectivă din care străbate totuși simpatia și deosebita apreciere pentru personalitatea prezentată, profunda stăpânire a temei cercetate, laolaltă fac din cartea profesorului Gh. Romanescu o solidă lucrare științifică și o carte accesibilă celor dornici să cunoască un om deosebit și aventurile explorărilor sale.

Silviu SANIE

Șlomo LEIBOVICI-LAIȘ,
Evreimea botoșăneană – Mini monografie –,
581 p., Tel Aviv, 2005.

În preajma împlinirii vârstei Patriarhului dl. Dr. Șlomo Leibovici-Laiș a considerat ca o datorie întocmirea unei istorii a evreimii din orașul de origine. Opțiunea sionistă timpurie, inteligența și energia l-au situat pe Ș. Leibovici-Laiș în conducerea Mișcării Bnei Akiva din România. În Israel a fost Șef de Secție la Ministerul de Externe, o prezență în publicistică și la Kol Israel. Din anul 1982, președinte fondator al ACMEOR unde a desfășurat o însemnată activitate pentru relevarea aportului emigrației române în Israel și a evreilor români la cultura și economia țării de baștină. O vastă bibliotecă și colecția de documente, într-un loc devenit de multă vreme neîncăpător este adeseori gazda ospitalieră a celor dornici de a cunoaște aspecte ale istoriei evreilor din România.

Credincios fără ostentație, bun cunoscător al Tanah-ului și Talmud-ului, al idișului și literaturii idiș, a limbii ebraice dl. Ș.L.L. și-a luat doctoratul în istorie la Universitatea Bar Ilan. Istoric prin vocație, a cunoscut valoarea documentelor pe care le-a adunat și ocrotit, la fel și a cărților. ACMEOR-ul a sprijinit multe inițiative culturale importante. Ș.L.L. a scris împreună cu Moșe Imanuel *Dicționarele ebraic-român și român-ebraic*. Dintr-un spațiu ceva mai apropiat religiei *Lexicon de Iudaism*.

Venit dintr-o zonă și dintr-o comunitate în care hasidismul a jucat un rol deosebit Ș.L.L. i-a consacrat mișcării pornite de Israel Bal Șem Tov cartea *Între legendă și realitate*. Lucrărilor în volum li s-au adăugat recenzii, note, studii publicate în reviste de specialitate.

Cartea de față, un masiv volum de 584 pagini, deși numită mini monografie, este rezultatul unor acumulări de o viață.

Încercările de alcătuire a unor documentate monografii ale unor etnii din diferite zone sau doar ale unor orașe care-și propun să se ridice la nivelul cerințelor cercetării istorice prezintă un ridicat grad de dificultate.

Considerațiile asupra imigrației evreilor în Moldova, la Botoșani, sunt succedate de prezentarea evoluției comunității care a dat atâtea nume istoriei, culturii române și iudaice, mișcărilor sociale.

Apare un motto: *Botoșani, Weimar-ul comunităților evreiești din România* (Mella Iancu). Mândria botoșănenilor este justificată. Densitatea marilor intelectuali proveniți din nordul Moldovei este mult peste media pe provincie. Enumerarea lor ocupă, de altfel, 62 pagini și selecția noastră ar fi subiectivă – cel puțin ca domeniu. Este menționată și afirmarea unora în Israel sau pe alte meleaguri.

Cum a structurat Ș.L.L. monografia:

Cuvânt înainte; În loc de prefață; Introducere; Începuturi (secolul XVI, secolul XVII, secolul XVIII-prima jumătate); Spre o viață comunitară organizată (date generale); Comunitatea Evreilor din Botoșani; Capii cultului – rabini și admorim(erudiți printre evreii de rând, hahamim-șohatim, hazanim-cantori); Îndeletniciri (Comerț, Meșteșuguri, Industrii și industriași, Alte profesii – activitate bancară, liber profesioniști, medici, avocați-juriști, ingineri, farmaciști etc.); Sinagogi; Activitate educativă-școlară; Viață socială – Instituții și organizații (Societăți de binefacere și de ajutor reciproc și alte societăți); Viața culturală artistică (activitate scriitoricească, ebraica, idiș, presa evreiască); Relații cu Societatea înconjurătoare (antisemitism, evrei în armată); Sionism – Alia – Ilegalitate (Assirei Zion); Culoare locală, obiceiuri-legende-trăiri; Botoșăneni în Israel (parașutiști în spatele frontului axei, căzuți pentru apărarea țării, premiul de stat – pras Israel, întâlnirea botoșănenilor la Tel Aviv); În serviciul societății; Județul Botoșani (Hârlău-Ștefănești. Citarea cărților apărute despre ele; Bucecea, Frumușica, Ripiceni, Sulița); Bibliografie; În loc de Postfață; Prinos de mulțumiri.

Fără a fi sacrificate total secvențe ale unei istorii multisekulare primele cinci decenii din secolul trecut sunt privilegiate. Este și o însemnată concesie făcută majorității coreligionarilor care-și doresc să descopere între numele menționate supraviețuitori sau urmași.

Interesante, pitorești sunt și episoadele istoriei botoșănene mai-august 1944.

Alături de viața evreilor botoșăneni sunt descrise succint și comunitățile din comunele adiacente evacuate în anul 1941 la Botoșani (Ștefănești, Bucecea, Frumușica, Ripiceni, Sulița).

Sosită la „închiderea ediției“ am considerat obligatorie această semnalare în paginile SAHIR a unei lucrări despre această importantă comunitate, o viziune iudaică asupra unui segment de istorie a evreilor din România.

Silviu SANIE

Zvi YAVETZ: *Viața politică și problema evreiască în timpul domniei regelui Carol al II-lea (1930-1940)*, Cluj: Clusium, 2006, 163 p.

Wer die Werke des emeritierten Professors der Universität Jerusalem über Caesar, Tiberius oder die Judenfeindschaft in der Antike kennt, wird sich über das Thema seines neuesten Buches wundern. Gemäß der Einleitung liegt ihm eine Vorlesungsreihe am israelischen Forschungszentrum „Goldstein Goren“ zugrunde. Außerdem sind es Vorarbeiten für das entstehende autobiographische Buch „Das Alltagsleben in Czernowitz vor dem Holocaust“, das 2007 erscheinen soll.

Für das vorliegende Buch hat Yavetz keine neuen Archivquellen erschlossen, sondern stützt sich auf rumänische Pressartikel der Zeit, die nicht angegeben werden. Die fünfseitige kommentierte Literaturliste enthält Fachliteratur in rumänischer, englischer und deutscher Sprache. Das Buch wendet sich an ein breites Publikum und verzichtet auf Fußnoten selbst bei wörtlichen Zitaten. Im Zentrum steht die Analyse der Innen- und Außenpolitik unter Carol II, die Lage der Juden wird nur am Rande behandelt. Yavetz vertritt den Standpunkt, dass Carol kein Antisemit war und die Verfolgung der Juden erst kurz vor seinem Rücktritt im Sommer 1940 massive Formen annahm. Nach dem kurzen Einbruch unter der antisemitischen Regierung von Goga seien ab Februar 1938 die Juden wieder erfolgreich im Geschäftsleben gewesen. Yavetz setzt damit neue Akzente. Denn Carol Iancu betonte in seinem Buch „Evreii din România 1919-1938“ (București, 2000), dass der König 1938 zwar nicht wie der Ministerpräsident Octavian Goga von der angeblichen „Bedrohung“ durch eine Million illegalen jüdischen Einwanderern aus Österreich und dem Deutschen Reich nach Rumänien sprach, aber ebenfalls die übertriebene Zahl von einer Viertelmillion angab. Andere Autoren hoben die nachhaltigen Folgen dieser antisemitischen Propaganda hervor: Das unter Goga erlassene Gesetz zur Überprüfung

der Staatsbürgerschaft der Juden blieb unter dem autoritären Regime Carols in Kraft und bis Ende 1939 wurde über ein Drittel der Juden Rumäniens staatenlos. Dadurch wurden sie aus dem staatlichen Bildungswesen und vielen Berufssparten ausgeschlossen.

Yavetz wendet sich gegen jene Historiker, die Carol als labilen Menschen und unreflektierten Politiker darstellen. Aufgrund von Ausschnitten aus dessen Tagebuch meint er, dass der König die politische Lage klar analysieren konnte und eine große Arbeitskraft besaß. Seine Notizen zeigen, dass der Einfluss der jüdischen Geliebten, Elena Lupescu, auf Entscheidungen gering war.

Yavetz bezeichnet die wachsende Anhängerschaft und zunehmende Radikalität der Eisernen Garde seit Mitte der dreißiger Jahre als größte Bedrohung für die innenpolitische Struktur.

Statt sich gegen die Garde zu wenden, hätten die Nationalliberalen und die Nationale Bauernpartei sich gegenseitig bekämpft. Im Dezember 1937 schloss Maniu das Wahlabkommen mit Codreanu, um eine erneute Regierung der Liberalen unmöglich zu machen. Da kein Bündnis zwischen den beiden großen Parteien möglich war, habe Carol der kleinen „National-Christlichen Partei“, die nur 9,15% der Stimmen errungen hatte, die Regierungsverantwortung übertragen. Goga versuchte durch die Neubildung der Wahlkommissionen sich Möglichkeiten zu schaffen, die Ergebnisse der im März 1938 geplanten Wahlen zu manipulieren. Solange die Anhänger von Goga und Codreanu sich im Wahlkampf blutige lachten lieferten, sei der König nur beunruhigt gewesen, dass das Chaos die Reputation des Landes schädige. Doch als er erfuhr, dass Goga bei einem geheimen Treffen Codreanu zum Rückzug aus dem Wahlkampf bewogen hatte, musste er handeln. Goga habe durch seine starke Sympathie für das Deutsche Reich das instabile Gleichgewicht im außenpolitischen Kurs gefährdet. Carol wollte auf die Garantie des territorialen Bestandes Rumäniens durch Großbritannien und Frankreich nicht verzichten und gleichzeitig den Wirtschaftsaustausch mit dem Deutschen Reich intensivieren. Vor allem deswegen habe der König Goga zum Rücktritt gezwungen und die Verfassung so verändert, dass er die gesamte Politik kontrollieren konnte. Yavetz meint, das sei keine Königsdiktatur sondern ein absolutistisches System gewesen. Er hält die Rolle der Juden bei der Absetzung Gogas

von vielen Autoren für überbewertet. Nicht deren vorübergehender Rückzug aus dem Geschäftsleben habe Carol zum Engreifen bewogen und auch nicht der Druck aus Großbritannien. Es seien vielmehr die Veränderungen im europäischen Machtgefüge gewesen. Carol, der Rumäniens territorialen Bestand vor allen durch die Sowjetunion bedroht sah, suchte nach neuen Kreditgebern für die Ausrüstung der Armee. Bei seiner Reise nach London und Paris Mitte November 1938 musste er jedoch feststellen, dass sein Land von dort keine Kredite für Waffenkäufe erhalten würde. Er fuhr daraufhin ins Deutsche Reich und traf Hitler. Der Austausch von Waffen gegen Erdöl und Getreide wurde vereinbart. Dieses Treffen sei aber noch kein Einschwenken auf die deutsche Linie gewesen, denn Carol gab auf der Heimreise den Befehl, Codreanu und andere Häftlinge aus der Eisernen Garde zu ermorden. Daraufhin wurde er in der deutschen Presse heftig angegriffen. Gleichzeitig intensivierte sich aber der Handel zwischen Rumänien und dem Deutschen Reich: Nach der deutschen Besetzung der Tschechoslowakei erhielt Rumänien günstig Waffenbestände der zerschlagenen Armee. Der Wirtschaftsvertrag vom März 1939 habe das Land in einen ökonomischen Satellit des Deutschen Reiches verwandelt.

Damals sei nicht bekannt gewesen, dass Berlin die Ausschaltung der Juden aus den wichtigsten Wirtschaftsbranchen gefordert habe. Nach der Verurteilung von Max Auschnitt zogen sich einige Juden zurück. Von der Intensivierung des Handels mit dem Reich habe sich Carol eine Garantie für die Grenzen Rumäniens erhofft. Daher sei er über den Hitler-Stalin-Pakt sehr bestürzt gewesen.

Als entscheidende innenpolitische Zäsur nennt Yavetz die Ermordung des Ministerpräsidenten Armand Călinescu am 21. September 1939 durch Mitglieder der Eisernen Garde, denn danach ließ der König ohne Verfahren sehr viele Legionäre erschießen. Die Hoffnung der Juden auf eine Verbesserung ihrer Lage währte nur kurz. Am 18. April 1940 empfing Carol Horia Sima, den Führer der Garde, der die völlige Isolierung der Juden forderte. Nach der Kapitulation Frankreichs am 22. Juni 1940 musste Carol auf den Schutz des Deutschen Reiches für die territoriale Integrität setzen. Daher war er sehr erbittert, als nach dem sowjetischen Ultimatum vom 26. Juni 1940 der deutsche Sonderbotschafter zur Räumung Bessarabiens und der

Nordbukowina riet, weil Rumänien auch mit einem Angriff Ungarns und Bulgariens rechnen musste. Yavetz betont, dass Rumänien durch die 30% Minderheiten nach 1918 große Probleme hatte. Carol habe versucht, die Integrität Rumäniens durch intensive Kontakte zu beiden Machtblöcken zu sichern. Die geographische Lage Rumäniens machte aber eine Neutralitätspolitik wie die der Schweiz unmöglich.

Das Buch endet mit der Anregung, dass Historiker überprüfen sollten, ob es stimmt, dass Hitler erst im Dezember 1940 den Angriff auf die Sowjetunion vorzubereiten begann. Yavetz meint, dass der sowjetische Übergriff auf die Bukowina im Juni 1940 bereits ein Wendepunkt gewesen sein könnte. Im geheimen Protokoll vom August 1939 war nur von Bessarabien die Rede gewesen und Molotov hatte zusätzlich die gesamte Bukowina gefordert. Durch Hitlers Einspruch wurde dann nur der Norden der Bukowina besetzt. Für Yavetz war die Ankunft sowjetischer Truppen in seiner Heimatstadt Czernowitz am 28. Juni 1940 ein tiefer Einschnitt und er spricht seine persönliche Befangenheit an. Dennoch hält er Nachforschungen für wichtig, ob nicht der Vorstoß in die Bukowina der Auslöser war, der die deutschen Pläne zum Angriff auf die Sowjetunion beschleunigt habe.

Das Buch enthält anregende Gedanken und ist flüssig geschrieben. Darin sind jedoch einige Fehler, die der Lektor hätte bereinigen müssen: So wird Arthur Konradi als Führer der deutschen Minderheit in Rumänien bezeichnet, er war aber als Landesgruppenführer der NSDAP/AO nur für die so genannten Reichsdeutschen zuständig. Auch Jahreszahlen stimmen nicht, wenn etwa 1918 für die Niederschlagung der ungarischen Räterepublik angegeben wird.

Mariana HAUSLEITNER

NECROLOG

ACADEMICIAN PROFESOR GHEORGHE PLATON (1926-2006)

Pe 26 februarie 2006 urma să-l sărbătorim pe dl. profesor Gheorghe Platon la cea de a 80-a aniversare. Omagiul pentru Profesorul octogenar s-a transformat în elogiu funebru. S-a alăturat strămoșilor în preajma sărbătoririi Unirii Principatelor, eveniment căruia i-a consacrat mulți ani de studiu, l-a popularizat prin scrieri, conferințe, la radio și televiziune.

La capătul unui prestigios itinerariu Profesorul Gheorghe Platon ilustra victoria muncii perseverente în care investigațiile în sfera economică, politică, socială sau a culturii efectuate cu metode adecvate erau prezentate cu talent, claritate, fără eludarea exprimării unei opțiuni. O asumare deplină a complexe vocații de istoric.

Cercetătorul, Profesorul și-a onorat toate treptele ascensiunii în activitatea științifică și didactică. A avut șansa de a-i fi recunoscute calitățile și realizările de membrii breslei și de societate.

Gheorghe Platon și-a început drumul în viață pe 26 februarie 1926 în orașul Buhuși din județul Bacău. A absolvit în anul 1944 Școala de Învățători – Piatra Neamț și în 1950 Facultatea de Litere și Filosofie, Secția Istorie, cu Diplomă de merit. A început cariera didactică ca preparator (1950) a continuat-o ca asistent (1955), lector (1960), conferențiar (1967), profesor (1974) și din acelaș an Șeful Catedrei de Istoria Românilor.

Din 1969 este doctor în științe istorice la Universitatea din Cluj sub îndrumarea Acad. Prof. Ștefan Pascu. Au urmat specializări și documentări în străinătate (Franța, Belgia), participări la importante colocvii și congrese naționale și internaționale (Stuttgart, Montreal etc.).

Relevăm în acest cadru substanțiala contribuție prin cele 280 titluri (cărți, manuale, studii, note etc.) la care se adaugă un număr important de colaborări la presa culturală.

Menționăm lucrările ample: *Domeniul feudal din Moldova*

în preajma revoluției de la 1848, Iași, Ed. Junimea, 1973, 347 p. care a fost răsplătită cu Premiul Nicolae Bălcescu al Academiei Române; *Lupta românilor pentru unitate națională 1855-1859. Ecouri în presa europeană*, Iași, Ed. Junimea, 1974, 347 p.; *Geneza revoluției române de la 1848. Introducere în istorie modernă a României*, Iași, Ed. Junimea, 1980, 303 p.; ed², Iași 1999, Ed. Universității „Al.I. Cuza”; *Moldova și începuturile revoluției de la 1848*, Chișinău, Ed. Universitas, 1993, 480 p.; *De la constituirea națiunii la marea Unire. Studii de istorie modernă*, Iași (vol. I-1995, vol. II-1998, vol. III-2000); *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Context european, evoluție socială și politică (Date statistice și observații istorice)*, București, Ed. Academiei Române, 1995, 204 p. (colab. Alexandru-Florin Platon) sau studiile: *Populația orașului moldovenesc la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Carpica”, III, 1970, p. 5-31 + 14 anexe; *Populația orașului Iași de la jumătatea secolului al XVIII-lea până la 1859*, în vol. *Populație și societate. Studii de demografie istorică*, I, Cluj, 1972, p. 259-356; *Pentru o metodologie a analizei problemei evreiești în secolul al XIX-lea*, în SAHIR, II, București, Ed. Hasefer, 1997, p. 28-47 precum și contribuția substanțială la *Tratatul de Istorie a Românilor*, vol. VII.

A fost ales membru corespondent al Academiei Române în anul 1990 și membru titular în 1993.

*
*   *
*

Generația mea l-a considerat cel mai bun asistent și lector, cel care ne-a relevat valoarea documentului, necesitatea fundamentării afirmațiilor, logica istorică. Se remarcă permanenta strădanie pentru o înțelegere și fină nuanțare a problemelor istoriei universale și istoriei naționale. A încercat să mențină o dreaptă cumpănă în prezentarea aspirațiilor poporului român și dorințele minorităților naționale, a momentelor convergente și a desfășurărilor nefaste.

Revista noastră omagiază amintirea unui mare istoric care a considerat *Problema evreiască* parte componentă a istoriei moderne a României, a studiat-o în toată complexitatea ei, a propus o metodologie care i se părea potrivită investigației în acest domeniu. A

pornit aceste cercetări în anul 1972 când foarte puțini studiau și istoria minorităților naționale. A acceptat să scrie o prefață la un volum de documente privind istoria evreilor din România ce urma să apară încă înainte de 1989.

Viziunea sa exprimată în amintitele studii sau în alte lucrări putea să fie apropiată sau diferită de cea exprimată de alți cercetători evrei sau neevrei, dar în ansamblu cercetarea științifică a problemei a fost mult îmbogățită.

A fost de la început printre cei care, prin colaborarea sa prestigioasă, au sprijinit apariția și apoi bunul mers al revistei *Studia et acta Historiae Iudaeorum Romaniae*.

În urmă cu un deceniu când au început și la Iași încercările de a pune bazele unui Centru de studiere a istoriei evreilor din România a colaborat în această direcție și după obținerea aprobării MEC a acceptat să fie unul dintre cei doi directori onorifici ai *Centrului* alături de Acad. Nicolae Cajal.

Calmul, tactul, bunul-simț istoric, respectul pentru interlocutor, patriotismul, mândria națională străină de xenofobie s-au numărat între marile calități ale Academicianului Profesor Gheorghe Platon.

Celor care nu l-au cunoscut direct Profesorul le vorbește prin volumele dense de informații, cultură, de omenești îndoieli, frământări căci segmentul de istorie la reconstituirea căruia a contribuit cuprindea Revoluția de la 1848, Unirea Principatelor, Independența, Întregirea Țării – în ansamblu formarea României moderne.

Iași, 23 mai 2006

Silviu SANIE

INDICI PENTRU VOLUMELE SAHIR I-IX, 1996-2005

CUVÂNT ÎNAINTE:

CAJAL Nicolae vol. I, p. VII-VIII

CUVÂNTUL COORDONATORILOR:

SANIE Silviu, VITCU Dumitru vol. II, p. 7; III, p. 9; IV, p. 9-10; V, p. 9-10; VI, p. 9; VII, p. 9; VIII, p. 9-10; IX, p. 9

CUVINTE DE SALUT:

CIUPERCĂ Ioan vol. V, p. 13-14

SANIE Silviu vol. V, p. 15-17

ZUB Alexandru vol. V, p. 11-12

STUDII ȘI NOTE:

ANGHEL Rodica – vol. III, p. 263-281

BALAN Dinu – vol. VIII, p. 214-313

BARCAN-STERPU Doina – vol. V, p. 214-228

BAUER Markus – vol. VII, p. 326-352

BENJAMIN Lya – vol. II, p. 187-200; vol. III, p. 245-262; vol. IV, p. 208-219; vol. V, p. 325-341; vol. VI, p. 241-267; vol. VII, p. 238-248

BLUMENFELD Odette – vol. VII, p. 39-70

CAPROȘU I. – vol. II, p. 108-114

CEAUȘU Mihai Ștefan – vol. II, p. 115-124; vol. III, p. 147-159; vol. V, p. 198-213; vol. VI, p. 188-199; vol. VII, p. 111-124

CHIRICA Codrin-Valentin – vol. V, p. 229-238

CORBEA Andrei – vol. I, p. 217-236; vol. II, p. 210-213; vol. III, p. 191-206; vol. VII, p. 97-123; vol. VIII, p. 318-325; vol. IX, p. 41-66

- EȘANU Leon – vol. V, p. 251-267; vol. VII, p. 249-260; vol. IX, p. 215-242
- FLORESCU Gheorghe – vol. V, p. 268-288
- GELLER Ya'akov – vol. VIII, p. 314-336; vol. VII, p. 71-102, 176-182
- GLASS Hildrun – vol. V, p. 287-303
- GLÜCK Eugen – vol. III, p. 127-146; vol. IV, p. 11-27; vol. V, p. 128-146
- GOVRIN Yosef – vol. VIII, p. 342-402
- HAUSLEITNER Maria – vol. VIII, p. 195-213
- HERȘCOVICI Lucian Zeev – vol. II, p. 71-173; vol. V, p. 87-115; vol. IX, p. 11-40; vol. VIII, p. 25-59
- HÎNCU Dumitru – vol. V, p. 313-324
- IACOB Dan Dumitru – vol. VI, p. 133-172
- IDEL Moshe – vol. III, p. 37-54
- IANCU Carol – vol. II, p. 174-186
- IVĂNESCU Dumitru – vol. I, p. 28-50; vol. II, p. 59-67; vol. V, p. 116-127; vol. VI, p. 173-187; vol. VIII, p. 60-74
- KARA I. – vol. I, p. 154-165; vol. II, p. 160-166; vol. III, p. 55-61; vol. IV, p. 28-52
- KULLER Hary – vol. V, p. 38-55
- LAZĂR Osy – vol. VI, p. 11-27
- LEIBOVICI-LAIȘ Șlomo – vol. II, p. 48-58; vol. III, p. 282-294; vol. IX, p. 135-155
- LEUȘTEAN Lucian – vol. VIII, p. 169-194
- LIHACIU Ion – vol. V, p. 185-197; vol. VI, p. 228-240; vol. VII, p. 103-110
- MARTEN-FINNIS Susanne – vol. VIII, p. 149-168
- MATEESCU Tudor – vol. III, p. 62-93
- MĂRIEȘ Stela – vol. I, p. 51-138
- NEGRUȚI Ecaterina – vol. I, p. 139-153
- NEUMANN Victor – vol. IV, p. 109-136
- OLENICI Dimitrie – vol. VII, p. 353-376
- ONIȘORU Gheorghe – vol. III, p. 295-313
- PASCAL Pincu – vol. IV, p. 67-93; vol. VI, p. 28-47; vol. VI, p. 119-132
- PĂTROIU Ion – vol. VI, p. 211-227
- PETRENCU Anatol – vol. V, p. 342-347

- PLATON Gheorghe – vol. II, p. 28-47; vol. III, p. 160-176; vol. IV, p. 94-98; vol. V, p. 19-37
- PURICI Ștefan – vol. VIII, p. 124-148
- PUNGĂ Gh. – vol. II, p. 108-114; vol. III, p. 112-126
- ROMAN Louis – vol. VI, p. 48-107
- RUBINSTEIN Shimon – vol. IV, p. 193-208
- ROTMAN Liviu – vol. V, p. 174-184
- ROSEN Avram – vol. V, p. 289-312; vol. VII, p. 206-222
- ROMANESCU Gheorghe – vol. VII, p. 183-205
- SANDACHE Cristian – vol. VII, p. 233-237; vol. VIII, p. 337-341
- SANIE, Silviu – vol. I, p. 1-27; vol. II, p. 9-27, 177-190; vol. III, p. 177-190, 207-225; vol. IV, p. 53-66; vol. V, p. 56-86; vol. VI, p. 173-187, 200-210; vol. VII, p. 17-19, 20-38, 261-266; vol. VIII, p. 9-24; vol. IX, p. 67-77.
- SANIE Șeiva – vol. II, p. 167-170, 201-209
- SCHAARI David – vol. IV, p. 137-184
- ȘELARU Cătălin – vol. IX, p. 156-187
- ȘELARU Mihai – vol. IX, p. 156-187
- TULUȘ Arthur – vol. IX, p. 243-262
- TURLIUC Cătălin – vol. II, p. 152-159; vol. IV, p. 99-108; vol. V, p. 163-173; vol. VI, p. 268-286; vol. VII, p. 154-175
- TURLIUC Maria Nicoleta – vol. VII, p. 154-175
- UNGUREANU Mihai-Răzvan – vol. II, p. 68-107; vol. III, p. 94-111
- VITCU Dumitru – vol. I, p. 166-216; vol. II, p. 125-153; vol. V, p. 147-162; vol. VII, p. 125-153; IX, p. 78-105
- VOLOVICI Leon – vol. V, p. 239-250
- WAGNER Gottfried – vol. VII, p. 223-232
- WIEHN Erhard Roy – vol. III, p. 11-36; vol. VII, p. 267-317
- WEINBERG Solomon – vol. VI, p. 11-27
- ZIMBLER Al. – vol. VI, p. 211-227
- ZUB Alexandru – vol. I, p. IX-XI; VII, p. 11-16

ACTA:

- AGACHE Dumitru – vol. IV, p. 220-231; vol. V, p. 348-367
- AGRIGOROAIEI I. vol. VIII, p. 424-446
- COLOȘENCO Mircea – vol. IV, p. 244-245
- EȘANU Leon – vol. III, p. 323-334; vol. IV, p. 232-243; vol. V, p. 304-

305; vol. VI, p. 304-313; vol. VII, p. 384-395; vol. VIII, p. 447-452

MURARIU Ion – vol. III, p. 314-319

LEIBOVICI-LAIȘ Șlomo – vol. VII, p. 377-383

SANIE Șeiva – vol. III, p. 320-322

SÂRGHIE, I. – vol. VIII, p. 424-446

RECENZII-PREZENTĂRI:

BODEA, Cornelia – vol. VII, p. 408-410 – *Zub Alexandru*

BECHTEL Delphine – vol. VIII, p. 457-458 – *Bauer Markus*

BRAUȘTEIN Iancu – vol. VIII, p. 459-462 – *Ciubotaru Mircea*; vol. IX, p. 382-385 – *Ciubotaru Mircea*

CORBEA Andrei – vol. IX, p. 378-381 *Ceaușu Mihai-Ștefan*

CAPROȘU Ioan – vol. VI, p. 340-342 *Constantinov Valentin Alexei*

GELLER Iacob – vol. VI, p. 337-339 – *Șlomo Leibovici Laiș*

GOLB N. (cu PRITSAK O.) – vol. VIII, p. 463-464 – *Bodinger Martin*

HESHEL Avram Yehoshua – vol. VII, p. 411-414 *Herșcovici Lucian-Zeev*

IANCU Carol – vol. IV, p. 264-265 – *Sanie Șeiva*; vol. IX, p. 370-371 – *Sanie Silviu*

PÂNZARU Sava – vol. III, p. 335-338

PRITSAK O. (cu GOLB N.) – vol. VIII, p. 463-464 – *Bodinger Martin*

SANIE Silviu – vol. VI, p. 343-345 – *Herșcovici Lucian-Zeev*

SHNIRELMAN V. vol VIII, p. 465-466 – *Bodinger Martin*

VITCU Dumitru (cu IVĂNESCU Dumitru și TURLIUC Cătălin) – vol. IX, p. 372-377 – *Istrate Alexandru*

MUZEE MUZELOGIE:

KULLER Harry – vol. III, p. 339-357

MARCUSOHN Carol – vol. IV, p. 266-276

SANIE, S., SANIE Ș. – vol. II, p. 201-209

MISCELLANEA:

AGRIGOROAIEI Ion – vol. VI, p. 328-336

BODINGER Martin – vol. IX, p. 359-365

BOMHER Noemi – vol. VI, p. 319-327

CORBEA Andrei – vol. IV, p. 246-250; vol. V, p. 370-374; vol. VI, p. 314-318

COLOȘENCO Mircea – vol. IV, p. 260-263

Rabin GUTMAN Efraim – vol. V, p. 368-369

HÎNCU Dumitru – vol. VII, p. 395-402

LIHACIU Ion – vol. VIII, p. 453-456

SANDACHE Cristian – vol. IX, p. 366-369

TEODORESCU Gheorghe – vol. VII, p. 403-407

WIENN Andrei Roy – vol. IV, p. 251-259

IN MEMORIAM:

EȘANU, Leon – vol. VIII, p. 403- 423

ISTORIA EVREILOR ÎN PROGRAMUL UNOR REUNIUNI ȘTIINȚIFICE:

MADIEVSKI, Samson – vol. VI, p. 349-357

SANIE Șeiva – vol. VI, p. 346-348

Indici întocmiți de Mihaela Cazacu-Davidescu

SUMAR

Acad. prof. dr. NICOLAE CAIAL – Cuvânt înainte	VII
Prof. dr. ALEXANDRU ZUB – În loc de prefață	IX
Silviu SANIE	
<i>Elemente iudaice sau iudaizante în interferența etno-culturală din Dacia și Moesia Inferior</i>	1
Dumitru IVANESCU	
<i>Populația evreiască a orașului Iași în perioada 1755-1860</i>	28
Stela MĂRIES	
<i>Importanța Catagrafiei din anii 1824-1825</i>	51
Ecaterina NEGRUȚI	
<i>Rolul evreilor în formarea târgurilor din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea</i>	139
I. KARA	
<i>Izvoare ebraice privind istoria evreilor din România</i>	154
Dumitru VITCU	
<i>Chestiunea evreiască în relațiile româno-americane timpurii</i>	166
Andrei CORBEA	
<i>Cu privire la cultura germanofonă a evreilor bucovineni</i>	217
Abrevieri	237
Autorii	239

SUMAR

Cuvântul coordonatorilor	7
Silviu SANIE <i>tarea cimitirului evreiesc (1) de la Siret.</i> <i>consideratii Metodologice</i>	9
Gheorghe PLATON <i>o metadologie a analizei „problemei evreiești“</i> <i>secolul al XIX-lea</i>	28
Șlomo LEIBOVICI-LAIȘ <i>de istorie a evreilor în „Responsae rabinice“</i>	48
Dumitru IVĂNESCU <i>situația evreiască din orașele și târgurile Moldovei</i> <i>1774-1832</i>	59
Mihai-Răzvan UNGUREANU <i>ul unei Instituții - Hahambășia (I)</i>	68
ROȘU și Gh. PUNGĂ <i>catagrafii ale evreilor din târgul Ștefănești</i>	108
Ștefan CEAUȘU <i>ția evreiască din Bucovina. Statut juridic,</i> <i>demografică și economico-socială la cumpănă</i> <i>uri (XVIII-XIX)</i>	115
Dumitru VITCU <i>area evreilor români în gândirea și practica</i> <i>Kogălniceniană</i>	125

Cătălin TURLIUC	
<i>zarea și evreii din Moldova în a doua jumătate lui al XIX-lea</i>	152
<i>tul istoriografiei evreilor din România: Iacov Psanter al valorificării izvoarelor ebraice</i>	160
Șeiva SANIE	
<i>Două mărturii despre încercările de dobândire a unor drepturi civile</i>	167
B. Wolf EHRENKRANZ	
<i>Makal Chowlim, ciomagul lui Dumnezeu care lovește și desparte între dreپți și greșii Traducere și note Lucian-Zeer HERȘCOVICI</i>	171
Carol IANCU	
<i>Moses Gaster și evreii din România la începutul secolului al XX-lea</i>	174
Lya BENJAMIN	
<i>Paradigma Falik-Totu sau cum s-a transformat un fapt cotidian într-un caz de asasinat politic</i>	187
Silviu SANIE, Șeiva SANIE	
<i>Muzeul obștii evreiești ieșene</i>	201
Andrei CORBEA	
<i>Antisemitismul - o permanență a istoriei est-europene?</i>	210
Abrevieri	214
Autorii	215
Notice from the Coordinators	220

SUMAR

<i>Cuvântul coordonatorilor</i>	9
Erhard Roy WIEHN, <i>Despre sociologia antisemitismului</i>	11
Moshe IDEL, <i>Despre înălțarea sufletului în hasidism</i>	37
I. KARA, <i>Din viața cotidiană a evreilor în Moldova și Țara Românească în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea</i>	55
Tudor MATEESCU, <i>Evreii din orașul Silistra în timpul stăpânirii otomane</i>	62
Mihai-Răzvan UNGUREANU, <i>Disparația unei instituții: Hahambășia (II)</i>	94
Gh. PUNGĂ, <i>Noi informații privind comunitatea evreilor din târgul Ștefănești</i>	113
Eugen GLÜCK, <i>Evreii din Timișoara între anii 1848 și 1918. Aspecte economico-sociale, politice și demografice</i>	127
Mihai Ștefan CEAUȘU, <i>O consemnare privitoare la comunitatea evreiască din orașul Suceava</i>	147
Gh. PLATON, <i>Populația evreiască din târgurile și orașele Moldovei la mijlocul secolului al XIX-lea. Raport numeric pondere economică</i>	160
Dumitru VITCU, <i>Statistica școlilor israelite din Iași la 1867</i>	177
Andrei CORBEA, <i>Karl-Emil Franzos și Mihai Eminescu. Lecția unei polemici la distanță</i>	191
Silviu SANIE, <i>Vizita Dr. Haim Weizmann la Iași (8-10 decembrie 1927)</i>	207
Ion AGRIGOROAIEI, <i>Regimul cultului mozaic după Marea Unire (Cu privire specială asupra legii pentru regimul general al cultelor, aprilie 1928)</i>	226
Lya BENJAMIN, <i>Dreptul la convertire și statutul evreilor convertiți în perioada regimului antonescian</i>	245

Rodica ANGHIEL, <i>Câteva instituții filantropice evreiești ieșene</i>	263
Slomo LEIBOVICI-LAIS, <i>Dr. W. Filderman și problema Palestinei</i>	282
Gheorghe ONIȘORU, <i>Evreii și problemele României „democrat-populare”, 1944-1948</i>	295

ACTA

Ion MURARIU, <i>Un hrisov domnesc din anul 1820 privitor la obligatiile fiscale ale evreilor din orașul Dorohoi</i>	314
Șeiva SANIE, <i>Două mărturii despre prezența la Iași a lui Nahum Sokolov</i>	320
Leon EȘANU, <i>Documente privitoare la situația evreilor ieșeni în anul 1941</i>	323

*

*   *

RECENZII

*** <i>Evreii în viața spirituală a Moldovei, Chișinău, 1997, 196 p. în limba rusă (Sava PÂNZARU)</i>	335
---	-----

MUZEE

Harry KULLER, <i>Muzeul de istorie a Comunităților evreiești din România</i>	339
--	-----

Abarevieri	358
Autorii	359

SUMAR

<i>Cuvântul coordonatorilor</i>	9
Eugen GLÜCK, <i>Informații privind rabinii din Transilvania (1591-1920)</i>	11
I. KARA, <i>Târgușoare moldovenești slab încheigate sau slab dezvoltate</i>	28
Dumitru VITCU, <i>Personalități ale vieții economice din secolul al XIX-lea: bancherul moldovean Israil Chain Daniel</i>	53
Pincu PASCAL, <i>Comentarii privind catagrafia evreilor din Piatra Neamț din anul 1859</i>	67
Gheorghe PLATON, <i>O „societate” secretă antisemită la Iași în 1875</i>	94
Cătălin TURLIUC, <i>„Chestiunea evreiască” în viziunea lui P.P. Carp. I. Anii de început</i>	99
Victor NEUMANN, <i>De la Imperiul Austro-Ungar la statul român. Cazul evreilor din Banat</i>	109
David SCHAARI, <i>Comunitatea evreilor din Cernăuți în perioada administrației românești între cele două războaie mondiale</i>	137
Silviu SANIE, <i>Sfârșitul unor comunități și câteva aspecte ale cercetării istoriei evreilor din România</i>	185
Shimon RUBINSTEIN, <i>Asupra câtorva tragedii mici petrecute în cadrul unei tragedii mari, numită „Struma”</i>	193
Lya BENJAMIN, <i>Naționalism și antisemitism în legislația regimului autoritar al regelui Carol al II-lea. România, 1938-1940</i>	208

ACTA

Dumitru AGACHE, <i>Mărturii documentare referitoare la evreii din Moldova în secolele XVI-XVIII</i>	220
Leon EȘANU, <i>80 de ani de la crearea Asociației generale a studenților evrei din Iași</i>	232
Mircea COLOȘENCO, <i>Mărturii privind construirea Teatrului Național „Habimah” (1935-1936)</i>	244

MISCELANEA

Andrei CORBEA, <i>Memorie colectivă, memorie individuală</i>	246
Andrei Roy WIENN, <i>Amintiri pentru viitor din perspectivă evreiască</i>	251
Mircea COLOȘENCO, <i>Un cărturar uitat: Mendel P. Mendel</i>	260

RECENZII

Carol IANCU, <i>La Shoah en Roumanie. Les Juifs sous le régime d'Antonescu (1940-1944). Documents diplomatique français inédits</i> . Montpellier, 1998, 190 p. (Șeiva SANIE)	264
---	-----

MUZEOLOGIE

Carol MARCUSOHN, <i>Muzeul Comunității evreilor din Bacău</i>	266
--	-----

AUTORII.....	277
--------------	-----

SUMAR

<i>Cuvântul coordonatorilor</i>	9
SIMPOZIONUL INTERNAȚIONAL	
<i>Istoria evreilor din România</i>	
<i>Cuvinte de salut (Alexandru Zub, I. Ciupercă, Silviu Sanie)</i>	11
Gheorghe PLATON, „Problema evreiască“ în secolul al <i>XIX-lea. Privire generală</i>	19
Hary KULLER, <i>Istoria evreilor din România în date.</i> <i>Considerații metodologice</i>	38
Silviu SANIE, <i>Contribuții la cunoașterea morfologiei stelelor și simbolismului funerar iudaic în estul României</i>	56
Lucian-Zeev HERȘCOVICI, <i>Iluminismul evreiesc (Haskala) și renașterea culturală românească la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea: Comparație și elemente de interferență</i>	87
Dumitru IVĂNESCU, <i>Populația evreiască din orașele și târgurile Moldovei între anii 1832-1859</i>	116
Eugen GLÜCK, <i>Contribuții privind istoria antisemitismului din Transilvania (sec. XI-1918)</i>	128
Dumitru VITCU, <i>Cărturarul Adolph Stern și ispita diplomației</i>	147
Cătălin TURLIUC, <i>Procesul locuitorilor din Darabani (1878)</i>	163
Liviu ROTMAN, <i>Tipologia învățământului evreiesc în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul celui de al XX-lea</i>	174
Ion LIHACIU, <i>Unele aspecte din procesul intentat de Max Diamant pentru recunoașterea oficială de către administrația Imperiului Habsburgic a idișului</i>	185

Mihai-Ștefan CEAUȘU, <i>Reprezentarea evreimii în Dieta Bucovinei (1861-1918)</i>	198
Doina BARCAN-STERPU, <i>Școlarizarea și „asimilarea” evreilor (1897-1918). Studiu de caz</i>	214
Codrin-Valentin CHIRICA, <i>Comunități și societăți filantropice israelite (1906-1908). Studiu de caz</i>	229
Leon VOLOVICI, <i>Traietoria unui intelectual evreu din România: Arnold Schwefelberg</i>	239
Leon EȘANU, <i>Un asasinat politic: dr. Herșcu Aroneanu (1881-1920)</i>	251
Gheorghe I. FLORESCU, <i>Legea dobândirii și a pierderii naționalității române din 1924 și evreii din România</i>	268
Avram ROSEN, <i>Participarea unor întreprinzători evrei la extinderea relațiilor economice ale României în perioada interbelică: Cazul Camerelor de comerț mixte din București și Tel Aviv în anii '30</i>	289
Dumitru HÎNCU, <i>Carol Drimer și Martha Bibescu</i>	313
Lya BENJAMIN, <i>Concepția mareșalului Antonescu privind soluționarea problemei evreiești în România</i>	325
Anatol PETRENCU, <i>Deportarea evreilor din Basarabia (1940-1941)</i>	342

ACTA

Dumitru AGACHE, <i>Documente inedite privitoare la proprietăți ale evreilor din Moldova (sec. XVIII-XIX)</i>	348
---	-----

MISCELANEA

Rabin Efraim GUTMAN, <i>Dinastia rabinică Guttman la Iași</i>	368
Andrei CORBEA, <i>Între banalitatea Răului și fragilitatea Binelui</i>	370

Au mai prezentat comunicări: Andrei Oișteanu, Florea Ioncioaia, Adrian Niculescu, Pincu Pascal, Vasile Docea, Ion Pătroi, Alex.Zimbl, Ioan Șerbănescu, Ion Agrigoroaiei	375
--	-----

Abrevieri	376
------------------------	-----

Autorii (Fișier biobibliografic)	377
---	-----

SUMAR

<i>Cuvântul coordonatorilor</i>	9
Osy LAZĂR, Solomon WEINBERG , <i>Din istoria comunității evreilor din Galați</i>	11
Pincu PASCAL, <i>Contribuția evreilor din Piatra Neamț la dezvoltarea economică a orașului</i>	28
Louis ROMAN, <i>Imigrarea evreilor și situația provinciilor românești și a Ungariei (secolele XVIII-XIX)</i>	48
Silviu SANIE, <i>Contribuții la cunoașterea morfologiei stelelor și simbolismului funerar iudaic din estul României (II)</i>	108
Pincu PASCAL, <i>Sinagogi și rabini la Piatra Neamț</i>	119
Dan Dumitru IACOB, <i>Comunitatea evreiască din Vaslui la 1851</i>	133
Dumitru IVĂNESCU, <i>Contribuții privind evreii din Principatele Române în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866)</i>	173
Mihai-Ștefan CEAUȘU, <i>Structura economico-socială a populației evreiești din Bucovina (1848-1914)</i>	188
Dumitru VITCU, <i>Împrejurările și semnificația vizitei la Sinaia a diplomatului american Oscar S. Straus (1910)</i>	200
Ion PĂTROIU, Al. ZIMBLER, <i>Un episod din valul de emigrări al evreilor din România de la începutul secolului al XX-lea</i>	211
Ion LIHACIU, <i>Câteva considerații în legătură cu statutul limbii idiș în România în prima jumătate a secolului al XX-lea (I)</i>	228
Lya BENJAMIN, <i>Din creația literar-artistică evreiască din România în anii prigoanei. Semnificațiile ei istorico-documentare</i>	241

Cătălin TURLIUC, <i>Jewish emigration from Romania, 1945-1965</i>	268
Hildrun GLASS, <i>Viața evreiască din România după catastrofă. Ajutoare pentru supraviețuire și despăgubiri</i>	287

ACTA

Leon EȘANU, <i>Un document revelator</i>	304
<i>Memorii ale comunității evreilor din Iași din anul 1941</i>	306

MISCELLANEA

Andrei CORBEA, <i>Memoria ca opus al indiferenței</i>	314
Noemi BOMHER, <i>Reverie și vis în opera lui M. Blecher</i>	319
Ion AGRIGOROAIEI, <i>Dr. Wilhelm Filderman – contemporanul nostru</i>	328

RECENZII-PREZENTĂRI

Iacob GELLER, <i>Hamalbim u- Maavako ba – Reformim</i> [Rabinul Malbim și lupta sa contra reformiștilor], 1858-1864, Lod, 2000, (Șlomo Leibovici Laiș)	337
<i>Documente privitoare la istoria orașului Iași</i> , editate de Ioan CAPROȘU, vol. I (cu Petronel ZAHARIUC), II, III, Iași, 1999-2001 (Valentin Alexei CONSTANTINOV)	340
Silviu SANIE, <i>Dăinuire prin piatră. Monumentele cimitirului medieval evreiesc de la Siret</i> , București, 2000 (Lucian-Zeev Herșcovici)	343

ISTORIA EVREILOR ÎN PROGRAMUL UNOR REUNIUNI ȘTIINȚIFICE

Șeiva SANIE, <i>Congresul Internațional „Les Juifs en Roumanie aux XIXe et XX siècles: Permanences et ruptures”</i> , Montpellier, 25-27 septembrie 2000	346
Samson MADIEVSKI, <i>„Probleme evreiești” la al 43-lea Congres al istoricilor germani</i>	349
Abrevieri	357
Autorii (Fișier biobibliografic)	359

SUMAR

<i>Cuvântul coordonatorilor</i>	9
Alexandru ZUB, Z. Ornea. <i>In memoriam</i>	11
Silviu SANIE, <i>Ițic Șvarț-Kara (1906-2001)</i>	17
* * * *	
Silviu SANIE, <i>Cultura iudaică la Iași (I)</i>	20
Odette BLUMENFELD, <i>Teatrul Evreiesc la Iași. De la începuturi până la 1939</i>	39
Ya'akov GELLER, <i>Apostazia în rândul evreilor români între secolele al XVII-lea și al XX-lea</i>	71
Ion LIHACIU, <i>Câteva considerații în legătură cu statutul limbii idiș în România (II). Despre „Gazeta Română-Evreiască”</i>	103
Mihai-Ștefan CEAUȘU, <i>Recunoașterea evreilor ca naționalitate în monarhia de Habsburg la începutul secolului XX. Deziderat și realitate politică</i>	111
Dumitru VITCU, <i>George Panu și chestiunea evreiască în România la sfârșitul secolului al XIX-lea</i>	125
Maria Nicoleta TURLIUC, Cătălin TURLIUC, <i>Jewish Immigration in Romania in the late 19th Century. The psycho-social impact on the native Romanians</i>	154
Ya'akov GELLER, <i>The Malbim: Leadership and Challenge as Reflected in his Introduction to Vayikra and his Torah Commentary „Hatorah Vehamitzvah”</i>	176
Gheorghe ROMANESCU, <i>Țara de Foc și ultimul ei conchistador – Iuliu Popper</i>	183
Avram ROSEN, <i>Teme demografice și economice în preocupările doctorului Wilhelm Filderman</i>	206

Gottfried WAGNER, <i>Istoria Germaniei – Istoria unei familii: De la Richard Wagner la Adolf Hitler</i>	223
Cristian SANDACHE, <i>Unele considerații privind discursul antisemit în România interbelică</i>	233
Lya BENJAMIN, <i>Legislația antievreiască și politica regimului antonescian față de evrei</i>	238
Leon EȘANU, <i>Aspecte din desfășurarea pogromului de la Iași</i>	249
Silviu SANIE, <i>Trei cărți despre pogromul de la Iași</i>	261
Erhard Roy WIEHN, <i>The Shoah of Kiev Babi Yar</i>	267
Andrei CORBEA, <i>Paradigma bucovineană</i>	318
Markus BAUER, <i>Paradis, Purgatoriu, Iad. Exil german și Holocaust în România</i>	326
Dimitrie OLENICI, <i>Un protector al evreilor: ofițerul român I.D. Popescu</i>	353

ACTA

Șlomo LEIBOVICI-LAIȘ, „Caravana celor 18” – o încercare sui-generis de „alia”	377
Leon EȘANU, <i>Documente despre pogromul de la Iași</i>	384

MISCELLANEA

Dumitru HÎNCU, <i>Cum se poate distorsiona adevărul istoric</i>	395
Gheorghe TEODORESCU, <i>Vocații profesionale într-o lume a globalității: sociologul și umanistul Mihail Cernea</i>	403

RECENZII

Cornelia BODEA, <i>Valori de artă iudaică: Megillat Esther Iași 1673 (Alexandru ZUB)</i>	408
Avram Yehoshua HESHEL, <i>Igroth Ha-Ohev: igroth mismanhim, haskamoth (Scrisorile autorului cărții „Ohev Israel”: scrisori, documente, acorduri), Jerusalem, 2000 (Lucian-Zeev HERȘCOVICI)</i>	411

AUTORII (Fișier biobibliografic)	415
---	-----

SUMAR

<i>Cuvântul coordonatorilor</i>	9
Silviu SANIE, <i>Contribuții la cunoașterea morfologiei stelelor și simbolismului funerar iudaic în estul României (III). „Vulturul și șarpele”</i>	
Lucian-Zeev HERȘCOVICI, <i>Între specific și general: Mișcarea iluministă (Haskala) și procesul de modernizare în rândul evreilor sefarzi din România</i>	25
Dumitru IVĂNESCU, <i>Emanciparea unei minorități. Evreii din România la sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX</i>	60
Dumitru VITCU, Mihai-Ștefan CEAUȘU, <i>Emigrarea evreilor est europeni în America la începutul secolului al XX-lea (Motivații, strategii și implicații politice)</i>	75
Andrei CORBEA, <i>„O scriere anonimă” a lui Leon Rosenzweig</i>	97
Ștefan PURICI, <i>Evreii și românii din Bucovina, 1918-1923: împreună sau separat?</i>	124
Susanne MARTEN-FINNIS, <i>Das Berliner jiddische Presse und Verlagwesen, 1919-1925</i>	149
Lucian LEUȘTEAN, <i>România și chestiunea protecției minorităților de rasă, de limbă și de religie la Conferința de pace de la Paris (1919-1920)</i>	169
Mariana HAUSLEITNER, <i>Evreii și antisemitismul în Bucovina între 1918-1944</i>	195
Dinu BALAN, <i>Coordonate ale antisemitismului românesc din perspectivă comparatistă</i>	214
Ya'akov GELLER, <i>Salvarea refugiaților evrei din Polonia și Ungaria pe teritoriul României în timpul Holocaustului</i>	314

Cristian SANDACHE, <i>Unele considerații privind statutul juridic al evreilor români în timpul guvernării legionare</i>	337
Yosef GOVRIN, <i>Israeli-Romanian Relations at the End of the Ceaușescu Era – as observed by Israel's Ambassador to Romania, 1985-89</i>	342

IN MEMORIAM

Leon EȘANU, <i>Saul Taișler – personalitate marcantă a Teatrului Național din Iași (1925-1993)</i>	403
--	-----

ACTA

I. AGRIGOROAIEI, I. SÂRGHIE, <i>Documente referitoare la istoria Teatrului evreiesc din România</i>	424
Leon EȘANU, <i>125 de ani de teatru evreiesc în România</i>	447

MISCELLANEA

Ion LIHACIU, „ <i>Die Stimme</i> “ la 60 de ani	453
---	-----

RECENZII

Delphine BECHTEL, <i>La Renaissance culturel</i> (Markus Bauer)	457
Iancu BRAUȘTEIN, <i>Întreprinzători evrei</i> (Mircea Ciubotaru).....	459
N. GOLB & O. PRITSAK, <i>Khazarian Hebrew Documents of the Tenth Century</i> (Martin Bodinger)	463
V. SHNIRELMAN, <i>The Myth of the Chazars and Intellectual Antisemitism in Russia, 1970s-1990</i> (Martin Bodinger)	465

AUTORII (<i>Fișier biobibliografic</i>)	467
--	-----

SUMAR

<i>Cuvântul coordonatorilor</i>	9
Lucian-Zeev HERȘCOVICI, <i>Pentru o periodizare a istoriei evreilor din România</i>	11
Andrei CORBEA, <i>O scriere „anonimă” a lui Leon Rozenzweig (II): Betrachtungen und Vorschläge von einem Bukowiner Juden</i> (traducere de Ion Lihaciu).....	41
Silviu SANIE, <i>Pelerinaj prin vechi cimitire evreiești moldave (I)</i>	67
Dumitru VITCU, <i>Evreii din ținuturile Cârlițura, Herța și Dorohoi în anul 1834</i>	78
Flavius SOLOMON, <i>Comunitățile evreiești din Basarabia / Republica Moldova în secolele XIX-XX. Evoluții demografice și organizare</i>	106
Șlomo LEIBOVICI-LAIȘ, <i>Contribuții la cercetarea presei evreiești din România</i>	135
Mihai ȘELARU, Cătălin ȘELARU, <i>Școala particulară israelito-română Assey-Tow din Vaslui (1875-1948)</i>	156
Lucian LEUȘTEAN, <i>Evreii ardeleni și conflictul dintre români și maghiari, pe teme educaționale, din primii ani postbelici</i>	188
Leon EȘANU, <i>Tulburări în mediul universitar ieșean la sfârșitul deceniului trei al secolului XX</i>	215
Arthur TULUȘ, <i>Aspecte privind emigrarea evreilor din porturile Dunării maritime în Palestina între 1939 – iunie 1941</i>	243
Mariana HAUSLEITNER, <i>Rolul intelectualilor evrei în Europa est-centrală, pornind de la exemplul Bucovinei</i>	263

Doina BARCAN-STERPU, <i>Școala românească și emanciparea evreilor. Cazul liceului „Petru Rareș” din Piatra Neamț</i>	282
Hugo ROSMAN, <i>Contributions juives à l'essor de l'enseignement supérieur technique à Iassy</i>	288
Dinu BĂLAN, <i>Imaginea evreului în publicistica lui Caragiale</i>	305
Florin FAIFER, <i>Un gazetar cu pana ascuțită: Adolphe Clarnet</i>	320
Silviu SANIE, <i>Din patrimoniul Muzeului obștii evreiești ieșene (I)</i>	326
Șeiva SANIE, Victor MACARIE, <i>Medalie la a 70-a aniversare a doctorului Karpel Lippe</i>	336
Silviu LUPAȘCU, <i>Le Baiser divin</i>	339

MISCELLANEA

Martin BODINGER, <i>Les Khazares ont-ils habité le territoire roumain?</i>	359
Cristian SANDACHE, <i>Simple considerații privind semnificația operei lui Max Blecher</i>	366

RECENZII

Carol IANCU, <i>Les mithes fondateurs de l'antisémitisme. De l'antiquité, à nos jours</i> , Toulouse, 2003 (Silviu Sanie).....	370
Dumitru VITCU, Dumitru IVĂNESCU, Cătălin TURLIUC, <i>Modernizare și construcție națională în România. Rolul factorului alogen (1832-1918)</i> , Iași, Editura Junimea, 2003 (Alexandru Istrate)	372
Andrei CORBEA, <i>Czernowitzer Geschichten. Über eine städtische Kultur in Mittel(Ost)-Europa</i> , Wien-Köln-Weimar, 2003 (Mihai-Ștefan Ceaușu)	378
Iancu BRAUȘTEIN, <i>Evreii în prima Universitate din România. 2. Medici și farmaciști. Catalogul documentelor aflate în fondul IMF de la Arhivele Naționale, Direcția Județeană Iași, 1881-1949, partea I și II</i> , Editura UMF Iași, 2004 (Mircea Ciubotaru).....	382

AUTORII (Fișier biobibliografic)	386
---	-----

AUTORII

(FIȘIER BIOBIBLIOGRAFIC)

Mihaela CAZACU-DAVIDESCU (născută la Iași, în 1971). Absolventă a Facultății de Chimie a Universității „Alex. I. Cuza”, Iași (1995). Specializare documentaristică în Anglia și Polonia. Are ca principală realizare informatizarea Bibliotecii Institutului de Arheologie din Iași.

Mihai-Ștefan CEAUȘU (născut în 1952, Rădăuți, jud. Suceava). Licențiat al Facultății de Istorie-Filosofie a Universității „Al.I. Cuza” din Iași (1975), arhivist principal la Filiala Suceava a Arhivelor Statului, iar, din 1990, cercetător științific principal la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” al Academiei Române. Doctor în istorie al Universității „A.I. Cuza” (1996); a efectuat stagii de documentare la Postdam, Merseburg, Viena și Paris, având preocupări de istorie modernă românească și universală, cu predilecție pentru spațiul etno-cultural și istoric bucovinean. Lucrări reprezentative: *Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente, 1393-1848* (1983); *Suceava – File de istorie. Documente privitoare la istoria orașului, 1388-1918* (1989, coautor); *Să nu dărâmi dacă nu știi să construiești* (1991, coautor); *Bucovina Habsburgică. De la anexare la Congresul de la Viena* (1998).

Leon EȘANU (născut la 30 iunie 1935, Iași). Absolvent al Facultății de Istorie a Universității „Al.I. Cuza” din Iași (1956). Timp de 33 de ani a lucrat ca cercetător științific și cercetător științific principal la Institutul de Studii Istorice și Social-Politice, București (sectorul din Iași), publicând un număr important de lucrări de istorie socială, politică și culturală, precum și de istorie a presei de la sfârșitul secolului al XIX-lea și din prima jumătate a secolului XX. În prezent, este colaborator permanent al Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România de pe lângă F.C.E.

Florin FAIFER (născut în 1943, Iași). Licențiat al Facultății de Filologie (1966) și doctor al Universității „Al.I. Cuza” din Iași (1989), este cercetător științific principal gr. I în departamentul de istorie literară din cadrul Institutului de Filologie Română „Al. Philippide” al Academiei Române. Scriitor, critic și istoric literar, a colaborat la elaborarea *Dicționarului literaturii române de la origini până la 1900* (București, 1979), a *Dicționarului general al literaturii române* (București, primele două volume apărute până în prezent, 2005), a *Dicționarului enciclopedic ilustrat* (Chișinău, 1999 și 2001), a *Dicționarului enciclopedic ilustrat. Junior* (Chișinău, 2004) și a *Micului lexicon de nume proprii celebre* (Iași, 2001). Secretar literar al Teatrului Național din Iași (1991-1993), secretar de redacție al „Anuarului de lingvistică și istorie literară” (Iași, 1988-1999), membru al Uniunii Scriitorilor și al UNITER (din 1991); este profesor asociat al Universității de Arte „George Enescu” din Iași (din 2001) și conducător de doctorat în specializarea Teatrologie.

Cărți reprezentative: *Semnele lui Hermes* (1993), *Dramaturgia între clipă și durată* (1983), *Cordonul de argint* (1997), *Efectul de prismă* (1988), *Faldurile Mnemosynei* (1999), *Pluta de naufragiu* (2002). A fost distins cu Premiul Academiei (1981), Premiul „V. Pogor” (1993), Premiul Criticii AICT (1993), Premiul „Asociației Scriitorilor din Iași” (1994, 1999) și cu Ordinul „Meritul Cultural” în grad de Cavaler (2004).

Ioan GOTTLIEB (născut în 1929, Baia Mare). În anii 1944-1945 a fost deportat la Auschwitz, Mauthausen, Melk; eliberat la Mauthausen de către armata SUA. Absolvent al Universității „Bolyai” Cluj, Facultatea de Matematică și Fizică, secția Matematică; aspirantura cu frecvență la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași, specialitatea Fizica teoretică (teoria relativității), conducător științific prof. dr. Teofil Vescan. În 1962 obține titlul de candidat în științe (doctor). Profesor la Facultatea de Fizică a Universității „Al.I. Cuza”, din Iași, din anul 1972; profesor asociat (1999) iar în 2004 obține titlul de Profesor Emeritus. Tematica didactică și științifică în domeniile: Electrodinamica și teoria relativității; Mecanică cuantică; Teoria cuantică a câmpului; Istoria și filosofia științei ș.a. Peste 100 lucrări științifice publicate în țară și străinătate și 10 cărți și tratate de specialitate.

Este inițiatorul și conducătorul școlii de fizică teoretică din Iași. Șeful Catedrei de Fizică teoretică și structura materiei (1964-1971). Conducător de doctorat în Fizica teoretică, conferind peste 20 titluri de doctor. Membru a multor Societăți savante : Academia de Științe New York (The New York Academy of Sciences), Societatea Americană de Matematică (American Mathematical Society), Membru în Comisia Română de Studii spațiale (Committee on Space Research – COSPAR), organism internațional, Societatea Română de Fizică..

Dumitru IVĂNESCU (N. 17 octombrie 1939, Bârlad, jud. Vaslui). Studii secundare la Bârlad (1956), universitare la Iași în specialitatea istorie (1963). Doctor în istorie (1999). Arhivist (1963), arhivist principal (1967), director adjunct (1969) și director la Arhivele Statului Iași (1984). Cercetător științific (1988) și cercetător științific principal din 1990 (gradele III, II, I) la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol“ al Academiei Române; membru al sectorului de istorie modernă din cadrul Institutului „A.D. Xenopol“ și secretar științific al aceluiași institut (din 2000); expert evaluator al CNCISIS (din 2002); coordonator al colecțiilor *Acta et Testimonia* și *Historia Magistra Vitae*; conducător de doctorat în domeniul istoriei moderne a României (din 2002). Membru în colegiul științific al „Anuarului Institutului“ și în Comisia mixtă româno-rusă în problema tezaurului românesc aflat la Moscova (2004). Premiul „Mihail Kogălniceanu“ al Academiei Române în anul 2003, pentru volumul *Al.I. Cuza în conștiința posterității*. Preocupările științifice au avut în vedere arhivistica, istoria literară și istoria modernă a românilor. Aria tematică s-a îndreptat cu predilecție spre evoluția politică, economică, demografică și culturală a Principatelor Române și a României moderne în intervalul 1832-1918 și, mai ales, spre definirea personalității domnitorului Al.I. Cuza și a epocii sale. Lucrări reprezentative: *Îndrumător în Arhivele Statului Iași*, IV, București, 1970, 311 p. (în colaborare); *Epitropia generală a Casei Spitalelor „Sf. Spiridon“ din Iași, 1824-1948*, București, 1971 (în colaborare); *Alexandru Ioan Cuza. Acte și scrisori*, București, 1973, 458 p. (în colaborare); *Documente din Arhivele ieșene*, I, București, 1973, 490 p. (în colaborare), II, 1976, 352 p. (în colaborare), III, 1988, 350 p.; *Eminescu în documente de familie*, București, 1977, 478 p., ed. I-a, și

Iași, 2001, 570 p., ed. II-a (în colaborare); *Arhivele Statului Iași. Monografie*, București, 1981, 45 p.; *Alexandru Philippide. Tălmăciri din teatrul universal*, București, 1982, 440 p.; *Universitatea „Al.I. Cuza”, Rectoratul. 1860-1944*, I, București, 1985, 476 p. (în colaborare); *M. Sadoveanu. Preocupări de teatru*, Iași, 1986, 280 p.; *Eminescu – sens, timp și devenire istorică*, I, Iași, 1988, 1110 p., II, Iași, 1990, 510 p. (coordonare și colaborare); *România în istoria universală*, III, Iași, 1988, 1012 p. (coordonare și colaborare); *Alexandru Ioan Cuza în conștiința posterității*, Iași, 2001, 316 p.; *Vârstele Unirii. De la conștiința etnică la unitatea națională*, Iași, 2001, 230 p. (coordonare și colaborare); *Modernizare și construcție națională în România. Rolul factorului alogen. 1832-1918*, Iași, 2002, 384 p. (în colaborare); *Franța, model cultural și politic*, Iași, 2003, 291 p. (coordonare și colaborare); *Mihai Costăchescu. Corespondență*, Iași, 2003, 677 p. (în colaborare); *Documentul între biografie și operă*, Iași, 2004, 184 p.; *De la revoluția pașoptistă la întregirea națională*, Iași, 2004, 296 p.; *Unirea Principatelor. Momente, fapte, protagoniști*, Iași, 2005, 190 p. (coordonare și colaborare); *Stări de spirit și mentalități în timpul Marelui Război*, Iași, 2005, 276 p. (în colaborare); *Istorie și societate în spațiul est-carpatic, secolele XIII-XX*, Iași, 2005, 544 p. (coordonare și colaborare); *La Roumanie et La Grande Guerre*, Iași, 2005, 360 p.

Șlomo LEIBOVICI-LAIȘ. Licențiat și doctor în științe istorice, este Președintele Asociației Culturale Mondiale a Evreilor Originari din România – ACMEOR din Tel Aviv. Autor al unor dicționare (român-ebraic și ebraic-român) și cărți despre istoria și cultura iudaică: *Șabat – cununa creației* (1979); *Reflecții despre iudaism* (1981); *Lexicon. Noțiuni, obiceiuri și sărbători evreiești* (1988); *Între legendă și realitate (lumea hasidică)* (1995); *Comitetul Democratic Evreiesc (C.D.E.) – Formație politică evreiască sau jehosecția românească* (2004).

Hugo ROSMAN (născut la 12 septembrie 1926, Iași). Absolvent al Facultății de Electrotehnică în orașul natal obținând diploma de inginer în 1950. În același an începe cariera sa didactică, ca preparator, la catedra de Electricitate și Electrotehnică. Aici el a

urcat toate treptele ierarhice didactice, până la cea de profesor, slujind învățământul superior tehnic din Iași timp de aproape o jumătate de secol, până la pensionarea sa, în 1996. S-a dedicat în exclusivitate disciplinei Bazele Electrotehnicii, predând acest curs, fără întreruperi, timp de peste patruzeci de ani. A obținut titlul științific de doctor inginer în 1968 cu o teză consacrată studiului rezonanței la poarta de intrare a unui cuadripol diport liniar, neautonom, în regim permanent armonic. Rezultatele cercetărilor sale le-a publicat în peste 140 de articole, înserate în reviste de specialitate, românești și străine. Temele predilecte abordate în cercetările sale s-au referit fie la teoria circuitelor electrice (liniare sau neliniare), fie la teoria câmpului electromagnetic. Este autorul mai multor cărți și manuale destinate studenților. Din anul 1952 este secretarul comitetului de redacție al Buletinului Institutului Politehnic din Iași. A participat activ la diferite manifestări științifice naționale și internaționale și a ținut conferințe la Institut für Theoretische Elektrotechnik din Erlangen (Germania) și la Technische Eidgenössische Hochschule din Zürich (Elveția).

Silviu SANIE (născut în 1936, Pungești-Vaslui). licențiat al Facultății de Istorie-Filosofie a Universității „Al.I. Cuza“ din Iași; doctor în istorie al Universității din București (1977), cercetător științific principal și șeful colectivului de Istorie veche al Institutului de Arheologie Iași al Academiei Române. Lucrări reprezentative: *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei, secolele II î.e.n.-II e.n.* (Iași, 1981), distinsă cu premiul „Vasile Pârvan“ al Academiei Române; *Culte orientale în Dacia Romană, I* (București, 1981); *Enciclopedia civilizației romane* (1982, coautor); *Die syrischen und palmyrenischen Kulte im römischen Dakien*, în ANRW (Berlin-New York, 1989); *Din istoria culturii și religiei geto-dacilor* (Iași, 1995, ed. a II-a, 1999) *Dănuire prin piatră. Monumentele cimitirului medieval evreiesc de la Siret* (București, 2000) *Scrisoare și imagini în spațiul carpato-nistriean (secolele VI a. Chr.-IV p. Chr.)* (Iași, 2003). Conducător de doctorat pentru Istorie universală veche; director de studii la CIEE; membru al colegiului redacțional al revistei „Arheologia Moldovei“. Premiul „Emil Dorian“ al F.C.E.R. pe anul 1998 pentru cercetare în domeniul orientalisticii; Ordinul „Meritul Cultural“ în grad de Comandor, „Cercetare Științifică“ – 2004.

Șeiva SANIE (născută în 1938, Iași). Absolventă a Facultății de Istorie-Filosofie a Universității Al.I. Cuza din Iași. Muzeograf principal la Muzeul de Istorie a Moldovei, a făcut parte din colectivele de cercetători care au efectuat săpături arheologice la Barboși-Galați, Bâta Doamnei – Piatra Neamț și Dumbrava – Iași. A publicat studii și note de numismatică, arheologie dacică și romană și de istorie a evreilor în reviste de specialitate. A proiectat și realizat (colab. Silviu Sanie) Muzeul Obștii Evreiești ieșene. A primit: premiul *Margareta Sterian* pentru expoziția „Civilizația Cucuteni“ – 1994; Medalia Meritul Cultural clasa I, Categoria H „Cercetare științifică“ – 2004.

Cristina SPINEI, născută la Iași în anul 1980. Studii secundare și liceale în orașul natal. Absolventă a Secției de Germană-Engleză din cadrul Facultății de Litere a universității „Al.I. Cuza“ din Iași (2003). A beneficiat de burse de specializare în Germania și Austria, la universitățile din Konstanz și Viena. Absolventă a programului de masterat în germanistică la Universitatea „Al.I. Cuza“ din Iași (2005) și a programului de masterat în studii europene la Universitatea din Regensburg (2006). Doctorandă la catedra de germanistică a Universitatea „Al.I. Cuza“ (din 2005) conducător științific prof. dr. Andrei Corbea-Hoișie).

Cătălin ȘELARU (născut la Vaslui în 1977) muzeograf la Muzeul Județean „Ștefan cel Mare“ – Vaslui. Absolvent al Facultății de Istorie a Universității „Spiru Haret“ – București, în anul 2001; a urmat cursurile de master „România în secolul XX“ ale Facultății de Istorie, Universitatea București, între anii 2001-2003; Formator/Facilitator în urma participării la cursurile organizate în cadrul proiectului Comunitatea Acționează pentru Sprijinirea Minorității Roma, Proiect finanțat DFI (Department for International Development), în anul 2003; Managementul Proiectelor Culturale, Bușteni, 2004, curs organizat de Centru pentru Formare, Educație Permanentă și Management în Domeniul Culturii. A publicat *Învățătorimea vasluiană 1918-1948*, în *Acta Moldaviae Meridionalis*, XXII-XXIV, a organizat expoziția *Școala vasluiană 1842-2003*.

Dumitru VITCU (născut în 1940, Ibănești-Botoșani).

Licențiat în istorie-limba și literatura română al Universității „A.I. Cuza“ din Iași (1962); cercetător științific principal și șeful Colectivului de Istorie modernă al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol“. Doctor în istorie al aceleiași universități (1974), Visiting Fulbright Lecturer la Emerson și Boston College (1983-1984), a efectuat stagii documentare în URSS (1977), SUA (1980 și 1992) și Israel (1997). Lucrări reprezentative: *Diplomații Unirii* (1979, distinsă cu premiul Academiei Române, având și versiune în limba engleză, în 1989); *Aspecte ale luptei pentru unitate națională* (1983, în colab.); *Istoria salinelor Moldovei în epoca modernă* (1987); *George Enescu în spațiul artistic american* (1994, distinsă cu premiul revistei „Cronica“); *Între Revoluție și Unire. Pagini de istorie socială* (1997); *istoria relațiilor româno-americane timpurii. Convergențe – divergențe* (2000) ș.a. Din 1995 este profesor titular pentru cursul de istoria modernă a României la Universitatea „Ștefan cel Mare“ din Suceava, conducător de doctorat în specializarea Istorie modernă (din 1999), membru în colegiul de redacție al „Anuarului Institutului «A.D. Xenopol»“ și (din 1996) în Comitetul Național al Istoricilor.

executat la

RCR Print

legătoria tipografică de artă

Tel: 021 - 242 03 03
Fax: 021 - 242 03 13
e-mail: rcrprint1@adalexpress.ro

STUDIA ET ACTA
HISTORIAE
IUDAEORUM
ROMANIAE

5948474000704

ISSN 1224-8789
ISBN 978-973-630-150-6